3850

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT FAKÜLTESİ

İKTİSADİ DÜŞÜNCEDE MONETARİZM VE MILTON FRIEDMAN'IN YERİ

DOKTORA TEZİ

GÜLSÜN GÜRKAN YAY

Tez Danışmanı: Prof.Dr.GÜLTEN KAZGAN

İSTANBUL - 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ÖZET

1970'ler iktisat teorisinde ve politikasında tartışmaların yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Oysa bundan önce yaklaşık yirmibeş otuz yıllık bir istikrar dönemi yaşanmış, iktisat bilimine ve iktisatçılara bir güven doğmuş, iktisadi bir kriz bekleyişi ortadan kalkmıştır. 1930'lardan beri etkin olan Keynesyen iktisat, tüm bilimsel çevrelere ve iktisadi düşünceye egemen olurken; aynı zamanda da başta A.B.D. olmak üzere dalga dalga tüm Avrupa ve giderek Azgelişmiş ülkelerde Keynesyen iktisat politikaları uygulanır olmuştur.

1960 sonları ile 70'lerin başlarında ise unutulmuş kriz kvramının tekrar gündeme geldiğini görüyoruz. Keynesyen iktisatın etkin olduğu yıllarda da hem teorik, hem politik düzeyde çeşitli eleştiri getiren okulların (örneğin Chicago ve Avusturya Okulları) varolduğu ve tartışmaların sürdüğü bilinmektedir. Fakat teori reel dünyayı açıklamakta yeterli olduğu sürece eleştirilerin ve farklı yaklaşımların sesi fazla duyulmamaktadır.

Ancak, 1970 lerde Kapitalist Dünya ülkeleri, Keynesyen iktisatın hiç öngöremediği ve açıklayamadığı, buna bağlı olarak da çözüm üretemediği yüksek enflasyonla birlikte durgunluk (stagflasyon) sorunuyla karşı karşıya kalınca, Keynesyen Teoriye ve politikalara duyulan kuşkular şiddetini arttırmış, kulak arkası edilen eleştiriler dinlenir hale gelmiştir. Üstelik, söz konusu krizi hazırlayan çeşitli etkenlerin kabulüne rağmen, asıl sorunu üretenin Keynesgil politikalar olduğu düşüncesi yaygın kanı haline gelmiştir.

Hem düşünce düzeyinde, hem önerilecek politikalar düzeyinde böyle bir bulanıklığın olduğu ortamda, Neo-Klasik İktisatın geliştirilmiş bir biçimde Monetarizm adı altında ye-

niden gündeme geldiği görülmektedir.

1930'larda Keynes'i en çok eleştirenlerin başında gelen Chicago Okulu geleneği çerçevesinde yetişen Friedman ve onu izleyen çok sayıda iktisatçı, 1950'lerin başından itibaren Keynesyen iktisattan etkilenmiş fakat ekonomiye farklı perspektiften bakan bir analiz üretme çabasındadır. Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi, etkin Keynesyen İktisatı sarsmaları ancak reel hayatın koşullarının uygun olmasıyla mümkün hale gelebilecektir.

Monetarizm, en çok Milton Friedman'ın adıyla tanınsa da (gerçekten de 1950'lerden 70'lere kadar bu düşünce çevresinin lideridir) Monetarizm adı altında farklı yaklaşımların olduğunu görmek mümkündür. Friedman'ın transmisyon süreci analizini çok daha ayrıntılı bir nispi fiyat teorisi olarak geliştiren K.Brunner-A.Meltzer'in yaklaşımından başka, "Rasyonel Bekleyişler" Hipotezini öne süren ve bir Walrasgil Genel Denge Çerçevesinde Makro iktisatın mikro temellerini kuran analizleriyle Yeni-Klasik Makro İktisat Okulu da Monetarizmin farklı bir yaklaşımı olarak öne sürülebilir. Hepsinin ortak noktaları, ekonominin özel kesiminin istikrarlı olduğu, piyasa mekanizmasının ekonomileri dengeye getirici güç olduğu, devletin ekonomiye müdahalesinin kaynak dağılımı ve gelir bölüşümünü bozduğu ve konjonktür dalgalarını yaratan en önemli etkenin beklenmeyen parasal değişmeler olduğudur.

Bu ortak düşünceler, iktisat politikaları alanında da hemen hemen aynı önerilerin savunulmasına zemin hazırlamaktadır: Bunlar, istikrarlı bir ekonomide, para arzının önceden belli olmuş bir oranda arttırılması (parasal kural), para ve maliye politikalarına (özellikle maliye politikasına) güven duymama; fleksibl döviz kurları ve endeksleme gibi önerilerdir. Enflasyonun olduğu bir durumda ise, parasal önlemlerin hızla (otomatizm) veya yavaş yavaş (gradualizm) alınması ko-

nusunda aralarında ayrılık vardır.

1970'ler ve 80'lerde Kapitalist Dünyada, getirdiği analiz ve politika önerileriyle etkin paradigmaya dönüşen Monetarizmin, kendini yenileyen ve Keynes'i yeniden yorumlayan Post-Keynesyen akımlarla tartışmaları sürmektedir. Fakat halen Monetarizm, eski etkisi kalmasa da, ampirik içeriğinin zenginliği yönünden tercih edilen paradigma durumundadır.

Tez danışmanım ve değerli hocam **Prof.Dr.Gülten Kazgan**'ın tartışmalarından ve yol göstericiliğinden büyük ölçüde yararlandım. Tezin hazırlanması süresi boyunca, gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmalarım sırasında karşılaştığım her türlü sıkıntıyı eşim ve meslektaşım **Turan**'la paylaştım. Kendisine içtenlikle teşekkür ederim.

/

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

Ö Z E T

GİRİŞ: METODOLOJİK BİR ÇERÇEVE 1

I.BÖLÜM

MİKTAR TEORİSİ VE MONETARİZM 14

GİRİŞ

A. MİKTAR TEORİSİ 15

1. KLASİK MİKTAR TEORİSİ:
BANKING VE CURRENCY PRENSİPLERİ 17

2. NEO-KLASİK MİKTAR TEORİSİ 21

a) DOLAYSIZ MİKTAR TEORİLERİ:
FISHER'İN MUAMELE YAKLAŞIMI
GELİR VE CAMBRIDGE YAKLAŞIMLARI 22

b) MİKTAR TEORİSİNİN DOLAYLI İFADESİ: WICKSELL 28

3. SAY KANUNU VE MİKTAR TEORİSİ 31

4. MİKTAR TEORİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
(MODERN MİKTAR TEORİSİ) 38

B. MONETARİZM 43

1. MONETARİZMİN TANIMI 43

2. FARKLI MONETARİST YAKLAŞIMLAR 48

a) BRUNNER-MELTZER'İN YAKLAŞIMI:
NİSBİ FİYAT TEORİSİ 48

(1) Standart Makro Teorinin Eleştirisi ve
Brunner-Meltzer Modelinin Çıkış Noktaları 50

(2) Brunner-Meltzer'in Alternatif Modeli 54

(3) Bütçenin ve Piyasaların Karşılıklı İşleyişi 59

(a) Para Politikası 61

(b) Maliye Politikası 63

(4) Modelin Sonuçları 65

b) YENİ KLASİK MAKRO İKTİSAT OKULU:
RASYONEL BEKLEYİŞLER HİPOTEZİ 68

Sayfa

(1) Metodolojik Değerlendirme 72
(2) Denge Kavramı 76
(3) Konjonktür Dalgaları 79
(a) Paranın Yansızlığı-Doğal İşsizlik Oranı ve Phillips Eğrisi 79
(b) Konjonktür Dalgalarının Nedenleri ve Yapısı 83
(4) Yeni Klasiklerin İktisat Politikası Görüşleri ve Eleştiriler 87

II.BÖLÜM

MİLTON FRIEDMAN'IN TEORİK KATKILARI 91

GİRİŞ

A. FRIEDMAN'IN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ 93
1. ESKİ MİKTAR TEORİSYENLERİ 94
2. CHICAGO OKULU 95
3. AMERİKAN MİKTAR TEORİSYENLERİ 98

B. METOD VE PİYASA 98
1. FRIEDMAN'DA METODOLOJİ 98
2. PİYASANIN ROLÜ VE DEVLETİN SINIRLARI 104

C. TEORİK VE AMPİRİK KATKILAR 110
1. MİKTAR TEORİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 110
a) PARA TALEBİ VE PARANIN DOLAŞIM HIZI 114
(1) Nihai Servet Sahiplerinin Para Talebi 116
(2) Müteşebbislerin Para Talebi 121
b) PARA TALEBİ ÜZERİNE AMPİRİK ARAŞTIRMALAR 123
(1) Uygun Para Tanımı 125
(2) Para Talebi Fonksiyonunun Değişkenleri 128
(a) Sürekli Gelir 129
(b) Faiz Oranları ve Para Talebi 131
(c) Fiyatlar Sevyiesi ve Para Talebi 134
(3) Para Talebi Fonksiyonu ve Dolaşım Hızının İstikrarlılığı 134

	Sayfa
2. SÜREKLİ GELİR HİPOTEZİ VE TÜKETİM FONKSİYONU	138
3. İNTİKAL (TRANSMİSYON) SÜRECİ VE NOMİNAL GELİRİN BELİRLENMESİ TEORİSİ	145
a) İNTİKAL SÜRECİ	148
b) İNTİKAL SÜRECİNİN SEMBOLİK İFADESİ	154
c) NOMİNAL GELİRİN PARASAL TEORİSİ (NOMİNAL GELİRİN BELİRLENMESİ)	158
d) DEĞERLENDİRME	165
4. ENFLASYON-İŞSİZLİK ANALİZİ	169
a) ENFLASYONUN TANIMI: TALEP VE MALİYET ENFLASYONU	169
b) NEGATİF EĞİMLİ PHILLIPS EĞRİSİNİN BAŞARISIZLIĞI VE DOĞAL İŞSİZLİK ORANI HİPOTEZİ	175
III.BÖLÜM	
MONETARİST-KEYNESYEN İKTİSAT TARTIŞMASI	183
GİRİŞ	
A. "KEYNES'İN İKTİSATI VE KEYNESYEN İKTİSAT"	185
B. MONETARİZM VE KEYNESYEN İKTİSAT TARTIŞMASI	197
1. PİYASANIN İSTİKRARI SORUNU	200
2. PARA VE MALİYE POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ	203
a) PARA POLİTİKASI	203
b) MALİYE POLİTİKASI: CROWDING-OUT ETKİSİ	209
3. İNTİKAL SÜRECİ	213
4. ENFLASYON-İŞSİZLİK (PHILLIPS) TRADE-OFF'U	215
SONUÇ	218
KAYNAKÇA	225

K I S A L T M A L A R

American Economic Review	AER
American Journal of Economics and Sociology	AJES
Australian Economic Papers	AEP
Canadian Journal of Economics	CJE
Economic Journal	EJ
Economica	Ec
Economie Appliquée	EA
Economist	Eco
History of Political Economy	HOPE
İktisat Dergisi	İD
Journal of Economic Issues	JEI
Journal of Economic Literature	JEL
Journal of Law and Economics	JLE
Journal of Monetary Economics	JME
Journal of Money Credit and Banking	JMCB
Journal of Political Economy	JPE
Journal of Post Keynesian Economics	JPKE
Kyklos	KYK
Lloyd Bank Review	LBR
Manchester School of Economics and Social Studies	MS
Oxford Economic Papers	OEP
Quarterly Journal of Economics	QJE
Southern Economic Journal	SEJ
Uludağ Üniversitesi İkt. ve İd. Bil. Fak. Dergisi	U ÜİİBF
Weltwirtschaftliches Archive	WA
Zeitschrift für die gesamte Staatswissenchaft	ZGS

GİRİŞ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu

İktisat Teorisinde 1930'lara kadar hâkim olan Klâsik-Neo Klâsik İktisat akımının 1930'lardan itibaren gözden düşmesini ve giderek unutulmasını hazırlayan etken, 1920'lerin ortalarından başlayıp 1929'da doruk noktasına varan İktisadî Kriz oldu. Ekonomilerin sürekli tam istihdamda kaldığını veya tam istihdama ulaşmaya eğilimli olduğunu varsayan ve piyasalarda aşırı arz ve talebin ortaya çıkmasını mümkün görmeyen bir teorinin, 1929'da karşı karşıya kaldığı aşırı üretim ve işsizlik sorununa açıklama ve çözüm getirememesi teoriyi çıkmaza soktu.

Bir teorinin kırılmaya en açık olduğu dönem, onun reel hayatın temel gerçekleriyle açıkça çelişmeye başladığı dönemdir. Oysa mevcut teori bu çelişmeleri gördüğü halde entellektüel gücünden hiçbirşey kaybetmediğini savunmakta da direnir(1). Endüstriyel dünyada (özellikle İngiltere'de) görülen işsizlik sorununu yanlış parasal yönetimlerin bir sonucu olarak açıklayabilen bir parasal analiz mevcutken; paranın sadece reel olguların üstünü örten bir peçe olduğu düşüncesini inanç haline getirmiş iktisatçılar, parasal olguları reel nedenlerle açıklamayı sürdürdüler. Krize, bazı iktisatçılar insan isteklerinin doyuma ulaşmasının bir sonucu olarak; bazıları da mikroekonomik karar birimlerinin (bireyler ve işletmelerin) geçmişteki hatalı kararlarının bir sonucu olarak baktılar(2).

---

(1) Bilim adamlarının teorilerini savunması konusunda Bkz. T.KUHN (1982): Bilimsel Devrinlerin Yapısı, Çev.: N.Kuyaş, Alan Yayıncılık, s.94-95.

(2) H.G.JOHNSON (1972): "The Keynesian Revolution and the Monetarist Counter-Revolution", H.G.JOHNSON (1972): Further Essays in Monetary Economics, George Allen & Unwin, s.54.

Hâkim iktisadın, reel sorunlara açık ilgisizliği ve genel karışıklık durumunda, sorunların yapısına uygun bir açıklama ve bu açıklamaya dayanan politik öneriler seti getirebilen bir teoriye yol açılıyordu: 1930'lar, İktisat Teorisinde bir devrim niteliğinde olan Keynes İktisatı'nın, hakim Neo-klasik ortodoxy'yi tahtından indirdiği yıllar oldu.

Keynes öncesi, para teorisinin ilgi konusu, özellikle fiyat seviyesinin ve iktisadî dalgalanmaların belirlenmesi ve oluşumuydu. İstihdam seviyesi ve faiz teorisiyle doğrudan ilgilenilmiyordu. Buna karşılık Keynes Devriminin özü; istihdam seviyesinin para teorisinin ana konusu olduğunun vurgulanması ve faiz oranının belirlenmesinin özellikle parasal bir olgu olduğunun gösterilmesiydi(3).

1930'lardan başlayıp, 1940'lar ve 1950'lerin başlarına kadar, önce eleştirilerek reddedilip, sonra da tümüyle unutulan, özünü Paranın Miktar Teorisi'nin oluşturduğu Klâsik Para Teorisi, ders kitaplarında bile, ya çok dikkatsiz bakışlarla ya da alay edilerek geçiştirilmeye başlandı(4).

Keynes'in kendisi, hem iktisat tarihinin akışını, hem de teorinin rolünü, belli tarihsel koşullar içinde politika yapımcılarına yardımcı olacak şekilde görebilme incelik ve esnekliğine sahipti. Oysa izleyicileri, onun zamanla sınırlı analizini zamansız ve mekânsız evrensel prensipler setine dönüştürdüler(5). 1930'ların kitlesel işsizlik sorunu, kapitalist toplumun olağan durumu ve en önemli sosyal sorunu olarak

---

(3) H.G.JOHNSON (1969): "Monetary Theory and Keynesian Economics", R.W.CLOWER (1969) (ed.): Monetary Theory, Penguin, s.226.

(4) P.CAGAN (1978): "Monetarism in Historical Perspective", T.MAYER (1978) (ed.): The Structure of Monetarism, W.W. Norton,N.Y., s.85. Kuşkusuz istisnalar vardı. Bunların en dikkate değer olanı Chicago Okulu'dur.

(5) H.G.JOHNSON (1972): s.57.

düşünüldü. Sonuç, 1950'lerin ortalarından başlayarak, Keynesyenizmin de yapılanmış bir "orthodoxy"ye dönüşmesi ve 1930'larda Keynes'in klasik iktisatçılara yaptığı saldırıların aynısına uğramasıdır. O da saldırıya açık iki özelliğe sahiptir: Önemli bir iktisadi/sosyal sorun olarak ortaya çıkan enflasyona öneri getirememe durumu ve genç bilim adamlarına yaşama şansı vermeyen kıdemli aydınların prestij ve otoritelerine bağımlılık(6).

Denilebilir ki, Monetarizm böyle bir bilimsel çevreye tepki olarak doğdu. Cagan'ın belki biraz da aşırı bir dille belirttiği gibi, gerçekten eğer iktisat bilim çevresinde, hemen herkesin "paranın sorun olmadığını" söylediği bir dönem olmamış olsaydı, herhalde hiç bir zaman "para tüm sorundur" diyen biri de olmazdı(7).

Monetarizmin ilkin en önemli mesajı, iktisatçılara, 1920'lerde bilinen, ama sonra unutulan para prensiplerini yeniden tanıtmak oldu. 1956'da, monetarizmin en önde gelen ismi Milton Friedman'ın Miktar Teorisi'nin yeni formülasyonunu yazışı, bu çabanın başlangıcı sayılır. 1970'lerde ise monetarizm, keynesyen iktisadın çözümsüz kaldığı "stagflasyon" olgusu karşısında, yeni bir analiz ve çözüm önerileri getiren, üzerindeki tartışmalara rağmen, pek çok iktisatçının "karşıdevrim olarak nitelendirdiği bir iktisat akımı olarak kabul edildi(8).

Yukarıda çizdiğimiz genel perspektiften bakıldığında, 1970'lerden bugüne kadar, günümüzde yeni şekiller alarak yoğun biçimde süren Keynesyen-Monetarist iktisat tartışmasının,

---

(6) H.G.JOHNSON (1972): s.58.

(7) P.CAGAN (1978): s.86.

(8) Aksi görüş için Bkz. J.HERMAN (1984): "Monetarism: A Paradoxical Counter-Revolution", HOPE, 16(4), s.583-589.

iktisat biliminin geçirdiği evrim içinde önemli bir yeri olduğunu düşünüyoruz. Bu tartışma ile birlikte pek çok önemli soru da gündeme gelmektedir.

İktisatta çeşitli yaklaşımların (biz bunlara ilerde açıklanacağı gibi, paradigma veya araştırma proğramı diyeceğiz)(9) var olduğu; bu farklı yaklaşımlardan biri bazı dönemlerde etkin yaklaşıma dönüşse de aslında tümünün eşanlı olarak var oldukları ve her yaklaşımın savunucuları ile inananlarının olduğu görülmektedir.

Bizim açımızdan önemli olan soru, Monetarizmin neden 1970 sonrasında etkin bir yaklaşıma dönüştüğü sorusudur. Buna bağlı olarak, monetarizmin ne ölçüde klasik-neoklasik paradigmanın bir devamı olduğu, ne ölçüde yeni boyutlar taşıdığı; keynesyen iktisata hangi yönüyle üstün geldiği soruları önem kazanmaktadır. Tüm bu sorular kendi içinde yeni sorulara yol açarken, bir yandan bizi monetarizmin ve bu arada Milton Friedman'ın iktisadi düşünceye ne gibi katkılar yaptığını araştırmaya itmekte, diğer yandan da Monetarist-Keynesyen iktisat tartışmasının temellerini anlamaya yöneltmektedir.

Ancak Monetarist-Keynesyen iktisat tartışmasının aklımıza getirdiği soruların tam anlamıyla değerlendirilmesi, metodolojik bir çerçeveyle mümkün görünmektedir. İktisatta kriz dönemlerinde, metodoloji tartışmalarının yoğunluk kazanmış olması da bu gözlemi doğrular niteliktedir. Bu durumda, biz çok ayrıntılara inmeden 1970'lerde iktisatta metod tartışmalarına eğilmeyi ve tartışmanın bizi ilgilendirdiğini düşündüğümüz yönlerini vurgulamayı amaçladık.

*

* *

---

(9) İlki T.KUHN'a, ikincisi I.LAKATOS'a ait ifadelerdir.

1950'lerden 1970'lere kadar, iktisattaki temel metodoloji, pozitivizm, varsayımsal-tümdengelimcilik (hypothetico-deductivism), Popperci yanlışlamacılık ve enstrümantalizmin bir karışımı olan "Benimsenen Görüş" (Received View) dür. Buna göre, bilimsel faaliyet, testedilebilen tahminler (prediction) üreten teorik modeller kurmaktır. Tahminin doğruluğu ise bir teorinin gelişmesi için en önemli kriter olmaktadır. Bu görüşte tahmin ile açıklama özdeş faaliyetler olarak düşünülmektedir(10).

"Benimsenen Görüş"ü iktisatçılar 1950-60'larda Popper'den, daha doğrusu Friedman'ın "Methodology of Positive Economics'ini okuyarak öğrendiler. Makale aldığı tüm eleştirilere rağmen iktisatçıların çoğu, kariyerlerinin belli bir evresinde okumuş oldukları konusunda ve iktisat metodolojisi üzerine yazılmış en ünlü makale olduğu fikrinde anlaşırlar(11).

Pozitif iktisat, enstrümantalizm, Popper'in yanlışlanabilirlik kıstasları ve dolayısıyla "benimsenen görüş" üzerinde, Friedman'ın metoduna ayrılan alt-bölümde durulacağından burada daha çok 1970'lerdeki metod tartışmalarına değinilecektir.

1970'lerdeki tartışmalar, önemli ölçüde "benimsenen görüş"e getirilen eleştirileri kapsarken, aynı zamanda bizim üzerinde durduğumuz ve sorguladığımız keynesyen-monetarist iktisat tartışmasına da ışık tutmaktadır.

---

(10) A.J.COHEN (1984): "The Methodological Resolution of the Cambridge Controversy", JPKE, 6(4), s.614-615.

(11) Bkz. M.BLAUG (1975): "Kuhn versus Lakatos of Paradigms versus Research Programmes in the History of Economics", HOPE, 7(4), s.400. D.HELM (1984): "Predictions and Causes: A Comparison of Friedman and Hicks on Method", OEP, Supplement, 36, s.118.

"Benimsenen Görüş"e getirilen mantıksal düzeydeki en temel eleştiri, herşeyden önce hipotezlerin kesin bir biçimde testedilip yanlışlanabilmesinin mümkün olmadığı yolundadır: Bir hipotezin reddedilmesi yardımcı (auxiliary) hipotezlerin (ceteris paribus koşulu gibi) varlığı, değişkenlerin farklı biçimde tanımlanmaları gibi nedenlerle güç olmakta; bir teorinin reddedilmesine neden olan hipotezin hangisi olduğu da kesin olarak bilinememektedir(12). O halde ilkin bir hipotezler grubunun değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. İkinci olarak da, bir hipotezler grubunun diğerine tercih edilmesine rasyonel bir zemin sağlayan kriterin ne olduğu sorulmaktadır.

1970'lerde, bu soruların cevaplarını daha çok doğal bilimlere yönelik olarak arayan T.Kuhn ve I.Lakatos'un "Bilgi Büyümesi (Growth of Knowledge) Görüşü" olarak nitelenen metodolojilerinin yaygınlık kazandığını ve giderek iktisata (sosyal bilimlere) uygulanma çabalarının arttığını görmek mümkün olmaktadır.

Benimsenen Görüş'ün öneri getirici (prescriptive)liğine karşı tanımlayıcı (descriptive) nitelikte olan Bilgi Büyümesi Görüşü, iki temel özelliğe sahiptir: Bir kere, bilimsel bir teori, gözlenen olgunun anlaşılması için, tahminler sağlamanın ötesine geçip, nedensel bir açıklama mekanizması getirebilmelidir. İkincisi, bilimsel teori, daha fazla teorik gelişme ve yeni araştırma olanakları sağlama açısından verimli olmalıdır(13).

Görüldüğü gibi, tahmin etme ile açıklama arasında bir ayrım ortaya çıkmakta; tahmin (prediction), birşeyin nasıl olacağı yolunda bir iddia iken, açıklama birşeyin niçin orta-

---

(12) R.CROSS (1982): "The Duhem-Quine Thesis, Lakatos and the Appraisal of Theories in Macroeconomics", EJ, 92, s.327.

(13) A.J.COHEN (1984): s.618-619.

ya çıktığının anlaşılması için nedensel bir açıklama mekanizması sağlamaktadır.

Şimdi yukarıda ortaya attığımız iki temel soruna (hipotezler grubunun ne olduğu ve birbirine tercih edilme kriterinin ne olduğu), Kuhn ve Lakatos'un Bilgi Büyümesi görüşü çerçevesinde nasıl cevaplar aradıklarını inceleyelim.

Kuhn'un vurguyu herşeyden önce metodolojiden bilim tarihine (bilim sosyolojisine) kaydırdığını görüyoruz. Kuhn'un temel konusu, bilimsel davranışın açıklanmasıdır. Popper'de bilim tarihi, sürekli bir "tahmin ve reddetme" (conjectures and refutations) tarihiyken, Kuhn için bilim tarihi, "normal bilim" haline gelmiş bir "paradigma"nın kırılarak, yerine diğeriyle tümüyle bağlantısız yeni bir "paradigma"nın aldığı bir süreç olarak kabul edilir(14). Doğal olarak, bu ifadede açmamız gereken yeni kavramlar vardır. İlki, artık iktisatçıların da diline yerleşen ve çok tartışmalı (çok anlamlı) olan paradigma kavramı. Kuhn'un "disipliner matrix" olarak da adlandırdığı paradigma, "bilimsel bir topluluğun (okulun) tüm üyelerinin paylaştığı inançlar, değerler ve teknikler bütünü" olarak tanımlanmaktadır.

Bir paradigmanın "normal bilim" halini alması ise, kabul edilmiş olan teorik bir çatının artık yanlışlanma gibi bir sorun taşımadan, kendi içinde mevcut aletlerle veya yeni eklemelerle sorunları ("bilmeceleri") çözme faaliyetine dönüşmesidir. "Normal bilim"in kırılması, metodolojik tartışmaların ortaya çıkması ve teorilerin çoğalmasıyla kendini göstermekte; yeni ortaya çıkan çatı ise şimdiye kadar ihmal edilmiş "bilmeceler"e kesin bir çözüm getirmektedir. Yeni paradigma, eskisiyle örtüşmemekte ve karşılıklı etkileşim içinde bulunmamaktadır. Görülüyor ki, bilimsel ilerleme "devrim-

---

(14) T.KUHN (1982): s.162

ler" şeklinde gerçekleşmekte ve kesintilere uğramaktadır(15).

Kuhn'un bilimin gelişmesine bu tarihsel yaklaşımı gerçekten önemli katkılar sağlasa da iktisata uyarlamada önemli açıklar taşımaktadır: Gerçekte, "paradigma" kavramıyla bilimsel yargılarda değerlerin (sübjektif kriterlerin) rolünün vurgulanması önemlidir. Ancak, iktisatta paradigmaların birbirlerinden tümüyle kopuk ve ilişkisiz olduğunu öne sürmek güç olduğu gibi, farklı paradigmalar bir arada bulunabilmekte, hatta bazen geçerliliğini yitirdiği sanılan paradigmalar, tekrar önem kazanabilmektedir. Bu gibi sorular, Kuhn'un iktisata uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır.

Kuhn'un bilim tarihi (bilim sosyolojisi) yaklaşımının Lakatos'ta daha ince, daha ayrıntılı bir metodolojiye dönüştüğü görülmektedir: Lakatos, Kuhn'un tarihsel araştırma aletlerine Popper'in tarihsiz bilim felsefesini dahil ederek, bir sentez yapmaktadır; çünkü O'na göre, "bilim tarihi olmadan bilim felsefesi boş bir çabadır; bilim felsefesi olmadan da bilim tarihi kördür"(16).

Lakatos da, tekil teorilerin (veya hipotezlerin) bilimsel değerlendirme için uygun olmadığını, ancak bağlı teoriler demetinin değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir (Duhem-Quine tezine uygun olarak). Lakatos'ta bu bağlı teoriler grubu, Kuhn'daki "paradigma" kavramına yakındır ve bilimsel araştırma programı olarak adlandırılmaktadır. Bütün bilimsel araştırma programları katı ve değişebilir kısımlardan oluşmakta; metafizik inançları, değer yargılarını ve ideolojiyi içeren sert çekirdek, testlerin yükünü taşıyan yardımcı hipotezlerin koruyucu kuşağıyla sarmalanmaktadır. Görülüyor ki sert çekirdek, araştırma programının reddedile-

(15) Bkz. T.KUHN (1982).

(16) M.BLAUG (1980): The Methodology of Economics, Cambridge Un. Press, s.34.

meyen kısmını oluşturmakta ve çözülemeyen sorunların araştırılmasına izin vermeyen "negatif anlama aracı"yla korunmaktadır. Koruyucu kuşak ise araştırma programının değişebilen kısmıdır; ampirik ve mantıksal saldırılara karşı sorunların çözülmesini sağlayan dinamik güç olan pozitif anlama aracı, koruyucu kuşağın değişmesini mümkün kılmaktadır(17).

Lakatos, Popper'in yanlışlanabilirlik kriterini tek bir teorinin testedilebilmesi biçiminde değil, rakip bir teorinin tahmin edemediği bir sonucu öngörebilme yeteneğinin testedilmesi şeklinde değerlendirir. Bu durumda en az iki rakip teori (araştırma programı)nin karşılaşması söz konusudur. Eğer bir araştırma programı, diğerlerine göre daha fazla ampirik içeriğe sahipse, yani, şimdiye kadar beklenmeyen bir olguyu tahmin edebiliyorsa teorik olarak ilerleyici ve eğer ampirik içerik doğrulanıyorsa ampirik olarak ilerleyici kabul edilmektedir(18). Bunları sağlayamayan araştırma programı ise yozlaşan olarak nitelendirilmektedir.

Demek ki bir araştırma programı, fazladan bir ampirik içerik yaratan bir ilerleme gösterip göstermediğine ve bu ampirik içeriğin doğrulanıp doğrulanmadığına göre değerlendirilmektedir. Ancak bu ilerleyici-yozlaşan ayrımının mutlak değil, nispi olduğunu belirtmek gerekir. Belirli bir anda değil, bir zaman dilimi içinde değerlendirilmekte olan araştırma programları, her zaman için "bilimsel" kabul edilmemektedir. Zaman içinde ilerleyici durumdan yozlaşan duruma düşebildiği gibi, tersi de olabilir. Hatta bazen ampirik içeriği daha fazla olduğu için, "yozlaşan" bir araştırma programı ilerleyen programa tercih edilebilir. Görülüyor ki Lakatos'ta, bilimle bilim olmayanın ayrımı, zaman boyutu içinde değerlendirilmekte, kesinlikten kaçınılmaktadır.

(17) R.CROSS (1982): s.330. H.KATOUZIAN (1980): Ideology and Method in Economics, New York Un. Press, N.Y., s.106.

(18) Bkz. M.BLAUG (1975): s.407 ve R.CROSS (1982): s.329.

Lakatos'un metodolojik çerçevesinin iktisat teorisinin evrimine uygulanabilirliği bize daha uygun görünmektedir. İktisat Biliminde, Kuhn'un "devrim" tanımına uyan bir gelişme görmek çok zordur. Bugün devrim olarak nitelenen gelişmeler de Kuhn'un tanımından farklı bir içeriği ifade etmektedirler. Herşeyden önce, kendinden önceki paradigmadan etkilenmeyen hiç bir yeni paradigma görülmemektedir. Ayrıca, yozlaşan bir paradigma (araştırma programı) tümüyle yok olmamakta, zaman içinde evrilebilmekte; ama tüm paradigmalar kaybolmadan mevcudiyetlerini sürdürebilmektedirler. Buna göre bilimdeki gelişme "devrim"lerle değil, evrimle gerçekleşmektedir.

Ancak reel dünyada ortaya çıkan soruna, mevcut bilgi birikimini de kullanarak, yeni alet ve kavramlarla çözüm üretebilen, yeni bir teorik çatı kurabilen paradigmayı (ya da araştırma programını) "devrim" olarak kabul etmek çok yanlış olmasa gerektir. Söz konusu sorun ortaya çıkmadan önce de bu konuda söylenmiş ve yazılmış şeyler olsa da, sorunun uygun zaman ve koşulda değerlendirilmesi etkili olabilmektedir.

"Çarpışan öğretilerden birinin doğru diğerinin yanlış olmasından ziyade, gerçeğin kısmen bunların birinde kısmen de ötekinde olması"(19) bize daha uygun görünmektedir. "Düşünce devrimlerinde de, çoğu kez gerçeğin bir kısmı doğarken bir kısmı batar... İlerlemeler bile, çoğunlukla sadece kısmî ve eksik bir gerçeğin yerine bir başkasını koyar; gelişme çoğu kez yeni gerçek parçasının, yerini almakta olduğu parçadan daha çok istenen ve <u>zamanın</u> gereklerine <u>daha çok uydurulmuş</u> bir parça olmasıdır"(20).

*

* *

---

(19) J.S.MILL (1985): <u>Özgürlük Üstüne</u>, Belge Yayınları, İst., s.64.

(20) J.S.MILL (1982): s.65 (Vurgu bize ait).

Bu çerçeve içinde tezin ilk bölümü Monetarizme ayrılmıştır. Monetarizmi, klasik-neoklasik paradigmanın geliştirilmiş bir devamı (ya da yozlaşan bir paradigmanın tekrar ilerleyici bir hale gelmesi) niteliğinde değerlendirdiğimiz için ilk alt bölümde neoklasik iktisatın (daha çok para teorisi yönünden) incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümün ikinci alt bölümü ise, monetarizmi genel olarak değerlendirmek ve Friedman'ın yaklaşımı dışındaki monetarist gelişmeleri incelemek amacını taşıyor.

İkinci bölüm, Keynesyen iktisatın saldırıları ve etkinliği altında unutulmuş Neo-Klasik paradigmayı, Keynesyen iktisattan da etkilenerek gün ışığına çıkaran iktisatçı olan Milton Friedman'ı çeşitli boyutlarıyla incelemektedir. Elatmış olduğu alanların (metodoloji, siyaset ve iktisat teorisi) genişliğinin yanısıra, en teknik alandan en anlaşılır düzeye kadar çok farklı düzeylere hitap etmesi nedeniyle Friedman'ı değerlendirebilmek oldukça güçtür. Biz, metodolojisi ve piyasaya bakışına kısaca değindikten sonra, 1956'dan 1976'ya kadar yirmi yıllık bir süre içinde adım adım geliştirdiği iktisadî analizini ve bunları destekleyen ampirik çalışmalarını birbirleriyle bağlantılı olarak inceledik. Bu analiz, kapalı bir ekonomi çerçevesinde ele alınmış ve uluslararası iktisadi ilişkiler boyutu ihmal edilmiştir. Biz de bu çerçeveyi değiştirmeden ele aldık. Aslında, Monetarist Uluslararası İktisat Teorisi Yaklaşı'mının 1970'lerde ciddi gelişmeler kaydettiği bilinmektedir(21). Ancak apayrı bir tez konusunu oluşturacak kadar geniş olan bu analizi, bizim tezimizin boyutlarını aşacağı gerekçesiyle dışladık.

Üçüncü bölüm, ayrıntılarıyla incelediğimiz monetarizmi bu kez de Keynesyenlerle tartışma konuları çerçevesinde değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu bölümde, Keynesyen iktisatın

(21) Bkz. H.G.JOHNSON (1972a): Further Essays in Monetary Economics, George Allen and Unwin Ltd., London.

farklı yaklaşımlarını çok ayrıntıya inmeden belirterek, Monetaristlerle olan tartışmalarını sadece Standart Keynesyenlerle (Neo-Klasik Sentez Keynesciliği) sınırlı tuttuk.

I. BÖLÜM
MİKTAR TEORİSİ ve MONETARİZM

Monetarizm, değerini büyük ölçüde yitirmiş olan Klasik iktisatın unutulmuş kavramlarını yeniden gün ışığına çıkarmış; aynı zamanda ardındaki ideoloji ve dünya görüşünün de savunucusu olarak ortaya çıkmıştır. Monetarizmin ne ölçüde Klasik-Neoklasik paradigmanın bir izleyicisi, geliştiricisi olduğunu veya ne ölçüde geleneksel kavramlar üzerine yeni bir analizi inşa etmiş olduğunu anlayabilmek, Klasik Teorinin temel kavramlarını anlamamızı gerektirmektedir. Bu amaçla, ilk alt bölümde Miktar Teorisinin bilinen versiyonları ve yine Klasik Teorinin temelini oluşturan SAY Kanununun Miktar Teorisiyle ilişkisi incelenmektedir.

İkinci alt bölüm, Monetarizmin genel olarak tanımlanması ve ortaya çıkışından beri anlamında ne gibi değişiklikler olduğunun açıklanmasına ve M.Friedman'ın dışında gelişen farklı Monetarist yaklaşımların incelenmesine ayrılmıştır.

A. MİKTAR TEORİSİ

1930'lara kadar, Miktar Teorisi'nin Para Teorisinin özünü oluşturduğunu ve hemen herkesin Miktar Teorisi yanlısı olduğunu söylemek herhalde pek yanlış olmayacaktır. Sık sık ve şiddetle eleştirilmiş olması, evrensel olarak kabul görmüş olmadığını gösterse de, ona karşı önerilmiş etkin bir rakip teori de olmamıştır(1).

---

(1) M.BLAUG (1978): Economic Theory in Retrospect, Third Ed., Cambridge Un. Press, s.645. Önemli bir istisna F.A. Hayek'in 1920'lerin sonlarında miktar teorisine yönelttiği eleştirilerdir.

Miktar Teorisi, kısaca şöyle formüle edilebilir: Ceteris paribus, para miktarındaki bir değişiklik, fiyatlar seviyesinde oransal bir değişmeye neden olur (Wicksell, bunu oransallık "proportionality" teoremi olarak adlandırır(2). Friedman, Para Miktarıyla fiyatlar seviyesindeki değişmeler arasındaki bu ilişkiyi şöyle değerlendirir: "Muhtemelen, ekonomide kısa dönemler içinde para stokları ve fiyatlardaki değişimler arasındaki ilişki gibi, değişen koşullar altında, değişmez (tekdüze) bir biçimde yeniden ortaya çıkan başka hiçbir ampirik ilişki yoktur... korkarım ki, bu değişmezlik, fizik bilimlerinin temellerini biçimlendiren değişmezliklerle aynı özellikleri taşımaktadır(3).

J.Schumpeter ise, Miktar Teorisinin, dört özelliği ile tanımlanması gerektiğini öne sürer(4):

(1) Para Miktarı, fiyatlar ve fizik muamele hacminden bağımsız bir şekilde değişir.

(2) Dolaşım hızı da, fiyatlar ve muamele hacminden bağımsız olan ve çoğunlukla yavaş bir şekilde değişen, kurumsal bir veridir.

(3) Muameleler ve reel üretim, para miktarıyla ilişkisizdir.

(4) Ceteris paribus, para miktarındaki değişimler, üretimde aynı yönde değişikliklerle emilmedikçe, (para miktarındaki bir artışın nasıl kullanıldığına ve ekonominin hangi sektörü üzerinde etki ettiğine bakılmaksızın) mekanik olarak fiyatlar üzerinde hareket eder.

(2) G.P.O'DRISCOLL (1977): Economics as a Coordination Problem Sheed Andrews and Mc Meel Inc., Kansas City, s.38.

(3) Aktaran M.BLAUG (1978): s.645.

(4) H.VISSER (1974): The Quantity of Money, Martin Robertson, Oxford, s.135. G.P.O'DRISCOLL (1977): s.39.

Schumpeter'e göre, bu dört özelliği aynı anda taşıyan ve bu ekstrem biçimi geliştiren dört önemli iktisatçı vardı: John Wheatley, David Ricardo, James Mill ve John McCulloch.

Miktar Teorisini eleştirenler için ise, önemli olan konu, Para Teorisi'nin odağının ne olduğudur: Para miktarındaki bir artışın (değişikliğin) fiyatlar üzerindeki nihaî etkileri mi, yoksa bu değişikliklerin meydana geldiği süreç mi? Genel olarak Miktar Teorisinden anlaşılan ilkidir, yani para miktarıyla fiyatlar arasındaki doğrudan, oransal ilişki. Nitekim Schumpeter'in sıraladığı dört nitelik de (özellikle dördüncü) paranın sisteme sokulması sorununun önemli olmadığını vurgulamaktadır.

Biz, bu genel "Miktar Teorisi" tanımının dışına çıkarak, para miktarı ve fiyatlardaki değişimler arasındaki ilişkinin oluşum sürecini; yani sadece para miktarının artışıyla tüm piyasalarda artan harcamalar ve artan fiyatlar ilişkisini değil de; yeni yaratılan paranın ekonomiye nasıl yayıldığını gösteren transmisyon mekanizmasını açıklayan dolaylı analiz biçimlerini de Miktar Teorisi çerçevesinde inceleyeceğiz.

Bunun için önce, Neo-Klasik Para Teorisinin temellerini oluşturan ve çağdaş tartışmaların öncülü olan Klasik Para Teorisini, ayrıntılarına inmeden gözden geçirmeyi düşündük.

1- KLASİK MİKTAR TEORİSİ:
BANKING ve CURRENCY PRENSİPLERİ

Klasik Para Teorisi incelendiğinde, yukarıda sözünü ettiğimiz doğrudan ve dolaylı yaklaşımların ikisi de seçilir.

Kökeni John Locke ve Hume'a giden doğrudan mekanizmanın asıl geliştiricileri, Ricardo ve James Mill'dir. Onların

görüşlerini bir nesil sonra John Stuart Mill sürdürdü: Oransallık Teoremi biçimindeki katı miktar teorisinin aynı zamanda şiddetli bir eleştirisini de sunmasına rağmen, Klasik Miktar Kuramı J.S.Mill'in görüşleri çerçevesinde ele alınır. Görüşün özü, Para Miktarındaki artışın, fertlerin para ankeslerini çoğaltması, bu durumda harcamaların artarak toplam talebi ve fiyatları etkilemesidir. J.S.Mill, oransallık teoreminin uygulanabilirliği için gerekli koşulun, banka kredilerinin yokluğu olduğunu belirtir. Bir kere banka kredileri işin içine girince, fiyatlardaki değişme ile para miktarındaki değişme arasındaki mekanik bağın önemi azalır(5).

Kısacası, para miktarındaki belli bir değişimin nihai etkileri üzerinde odaklanılmış; kredilerin etkisi, sadece harcamaları doğrudan etkilediği sürece araştırılmış ve parasal bozuklukların uzun dönem etkileri üzerinde yoğunlaşılıp, kısa dönem etkileri ihmal edilmiştir(6).

Dolaylı Mekanizma diye adlandırdığımız ikinci çizgi ise Cantillon, Matthus ve Thornton'un görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Malthus ve Thornton'un, doğrudan Mekanizmalı Miktar Teorisine getirdikleri eleştiriler, 18 yy.da Richard Cantillon'un, John Locke tarafından yazılmış Miktar Teorisinin ilk formülasyonuna getirdiği eleştirilerle aynı doğrultudadır(7).

Ricardo'nun çağdaşı olan Thornton, özellikle borç piyasalarındaki dengesizliğin ayarlanma sürecini araştırdı. Sermaye piyasalarındaki bozukluklar üzerinde odaklanarak, pazarlanabilir hisse senetlerinin faiz oranlarındaki değişmelerin harcamalar üzerindeki tedrici etkilerini vurguladı(8).

(5) G.P.O'DRISCOL (1977): s.39.
(6) G.P.O'DRISCOL (1977): s.42.
(7) Bkz. M.BLAUG (1978): s.41-42.
(8) G.P.O'DRISCOL (1977): s.41-42.

Thornton'un para teorisine katkısı, bir parasal bozukluğun, reel ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediğini ve yeni yaratılan paranın ekonomiye nasıl yayıldığını faiz mekanizması aracılığıyla açıklayan transmisyon süreci analizidir.

Klasik Para Teorisinin genel bir açıklamasını yaparken, özellikle 19. yy.ın ikinci yarısında Miktar Teorisinin taraftarı olan Currency School ile, Miktar Teorisine karşı olan Banking School arasında beliren şiddetli tartışmaya değinmeden geçemeyiz. Napolyon Savaşları dönemi İngiltere'sindeki enflasyonun nedenleri üzerinde ortaya çıkan Bullionist-Anti-Bullionist tartışmasının mirasçısı olan bu iki okul arasındaki tartışmanın, bugün de Monetarist-Keynesyen (Fiscalism) tartışması olarak sürdüğü söylenebilir(9).

Bullionistlerin mirasçısı olan Currency School metal para sisteminden yanadır. Uluslararası ödemelerde ortaya çıkan açık ve fazlaların para miktarını azaltıp arttırarak harcamaları ve fiyatları etkileyeceğini öne sürer. Normal koşullarda, ekonomide bir dengesizlik söz konusu olmayacaktır. Bir kriz varsa, bunun nedeni, tamamen metalik bir para sisteminin değil de; dolaşımda kağıt paranın da olduğu karma bir parasal sistemin mevcut olmasıdır. "Boom"ların ortaya çıkışı, M.Bankasının aşırı şekilde altın karşılıksız banknot basmasının sonucudur. Bu nedenle, karma bir sistemin de metalik bir sistem gibi işlemesi gerekmektedir (Currency Okuluna adını veren Currency prensibi budur)(10). Bu prensibin işlemesi de, Ricardo'nun belirttiği gibi, "Kağıt para miktarının aşırılığını önlemek için onun istek üzerine altına çevrilebilmesi ve çıkarılan her banknotun tam altın karşılığının olmasına" bağlıdır(11).

---

(9) P.CAGAN (1978): s.85; H.VISSER (1974); s.183-191. R.HARRINGTON (1971): "The Monetarist Controversy", MS, s.270.

(10) H.VISSER (1974): s.185.

(11) F.ERGİN (1981): Para ve Faiz Teorileri, İ.Ü.İktisat Fak. Yayını, İstanbul, s.81.

Anti-Bullionistlerin mirasçıları sayılan Banking School'un görüşleri ise, Thomas Tooke'un dilinden özetle şöle ifade edilir(12):

"Bankaların görevi, piyasaya gerekli satın alma gücünü sağlamaktır. Altın standardında, emisyon altın stokuna bağlıdır. Emisyonun altın rezervleriyle sınırlı tutulması, bazı zamanlarda para darlığı çekilmesine neden olmaktadır. Oysa banknot emisyonunun gerçek hedefi, ellerindeki ticaret emteasına ve üretim araçlarına dayanarak para talep edenlere gerektiğinde altın yerine banknotu ikame ederek likidite sağlamak olmalıdır".

Bu ifadeden çıkarabileceğimiz sonuçlar, para talebinin değişebilir olması nedeniyle, para arzının rijit bir şekilde sabitleştirilmesinin parasal istikrarı sağlamayacağı; yapılan ticarî muamelelerin hacmine göre, M.B.'nın kıymetli maden rezervinin yanısıra, bankaların reeskont, avans gibi bankanın aktifini büyüten alacak işlemlerine(13) dayanarak para yaratmalarının gerekliliğidir.

Bu tartışmaların her ikisi için de, meselenin odak noktası, para arzındaki değişmelerin, ekonominin diğer kesimlerindeki değişmelerin sebebi mi yoksa sonucu mu olduğudur. Fisher'in Mübadele Eşitliğindeki sembollerle ifade ederek, Banking School için bu nedenselliğin P ve T'den M'ye doğru; tersine Currency School için ise M'den P ve T'ye doğru olduğunu söyleyebiliriz(14).

---

(12) a.g.e., s.83.

(13) G.KAZGAN (1974): İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.107.

(14) H.VISSER (1974): s.186.

2- NEO-KLASİK MİKTAR TEORİSİ

Neo-Klasikler, para değerindeki değişmeleri açıklayan Miktar Teorisini ve Gelir Teorisini geliştirirken, paranın önemini Klasik İktisatçılar kadar küçümsememiş; para teorisiyle iktisat teorisini birbirinden ayrı iki bölüm olarak görmemişlerdir. Hemen hepsi, Say Kanunu'nu kabul etmekle beraber, dönemlerinde konjonktür dalgalanmalarının çok şiddetlenmesinden dolayı, bu dalgaların varlığını ihmal edememişlerdir(15).

Neo-Klasik para teorisinin, klasik para teorisinin daha ayrıntılı bir devamı olduğu söylenilebilir. Bir kere, reel ve parasal kesimler arasındaki ilişki Walrasgil Genel Denge içinde çok ayrıntılı olarak ele alınmıştır. İkincisi, parasal değişmelerin etkileri kısa ve uzun dönem ayrımına tabi tutularak analize netlik kazandırılmıştır(16).

Neo-Klasik Para Teorisinde de daha önce belirttiğimiz doğrudan ve dolaylı mekanizmalara dayanan yaklaşımların geleneği sürmektedir. Bu iki ayrı gelenek, aynı zamanda para teorisinin evriminde etkin rolü olan "yansızlık" ve "denge" sorunlarına dikkati çeker. Para teorisinin gelişmesinde klasik evrenin ilgisi, "parasal analiz"le "reel analiz"i ayırma veya paranın uzun dönem yansızlığının gösterilmesi sorunundan, parasal denge için gereken koşullar (veya paranın daha kısa dönem yansızlığı) sorununa kaymıştır(17).

---

(15) G.KAZGAN (1974): s.81.

(16) M.PAYA (1981): Para Talebi Teorisinin Evrimi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İst.Ün.İkt.Fak., s.14.

(17) H.G.JOHNSON-A.R.NOBAY (1977): "Monetarism: A Historic-Theoretic Perspective", JEL, XV(2), s.472.

a) DOLAYSIZ MİKTAR TEORİLERİ:
FISHER'İN MUAMELE YAKLAŞIMI, GELİR VE CAMBRIDGE YAKLAŞIMLARI

Hemen tüm büyük Neo-Klasik İktisatçılar Miktar Teorisinin benzer, fakat ince ayrıntılarda farklı üç ayrı versiyonuna bağlıdırlar: I. Fisher'in Purchasing Power of Money ile popülarize ettiği Muamele Yaklaşımı, Marshall tarafından geliştirilmiş Nakit Dengeler (Cash-Balance) Yaklaşımı ve Pigou'nun Industrial Fluctiations'ındaki paranın gelir dolanım hızı kavramının içerilmesiyle Sonuçlanan Gelir Yaklaşımı(18). Bütün bu yaklaşımlarda MV = PT olarak bildiğimiz Mübadele Eşitliğinde şekillenmiş totoloji, faydalı bir araç olarak kullanılır ve teorisyenlerin kullandığı farklı değişkenlerin vurgulanmasına göre farklı biçimler alır(19).

Kuşkusuz ki, Miktar Teorisinin en bilinen versiyonu, Irving Fisher'in popülarize ettiği Muamele versiyonu'dur. Bilinen Miktar (veya mübadele) eşitliği MV = PT'nin ifade ettiği şey, belli bir zamanda, belli bir ekonomide para ile yapılan tüm satın alımların toplamıdır. Dolayısıyla, eşitliğin bir para yanı (bu para arzı ile dolanım hızının çarpımına eşittir), bir de mal yanı (bu da mübadele edilen mallardan her birinin miktarı ile fiyatlarının çarpımları toplamına eşittir) vardır(20). Ancak bu çok bilinen Mübadele eşitliği sebep ve etkiler hakkında hiçbirşey söylememektedir. Bu özdeşliğin, özdeşlikten çıkıp bir teoriyi ifade eden eşitlik haline gelmesini sağlayan, birtakım davranışsal varsayımların (V ve T'nin denge değerlerinin sabit olduğu) yapılması-

(18) M.BLAUG (1978): s.645.

(19) M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2), s.195.

(20) I.FISHER (1946): Paranın Satın Alma Gücü, Çev.M.H.Onaran, İ.Ü. Yayını, s.15.

dır(21).

Fisher, hemen tüm çağdaşları gibi, tam İstihdam gelir düzeyinde olan bir ekonomide, muamelelerin miktarının üretime oranını gösteren sabit bir oranın varlığını kabul etmeyi ve T'yi veri almayı akla yakın bulmuş; V'nin ise zaman içinde her an sabit olmadığını, fakat her uzaklaşmadan sonra hızla döndüğü bir denge değerinin bulunduğunu kabul etmiştir(22).

Bu varsayımlar çerçevesinde, Fisher'in Muamele Yaklaşımıyla Miktar Teorisi, aşağıdaki iki eşitlikle ifade edilebilir:

$$M\bar{V} = P\bar{T} \qquad (1)$$

$$MV + M'V' = PT \qquad (2)$$

(1) ve (2) No.lu eşitlikler, ödemeleri iki farklı kategoriye (nakit paranın ve mevduatın transferiyle olan ödemeler) ayırmaları bakımından farklıdırlar. Burada T, bir zaman periyodu içinde tüm piyasa işlemlerinin reel hacmi; M sadece nakit para (bozuk da dahil) hacmi, M' mevduat hacmi; V ve V' sırasıyla nakit ve mevduat dolaşım hızı (ki bu, aynı zaman periyodu içinde tüm muameleler için firmalar ve fertler arasındaki para transferlerinin sayısıdır); P de özel bir fiyat indeksidir: Tüm muamelelere giren malların fiyatlarının bir ortalaması. Burada T bir akım kavramken, M bir stok kavramıdır. Para stoku ile muamele akımları arasındaki bağı V(dolanım hızı) kurar(23).

---

(21) G.ACKLEY (1970): Macroeconomic Theory, McMillan Comp., N.Y., s.105-108. B.MORGAN (1978); İ.PARASIZ (1982): Para ve Banka, İTİA Yayını, Bursa, s.138.

(22) D.LAIDLER (1983): Para Talebi, İş Bankası Yayını, Ankara, s.54.

(23) M.HİÇ (1978): Para Teorisi, İ.Ü.İkt.Fak.Yayın. İstanbul, s. .

Muamele Yaklaşımında, T ve V sabit kabul edilince, para arzındaki değişmeler, oransal olarak yalnızca fiyatları etkileyecektir. Fisher, fiyatlar seviyesini diğer değişkenlerin de etkileyeceğini; fiyatların muamele hacmiyle ters orantılı, dolanım hızıyla doğru orantılı olarak değişeceğini kabul eder; fakat Miktar Teorisinin kapsamının, sadece para miktarıyla, fiyatlar seviyesi arasındaki ilişki olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtir(24).

Ancak Fisher analizinde "sürekli ve nihai etkiler" dediği bu ilişkinin, "geçiş dönemi" diye adlandırdığı dönemlerde bozulduğunu, tüm değişkenlerin bu dönemde birbirini etkileyebileceğini, "reel" ve "nominal" faiz oranları ayrımını getirerek, fiyat değişmelerinin faiz oranlarını değiştirmesiyle dolanım hızının da etkileneceği bir süreci (Fisher'in Konjonktür analizidir) ayrıntıyla açıklar(25). Ancak bu yaygın durum olarak görülmediğinden ihmal edilir.

Miktar Teorisinin Muamele Yaklaşımında üzerinde durulan kavram para talebi değildir. Fakat eşitliğin değişkenlerine az farklı içerikler vererek bir para talebi fonksiyonu

---

(24) I.FISHER (1946): s.25.

(25) Bu süreç şöyle gelişir: Para miktarındaki artış fiyatları yükseltir; nominal faiz oranları artsa bile bu artış, reel faiz oranlarını ilk düzeyinde tutmaya yetecek kadar olmadığından teşebbüslerin kârları artar. Bu durum müteşebbislerin bankalardan daha fazla borçlanmalarına neden olur. Kredi yaratılmasının sonucu olarak M', M den daha hızlı bir şekilde artar, bankaların nakit rezerv oranlarıdüşer. Para miktarının birleşimindeki bu değişme onların dolanım hızlarını da değiştirdiğinden, bir bütün olarak dolaşım hızında bir değişmeye neden olabilir. Yani, yeni bir dengeye ayarlanma süreci sırasında işlem hacmi de, hız da para miktarındaki artışla bozulurlar. Sürecin sonunda para miktarıyla oransal olarak yükselecek ve muamele hacmi de ilk düzeyine dönecektir. I. FISHER (1946): s.46-59. Görüldüğü gibi, dolanım hızının kesinkes sabit olduğu gibi bir durum yoktur. Bu ifadelerden sadece uzun dönem dengesinde mübadele eşitliğinin geçerli olduğu ortaya çıkar. Bkz. M.BLAUG (1978): s.647. W.GEBAUER (1973): "The Theory of Monetarism", ZGS, 129 (1), s.24.

formüle edilebilir. Eğer V fiili dolanım hızı değil de arzu edilen hız olarak yorumlanır ve dengede $M_s=M_d$ kabul edilirse eşitlik (1) i $M_d = PT/V$ olarak yazmak mümkündür. Fakat Mübadele eşitliğinde, paranın dolanım hızı tüm ekonomik birimlerin kararlarının toplamı olduğundan ve başlıca nüfus yoğunluğu ve ödeme mekanizmalarının organizasyonu gibi yavaş şekilde değişen faktörlerce belirlendiğinden, bireysel bir para talebinin çalışmasında kullanılamaz(26). Aynı zamanda bu eşitlik, fiyat seviyesini belirttiği ölçüde fiyatların değişim oranını içeremediği gibi, para tutma maliyeti olarak faiz oranlarını da kapsayamaz. Bu nedenle eşitlik, sadece, faiz oranlarının önceki seviyelerine geri döndüğü ve fiyat değişim oranlarının da sıfıra indiği zamanki denge de kullanılabilir(27).

"Muameleler ve Genel Fiyat Seviyesi" kavramlarındaki belirsizliklerin giderilemeyişi, ve eldeki verilerle bu değerlerin ölçümlerinin zor oluşu nedeniyle, son zamanlarda Milli Gelir ve Sosyal hesap sistemlerinin de gelişmesiyle, Miktar Teorisinin, tüm muameleleri değil de sadece gelir işlemlerini içeren şekilde açıklanması eğilimi doğmuştur(28).

Miktar Teorisinin geliri içeren biçimi $MV = Py$ (3) şeklinde ifade edilir. Burada y sabit fiyatlarla milli geliri; P, sabit fiyatlarla M.G i hesaplamakta kullanılan fiyat indeksini; M daha önce belirttiğimiz gibi para stokunu; V ise sadece gelir muamelelerinin yürütülmesi için para stokunun bir yılda kaç kez el değiştirdiğini gösterir(29).

---

(26) H.VISSER (1974): s.61.

(27) M.BLAUG (1978): s.647.

(28) M.FRIEDMAN (1973a): "Money: Quantity Theory", A.A.WALTERS (1973) (ed.): Money and Banking, Penguin Books, s.44.

(29) M.FRIEDMAN (1973a): s.44.

Gelir Yaklaşımı, Muamele Yaklaşımına göre daha tatmin edici olarak kabul edilir; ancak gelir yaklaşımının tüm ara muameleleri ihmal etme gibi bir dezavantajı da vardır. Muamele yaklaşımı her bir ara muameleyi toplam muamele değerinde içerirken; gelir yaklaşımı bu muamelelerin her birinin katma değerini içerir.

Kısaca belirtilirse, Miktar Teorisinin Muamele ve Gelir Versiyonları, paranın rolünü farklı kavramlarla ifade etmektedir. Muamele yaklaşımında paranın transferi önemliyken; gelir yaklaşımında, onun tutulması önem kazanır. Bu fark, Cambridge Nakit Dengeler yaklaşımından bile daha açıktır. En doğrusu, Gelir Yaklaşımını Fisher ve Cambridge Versiyonları arasında bir durak olarak kabul etmektir(30).

Miktar Teorisi'nin Cambridge Nakit Dengeler (Balance) yaklaşımı ise, Fisher'in yaptığı gibi ekonomide veri bir muamele hacmi için gereken para miktarını değil; fakat onun yerine bu muameleleri yapmak için gereken para veri olmak üzere, bireyin elde tutmak istediği para miktarını(31) neyin belirleyeceği sorusunu sorar. Böylece sorun, mikroekonomik olarak ortaya konarak, ağırlık kişilerin tercih yapma davranışlarına verilir.

Bilindiği gibi, Muamele yaklaşımında, para sadece satın alma ve satış faaliyetlerini yapmak için bir hesap birimi olarak kullanılır ve başka bir amaç için elde tutulmadığı kabul edilir. Oysa satın alma ve satışlar arasında geçen zaman süresi içinde satın alma gücünün geçici bir meskeni olarak tutulabilecek bir şeyin varlığı gerekir ki bu paranın Nakit Dengeler yaklaşımında vurgulanan yönüdür: Yani para sadece muameleler için bir hesap birimi değil, aynı zamanda

---

(30) M.FRIEDMAN (1970): s.200.

(31) D.LAIDLER (1983): s.58.

bir değer deposudur(32). Bireylerin bu amaç için elde tutmak istedikleri para miktarının hacmini gelirlerinin belirlediği varsayılmaktadır. Aşağıdaki eşitlik bu ilişkiyi göstermektedir.

$$M = kPy \qquad (4)$$

Burada M, gerçek miktara eşit olması gerekmeyen arzu edilen para miktarı, y ve P daha önce tanımlandığı gibi, nominal gelir ve fiyatlar seviyesidir. k ise, elde tutulmak istenen paranın gelire oranıdır. Eşitlik (4), k = 1/v olarak kabul edilerek, eşitlik (3) e dönüştürülebilir. Ancak bu kolay dönüşümün olması, onların farklı para tanımları içermelerini, farklı analiz teknikleri ve farklı değişkenlerle çalıştıklarını örtemez.

Cambridge Yaklaşımı, bireylerin gelirlerine bağlı olarak tutmak istedikleri para miktarını, para veya alternatif biçimlerde tutabileceklerini kabul eder. Servetin birleşimi ile para talebi arasındaki ilişki incelenmese bile, çeşitli aktiflerin getirilerindeki değişmenin sonucu olarak para ve diğer aktifler arasındaki ikame göz önüne alınır. Dolayısıyla, nakit tutmanın yararlılığı ile mal satın almanın veya diğer aktifleri tutmanın yararlılığı karşılaştırılır(33). Fiyat bekleyişleri, kişilerin bu kararlarında önemli rol oynar. Fiyatlarda artış bekleyişleri, paradan çok fizik mal tutmayı çekici kılar. Ekonomide belirsizlik derecesi yüksek olduğu zaman, düşük olduğu duruma göre daha çok para talep edilir(34).

---

(32) M.FRIEDMAN (1970): s.200.

(33) M.FRIEDMAN (1970): s.202.

(34) J.HERMAN (1984): "Monetarism: A Paradoxical Counter-Revolution", HOPE, 16(4), s.584.

Bütün bu söylenenlerden, Cambridge k'sını belirleyen etkenler şöyle gösterilebilir:

$$k = k\left(\frac{dp}{dt} \cdot \frac{1}{p}, \vec{r}, u\right)$$

Para talebi fonksiyonu ise;

$$M_d = M_d\left(Py, \frac{dp}{dt} \cdot \frac{1}{p}, \vec{r}, u\right)$$

olarak yazılabilir.

Burada $\vec{r}$, faiz oranı, diğer aktiflerin getirileri, teşebbüs kârları gibi faktörleri içerirken; u, ödeme alışkanlıkları, konjonktür tahmini, savaş beklentisi gibi bazı faktörleri ifade eder.

Sonuç olarak, Cambridge Nakit Dengeler Yaklaşımının tam gelişmiş bir porftöy analizi olmasa da, bunun bir başlangıcı olduğunu söylemek hatalı olmaz.

b) MİKTAR TEORİSİNİN DOLAYLI İFADESİ: WICKSELL

Wicksell'in Miktar teorisini ilk analizinde temel sorunu, paranın dolanım hızının otonom olup olmadığı sorunu olmasına rağmen, onun para teorisine asıl katkısı, para miktarını fiyatlara faiz oranları yoluyla bağlayan "dolaylı mekanizma"nın dikkatli bir yeniden ifadesini sunmasıdır(35).

Thornton'un 1803'de yazdığı düşünce ve kavramları sistematik biçimde ilk geliştirendir. Interest and Prices (Geldzins und Gurterpreise) adlı eseri, Fisher ve Marshall'dan çok önce 1898 de yayınlanmış olmasına rağmen, ilgilerin

(35) G.P.O'DRISCOL (1977): s.39-43.

odağı oluşu daha sonraya rastlar.

Wicksell, Interest and Prices (1898) da "doğrudan" mekanizmayla ilgilenmez. Ancak 1906'da yazdığı Lecture'un ikinci bölümünde "doğrudan mekanizma"yı değiştirir ve ve reel balans etkisini içeren doğrudan mekanizmayla dolaylı mekanizmayı yeni bir versiyonda birleştirir. Bu iki ayrı çalışmada vurgulanan iki ayrı ekstrem (uç) sistemdir: İlki, "Saf bir kredi sistemi", diğeri ise kredinin olmadığı "pür nakit sistemi"dir(36). Wicksell'in amacı ilk sistemi açıklamaktır.

"Pür kredi sistemi"nin analizinde, başlangıç noktası, tam istihdamın, serbest rekabetin, fiyat elastikiyetinin olduğu, nüfusu ve teknik gelişmeleri sabit olan bir durgun ekonomidir. Tüm para, borçlanma yoluyla yaratılmış banka parasıdır (ki Wicksell bunu kredi olarak adlandırmaktadır). Analizinde dört iktisadî ajan (ücretliler, girişimciler, kapitalister ve bankalar) vardır ve zamanı dönemlere ayırarak inceler(37).

Dönemin başlangıcında, bankalar ödünç verilebilir fonlarını arttırarak, kredi fiyatında yani piyasa faiz oranında düşmeye neden olurlar. Piyasa faiz oranı, doğal faiz oranı nın (bu oran, talep ve arz edilen reel sermaye miktarlarının eşit olduğu, yani mevcut tasarrufların hacmini, yatırım için talep edilen fonların hacmine eşitleyen orandır) altına düştüğü zaman, bu düşmeden dolayı, mevcut sermaye mallarından gelecekte beklenen net kazançların kapitalize edilmiş değeri artar. Girişimciler yatırımlarını arttırmak isterler ve üretim araçlarını, tüketim malları kesiminden, yatırım malları kesimine kaydırırlar. Bu durum üretim araçlarının fiyatları-

---

(36) M.BLAUG (1978): s.648,649. V.L.GARBOVA-G.MAAREK (1982): "Les Paradigmes Monetaries, Keynes, Friedman et les Autres", EA, XXXV(4), s.614.

(37) Bkz. V.L.GARBOVA-G.MAAREK (1982): s.615-616.

nı, onların sahiplerinin gelirleriyle birlikte yükseltir. Şimdi, üretim araçlarının tüketim malları kesiminden çekilmesinin sonucu olarak tüketim mallarının üretimi düşerken, bir yandan da, gelir artışlarının sonucu olarak, tüketim mallarına yapılan harcamalar arttığından tüketim mallarının fiyatları yükselir. Girişimcilerin fiyat bekleyişlerini, bu yükselmelere ayarlamalarıyla yatırımlardan beklenen kazançlar da artar. Girişimciler sermaye malları için daha fazla ödeme yapmaya razıdırlar, süreç böylece kendini tekrarlar(38). Ve piyasa faiz oranı, doğal oranın altında kaldığı sürece de devam eder(39).

Sonuç olarak, bu analizde Wicksell ekonomide denge için üç koşulun olması gerektiğini belirtir. Doğal faiz oranı ile piyasa faiz oranı arasında denge; exante yatırım-tasarruf eşitliği; değişmeyen (istikrarlı) bir genel fiyat seviyesi(40).

Wicksell'daki bu parasal denge sorununun, para teorisi açısından bakıldığında, daha temel bir soruna, statik uzundönem Miktar eşitliğinin dinamik karşılığı sorununa eğilmeye ve gelir-harcama mekanizması ile faiz oranları lehinde nakit-

(38) H.VISSER (1974): s.138-139.

(39) Wicksell'in "kümülatif süreç" analizinin genellikle kabul edilen bu açıklanmasına karşılık, asıl sorunun piyasa faiz oranı istikrarlıyken, reel etkenlere bağlı olan doğal faiz oranlarının değişmesi olduğunu, dolayısıyla böyle bir sürecin reel kesimdeki değişmelerden kaynaklandığını vurgulayan görüşler de mevcuttur. V.L.GARBOVA-G.MAAREK (1982): s.616.

(40) H.G.JOHNSON-R.A.NOBAY (1977: s.473 ve İ.PARASIZ (1982): s.163. Fakat Wicksell'in istikrarlı bir fiyat seviyesi için doğal faiz oranı ile piyasa faiz oranının eşit olması gerektiği koşulu, daha sonra Davidson, Koopmans, Hayek gibi iktisatçılarca eleştirilere uğradı. Böyle bir dengenin durgun bir ekonomide geçerli olduğu, oysa genişleyen bir ekonomide fiyat seviyesini istikrarlı tutan faiz oranının daima doğal oranın altında olduğu; dolayısıyla parasal denge için parasal bir değişkenin sabit olmasına gerek olmadığı vurgulandı ($MV=\bar{P}T$). H.VISSER (1974): s.179-183.

balans mekaniklerini terketmeye yolaçtığını(41); ve para teorisinin sadece bir para talebi teorisi olarak yorumlamanın yanıltıcı olduğunu(42) gösterdiğini söyleyebiliriz.

Genellikle textbooklarda, ikincil öneme sahip olan ya da tümüyle ihmal edilen Wicksell analizinin aslında para teorisinde kilit bir rol oynamakta olduğu ve tarihsel bir perspektiften bakıldığında, Miktar Teorisinin dinamik bir formülasyonu olarak gelişen Wickselyen transmisyon mekanizmasının, Keynesyen transmisyon mekanizmasına öncüllük ettiği görülmektedir(43).

3- SAY KANUNU VE MİKTAR TEORİSİ

Neo-Klasik İktisatın temel direklerinden biri paranın miktar teorisiyse, diğeri de Say Kanunu ile bütünleştirilmiş bütün mal ve hizmet piyasalarını kavrayan ve mikro ekonomik bazlı Walrasgil Genel Denge analizi'dir.

Yukarıda ayrıntılı biçimde incelemeye çalıştığımız Miktar Teorisi, para piyasasındaki dengeyi ifade eder. Para arz ve talebini eşitleyen, her para stokuna karşılık gelen bir tek fiyatlar genel seviyesi söz konusudur. Miktar Teorisinin çeşitli versiyonları farklı para tanımı vurgularlar. Para ya sadece bir hesap birimidir (Muamele Yaklaşımı) ya da gelir ve harcamaların eşanlı gerçekleşmemesinden dolayı belli bir zaman için değer saklama fonksiyonuna sahiptir (Nakit Denge Yaklaşımı). Her ikisinde de paranın kendisi için talep edilmediği, ancak diğer malları ve hizmetleri satın almak için talep edilmekte ve hemen elden çıkarılmakta olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, para yansızdır; ticarî muame-

(41) H.G.JOHNSON-R.A.NOBAY (1977): s.472.
(42) M.BLAUG (1978): s.647.
(43) H.G.JOHNSON-R.A.NOBAY (1977): s.479.

leleri kolaylaştırmak için bir araç, bir örtü vazifesi görmektedir. Buna göre para piyasasında oluşan fiyatlar genel seviyesi mal piyasasını etkilemez.

Mal piyasasında ise, malların birbirlerine göre değişim oranları, dolayısıyla nisbî fiyatları belirlenir. SAY KANUNU'na dayanılarak ifade edilen mal piyasası dengesi, bir takas ekonomisi için düşünülmüştür. Öz olarak, "Her arzın kendi talebini yarattığı" ifadesi şöyle açıklanabilir(44): İnsanlar zevkleri için değil, tatmin sağlayan mal ve hizmetleri elde etmek için çalışırlar. Emeğin ve mübadelenin ayrıştığı bir ekonomide, hiç kimse kendi çabasıyla tüm ihtiyaçlarını tatmin edemediğinden, etkinliğinin nisbi olarak fazla olduğu malları üretir ve kendi kullandığından fazlasını, ihtiyaç duyduğu diğer mallarla mübadele eder. Böylece üretim faaliyeti, diğer malların da talebini oluşturmuş olur. Her bireyin üretimi (arz) diğer mallara olan talebini oluşturduğuna göre toplam talep, toplam arza eşittir.

Tek tek mallar için talep veya arz fazlasından bahsedilse bile, tüm ekonomi için böyle bir fazlalık mantıksal olarak mümkün değildir(45).

Say Kanunu'nun, bir takas ekonomisi için düşünülmüş olsa da, para kullanan bir ekonomi için de geçerli olduğuna inanılır. Çünkü para kendisi için istenmeyeceğinden, derhal başka mal ve hizmetlerin alımı için elden çıkarılacağından, rasyonel bireyler atıl para tutmayacağından, sadece bir mübadele aracı olarak rol oynar. Öyleyse, paralı bir ekonomide Say Kanunu'nun uygulanabildiğini söylemek, ekonomide bir para talep fazlasının olmadığını ifade etmektir.

---

(44) G.ACKLEY (1970): s.110.

(45) M.BLAUG (1978): s.153.

n mallı, kapalı bir ekonomi olduğunu varsayalım. n maldan herhangi biri numéraire olarak seçilsin (onun fiatı 1'e eşittir). (n-1) tane belirlenecek değişim oranı veya nisbî fiyat vardır. Bu durumda para soyut bir hesap birimidir ve böyle bir para fizik olarak varolsa bile gerekli değildir. Bir hesap birimi olan para, dolaşan paradan (insanların bir değer deposu olarak tuttuğu) tamamen farklıdır. Paranın fonksiyonunun yalnızca hesap birimi olduğu bir ekonomide, talep edilen tüm malların toplam değeri, daima arzedilen malların toplam değerine eşittir(46):

Bunu şu özdeşlikle ifade edebiliriz:

$$\sum_{i=1}^{n} P_i D_i = \sum_{i=1}^{n} P_i S_i \quad ; \quad i=1...n \qquad (1)$$

Bu özdeşlik Walras Kanunu olarak bilinir. Bir takas ekonomisinde veya paranın bir hesap birimi olduğu ekonomide mantıksal olarak bir arz fazlasının imkânsızlığını ifade eder.

Eğer para olarak düşündüğümüz mal, sadece bir hesap birimi olarak değil de, aynı zamanda bir değer deposu olarak hizmet ediyorsa, o zaman ekonomide para talebi para arzına eşitse, (n-1) malın toplam talebi ile toplam arzı birbirine eşit olacaktır:

$$\text{Eğer} \quad D_n = S_n \text{ ise } \sum_{i=1}^{n-1} P_i D_i = \sum_{i=1}^{n-1} P_i S_i \qquad (2)$$

Buradan, paraya olan toplam talebin parayla değiştirilmek üzere sunulan (n-1) sayıda malın toplam değerine; para arzının ise para karşılığında talep edilen (n-1) sayıda malın

---

(46) H.VISSER (1974): s.170.

toplam değerine; eşit olduğu sonucu çıkarılır(4). Yani;

$$D_n = P_1S_1 + P_2S_2 + \ldots P_{n-1}\,S_{n-1} = \sum_{i=1}^{n-1} P_iS_i \qquad (3)$$

$$S_n\ P_1D_1 + P_2D_2 + \ldots + P_{n-1}\,D_{n-1} = \sum_{i=1}^{n-1} P_iD_i \qquad (4)$$

D ve S ekonomide n sayıda (para da dahil) mala karşı olan toplam arz ve talebi göstermek üzere

$$D \equiv S$$

$$D_{n-1} + D_n \equiv S_{n-1} + S_n$$

$$\sum_{i=1}^{n-1} P_iD_i + \sum_{i=1}^{n-1} P_iS_i \equiv \sum_{i=1}^{n-1} P_iS_i + \sum_{i=1}^{n-1} P_iD_i \qquad (5)$$

yazılabilir.

Özetle, Walras Kanunu, piyasaya giren para ve toplam mal arzının, piyasadan çıkan para ve mal talebine eşit olması gerektiğini ifade eder(48).

Ekonomide D_n ile S_n arasındaki pozitif veya negatif fark aynı zamanda bir mal arz fazlası veya mal talep fazlasını ifade eder (Bir mal arz fazlası, bir para talep fazlasıdır). ED_i mal talep fazlasını, ES_{n-1} mal arz faslasını; ED_n para talep fazlasını göstermek üzere

(47) Ö.ULUATAM (1980): Makroiktisat, S Yayınları, Ankara, s.205.

(48) H.G.JOHNSON (1970): "Monetary Theory and Policy" Essays in Monetary Economics, Sec. Ed., George Allen and Unwin Ltd., s.18.

$$\sum_{i=1}^{n-1} P_i D_i - \sum_{i=1}^{n-1} P_i S_i = \sum_{i=1}^{n-1} ED_i = ES_{n-1} = ED_n \qquad (6)$$

yazabiliriz.

Parasal bir ekonomide, genel bir aşırı üretimin olmadığını söylemek, $ED_n = 0$ olduğunu söylemektir(49).

Say Kanunu'nun Walras Kanunuyla birleştirilmiş biçimi olan Say Özdeşliği de eğer $ED_n = 0$ ise, ekonomide mal piyasalarında toplam aşırı talebin sıfır olduğunu ifade etmektir. Yani

$$\sum_{i=1}^{n-1} ED_i = 0 \qquad (7)$$

İnsanlar sadece diğer malları derhal alabilmek için gereken parayı kazanmak amacıyla mallarını arzederler. Bu, fiyatlar seviyesindeki bir değişimin hiçbir şekilde mal ve para piyasası arasındaki ilişkiyi bozmadığını belirtir.

Say Özdeşliği "homojenlik postülasına" dönüştürülebilir. Matematiksel olarak, mal talep fonksiyonları, parasal fiyatlara göre sıfırıncı dereceden homojendirler. Buna göre, mal talep fonksiyonları, mutlak fiyatlardan tamamen bağımsız olup, sadece nisbî fiyatlara bağlıdır. Yani, bütün mutlak fiyatların belli bir oranda artması ya da azalması belli bir mala karşı talebi etkilemeyecektir(50).

Fazla mal talep fonksiyonu da mutlak fiyatlara değil, sadece nispî fiyatlara bağlıdır. Bu durumda para talep fonksiyonu da bunlardan türediğinden, o da sadece nispî fiyatlara

(49) M.BLAUG (1978): s.155.
(50) a.g.e., s.156.

bağlıdır(51).

Bir mal piyasasının daima dengede olduğunu, aşırı talebinin sıfır olduğunu ve dengeyi sağlayan unsurun nisbî fiyatlar olduğunu söylemek, malın fiyatının belirsiz olduğunu söylemektir; yani mutlak fiyat seviyesinin ne olacağı sorusu cevapsız kalmaktadır. Matematiksel olarak, bu belirsizlik, veri bilinmezleri çözmek için ekonomik olarak anlamlı eşitliklere sahip olunmamasının bir sonucudur(52): (7) no.lu denklemler sistemi incelenirse, (n-1) bilinmeyene karşı (n-1) eşitliğe sahip olduğu görülür. Walras Kanunu'na göre, bir eşitlik daima elimine edildiği için sistem (n-1) bilinmeyene karşılık (n-2) bağımız fonksiyondan kurulur. Dolayısıyla sistem belirsizdir(53).

Mutlak fiyatlar seviyesinin ne olacağı sorununu, Neo-Klasik İktisatçılar bilindiği gibi, Para piyasasında çözmeye çalışmışlardır. Miktar Teorisiyle ilişkili olarak, her para stokuna karşılık gelen yalnız bir mutlak fiyat seviyesi vardır; oysa yukarda da belirtmiş olduğumuz gibi, Say özdeşliğinin kabulü halinde bütün mümkün fiyatlar seviyesinde para piyasası dengededir. Bu durumda Miktar Teorisiyle Say Özdeşliği (Kanunu) arasında açık bir çelişki söz konusudur. İlginç olan, para talebi fayda fonksiyonlarına dahil edilirken, bir yandan da reel kesim-parasal kesim ayrımının sürdürülmesidir(54).

Keynesgil İktisatın, Neo-Klasik İktisatı hedef alan eleştirilerinin yoğunlaştığı temel konulardan biri de, Neo-Klasik dikotomi diye adlandırılan para ve değer teorilerinin bu geleneksel ayrımıdır.

(51) G.ACKLEY (1970): s.111.

(52) M.BLAUG (1978): s.157.
(53) H.VISSER (1974): s.172.
(54) A.S.AKAT (1980): İktisadi Analiz, İ.Ü.İkt.Fak.Yayını, İst., s.311.

Keynes'in saldırıları daha sonra, dikotominin "geçerli"liği ve "tutarlı"lığının, paranın yansız olup olmadığı koşullarının ve para teorisiyle tutarlı bir değer teorisinin gerekliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır(55).

1942'de başını Patinkin'in çektiği bir grup iktisatçı, Klasik Değer Teorisi ile Paranın Miktar Teorisi arasındaki çelişkiye dikkati çekerek (O.Lange'den yola çıkarak) her ikisini içermeye çalışan Neo-Klasik Teorinin ciddi bir mantıksal hata yaptığını vurguladılar. Patinkin, bu çelişkinin, arz ve talep fonksiyonlarının, nispi fiyatlar kadar, reel nakit dengelere de bağlı olduğu kabul edilerek ortadan kaldırılacağını; Neo-Klasik teorinin temel özellikleri korunarak Para ve Değer Teorilerinin bütünleştirilebileceğini öne sürdü(56).

Patinkin, yukarda belirttiğimiz (7) no.lu sistemi belirsiz kılan "kayıp eşitliği", Cambridge Eşitliğini kPT-M=0 şeklinde sisteme sokarak telafi etti(57).

Talep fonksiyonlarının nispî fiyatlar kadar, reel balans stokuna bağlı olmasının sonucu olarak; diyelim ki fiyat seviyesinde bir artış olduğunda, bu insanların reel balanslarını azaltacak ve onların harcamalarını kısarak reel dengelerini yeniden kurmalarına yol açacaktır; bu durumda fiyatlar düşecek ve reel balansların varlığı, fiyat seviyesinin istikrarını sağlayacaktır(58).

İnsanların talebinin nominal balanslardan çok, reel balanslara bağlı olması varsayımı, aynı zamanda paranın yansızlığını

---

(55) H.G.JOHNSON (1970): s.17.

(56) a.g.e. s.18.

(57) M.BLAUG (1978): s.157. İ.PARASIZ (1983): "Paranın Yansızlığı ve Patinkin Sistemi", UÜİİBF Dergisi, IV(1), s.47.

(58) H.G.JOHNSON (1970): s.80.

ve para miktarıyla fiyatlar seviyesinin oransallığını ifade eder, çünkü herkesin parasal değerleri ve fiyatlar seviyesi eşanlı olarak iki misline çıksa, nispî fiyatlar ve bireylerin reel balansları değişmeden kalacak ve sistem bozulmadan dengede kalacaktır. Böylece, reel balans etkisi klasik dikotomiyi kırar, ama sistemin reel dengesini para miktarının etkilemeyeceği, para miktarının sadece fiyatlar seviyesini etkileyeceği önerileri saklı kalır(59).

4- MİKTAR TEORİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (MODERN MİKTAR TEORİSİ)

Keynesyen Devrim tarafından entellektüel değerinden uzaklaştırılmış olan Klasik Para Teorisi, M.Friedman ve arkadaşlarının yazdığı Studies in the Quantity Theory of Money'nin 1956'da yayınlanmasından sonra, enflasyon ve konjonktür dalgalarının açıklanmasında paranın rolünü vurgulayan şekilde, "Monetarizm" adı altında yeniden ortaya çıkmıştır(60).

Friedman'ın kendisi, Monetarizmi Miktar Teorisiyle tanımlar: "Öteden beri, Miktar teorisi diye adlandırılmış olan şey, şimdi Monetarizm olarak adlandırılır"(61).

Bu tanımlama kuşkusuz, ne Monetarizmin, ne de Miktar Teorisinin içeriğinin ne olduğunu açıklama açısından yeterlidir. Ancak, burada vurgulanan nokta, Miktar Teorisinin, eski anlamını az çok kaybetmiş olsa da, Monetarizm ile birlikte tekrar değerlendirildiği ve Monetarizmin de bir geleneğin devamı olduğudur.

---

(59) a.g.e., s.80.

(60) H.G.JOHNSON-A.R.NOBAY (1977): s.470.

(61) R.T.SELDEN (1977): "Monetarism", S.WEINTRAUB (1977): Modern Economic Thought, Un. of Pennsylvania Press, içinde s.254.

Eski Miktar Teorisiyle, Çağdaş Monetarizmin arasındaki uygun sınırı çizen Studies (1956)'in, Friedman'ın Keynesyen bir dünyada Miktar Teorisinin tek kalesi olarak(62) nitelendirdiği Chicago Okulu Çevresinden çıkmış olması, şaşırtıcı olmasa gerektir. Studies, bu okulun sözlü geleneğiyle nesilden nesile aktarılan Miktar Teorisinden etkilenmiş bir grup aydının, temel teorilerini sundukları 4 ampirik çalışma ile okuyucuyu zorlayan, Miktar Teorisinin yoğun ve gizemli bir yeniden ifadesini (restatement) sunan toplu bir çalışmadır(63).

Restatement'ın temel tezi, Miktar Teorisinin bir çıktı, parasal gelir veya fiyatlar teorisi değil; bir para talebi teorisi olduğu(64); paranın bir aktif veya sermaye malı olduğu, bu yüzden para talebinin bir sermaye teorisi sorunu olduğudur(65). Friedman da para talebini Cambridge Geleneğinde olduğu gibi, Genel talep teorisinin özel bir uygulaması olarak ele alır. Para da, diğer herhangi bir aktif gibi, servetin taşınma yollarından biridir ve elinde bulunduran bireye bir hizmetler akımı sağlar; elde tutulan para arttıkça paranın sağladığı hizmetlerin diğer varlıkların sağladığı hizmetlere oranı azalır. Bu ise, tüketilen mallar arasındaki azalan marjinal ikame oranı genel ilkesinin özel bir uygulamasından başka birşey değildir(66).

---

(62) H.VISSER (1974): s.183.

(63) Bu kitap şu çalışmalardan oluşur: M.FRIEDMAN: "The Quantity Theory of Money: A Restatement"; P.CAGAN: "The Monetary Dynamics of Hyper Inflation"; J.KLEIN: "German Money and Prices 1932-1944"; E.LERNER: "Inflation in the Confederacy. 1861-65"; R.SELDEN: "Monetary Velocity in the U.S.".

(64) Bkz. M.FRIEDMAN (1956): "Restatement", s.4.

(65) H.G.JOHNSON (1970): s.31.

(66) D.LAIDLER (1983): s.67.

Analizin çabası, bütçe sınırının yapısının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve paranın alternatif maliyetini ölçecek uygun değişkenlerin seçilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Servetin toplam miktarı, herhangi bir aktiften (servetin herhangi bir şeklinden) elde tutulabilecek miktarın ve bu arada talep edilebilecek para tutarının sınırı olduğuna göre, uygun alternatif maliyet ölçeği de, para dışındaki diğer aktiflerin elde tutulması ile edinilen getiri oranlarıdır(67). Öyleyse, servet sadece bütçe sınırını sağlamakta değil, fakat elde tutulan çeşitli şekillerdeki servet yoluyla para talebini etkilemesi bakımından da önemlidir(68).

Ancak Friedman, bütçe sınırı olarak gelirden ziyade serveti vurgularken, para talebi fonksiyonunda kabul edilebilir bir servet ölçüsünün bulunması sorunu ile karşılaşır: Bu sorunun çözümünde sermaye teorisinin temel bir prensibi, yani "servetin, gelirin kapitalize edilmiş değeri olduğu" kullanılır(69). Analizini sermaye teorisi kavramlarına dayandıran Friedman, servetin bir temsilcisi olarak, cari gelirin kullanımını reddederek, onun yerine bir uzun dönem gelir (Sürekli Gelir) kavramını(70) parasal analizine katar ki, bu geçmiş ve bugün gelirlerinin bir ortalamasını ifade eder. Bu şekilde ölçülen geniş servet kavramı, "maddi (beşeri olmayan)" servet biçimlerini içerirken, aynı zamanda "beşeri" unsurları da içine(71) alarak iki kısımda incelenir. Servetin bazı biçimleri, diğerlerinden daha az akışkan olduğu (beşeri servet akışkan değildir) için onları gelire dönüştürmek her zaman (özellikle işsizlik dönemlerinde) mümkün olmadığından, beşeri servetin, maddi servete oranını (W) dikkate almak

---

(67) a.g.e., s.68.

(68) B.MORGAN (1978): Monetarists and Keynesians, North Holland, s.74-7 .

(69) B.MORGAN (1978): s.75.

(70) Bkz. M.DARBY (1976): Macroeconomics, McGraw Hill, N.Y., s.75.

(71) H.G.JOHNSON (1970): s.32.

önemlidir(72). Öte yandan, maddi servetin, servet şekilleri arasında nasıl ayrımlanabileceği de mevcut kazanç (getiri) oranlarına bağlı olduğundan tahvilin getiri oranı (r_b), hisse senetlerinin getirisi (r_e) ve beklenen enflasyon oranı (ya da paranın getirisi) ($1/p \cdot dp/dt$) para talebi fonksiyonunda içerilmelidir. Bunun yanında, sermaye artış kazancı veya kayıpları da parayı elde tutmanın alternatif maliyetinin bir bölümü olduğundan, getirilerin hesaplanmasında gözönünde tutulmalıdır(73).

Bütün bu noktaları dikkate alarak Friedman reel para talebi fonksiyonunu aşağıdaki şekilde belirtir:

$$\frac{M}{p} = f\left[(r_b,\ r_e,\ \frac{1}{p} \cdot \frac{dp}{dt},\ w),\ Y,\ u\right]$$

Küçük parantez içindeki unsurlar k ile gösterilerek aşağıdaki eşitlikler elde edilebilir:

$$\frac{M}{p} = kY \text{ veya } M = kPY \text{ veya } MV = PY$$

Burada $V = 1/k$ dır. Görüldüğü gibi, bu şekliyle yeni Miktar Teorisi, eski Miktar Teorisine çok benzerdir, iki önemli fark vardır:

(1) V (veya k), Modern Miktar Teorisinde, eskisinde olduğu gibi, kurumsal olarak belirlenmiş sabit bir değer olarak alınmaz; belli sayıda gözlenebilir büyüklüğün (faiz oranı, enflasyon bekleyişi gibi) istikrarlı bir fonksiyonu olarak kabul edilir.

(2) Friedman'ın eşitliğindeki Y carî muamelelerin parasal değerini değil, servetin bir temsilcisi olan "Sürekli

(72) B.MORGAN (1978): s.75.
(73) D.LAIDLER (1983): s.70

Gelir"i ifade eder(74)". Gelirin, servetin bir temsilcisi olarak vurgulanması ... kavramsal olarak belki, eski Miktar Teorisiyle yeni formülasyon arasındaki temel farktır(75).

Eski Miktar Teorisini, yeni formülasyondan farklılaştıran "Sürekli Gelir" kavramı, aynı zamanda onu para talebinin Keynesyen analizinden de ayıran temel kavramdır. Çünkü buradaki 'gelir', Milli hesaplarda ölçülen gelir değil, bilindiği gibi servet stoku üzerinde net bir kazanç olarak anlaşılan gelirdir. Oysa Keynes'de servet hemen hemen tümüyle ihmal edilmiştir, Keynesyenler ise Cambridge uygulamasını izleyerek genellikle serveti, beşeri olmayan özelliğiyle ele almışlardır(76).

Friedman'ın kendisi, para talebi yaklaşımının, Cambridge Nakit Dengeler Yaklaşımı ve Keynesyen Portföy analizi üzerine inşa edildiğini kabul etmektedir(77). Ancak, Friedman parayı elde tutma sonucunu veren güdülerden dikkatleri uzaklaştırarak, değişik koşullar altında bireylerin ne kadar parayı tutmak istediklerini belirleyen etkenleri incelemektedir(78).

---

(74) B.MORGAN (1978): s.76.
(75) M.FRIEDMAN (1970): s.203.
(76) H.G.JOHNSON (1970): s.32-33.
(77) M.FRIEDMAN (1970): s.202.
(78) D.LAIDLER (1983): s.65.

B. MONETARİZM

1- MONETARİZMİN TANIMI

"- Humpty Dumpty, küçümseyen bir ifade ile, 'ben bir kelimeyi kullandığım zaman", dedi "seçtiğim kelime ne anlatmak istersem onu anlatır; ne eksik, ne fazla".

- Alice, "sorun burada" dedi "kelimeleri isterseniz çok çeşitli anlamlar yükleyerek kullanabilirsiniz."
- Humpty Dumpty ise "sorun hangi anlamın temel olduğudur, bütün sorun budur" diye cevapladı."

(LEWIS CARROLL, Through the Looking Glass)

1950'lerin başında M.Friedman ve bir grup Chicago'lunun temellerini attığı, 1968'de Brunner tarafından "Monetarizm" diye adlandırılan(79) paradigmanın karmaşıklığı da, kelime olarak "Monetarizm"in kesin bir tanımının yapılamamasından kaynaklanır. Kelimelerin genellikle fikirlerin iletişiminde başarılı olamaması, spesifik terimlerin belirsizliğinden ortaya çıkan yanlış anlamaların bilimsel tartışmalarda temel bir rol oynamaya başlamasıyla, daha büyük önem kazanır. Bu gibi yanlış anlamaların olasılığı ise, eğer belli bir kelime, farklı insanlara farklı şeyler ifade ediyorsa, daha da artar(80).

---

(79) "Monetarizm" terimi" Karl Brunner'in "The role of Money and Monetary Policy" Fed.Res.Bank of St.Louis Review Vol.50, July 1968 makalesinde ilk kez kullanılır. 1970 de David Fand'ın "Monetarism and Fiscalism" (Banka Naz. Lavaro Quarterly Review, September 1970, pp.3-34) de popülarize edilir.

(80) D.PURVIS (1980): "Monetarism: A Review", CJE, 13(1), s.96-97.

Gerçekten, Monetaristler, doktrinlerinin kesin kapsamında anlaşamazlar. Popüler vurgulamada, terim dar şekilde, faiz oranı gibi kredi piyasası göstergelerinden ziyade, parasal büyüklükleri kontrol etmenin önemini vurgulayan para politikası olarak yorumlanır(81). Veya, para stokundaki değişmelerin parasal gelirdeki değişmeleri açıklayan etken faktör olduğu ve böylece "Miktar Teorisi"nin yeni bir ifadesi olduğu öne sürülür(82). Fakat daha geniş anlamda kullanılırsa, "Monetarizm" terimi Miktar Teorisinden sapan çok sayıda başka bazı önerileri içerir ve maalesef ki, bütün bu görüşler seti yalnız bir tek terim altında yargılanır. Bu da, Monetarist-Keynesyen okulları keskin hatlarla ayıran bölünmelere yol açar. Adeta Monetarizm, "Anti-Keynesyenizm" ile eşitlenir.

Bu karmaşıklık, Monetarizmin taraftarı ve karşıtı olan pekçok düşünürce, doktrinin tanımlanması, sınıflandırılması çabalarına(83) yol açmasına rağmen, yine de evrensel olarak kabul edilmiş bir Monetarizm tanımı olmadığı gibi, kimin Monetarist olup, kimin olmadığının da kabul edilmiş bir sınıflaması ortaya çıkmamıştır. Bunun sebebi ise, kuşkusuz, herhangi bir iktisatçının niteliklerinin bir "vektörle" tanımlanabilir olmasından ve herhangi bir tanımın da bu vektörün elemanlarının sadece bazılarını vurgulayabilmesinden kaynaklanır(84).

Görülen odur ki, Monetarizm gibi son otuz yıldır tartışılmakta olan bir paradigmayı, dar sınırlı bir tanımın içine

---

(81) T.MAYER (1978): s.1.

(83) Bu Çalışmaların başlıcaları: T.MAYER (1978), D.PURVIS (1980), J.STEIN (1976): Monetarism, North Holland, N.Y., D.LAIDLER (1981): "Monetarism: An Interpretation and An Assesment", EJ, 91(361), s.1-28; D.LAIDLER (1982) Monetarist Perspectives, Harvard Un.Press, Camb.

(84) K.HOOVER (1984): "Two Types of Monetarism", JEL, XXII, s.58.

sokmanın imkânı yoktur. Friedman'ın Restatement'ıyla ilk adımları atılan kavram, geçen otuz yıllık zaman içinde vurgularında önemli farklılıklarla birlikte kendini yeniden üretmektedir.

1950'lerin ortalarından 1960'ların başına kadar, tartışmanın odağı para talebi, parasal gecikmeler ve para ve maliye politikasının nispî gücü iken; 1960'larda dikkatler, artan biçimde parasal büyüklüklerin kontrol edilebilirliğine kaymıştır. 1960'ların sonları ve 1970'lerde ise, ciddi bir enflasyonun ortaya çıkışıyla birlikte, hem Monetaristlerin, hem de onu eleştirenlerin çabası, üretim ve fiyat değişmeleri arasında olan nominal gelir değişmelerinin birleşimini açıklayabilen parasal modellerin kurulmasına yönelmiştir(85).

1970'lerin başlarına kadar, "Monetarizm" diye adlandırılan paradigmanın tartışmasız lideri M.Friedman(86) olmuştur. Ancak, bugün Monetarizm tanımı altında birbiriyle yoğun şekilde tartışan, bazı temel noktalarda çelişen, Friedman'ın dışındaki, çeşitli versiyonları görmek gerekir.

---

(85) R.SELDEN (1977): s.254.

(86) 1970'lere kadar, "Monetarizm" olarak nitelendirilen paradigmanın en önemli yaratıcısının M.Friedman olduğunu belirttik. Ancak Monetarizmin "Friedman Versiyonu" diyebileceğimiz kısmına katkı yapan diğer Monetaristleri gözardı etmek mümkün değildir. Friedman'ın Chicago Okulu ve St.Louis Federal Rezerv Bankası'ndaki izleyicilerinin, bu versiyonun ampirik delillerle desteklenmesini sağlamada önemli etkileri vardır. Bunların başında Chicago Okulundan olan P.Cagan, R.Selden'ı sayabileceğimiz gibi, Friedman'la ortak çalışmalar yapan Anna Schwartz ve David Meiselman'ı gösterebiliriz. Bunlardan başka, St.louis Fed.Res.Bankası uzmanları olan L. Andersen, J.Jordan, Keran ve Keith Carlson gibi isimler vardır.

Ayrıca KALDOR, Amerika'dakilere göre çok daha ılımlı ve yumuşak bir dille yazan H.G.JOHNSON ve A.A.WALTERS'ın da bu doktrinin seçkin savunucularından olduğunu belirtir. N.KALDOR (1982): "Yeni Monetarizm". Çev.: S.ÖKSÜZ, Para Teorisinde Devrim ve Karşı-Devrim, Eskişehir, s.46.

Özellikle Friedman'ın 1970 ve 1971'de yayınladığı ve nominal gelirin parasal bir teorisini formüle ettiğini belirttiği iki ünlü makalesinden(87) sonra çeşitli ekollerden eleştiriler(88) gelmesinin yanısıra, Monetarizmin teorik temellerinin çekirdeğini oluşturanlardan kabul edilen Karl Brunner ve Allan Meltzer'in de yoğun eleştirileri olmuş ve onlar, "Monetarizmi, Standart Keynesyen IS-LM sınırları içinde yorumlamaya çalışan Friedman'ınkinden çok farklı bir Monetarist çatı" geliştirmişlerdir(89). Friedman'ın modelinin tersine, onların modeli bir işsizlik durumunda hem üretimi, hem de fiyatları belirler: Model, çeşitli aktif kotegorilerini analize sokarken, aktif fiyatlarına (bu yüzden faiz oranlarına) özellikle de nispî fiyatlara hem Keynesyen Modellerden, hem de Fredman'ın modelinden daha fazla önem atfeder(90). Onların Monetarist yaklaşımları, mal, kredi ve para piyasaları arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinde odaklanarak üretim ve fiyatlardaki kısa dönem değişikliklerinin açıklanmasını içeren geniş bir şekilde tasarlanmış bir nispî fiyat teorisine dayanır(91).

Brunner ve Meltzer'in analizlerinin daha ayrıntılı sunumuna geçmeden, Brunner-Meltzer Versiyonu'nun Monetarizm olarak nitelendirilmesine karşı çıkanların olduğunu da be-

---

(87) M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2). M.FRIEDMAN (1971): "A Monetary Theory of Nominal Income", JPE, 79(2).

(88) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972a): "Friedman's Monetary Theory" JPE, 80(5). J.TOBİN (1972): "Friedman's Theoretical Framework" aynı yerde P.DAVIDSON (1972b): "A Keynesian View of Friedman's Theoretical Framework for Monetary Analysis", a.y. D.PATINKIN (1972b): "Friedman on the Quantity Theory and Keynesian Economics", a.y.

(89) Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972a) ve K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): "Money, Debt and Economic Activity" JPE, 80 (2).

(90) R.SELDEN (1977): s.272.

(91) W.GEBAUER (1973): s.31.

lirtelim(92).

1970'lerde ortaya iki ilginç Monetarist model daha çıkmıştır. Bunlardan biri, D.Laidler'in geliştirdiği, Friedmanvari bir nominal gelir eşitliği ve "adaptif" bir fiyat bekleyişleri eşitliğini Friedman'ın "doğal oran" hipotezi ile birleştiren; paranın, enflasyon oranında değişmelerin beklenir olduğu kısa dönemde üretimi etkilediğini kabul eden ve faiz oranlarını eleyen modelidir. LAIDLER bu modelinde, adaptif bekleyişleri kullanarak, enflasyon oranlarındaki değişmelerle parasal bozukluklar arasındaki uzun gecikmeleri inceler(93).

İkincisi ise, temeli JOHN MUTH tarafından atılan, Robert Lucas, Thomas SARGENT ve Neil WALLACE'ın geliştirdiği; temel kısımlarından biri olan "Rasyonel Bekleyişler" hipoteziyle tanınan "New Classical" Makroekonomi Okulu'nun kurduğu Modeldir. Thomas Sargent, "bu modelin, St.Louis Modelinden çok daha fazla Monetarist" olduğunu öne sürerken, aslında Yeni Klasiklerin Monetarist olup olmadığı sorusu tartışmalı kalmaktadır. James Tobin, politika önerilerindeki benzerliği dikkate alarak, onları "Monetarist Mark II" olarak adlandırır(94). Frank HAHN, Yeni Klasikleri, teorik varsayımlarının benzerliği yargısına dayanarak Monetarist kabul ederken; Laidler ise Monetarist olmadıklarını, fakat daha ziyade

---

(92) Brunner ve Meltzer'in "Aggregative Theory for a Closed Economy" (J.STEIN (1976): Monetarism içinde s.69-104) ile "yeni elemanlar" getirdiklerini ileri sürdükleri analizlerinde aslında Modern Kuzey Amerikan Keynesyenlerinin çoğunun temel konusu olan Tobin'in üç aktifli yaklaşımından farklı birşey sunmadıkları, modelin ayırdedici bir şekilde monetarist olmadığı, daha ziyade eklektik bir makroekonomi görüşünü yansıttığı ileri sürülmektedir. Bkz. D.PURVIS (1980): s.111-114.

(93) R.SELDEN (1977): s.273.

(94) J.TOBIN (1981): "The Monetarist Counter-Revolution Today An Appraisal", EJ, 91(361), s.36.

Avusturya okuluyla ilişkili olduklarını öne sürer(95).

Hernekadar tartışmalı olsa da, Friedman'ın versiyonundan sonra önemli gördüğümüz Brunner-Meltzer versiyonu ve Rasyonel Bekleyişler yaklaşımını Monetarizm tanımı altında kabul etmeyi ve incelemeyi uygun buluyoruz.

M.Friedman'ın 1950'lerin başından bugüne kadar süren teorik ve ampirik çalışmaları, tezimizin asıl konusunu oluşturduğundan, ayrıntılı incelenmesini diğer bölümü bırakarak diğer iki versiyonu bu bölümde kısa da olsa incelemeyi amaçlıyoruz.

2- FARKLI MONETARİST YAKLAŞIMLAR

a) BRUNNER-MELTZER'İN YAKLAŞIMI: NİSPÎ FİYAT TEORİSİ

Brunner ve Meltzer (B-M), Friedman'ın Miktar Teorisini, Monetarizm ve Fiskalizm arasındaki farkı ortaya koyamadığı ve Monetarizmi "para ile gelir" arasındaki nedensel ilişkiye indirgediği için eleştirirler(96). Kaldor'un "yeni mone-

(95) K.HOOVER (19847: s.58 ve D.LAIDLER (1982).

(96) B-M, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, Friedman'ın 1970 ve 1971'de yayınladığı iki ünlü makaledeki "teorik çatı"yı eleştirirken ilkin onun bir kısa dönem teorisi olarak IS-LM çatısını kabul ettiğini, bu durumun da onu Keynesyenlerle genel bir anlaşmaya ittiğini belirtirler. Buna karşılık, Friedman'ın üretim ve fiyatlarda gözlenen kısa dönem değişikliklerini açıklamak için, nispî fiyatlarda, faiz oranlarında, hükümet harcamalarında, vergi oranları ve senetler stoğundaki değişmelerin etkisini tümüyle eleyen bir teori önerdiğini ileri sürerler. İkinci eleştirileri ise, Friedman'ın teorik çatısının, son yıllarda tartışılan önemli konulardaki bazı gelişmeleri (elde edilen bilginin maliyeti, ayarlama maliyeti gibi) dikkate almadığı yolundadır.

Friedman ise, bu eleştirileri cevaplarken, aslında bu iki makalesinin National Bureau of Economic Research Occational Paper'daki bileşiminde, kendi yaklaşımıyla

tarizmi, bir 'Friedman Devrimi' olarak görmenin, 'Keynesyen Devrim'in tek kaynağının Keynes olduğunu söylemekten çok daha doğru olduğu"(97) nitelendirmesini de gerçek bir yanılsama olarak görürler ve Monetarizmin entellektüel gelişimini bu şekilde değerlendirmenin, ya literatürdeki (A.B.D.'deki) tartışmaları gözden kaçırmaktan, ya da Monetarist fikirlerin bilimsel yapısını, halka yayılan popüler görüşlerle karıştırmaktan kaynaklandığını öne sürerler(98).

B-M'in kendi modelleri ise, geniş biçimde ele alınmış bir nispî fiyat yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, ürün (output), kredi ve para piyasaları arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanılarak, fiyatlar ve üretimdeki kısa dönem değişikliklerinin bir açıklaması sunulur(99). Bu analizle B-M, geleneksel fiyat teorisinin açıklamayı başaramadığı herhangi bir kaynağın kullanım oranındaki değişikliğin kısa dönem etkilerini açıklamayı gerçekleştirecek biçimde, bilgi ve ayarlanma maliyetlerini de analize dahil ederek fiyat teorisini yeniden formüle ettiklerini savunmaktadırlar(100). Dolayısıyla bu yaklaşımları, Keynesyen fikirlerin Monetaristlerce yeniden değerlendirilmesi olduğu gibi, aynı zamanda onlara bir alternatif olarak sunulur.

(..) Keynesgil yaklaşım arasındaki farkı vurgulayan dört paragraf eklediğini ve Brunner-Meltzer'in bunları dikkate alsalar bu yanılsamalara düşmeyeceklerini belirtmekte ve transmisyon mekanizmasının işleyişinde B-M'ye katıldığını ifade etmektedir. Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972a) "Friedman's Monetary Theory", s.848-849. M.FRIEDMAN (1972): "Comments on the Critics" JPE, 80(5) s.909,912.

(97) N.KALDOR (1982).

(98) K.BRUNNER (1971): "The Monetarist View of Keynesian Ideas" Lloyd Bank Review, (102), s.36.

(99) W.GEBAUER (1973): s.31.

(100) K.BRUNNER (1971): s.36.

(1) Standart Makro Teorinin Eleştirisi ve Brunner-Meltzer Modelinin Çıkış Noktaları

Brunner, Monetarist analizin, Keynesgil Transmisyon Mekanizmasını reddettiğini; fakat öte yandan başta Fisher ve Wicksell olmak üzere, Keynes'den de yararlandığını belirtir. Keynes, temel olarak nispî bir fiyat sürecinden hareket etmekte ve reel sermaye ile tahvili kabul etmektedir. Bu da, faiz oranındaki her değişmenin, zorunlu olarak dayanıklı tüketim mallarına göre reel sermaye fiyatlarında bir değişmeyi gerektirdiğini ifade eder. Fakat Keynes'in analizinde, faiz oranındaki bir değişiklik mevcut reel sermayenin fiyatındaki değişikliğe eşit kabul edilerek bir basitleştirmeye gidilir(101).

Keynes'in bu basitleştirmesinin terkedilmesinden sonra fiyat-teorik analiz bir değişimi gerektirmiştir. Fakat B-M'e göre, ne mevcut kaynakların kullanımındaki kısa dönem değişikliklerini açıklayamayan Geleneksel Fiyat Teorisi; ne de, bir Ödünç Alma Maliyeti yorumunu geliştiren Keynesyenler, Keynes'in açıkça kabul ettiği bu eksikliği giderebildiler(102).

Eleştirilerinin odak noktasını, Hicks'in "Mr.Keynes and Classics" makelesi(103) ve Meltzer-Patinkin'in(104) modelleriyle sunulan Standart Makro teori oluşturmaktadır(105). Hicks'in Klasik ve Keynesyen teorilerin sentezini yapması,

(101) K.BRUNNER (1970): "The Monetarist Revolution in Monetary Theory", WA, 105(1), s.3.

(102) K.BRUNNER (1970): s.4. J.R.HICKS (1937: "Mr.Keynes and Classics: A Suggested Interpretation" Econometrica, 5, ss.147-159.

(103) J.R.HICKS (1937): "Mr.Keynes and Classics: A Suggested Interpretation" Econometrica, 5, ss.147-159.

(104) METZLER (1951): "Wealth, Saving and the rate of interest" JPE, 59, ss.93-116. D.PATINKIN (1965): Money Interest and Prices, Harper & Row, N.Y.

(105) Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): "Money, Debt and

çok önemli bir katkı olarak görülmekle birlikte, dikkatleri nispî fiyat teorisinden koparark grafik araçlarına yoğunlaştırma gibi bir maliyeti de içerdiğini öne sürmektedirler. Hicks'in Sentezinin temel bir postülası, ürün piyasası eşitliklerinin, nominal gelir ve piyasa faiz oranlarının denge değerleri için çözülebileceği ve ürün piyasası için denge çözümünün IS eğrisi olduğudur. Bu denge

$$I(i,Y)-S(i,Y)= 0$$ olarak gösterilir.

Y nominal gelir, i ise piyasa faiz oranıdır. LM Eğrisi veya Hicks'in versiyonundaki LL eğrisi ise, parasal kesimin denge durumunu gösterir:

$$M = L(i,Y)$$

IS ve LM birlikte, tek bir nominal gelir düzeyi ve bir piyasa faiz oranını belirler. Hicks, açıkça reel oranı, IS ve LM'in kesişmesiyle belirlenmiş oran olarak kabul eder(106).

Bu bağlamda parasal etkilerin transmisyonu, temel olarak parametrik IS-LM eğrilerinin eğimleriyle yönetilir ve eğimler, transmisyon süreci analizi için gereken bütün bilgileri verir(107). Hicks'in sentezinde tahviller ve reel sermayenin tam ikame olduğu varsayılır ve reel sermayenin transmisyon sürecinden etkilenmeyeceği kabul edilir. Analizinde para ve tahvil piyasaları vardır, ama Walras Kanunu tahvil piyasasını elimine etmekte kullanılır. Sonuç olarak, aktif piyasası olarak sadece para piyasası kalır(108).

(...) Economic Activity", JPE, 80(5), s.951. K.BRUNNER-A. MELTZER (1973): "Mr.Hicks and the Monetarist" Economica 40(157), s.44.

(106) K.BRUNNER-A.MELTZER (1973): s.45.

(107) K.BRUNNER (1970): s.3.

(108) K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): "Aggregative Theory for a Closed Economy", J.STEIN (1976) (ed.) Monetarism, North Holland Com., N.Y., s.98.

Öte yandan, Lloyd Metzler'in analizi, tahvilin, reel sermayenin ve paranın rolünü ve paradaki değişmelerin nispî fiyatlar üzerine etkisini içerir. Analizin temel noktası, açık piyasa işlemleri ve para stokundaki sabit değişmelerin nispî fiyatlar üzerinde farklı sonuçlara sahip olduğunu göstermektedir(109). Analizde reel üretim sabitleştirilir ve tüm parasal olmayan aktifler tam ikame olarak kabul edilir(110): böylece yalnız bir aktif fiyatı (veya faiz oranı), para ve diğer aktifler arasındaki ikamenin analizi için gerekenlerin tümünü kapsar(111). Metzler'in analizi, önemli konuların çoğunu kapsamakla beraber uzun dönem denge durumunun ötesini incelemez.

Sonuç olarak, Brunner ve Meltzer, ilk çizgileri Keynes'in Genel Teori'siyle çizilen, sonra Hicks'in ünlü Restatement' (1937) ve Meltzler-Patinkin'in (1951-1965) modelleriyle geliştirilen standart makro (iktisat) teorisinin üç kusurunu çok önemli görürler(112). İlki, birkaç faiz değişkeninin atılması veya birleştirilmesidir. Tahvil ve reel sermaye bir tek aktifmiş gibi gösterilir ve sadece tek bir nispî fiyat (faiz oranı) vardır. Sermaye verimliliğindeki otonom değişmelerle veya para ve maliye politikalarındaki de-

---

(109) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972a): "Friedman's Monetary Theory" JPE, 80(5), s.841.

(110) Metzler'in "tam ikame edilebilirlik" postülası, parasal olmayan finansal aktiflerin, reel aktiflerle yakın ikame; oysaki paranın hem finansal, hem de reel aktiflerle daha zayıf bir ikame sergilediği biçiminde yorumlanabilir. Bu yorumla, finansal ve reel akitflerin yakın ikame oldukları savı zayıflar. "Tam ikame edilebilirlik", büyük parasal değişikliklerin olduğu durumlarda geçerlidir. B-M, Metzler'in bu şekildeki yorumunu faydalı bir yaklaşım olarak kabul ettiklerini belirtirler. K.BRUNNER (1978): "Issues of Post-Keynesian Monetary ANalysis", T.MAYER (1978): s.61.

(111) K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.98.

(112) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): "Money, Debt and Economic Activity", JPE, s.951-952.

ğişmelerle belirtilen para, tahvil, reel sermaye ve cari tüketilebilir mallar arasındaki ikamelerin analizi mevcut değildir.

İkincisi, teori başarılı bir biçimde doğrulanmamıştır. Eşitliklerin bazılarının nitelikleri hakkında kanıtlar elde edilmiş olmasına rağmen, çok eşitlikli ekonometrik modellerin hiçbiri, fiyatlar, üretim ve faiz oranlarının güvenilir bir açıklamasını sağlamaz. Bu da, standart teoriyle, onun açıklamaya çalıştığı olgular arasında bir açığı ortaya koymaktadır.

Üçüncüsü, standart Makro teori genişletilmemiş veya son yirmi yıl içinde para ve fiyat teorisindeki temel bazı gelişmeleri içerecek bir biçimde değiştirilmemiştir.

B-M, para ve fiyat teorisindeki yeni gelişmelerin içerildiği karmaşık bir modelin kendileri tarafından kurulduğunu ifade ederler. Bu gelişmelerden biri, Tobin'in, nispî fiyatları aktif talebine dahil eden portföy dengesi üzerine çalışmasıdır (Tobin 1969)(113). Bu analizde "para" sadece tahvilin değil, mevcut reel aktiflerin de bir ikamesidir.

İkinci gelişme, sürekli işsizlik sorununa açıklama getiren; Keynes'in sürekli veya "gönülsüz" işsizliği açıklarken parasal ücretlerin aşağıya doğru rijitliği varsayımını yapıp, fiyat teorisini dışlamasına bir alternatif geliştiren çalışmalardır.

---

(113) J.TOBIN (1969): "A General Equilibrium Approach to Monetary Theory", J.M.C.B., s.15-29.

Analizde içerilen bir diğer gelişme ise, devlet bütçelerinin finansmanının üretim ve aktifler üzerine etkilerinin araştırılmasıdır(114).

(2) Brunner-Meltzer'in Alternatif Modeli

Analiz, dört aktifin mübadele edildiği üç piyasa üzerinde odaklanır:

Para (para piyasasında), tahviller ve hisse senetleri (kredi piyasasında)ve reel sermaye (ürün piyasasında))(115). Emek piyasası ise atılır. Böylece, analizde para, diğer aktifler ve üretim arasındaki ilişkilerle; aktif fiyatları, ürün fiyatları ve faiz oranları arasındaki karşılıklı ilişki dikkate alınmaktadır(116).

Bir "parasal etki"ye reaksiyon olarak bir portföy ayarlanma süreci bu üç piyasayı kapsayacak şekilde başlatılır ve aktifler burada değiş tokuş edilir. Parasal etkilerin transmisyonu, temel olarak, aktifler arasındaki ikame ilişkisine bağlıdır(117).

---

(114) Bu gelişmeler için Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b).

(115) Reel sermaye, aile işletmeleri ve firmaların tüm malları ile beşeri sermayeyi içerir.

(116) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): s.952.

(117) W.GEBEAUER (1973): s.32.

Analizin üç ayırdedici özelliği, yeni bilginin elde edilmesi veya kaynakların yeni bilgiye uyumlanma maliyetlerini yansıtır(118): İlki, üretici ve tüketicilerin gelecek fiyat seviyeleri hakkında özdeş olmayan beklentilere sahip olmalarıdır. Cari fiyatlar hem üreticinin, hem de tüketicinin beklediğinden farklı olabilir. Dolayısıyla ürün piyasası daima dengede değildir. İkincisi, hükümet tahvilleri üzerinden yapılan faiz ödemelerinin şimdiki değeri, gelecek vergi borçlarının iskonto edilmiş akımına özdeş değildir. Faiz oranları ve aktif fiyatları sapabilir ve aktif sahipleri, para tutmayı, tahvil veya reel sermaye tutmayı seçebilirler. Bununla beraber, nominal aktif piyasaları, cari fiyatlar, beklentiler ve faiz oranlarında dengededirler. Üçüncüsü ise, hükümet tahvillerinin reel sermaye ile tam ikame olmadığıdır. Bütçe açık ve fazlalarını finanse etmek için, hükümet tahvillerinin piyasaya sürülmesi veya çekilmesi, reel servetin birleşimini değiştirerek aktif fiyatlarını ve üretimi dğiştirir.

Yukarıda belirtilen hususların tümünün ortaya koyduğu sonuç, B-M'in Monetarist analizleriyle, fiyat teorisine iki önemli ekleme yaptıklarıdır(119). Bunlar; i) Geniş bir aktif-pasif yelpazesinin dikkate alınması ve onların nispî fiyatlarının incelenmesi, ii) alternatif yatırım olanakları hakkında bilgi almanın ve söz konusu aktiflerin yeniden dağıtım ve muamele edilme maliyetlerinin ele alınması.

Bu iki faktörün, portföy ayarlanmalarına yol açan ikame kararlarını belirlediği varsayılır. İkinci faktörün uzun dönemde etkisi yoktur, fakat kısa dönem için çok önemlidir. Finansal aktiflerin haber alma ve ayarlanma maliyetleri düşük olduğundan, portföy ayarlanma hızları da kısa dönemde para ve kredi piyasalarını dengeleyecek ölçüde fazladır. Buna kar-

---

(118) K.BRUNNER - A.MELTZER (1973): s.52.

(119) W.GEBAUER (1973): s.32.

şılık, reel sermayenin haber alma maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı ürün fiyatları, ürün piyasasında dengeyi sağlamak için hızlı bir şekilde ayarlanamaz(120). Bu usavurma, emek piyasasına genişletildiğinde fiyat teorisi işsizliği de açıklamaktadır.

Bir parasal etkiye ürün piyasasının kesin tepkisinin açıklanmasında temel vurgu, iki nispî fiyat çiftine yapılır: Biri, finansal aktiflerin, reel aktiflere göre fiyatları; diğeri ise, yeni üretilmiş reel aktiflere göre mevcut reel aktiflerin fiyatları. Böylece, reel sermayenin aktif fiyatı transmisyon mekanizması içinde merkezi bir role yerleştirilir.

Bu temeller üzerine kurulan Monotarist çatının, eşitliklerle ifade edilmesine geçebiliriz(121):

Eşitlik(1) fiyatlama fonksiyonunu ifade etmektedir(122):

$$(1) \quad p = p\,(y, \phi, K); \quad p_1\, P_2 > 0; \quad P_3 < 0$$

burada p, y ve K değişkenleri sırasıyla ürün fiyatları, cari üretim ve reel sermaye stokunu; ϕ ise üreticilerin gelecek fiyat bekleyişlerini belirtir.

Monotarist hipotezin bu 'anahtar' ilişkisi, üretim piyasasında ayarlanma sürecini özetler. Reel üretim, toplam talebe ayarlanır. Eşitlik (2) ise özel (d) ve hükümet (g)

---

(120) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): s.954.

(121) Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b); s.954-960; K.BRUNNER-A.MELTZER (1973: s.52.54; K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.69-103.

(122) Fiyatlar, üretim ve para arasındaki ilişkilerin daha ayrıntılı açıklanışı için Bkz. K.BRUNNER (1970): s.8-11.

sektörlerinin toplam reel harcamalarını göstermektedir.

(2) $y = d + g$

Ürün piyasası her zaman dengede olmadığı için, burada bir IS eğrisine benzerlik yoktur.

(3) $d = d\ (i-\ ,p,p^{*},P,y);\ d_1,d_2 < 0;\ d_3,d_4,d_5 > o$

Eşitlik (3) de, P mevcut reel sermayenin parasal fiyatı; p* tüketicilerin fiyat bekleyişleri; i nominal faiz oranı indeksi; Π beklenen enflasyon oranı; $i-\Pi$ ise reel faiz oranıdır.

Aynı zamanda LM eğrisiyle de bir benzerlik yoktur. İki aktif piyasasının (para ve kredi piyasaları) karşılıklı işleyişi, para, hükümet tahvilleri ve reel sermayeden oluşan mevcut servetin, servet sahipleri arasında yeniden bölüşümünü sağlar. Para piyasasında, nominal parasal dengelerin(123) arz ve talep eşitlikleri P'yi belirler. Para stoku, para çarpanı (m) ve parasal tabana (B) bağlıdır. Faiz oranları, aktif fiyatları ve servet para çarpanını ve para stokunu (parayı, nakit ve mevduat; mevduatı da vadeli-vadesiz mevduatlar arasında dağıtarak) etkiler.

(4a) $m(i,P,y)\ B = L(i,P,y,p,p^{*},\phi)$

$m_1 > 0;\ m_2,m_3 < 0;\ L_1,L_5,L_6 < 0;\ L_2,L_3,L_4 > 0$

Halk için, tahvil satınalma bankaya borç ödemeye; tahvil satma ise bankadan borçlanmaya alternatiftir. Her birey, bankalardan borçlanarak veya hükümet tahvilleri alıp satarak kendi net borçluluğunu (indebtedness) seçer. Bu kararların bir sonucu olarak, hükümet tahvili stokları halk ve bankalar

(123) K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.73.

arasında dağıtılır ve piyasa faiz oranı yaklaşık olarak belirlenir. Banka kredi piyasası, bu işlemlerin olduğu piyasaya verilen addır. Nominal banka kredi stoku (aB), kredi çarpanı ve parasal tabanın ürünüdür. Banka kredi stokları, banka borçları ve bankaların ellerindeki hükümet tahvillerinden oluşur. Eşitliğin sağ yanı ise, ürün piyasasını belirleyen değişkenler ve tahvil stokları (S) tarafından belirlenir.

$$(4b)\quad a(i,P,y)B = \sigma(i-\pi,P,y,P,p^*,\phi,S)$$

$$a_1,a_2,a_3 > 0 \text{ ve } \sigma_1, \sigma_2 < 0 ; \sigma_3 - \sigma_7 > 0$$

Bu eşitliklerde üç beklenti tipi vardır; p^*, ϕ ve π. Dengede bu üçünün tutarlı olması gerekir; bu da üreticilerin, tüketicilerin ve aktif sahiplerinin özdeş beklentilere sahip olmalarını gerektirir:

$$(5)\quad p^*/p = \phi/p = 1 + \pi \qquad \text{(Denge Koşulu)}$$

B-M, bütçe açık ve fazlarını finanse etme metodlarını, maliye politikasının bir parçası olarak düşünmediklerini ve genellikle açıkların para basılarak veya tahvil çıkarılarak finanse edilmesi arasında önemli farklar olduğunu belirtirler. Son eşitlik, bu farkların analizine izin verir:

$$(6)\quad G(i,S,p,g) - t(y,p) = dB + dS$$

G fonksiyonu, hükümetin nominal harcamalarını belirtir, hükümet harcamaları toplam faiz ödemelerini içerir ve G, i ve S'yle pozitif olarak ilişkilidir. t fonksiyonu ise, fiyatlar ve gelir üzerinden toplanan vergilere bağlıdır. Eşitliğin sol tarafı bütçe açığıdır; sağ taraf ise açığın para basılarak veya tahvil çıkarılarak finanse edildiğini gösterir.

(3) Bütçenin ve Piyasaların Karşılıklı İşleyişi

Bu üç piyasanın karşılıklı işleyişi kısa-orta ve uzun dönem ayrımı yapılarak analiz edilir(124). Piyasaların denge durumlarındaki her bozulma, diğer piyasaları ve bütçe eşitliğini etkiler.

Akım-denge durumu, fiili ve arzuedilen üretim veya harcamalarla ilişkili olan eşitlik (2) koşullarıyla uyuşmalıdır. Arzu edilen harcamalar P ve i'ye bağlıdır. Stoklardaki (B, S veya K) her değişme P ve i'yi etkiler ve akım-denge durumunu değiştirir. Akım denge, aktif piyasalarına bağlıdır. Ürün arz eğrisi ise fiyatlama fonksiyonundan elde edilir. Arz eğrisinin durumu, K, W ve Ø ya bağlıdır. Öte yandan, büyümenin olmadığı kapalı bir ekonomide akım-stok dengesi, dengelenmemiş bir bütçeyle mümkün değildir.

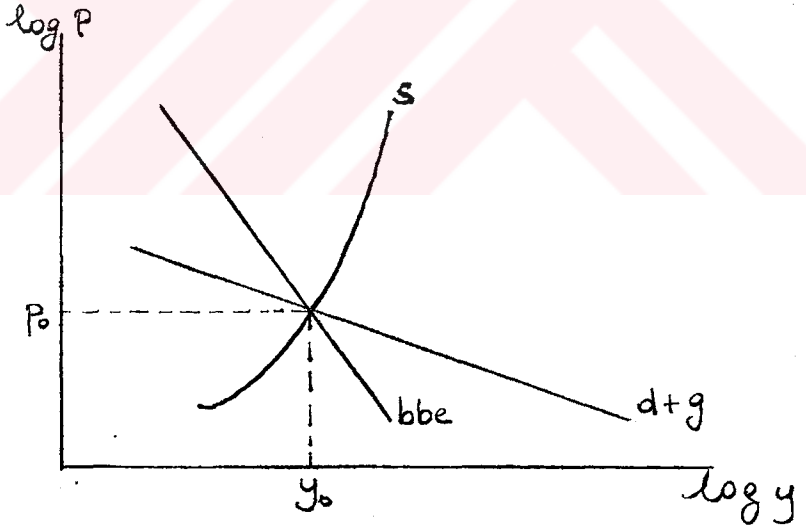

ŞEKİL 1

Şekil 1, üretimin (s), harcamaların (d+g) ve bütçenin kesiştiği bir kısa-dönem akım-stok dengesini göstermektedir. Dengelenmiş bütçe çizgisi (bbe) çeşitli p ve y birleşimlerinin yeridir ve çizginin sağındaki herhangi bir (p-y) birleşimi

(124) Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.69-103.

bir bütçe fazlasını; tersine soluna doğru olan herhangi bir nokta bir bütçe açığını gösterir. Her bütçe açığı, halkın ve bankaların ellerindeki baz para (B) ve tahvil (S) değerlerini arttırmalarını, her bütçe fazlası ise, azaltmalarını gerektirir. Biraz evvel de belirttiğimiz gibi bu finansal stoklardaki her değişme ise aktif fiyatlarını (P) ve faiz oranını ve dolayısıyla da (d+g)'yi etkiler. Stok değişmelerinin nispi büyüklüğü ve yeni bir dengeye varmanın hızı ise μ parametresine (μ: baz para sürülerek veya çekilerek finanse edilmiş cari açık ve fazlaların oranıdır) bağlıdır.

Parasal ücretlerin ve ürün arz eğrisinin sabit olduğu bir orta-dönem dengesine varmak, bütçe açık ve fazlalarını finanse etmek için arttırılan (veya azaltılan) stoklardaki değişikliklere tepki olarak (d+g)'nin ve bütçe eşitliğinin (bbe) değişmesini gerektirir(125). Bu değişiklikler sonuç olarak fiyatları ve üretimi değiştirecektir. Bu durumda da parasal ücretleri sabit tutmak mümkün değildir. Emek piyasasının dinamikleri sistemi, uzun-dönem üretim ve uzun-dönem bütçe eşitliğiyle belirlenmiş bir uzun-dönem dengesine iter.

(125) Açığı finanse etmek için, μ oranında B ve S'yi arttırmak P (aktif fiyatı)nı yükseltip, faiz oranlarını düşürür ve (d+g)'yi arttırır. Şekilde (d+g) çizgisinin sağa kaymasını gerektirir. Kaymanın yönü, açık ve fazlaları finanse etme metodlarından bağımsızdır. Kaymanın büyüklüğü ise μ'ye bağlıdır ve μ nekadar büyükse (d+g)'deki eşanlı kayma da o kadar büyük olur. μ=1 iken d+g çizgisi açık varsa yukarı; fazla varsa aşağı kayar.

Aynı zamanda, bütçe eğrisinin durumu da, açık veya fazlanın finansmanıyla değişir ve değişimin yönü, finanse edilme şekline bağlıdır. B'deki bir artış bbe çizgisini düşürürken, S'deki artış çizgiyi yükseltir. Yüksek μ değerlerinde açıklar, bbe çizgisini sola; fazlalar sağa kaydırır; düşük μ değerlerinde ise, açıklar bbe çizgisini sağa, fazlalar sola kaydırır. Demek ki μ'nün yüksek değerlerinde bbe ve (d+g) çizgileri ters yönde hareket ederek dengeye yönelebilirken; düşük değerlerinde aynı yönde hareket ettiklerinden dengeye uyum, bbe çizgisinin (d+g)'den daha az hareket etmesini gerektirir. Aksi halde, açıklar sürer ve finansal aktif stokları sürekli artar. K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.80-84.

Dikey uzun dönem üretim çizgisi (Yo)'nin durumu, prodüktif imkânlara, kaynaklara ve zevklere bağlıyken, bbe'nin durumu ise birikmiş açıklarla (D) belirlenir. Ücret ayarlanma sürecinin işleyişiyle uzun dönem üretimi ve uzun dönem bbe, mal piyasası eşitlikleri ve hükümet bütçe eşitliğinin uzun dönem çözümleriyle tutarlı bir fiyat seviyesinde kesişirler. Bu kesişimdeki değişmeler, fiyat seviyesi değişmelerinin yönünü belirler. Maliye ve para politikaları, her iki çizginin de nispi değişmelerini ve fiyatlar seviyesini etkiler.

(a) Para Politikası

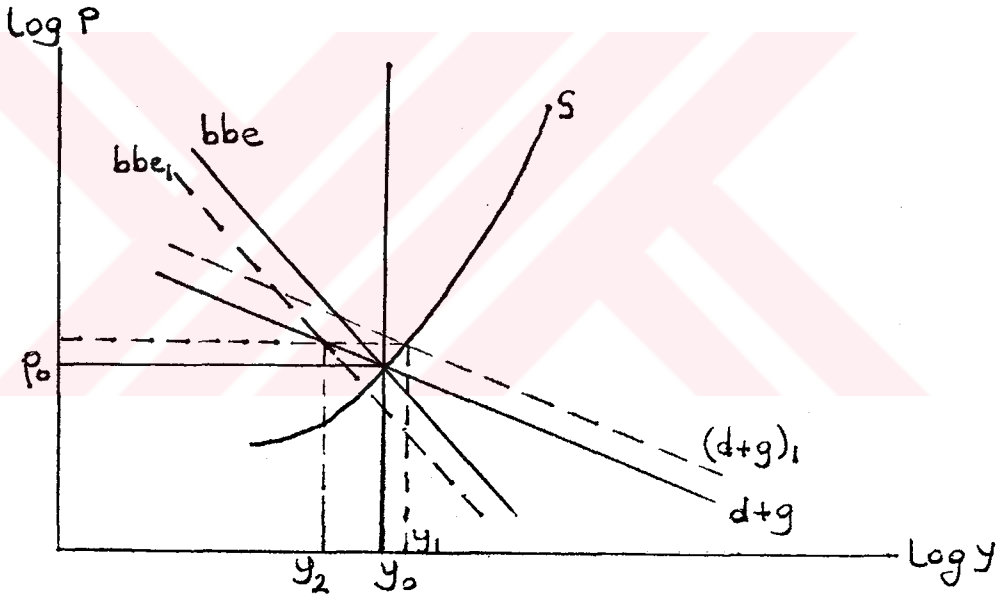

ŞEKİL 2

Şekil 2'de kalın çizgilerle bir denge durumu gösterilmektedir. bbe ve Yo, uzun dönem stok dengesini belirtirken; t+g ve S'nin kesişmesi ise tanı istihdam akım dengesini belirler(126).

Merkez Bankasının, bir açık piyasa işlemine giriştiği-

(126) a.g.e., s.88.

ni düşünelim (Bir açık piyasa satın alımı söz konusu olsun). Bir tahvil alım satımı, B ve S'yi değiştirerek aktif piyasasının dengesini bozmakta ve aktif fiyatları ile faiz oranlarını değiştirmektedir. Açık piyasa satın alımında, faiz oranları düşüp aktif fiyatları yükselmektedir. Bu durum, harcama akımını etkileyerek (d+g)'yi $(d+g)_1$'e yükseltir. Şekilden de görüldüğü gibi, tam istihdam denge durumunun (Y_o) üstünde bir akım-denge durumu oluşur ki bu durumda üretim Y_1 dedir ve bir bütçe fazlası vardır. Açık piyasa işlemleri (tahvil satın alımı) bbe'nin de durumunu değiştirmekte; tahvil stoklarını ve faiz ödemelerini azalttığı için bbe'yi aşağıya bbe_1'e düşürmektedir. Bu durumda bütçe fazlası, Y_2-Y_1 kadar olmaktadır. Şekilde görülen bu Y_2-Y_1'lik bütçe fazlası, B ve S'nin azaltılmasını gerektirmekte, bu da harcamaları azaltarak $(d+g)_1$'i aşağıya (sola) kaydırmaktadır. B ve S'deki azalmalar aynı zamanda bbe'nin durumunu değiştirip (μ'nün değerine bağlı olarak: yüksek μ değerlerinde) sağa doğru kaydırarak açık piyasa satın alımıyla ortaya çıkan ilk düşme etkisini dengelemektedir. Beklentiler ve parasal ücretler değişmezken, s'de sabittir. Böylece bbe, s ve d+g çizgileri kesişerek bir orta-dönem dengesini oluştururlar. Bu dengede üretim Y_o'ın altındadır.

Stok-akım dengesinin Y_o üretiminde ortaya çıkması, sadece denge fiyat seviyesi üretici ve tüketiciler tarafından tam olarak bekleniyorsa ve ücret sözleşmelerinde tam olarak saptanmışsa, mümkündür. Parasal ücretler, bir açık piyasa satın alımında düşmedikçe veya bir açık piyasa satışı sırasında yükselmedikçe reel üretim Y_o'a dönemez.

Görüldüğü gibi, parasal ücretler sabitken, açık piyasa satın alımları ilkin istihdam, üretim ve fiyatları yükseltmekte; fakat aktif ve mal piyasalarının ayarlanması istihdam, üretim ve fiyatları düşürmektedir. Parasal ücretlerde ayarlanma olmadıkça bu pozitif korelasyon sürer. Fakat fiyat

seviyesi önceki değerine ulaşamaz; bir açık piyasa satın alımını izleyen dengede mal fiyatları ve faiz oranları daha düşüktür. Oysa aktif fiyatları, ayarlanmadan sonra daha yüksek kalmıştır. $P \neq p$ olduğunda tam bir akım-stok dengesi olamadığı için dengeye varma daha başka ayarlanmaları gerektirir.

Maliye politikası değişmezken, tam stok-akım dengesine varmak için, harcamaların birleşimi ve sermaye stoku değişmelidir. Bir açık piyasa satın alımına ayarlanmadan sonra, düşük mal fiyatları ve faiz oranları ve de yüksek aktif fiyatlarıyla tüketime göre yatırımlar artmakta böylece kapital stoku da artmaktadır. Uzun dönem üretimi (Yo) kapital stokuna bağlıdır ve o değişirken değişir.

Sonuç olarak, açık piyasa satın alımına Yo ve bbe'nin tam ayarlanmasından sonra varılan dengede üretim daha yüksek, fiyatlar ise daha düşüktür; uzun dönem dengesinde fiyatlarla üretim negatif ilişkilidir. Tam ayarlanmadan sonra reel balanslar ve reel kapital stoku tamamlayıcı, tahvillerle reel kapital ikamedir.

(b) Maliye Politikası

Maliye politikası, özel ve kamu sektörlerinin nispî büyüklüğünü ve gelirin dağılımını belirler. Maliye politikasının (hükümet harcamaları ve vergilerde değişmelerin) etkilerini daha net görebilmek için, para politikasını değişmez kabul edelim. Kamu harcamalarındaki bir artışın kısa-orta ve uzun dönem etkilerini şekil yardımıyla görelim(127). Bir denge durumundan (bütçe dengede ve akım piyasaları da Yo üretiminde dengede iken) g'deki bir artış, hem toplam harcamaları (d+g), hem de bütçe dengesini değiştirerek her iki çizgiyi de yükseltir ve (d+g) çizgisini $(d+g)_1$'e ve bbe'yi de bbe_1'e

(127) a.g.e., s.92.

kaydırır. Eğer (d+g)'nin kayması bbe'deki kaymayı aşarsa yeni akım dengesi bbe'nin sağında oluşacak ve bir bütçe fazlası yaratacaktır. Tersine, bbe'nin tepkisi, (d+g)'nin tepkisinden fazlaysa, yeni akım dengesi, yeni bbe çizgisinin altında oluşur ki, o zaman da bir bütçe açığı söz konusudur. Şekil (3/a) bir bütçe açığı durumunu göstermektedir. A noktası bir kısa-dönem akım dengesini belirtmektedir.

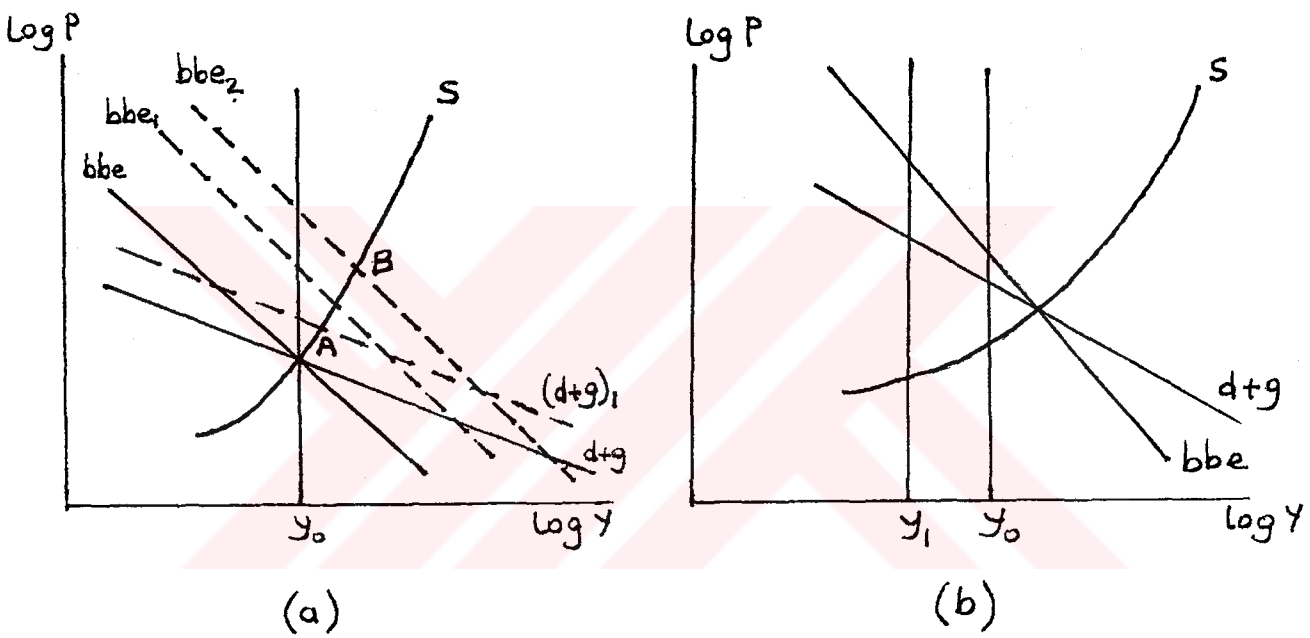

ŞEKİL 3

Bir bütçe açığının finanse edilmesi, B ve S'yi arttırarak (d+g)'yi yavaşça sağa kaydırır. Birikmiş açıklar da bbe çizgisini S eğrisi boyunca sağa yükselterek ekonomiyi B noktasına vardırır. Bu orta-dönem dengesinde üretim ve fiyatlar daha yüksektir. İlk denge durumundan A'ya hareket, maliye politikasının pür mali etkilerinden kaynaklanırken; A'dan B'ye hareket maliye politikasının finansal (parasal) etkilerinin sonucudur(128). Görülüyor ki Maliye politikası kısa dönemde üretimi arttırmaktadır. Ancak bütün bunları, beklentiler,

(128) a.g.e., s.96 ve K.BRUNNER (1978): "Issues of Post Keynesian Monetary Analysis", T.MAYER (1978) içinde, s.71.

parasal ücretler ve kapital stoku sabitken söylemek mümkündür.

Sabit beklentiler ve parasal ücretlerle genişleyici bir maliye politikası reel ücretleri düşürür; daraltıcı bir maliye politikası ise yükseltir. Reel ücretlerdeki değişme, tam istihdamın altında veya üstünde bir durumda geçici bir akım-stok dengesinin oluşmasının temel nedenidir. Fakat parasal ücretlerdeki değişmelerle, tam istihdam denge seviyesine reel ücretlerin ayarlanması, önceki fiyatlara dönüşü gerçekleştirmez; çünkü bbe çizgisi ve olayısıyla stok dengesi değişmiştir. Şimdiki fiyat seviyesi daha yüksektir.

Eğer aktif fiyatları ve ürün fiyatları eşit değilse, ekonomi tam stok-akım dengesine varamaz. genel olarak, g'deki bir artış, ürün fiyatlarını ve faiz oranlarını arttırırken, aktif fiyatlarını düşürmektedir. Parasal ücretlerdeki herhangi bir artış da, bu gelişimi daha da hızlandırır. Tam dengeyi yeniden kurmak için, tüketim ve yatırımlar arasında harcamaların dağılımı değişmelidir.Tüketimde artış ve yatırımlarda azalma, ekonomiyi dengeye doğru yöneltir, ama kapital stoku bu dengede daha küçüktür ve Şekil (3b)'de görüldüğü gibi üretim Y_1'dir. Ücret ayarlanma süreciyle, g'deki bir artışın genişletici etkisi uzun dönemde aşınırken; kapital stokunun ayarlanması da ilk üretim genişlemesini, uzun dönem üretiminde bir azalmaya dönüştürür.

(4) Modelin Sonuçları

Modelin sonuçları ve dolayısıyla standart paradigmadan farklılıkları B-M tarafınan şöyle özetlenir(129).

---

(129) Bkz. K.BRUNNER-A.MELTZER (1972b): s.953.

1- Harcamaların faiz elâstikiyeti (veya IS) ve para talebi fonksiyonunun faiz elâstikiyeti (veya LM), para ve maliye politikasına nispî tepkilerin belirlenmesi için ne gerekli, ne de yeterlidir.

2- Reel balans etkisi, üretimin para veya parasal tabandaki değişikliklere pozitif bir tepkisini belirtmek için ne gerekli ne de yeterli koşuldur.

3- Para (veya bazen Malî) politikalarla uyarılmış dominant servet etkisi, yeni üretim fiyatlarına göre mevcut reel aktiflerin fiyatlarındaki bir değişmedir.

4- Borçlanmayla finanse edilmiş sabit bir bütçe açığı, piyasa faiz oranlarını ve reel sermaye fiyatını yükseltir.

5- Bir bütçe açığı (veya fazlası) fiyat seviyesini yükseltir (düşürür), fakat sürekli enflasyon (deflasyon)'a neden olmaz. Fiyatlardaki değişme zaman içinde dağıtılır. Zamanın uzunluğu ve toplam fiyat değişiminin büyüklüğü, tahvil çıkarılarak (veya çekilerek) finanse edilmiş açığın (fazlanın) oranı ile artar. Zaman birimi başına fiyat değişim oranı, baz para yaratılarak (çekilerek) finanse edilmiş açığın oranı ile artar.

6- Paradaki değişmelerin ardından gelen üretim gecikmelerinin uzunluğu değişir. Bu uzunluk, paranın hızlanma ve yavaşlamalarının nispî büyüklüğüne ve parasal ve malî etkilerin karşılıklı etkileşimine bağlıdır.

7- Paranın üretim veya fiyatlar üzerine etkisi paranın içsellik veya dışsallığına bağlı değildir.

Sözü bitirirken, Brunner ve Meltzer'in Monetarist bir teorinin olmazsa olmaz (sine qua non) üç koşulunu şöyle sıra-

ladıklarını belirtelim(130). İlki, sistemin hareket ettiği uzun-dönem durumu, stoklarla (özellikle para stokuyla (akımlarla değil) belirlenir. Stok ve akımlar karşılıklı etkilenir, fakat uzun dönemde akımlar stoklara ayarlanır. İkincisi, paradaki bir değişmeye uyum, para, diğer aktifler ve yeni üretim arasındaki ikameyi içerir. Ayarlanma dar bir aktif dizisiyle (tahvillerle) veya tek bir fiyatla sınırlanmaz. Paradaki değişmeler nispî fiyatları değiştirir ve mevcut sermaye, hisse senetleri, tahviller ve cari üretim piyasalarına yayılan bir ikame sürecini başlatır. Üçüncüsü, ekonomik sistem istikrarlıdır. Fiyatların veya üretimin kümülatif hareketleri, bireylerin veya özel kurumların değil; devletin faaliyetleri veya kararlarından kaynaklanır. Özel sektör ise istikrar sağlayıcı etkiye sahiptir.

Bu koşulların, sadece Monetarist bir teori için geçerli olduğu savı eleştirilmekte ve bunların (ilki hariç) Monetarist olmayan teorilerce de kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir(131). Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, B-M versiyonunun "eklektik" bir makro-iktisat görüşünü yansıttığını ileri süren görüşler vardır. Bu eleştirilere ve Brunner'in kendisinin de analizin henüz tamamlanmamış ve 'yarı sezgisel' olduğunu itiraf etmesine rağmen, yine de portföy ayarlama sürecinin bir analizini sunan bu çatı, temel istikrarlılık teoremi ile dinamik stok ayarlanma analizini bileştirerek Monetarist teoride önemli bir bağ olarak hizmet eder(132).

---

(130) K.BRUNNER-A.MELTZER (1976): s.97.

(131) D.PURVIS (1980): s.113.

(132) W.GEBAUER (1973): s.109.

b) YENİ-KLASİK MAKRO İKTİSAT OKULU: "RASYONEL BEKLEYİŞLER HİPOTEZİ"

1970'lerde Keynesyen Makroiktisatı, radikal bir şekilde eleştiren yeni bir ekol ortaya çıkmıştır. Bu, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi çoğunlukla 'Rasyonel Bekleyişler' hipoteziyle tanınan ve daha sonra Lucas tarafından "Yeni Klâsikler" olarak adlandırılan Makroiktisat Okuludur. Yeni-Klâsik Makroiktisatı, Klâsik İktisatın temel prensiplerini tüm ekonomik sorunlara, özellikle de Makro İktisat politikasına uygulama çabası olarak değerlendirmek mümkündür(133). Klâsiklerin iki temel önerisi - iktisadî ajanların (üretici ve tüketicilerin) gelirleri ve teknoloji sınırları içinde kârlarını ve faydalarını maksimize eden optimizerler olduğu ve tüm piyasaların herhangi bir yasal engel olmadıkça dengede olduğu - Yeni-Klâsiklerin de dayandığı varsayımları oluşturmaktadır. Onları "Yeni" kılan yanları ise, Klâsiklerin mükemmel (tam) bilgi postülasının yerine genel denge teorisiyle uyumlu olan rasyonel bekleyişler hipotezini getirmeleridir(134).

Onların analizlerindeki dünya, zevklerin ve teknolojinin sabit olmadığı, durgun olmayan bir dünyadır. Piyasaları dengeye getiren fiyatlar, sabit bir değişme (flux) durumunda olduğundan, iktisadî ajanlar sürekli olarak fiyatlar hakkında bilgi stoklarını yenileyebilmekte ve kaynaklarını bilgi elde etmeye ayırmaktadırlar(135).

Bilindiği gibi, Klâsik İktisatın 1930'lardaki Depresyonu açıklayamamasından sonra, Keynesyen Teori mikro kavram-

---

(133) M.H.WILLES (1982): "Rational Expectations as a Counter Revolution" D.BELL&I.KRISTOL (1982) İçinde, s.82.

(134) J.SCHEIDE(1986): "New Classical and Austrian Business Cycle Theory: Is there a Difference?" Weltwirtschaftliches Archiv, 122(3), s.575.

(135) D.LAIDLER (1982): s.77.

lara ve denge durumuna dayalı Klâsik Teoriye Mikroiktisat alanına kaydırıp; makroiktisatı, mikroiktisattan bağımsız olarak ele alarak, toplam talep, genel fiyat seviyesi ve istihdam seviyesi gibi makro büyüklükler aracılığıyla analiz etmeye yönelir. Keynesyen Makro Modeller 1960'ların ortalarına kadar, klâsik metodu kullanan bazı iktisatçıların varlığına rağmen, hem teori hem politika alanına hakim olmuş ve iktisatçıların çoğu artık, hükümetin para ve maliye politikalarını yöneterek konjonktür dalgalarını kontrol edebileceğine inanç getirmiştir.

Ancak Keynesyen ortodoxy'nin (veya Neo-Klâsik Sentezin) 1970'lerde içine düştüğü derin bunalımın modelin kendi bünyesinden kaynaklandığı ve onun makroiktisat politikasının en temel sorunlarına yanlış cevaplar verdiği görülmektedir: Phillips Eğrisiyle sunulan, enflasyon ve işsizlik arasında bir trade-off'un olduğu varsayımları, 1970'lerde enflasyonla işsizliğin birlikte artması olgusuyla açıkça çelişmekte ve soruna cevap da getirilememektedir.

1960'ların sonlarında bazı iktisatçılar (M.FRIEDMAN ve E.PELPS) öne sürülen trade-off'un yapay ve kaba bir ilişki olduğunu öne sürüp; işsizlik ve enflasyonun toplam kavramlara değil, bireysel (mikro) temelli varsayımlara dayanan teorisini kurmaya çalışırlar(136). Onların tezleri, istihdam üzerine etkileri yansız (nötr) olan beklenen bir enflasyonla, istihdamı teşvik edeceği kabul edilen beklenmeyen bir enflasyon arasındaki ayrımı vurgulamaktır(137). Bu, hâkim teorideki kırılmanın başlangıcıdır.

1970'lerin başlarında, krizin yapısı ve çözümleri üzerine fikirleri çok farklı olsa da, iktisatçıların çoğu bir

(136) M.H.WILLES (1982): s.87.

(137) R.E.LUCAS (1981): "Tobin and monetarism: A Review Article", JEL, XIX, s.560.

krizin varlığı üzerinde anlaşmaktadır(138): 1974'te Sir John HICKS'in The Crisis in Keynesian Economics adlı ünlü konferanslar serisi, bu kabulün açık bir ifadesidir.

Keynesyenler, teoriyi yeni gelişmeler doğrultusunda onarabilme çabasındadırlar. Fakat "eklektik" bir uzlaşmanın gerçekleşmesini mümkün görmeyenler de vardır: "Aynı olgu hakkında, farklı varsayımlarından dolayı, farklı tahminler (prediction) yapan modeller nasıl olur da uzlaşabilirler?"(139).

İşte Rasyonel Bekleyişler Okulu, Keynesyen Teorinin sadece zayıflığını vurgulamakla yetinmeyip, onarılamaz hatalarından dolayı en radikal biçimde eleştirenleri oluşturuyorlardı. Onlara göre, Keynesgil İktisatın üç temel hatası, kabul edilmesi mümkün olmayan sonuçlar yaratıyordu: Keynesgil İktisatın irrasyonel (akılcı olmayan) bekleyişlere dayanması; makro ve mikro kavramları bir arada ve tutarsızca kullanması ve bireysel refahı, büyüme gibi dolaylı ve belirsiz kriterlerle ölçmesi(140).

Kendi modelleri ise, tüm bu hatalardan kaçınarak, Klâsik İktisat temeline oturttukları bir genel denge modelidir. Yukarıdaki ifadelerden de çıkarabileceğimiz gibi, üç ilke Yeni-Klâsik doktrin için temel teşkil etmektedir: ilki, iktisadî ajanların, reel iktisadî kararlarının (yatırım, tüketim, tasarruf) nominal faktörlere değil, sadece reel faktörlere dayandığı; ikincisi, ajanların bilgilerinin sınırlarına göre, tutarlı ve başarılı optimize edici oldukları (yani sürekli dengede oldukları); üçüncüsü ise iktisadî ajanların ekonomik çevrenin değerlendirilmesinde sistematik hatalar yapmadıkları

---

(138) Bazıları ise (örneğin TOBİN) teoride bir zayıflığın değil, fakat iktisatçılardaki bir güven kaybının krize yol açtığını belirtmektedir. Bkz. y.a.g.m., s.558.

(139) y.a.g.m., s.561.

(140) M.H.WILES (1981): s.85-90.

(yani rasyonel bekleyişlere sahip oldukları)'dır(141).

Rasyonel Bekleyişler Hipotezi, Yeni-Klâsik doktrinin en temel özelliğidir ve ilk kez JOHN MUTH'un ifade ettiği gibi, "Beklentiler, gelecekteki olgular hakkında tam şekillenmemiş tahminler olduğu için, ilgili ekonomik teorinin tahminleriyle aynıdır". Stokastik bir ifadeyle, rasyonel bekleyişler varsayımı, iktisadi ajanların karar almada kullandıkları sübjektif ihtimal dağılımının, aynı bilgi seti için, model tarafından ifade edilen objektif ihtimal dağılımıyla aynı olduğudur(142). Aynı bilgi seti, bütün egzojen (dışsal) değişkenleri, tüm endojen değişkenlerin geçmiş değerlerini ve modelin (ilgili sistemin) yapısını içerir(143).

Yukarıda belirtilen üç ilke, Yeni-Klâsik doktrinin bütünlüğü için gereklidir. Makroiktisadî büyüklükleri açıklamak için, objektif fonksiyonların altında yatan ve bireyin karşılaştığı sınırlara geri gitmek gerekir ki bu, statik bir yapıda, ilk iki ilkeyi gerekli kılar; rasyonel bekleyişler ise bu özellikleri dinamik problemlere aktarır.

Yeni-Klâsikler, Keynesyenlerle iki zıt kutbu oluştururlarken(144), onların Monetarist ve Avusturya Okullarıyla ilişkileri de gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Çeşitli

---

(141) K.HOOVER (1984): s.59. Ayrıca Bkz. A.BIRMMER-A.SINAİ (1981): "Rational Expectations and the Conduct of Monetary Policy", AER, 71(2), s.259.

(142) R.J.BARRO-S.FISCHER (1976): "Recent Development in Monetary Theory". JME, 2, s.155-156.

(143) K.HOOVER (1984): s.60.

(144) Bundan yirmi yıl önce başını M.FRIEDMAN, K.BRUNNER ve A.MELTZER'in çektiği monetarist okulun radikal olduğu düşünülürken; bugün, Keynesyenler ve Yeni-Klasikler iki zıt kutbu oluşturmakta; Monetaristler ise bu iki ekol arasında ılımlı bir yerde kalmaktadırlar. Bkz. J.STEIN (1981): "Monetarists, Keynesians and New Classical Economics", AER, s.139.

İktisatçılarca(145) bağlar kurulmaya çalışılmasına rağmen, ne Avusturya Okulunun ne de Monetaristlerin (bazı istisnalar dışında) onları tam olarak benimsedikleri yolunda ifadeleri vardır. Yeni Klâsikler ise kökenleri (öncülleri) konusunda bu okullara nadir de olsa gönderme yaparlar(146).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yeni-Klâsik okulu "Monetarist" diye adlandırmak tartışmalı olsa da pek çok benzerlikleri olması nedeniyle en azından mukayese etmek amacıyla incelemeyi, bu arada Avusturya Okuluyla bağlantılarını vurgulamayı düşündük. Kuşkusuz ki, her iki düşünce okulu da, Liberalizmin en uç kanadını oluşturmaktadırlar ve hemen hemen özdeş politika önerilerine rağmen, çok farklı metodolojik zeminlere oturmaktadırlar. Yeni-Klâsik Makroiktisat okulu da, kimi Monetaristlere; kimi Avusturya Okuluna yakın yanlar taşıması nedeniyle tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

(1) Metodolojik Değerlendirme

Bu uç Liberalist görüşler, doğallıkla, sosyal olguların, onların temelini oluşturan bireysel davranışlara inilmeksizin (yani Metodolojik Bireyciliği kabul etmeden) açıkla-

(145) Daha önce de belirtmiş olduğumuz pek çok iktisatçı Yeni-Klâsiklerin kimliği konusunda araştırma yapmışlardır. Bunların en dikkate değer olanları arasında TOBİN (1981) ve HAHN (1981), onları Monetarist olarak değerlendirirken; LAIDLER 51982) bu yaklaşımı benimsemez ve onların Avusturya Okuluna yakın olduklarını ve öncüllerinin Ludwig ve Mises ve Friederic von Hayek olduğunu belirtir.

(146) Yeni-Klâsik Doktrininin biçimlenmesine en temel katkıları yapan R.LUCAS, T.SARGENT, R.BARRO ve N.WALLACE, Konjonktür Dalgalanmalarını açıklanmasında HAYEK'i "entellektüel ataları" olarak kabul ettiklerini belirtirken; öte yandan da, Phillips trade-off'u çevresinde dönen tartışmalarda Friedman'ın kendileri için çok önemli bir başlangıç zemini hazırladığını belirtir ve ona borçluluklarını açıkça ifade ederler. Bkz. V. ZARNOWOITZ (1985): "Recent Work on Business Cycle in Historical Perspective" JEL, 23(2), s.552 d.; K.HOOVER (1984): s.61.

namayacağını savunurlar. Dolayısıyla, Metodolojik Bireycilik, bir mikroiktisat teorisi temeli olmadıkça, tam bir makroiktisat analizinin kurulamayacağı, kurulsa da bilimsel nitelik taşıyamayacağı görüşünü de beslemektedir(147). Monetarist ve Avusturya Okulları bu ortak zeminden yola çıkarak, metodolojik konularda farklı kamplara ayrılırlar.

Herşeyden önce, bireyden yola çıkan bu analizlerin, bireylerin (iktisadi ajanların) seçimlerini içsel olarak tutarlı kılabilmelerini sağlayan bazı postülalara dayanmaları gerekir.

Avusturya Okulu'na(148) göre (Mises'in ifade ettiği biçimiyle) iktisadî davranışlar üzerine bir teori kurulmak isteniyorsa, iktisadi davranışların akılcı (rasyonel) olduğu a priori olarak varsayılmalı ve bu a priori varsayımından mantıkî düşünce veya içsel gözlemle (introspection) teoremler üretilmelidir. Burada önemli olan, "tüm insanların, malları kesin ve tutarlı bir tercihler dizisine göre değerlendirdikleri" postülasının deneylere dayanarak (a posteriori) değil, deneylerden bağımsız, iç gözleme dayanılarak bir algılama ya da anlama şeklinde yapılmasıdır. Bu apriorism doğal ve toplumsal bilimler arasındaki metodolojik ayrımı da belirler: Toplumsal bilimler, doğa bilimlerinin sahip olmadığı ek bir bilgi kaynağına (anlamaya) sahiptir. Bu yaklaşım, aynı zamanda iktisatta ampirik bilgiye şiddetle karşı koyuşu da içerir. Dolayısıyla, teoriler deneyle doğrulanma ya da yanlışlanmaya açık değildirler(149).

---

(147) K.H.PAQUE (1985): "How far is Vienna from Chicago" Kyklos, 38(3), s.413.

(148) Avusturya Okulu'nun metodolojisiyle ilgili geniş ve derli toplu bir çalışma için Bkz. T. YAY (1987): Hayek İktisadı Üzerine Bir İnceleme: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması", İ.Ü.S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.26-48.

(149) W.DUGGER (1983): "Two Twists in Economic Methodology: Positivism and Subjectivism", AJES, 42(1), s.87.

Daha ılımlı bir Avusturyen yaklaşım (Hayek) da toplumsal ve doğal bilimlerin aynı yöntemi kullanmalarını "bilimcilik" olarak değerlendirmekte ve eleştirmektedir. Çünkü toplumsal bilimin konusu (araştırma objesi) sübjektif (öznel) değer yargılarıdır. Kişinin iktisadi bir karar alması onun bilgisi, olaylar hakkında yorumu, beklentileri, dikkati gibi gözlenemez sübjektif temellere ve yargılara dayanır.

Monetarizmin metodolojisi ise çoğunlukla M.FRIEDMAN'ın ünlü makalesine dayanır: Methodology of Positive Economics".

Burada önemli olan soru, teorinin varsayımlarının "realistik" olup olmadığı değil, fakat teorinin eldeki amaç için yeterince iyi bir yaklaşım sağlayıp sağlamadığıdır. Bunun cevabı da, teorinin doğru tahminler (prediction) sağlayıp sağlamadığına bakılarak verilir(150). Buna göre bir teori, sadece tahminleri gözlemlerle mukayese edilerek testedilebilir. Monetarist iktisatçılar, içsel gözlemi (introspection) ampirik olarak anlamsız bulurlar. Çünkü bizim kendimiz ve diğer insanlar hakkında "anladığımız şey" (Avusturyen anlamda), yanlışlanabilir tahminlerle kurulan modeller için rastlantısal bir katkıdan başka birşey değildir(151). Teoriler, tüm bilimlerde bir "alet" (instrument) olarak düşünüldüğü için, bu görüşte doğal ve toplumsal bilimler aasında metodolojik bir ayrıma da yer yoktur(152).

Bu açıklamalar doğrultusunda, Yeni-Klâsik Okulun metod olarak hangi okula daha yakın olduğunu değerlendirmek mümkün olabilir. Teorileri yargılanmasında, tahmin etmedeki başarının önemli bir kriter olduğu konusunda, Monetaristlerle uyum içindedirler. Fakat Yeni-Klâsikler, Friedman'ın Marshall'cı

(150) M.FRIEDMAN (1953): "Methodology of Positive Economics", s.15.

(151) K.H.PAQUE (1985): s.418.

(152) Bkz. M.FRIEDMAN (1977): "Nobel Lecture: Inflaton and Unemployment", JPE, 85(3), s.452-453.

yönteminin tersine, Walrasyan yöntemle çalışırlar. İki özellik onları Walrasyan yapar(153). İlki, genel denge analizini savunmaları; ikincisi ise ilkiyle bağlantılı olarak, uygulamalı bir teorinin bölümleme (kısmi analiz) yöntemini kullanmasını eleştirmeleridir: Bu eleştiriler, Keynesyen Makro İktisatın mikro kavramları kullanmadaki yetersizliğine ve Friedman'ın da başlangıçta bireyden yola çıkmasına rağmen, buna makro kavramları da katarak eklektik bir analiz yapmış olmasına yöneltilir.

Friedman'ın ifadesiyle, "Marshall için teori, gerçek kanıtlara dayanan hipotezler kadar, somut gerçeğin keşfi için bir motordur". Halbuki Marshall'ın tersine Walrasyanlar için, teorinin inceliği, soyutluğu ve genelliği bir ölçüde amaç halini almakta ve teori gerçeğin fotografik bir tanımı olması nedeniyle tahminlerinin doğruluğuyla değil, varsayımlarının doğruluğuyla testedilebilir olmaktadır(154).

Yeni-Klâsiklerin, teoriye sadece mikro temellerden yaklaşmaları ve teorinin soyutluğu, genelliği ve içsel tutarlılığını önemsemeleri, onları bir ölçüde Avusturya Okuluna yaklaştırmaktadır; fakat ampirik çalışmanın öneminin kabulü ise onları Avustaryanlardan en açık biçimde ayıran özellik olmaktadır. Dolayısıyla, Onlar için bir teori, hem varsayımları, hem de öndeyilerinin doğruluğuyla testedilebilir. İktisadi ajanların sübjektif verileriyle, teoriyi yapan iktisatçının objektif verilerinin aynı olması bu sonucu çıkarmayı kolaylaştırmaktadır. Bu da "Rasyonel Bekleyişler" hipotezinin kabulüyle mümkündür. Sonuç olarak, Onlar için iyi teori, aynı zamanda iyi uygulamadır (pratiktir)(155).

(153) K.HOOVER (1984): s.67.

(154) M.FRIEDMAN (1972): "Comments on the Critics", JPE, 80(5), s.921.

(155) B.KANTOR (1979): "Rational Expectations and Economic Thought", JEL, 17(4)'den aktaran V.SAVAŞ (1984): Keynezyen İktisat Yıkılırken, Fatih Yayınevi, İst., s.199.

(2) Denge Kavramı

İktisadi düşünce okullarının metodlarındaki ve mikro-temellerini kurmaktaki bakış açısı farkları, onların "denge" kavramını kullanmaktaki farklılıklarıyla yakından ilişkilidir(156).

Avusturya Okulu, Walrasgil bir genel dengeye karşı çıkmaktadır. Walrasgil anlamda bir genel dengenin kurulması, piyasada herkesin tam bilgiye sahip olduğu, herkesin optimizer olduğu ve tüm iktisadi ajanların eşanlı dengeye geldiği bir dünyanın olmasıyla mümkündür. Böyle bir anlık denge, herhangi bir zaman anında mümkün olabilir. Fakat farklı farklı plânları ve bekleyişleri olan, eksik bilgiye sahip olan ve hepsi farklı sübjektif değer yargılarına sahip olan bireylerin bir bütün olarak dengeye gelebilmesi mümkün müdür?

Herşeyden önce bu planların yerine getirilebilmesi için onların aynı dışsal olaylar setine (objektif verilere) sahip olmaları gerekir. Ve bu dengenin sürmesi, dışsal olaylar (objektif veriler)le kendi genel bekleyişlerinin (sübjektif verilerin) çakışmasıyla mümkündür.

İşte denge analizinde eleştirilmesi gereken nokta, bu sübjektif verilerle, objektif verilerin nasıl uyuştuğunun araştırılmayıp, sadece dengenin varlığında bunların uyuştuğunun varsayılmasıdır(157).

Oysa, Avusturya Okuluna göre, denge iktisadi faaliyetler arasında bir ilişki olduğundan, belli bir zaman sürecini gerektirecektir. Denge, analitik bir başlangıç noktası olarak kabul edilmekte ve ekonominin ayarlanmaya eğilimli olduğu

(156) S.DOW (1983): "Schools of Thought in Macroeconomics: The Method is the Message", AEP, June, s.36.

(157) T.YAY. (1987): s.89.

(hayalî) bir denge yolunun olduğu kabul edilmektedir(158).

Walrasgil Analizdeki dengenin statikliği konusunda, Yeni Klâsikler Avusturya Okuluyla aynı eleştiriyi yaparlar. Ancak onlar için denge, hayalî veya "ideal" bir başlangıç durumunu değil, fakat her periyotta karşılaşılabilecek bir durumu gösterir. Bu denge durumu Walrasgil Analizdeki gibi, statik bir durum değildir: Piyasalarda bozukluklara ayarlanma eşanlı olmayabilir, buna rağmen onlar bir dengelenme durumundadırlar(159).

Görünen odur ki, bu analizde dengenin hem varolmasını; hem de dinamik olmasını sağlayan bir motor vardır: Bu da "bireylerin rasyonel bekleyişlere sahip oldukları" hipotezidir. Rasyonel bekleyişlere sahip olan bireyler hem geleceğe ait tahminler yapmakta, hem de bunu bugünden gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla, Yeni-Klâsikler, Avusturya Okulunun Walrasgil İktisatta eleştirdiği, "Sübjektif verilerle" objektif verilerin" nasıl uyumlaştırılarak dengenin kurulduğu sorusunun cevapsızlığına da bir çözüm getirmiş olmaktadırlar: Çünkü rasyonel bekleyişler demek, ajanların kendi sübjektif değerlendirmeleriyle, tahmin hatalarının objektif ihtimal dağılımını tanıyabilmeleri demektir.

Zamansız (statik) olan Walrasgil Denge analizini bu şekilde dinamik hale getirerek Yeni-Klâsikler yeni bir genel denge analizini gerçekleştirmektedirler. Bu analizde zaman vardır; ama uzun-dönem, kısa dönem içinde eritilmekte; bir anlamda zamansızlığa geri dönülmektedir.

---

(158) J.SCHEIDE (1986): s.579.

(159) Herhangi bir zaman anında, planların gelecekte nasıl gerçekleşeceği yolunda bilgi olmadığı durumda, fiyat ve miktar sözleşmeleri, gelecekte bugünkünden farklı olacaktır. Yani böyle bir durumda hatalar olabilecektir, fakat bunlar sistematik değildir. Yani bireyler exante hatalarını bilemeyebilirler, fakat daha sonra yaptıkları hatayı bulacaklardır. Bkz. y.a.g.e., s.577.

Monetaristler açısından bakıldığında, onların denge tanımında uyuştukları görülür. Friedman'ın "denge durumu, bir kere varılırsa, orada kalınacak durumdur"(160) ifadesi, Yeni-Klâsiklerin, "bir iktisadî ajan, veri bilgisiyle, olmayı istediği yerde olduğunda dengededir" ifadesiyle tutarlıdır. Onlar bu tanımın formel doğruluğunda uyuşsalar da, Friedman için bu açıklayıcı olmayan bir ifadedir. Friedman bu ifadeyi anlamlı kılmak için Marshallyan yönteminin bir uzantısı olarak, kısa ve uzun dönemler arasında ayrımı belirtme yolunu seçer. Ona göre, bireyler her zaman dengeye yönelmektedirler; ancak uzun dönemde hakkında çok şey bilinebilecek şeyler, kısa dönemde çok belirsiz olabilirler. O halde bireyler, tam belirlenmemiş sınırlar altında dengededirler. Bu durumda, iktisadi ajanların bilgisizliklerini, ölçülebilir olan (risk) ile ölçülemeyen (belirsizlik) kısımlarına ayırmak gerekmektedir.

Yeni Klâsikler için gelecek belirsiz değildir; ajanların gelecek hakkındaki bilgisizliklerinden doğan hataları, Knight anlamında "risk" olarak tanımlanır(161). Bu da objektif bir ihtimal dağılımında özetlenebilecek bir hata türüdür. Ayrıca, bireylerin bu hataları zaman içinde tekrarlamayacakları (yani, hatalar serial olarak ilişkili değildir) düşünülür. Onlar tamamiyle bilinen sınırlar içinde hareket etmektedirler.

Bu durumda, Friedman için söz konusu olan teori kuran gözlemcinin (iktisatçının)iktisadi bireyin karşılaştığı tüm sınırları belirleyememe sorunu, Yeni-Klâsikler için söz konusu olmamakta; onlar tamamiyle belirlenmiş bir teori sunmaktadırlar.

---

(160) M.FRIEDMAN (1976): Price Theory'den aktaran K.HOOVER (1984): s.70.

(161) K.HOOVER (1984): s.71.

Sonuç olarak, Yeni-Klâsik Makroiktisatın "anahtar" kavramı olan Rasyonel Bekleyişler hipotezini Friedman şöyle değerlendirmektedir:

"İktisadi aktörlerin, gelecek ihtimallerini değerlendirmekte mevcut bilgiyi akıllı bir şekilde kullandıkları yolundaki kadim (ancient) görüşün rasyonel bekleyişler teorisinde (yeniden) ifade edilmesi, önemli ve değerli bir gelişmedir. Fakat bu, görüşün ateşli tarafarlarının dışlamış olduğu, dinamik değişmeler bilmecesini çözmek için bir 'açıl susam açıl' değildir(162).

(3) Konjonktür Dalgaları

(a) Paranın Yansızlığı - Doğal İşsizlik Oranı - Phillips Eğrisi

Yeni-Klâsik Makroiktisatın geliştirdiği Konjonktür Dalgaları (Business Cycles) teorisini anlamak için, ilk aşamada içiçe geçmiş üç konuyu (yansızlık, doğal işsizlik oranı ve Phillips Eğrisi) ele almak yararlı olacaktır(163). Yeni-Klâsiklerin bu çok iyi bilinen teorisi, para miktarı ve genel fiyat seviyesi hakkında eksik bilginin, nasıl paranın yanlılığına yol açtığını göstermektedir(164). Makroiktisatın en zor sorunlarından olan yansızlık kavramını ele alırken yine önceki kısımlardaki yöntemi izleyerek Yeni-Klâsikleri Avusturya Okulu ve Monetaristlerle karşılaştırmayı sürdürmekteyiz.

---

(162) Bkz. M.reman (1982): Monetary trends in the United States and the United Kingdom: Their relation to income, prices and interest rates 1867-1975, Chicago & London, s.630.

(163) Bu konular, FRIEDMAN'ın teorik çatısını ele alırken ileride ayrıntılı biçimde ele alınacağından, burada konunun gerektirdiği ölçüde incelenecektir.

(164) R.BARRO (1984): "Rational Expectations and Macroeconomics in 1984", AER, 74(2), s.179.

Hayek için paranın yansızlığı aşağıdaki şartları gerektirmektedir(165):

(a) Toplam parasal akım sabit olmalıdır.

(b) Tüm fiyatlar (ücretler dahil) esnek olmalıdır.

(c) Uzun dönemli sözleşmeler için gerekli olan gelecekteki fiyat hareketleri hakkında doğru bekleyişlere sahip olmak gerekir.

(d) Paranın tedavül hızı sabit olmalıdır.

Hayek'e göre, bu şartların gerçekleşmesinin (özellikle b ve c) zor olmasından dolayı, uygulamada yansız (nötr) para asla olamaz. Teorik yansız para kavramı ile uygulamadaki ideal para politikası arasındaki ilişki, ilkinin ikincisine bir değerlendirme ölçütü olmasıdır.

Oysa, Yeni-Klâsik Analizde bu koşulların hepsi sağlanmaktadır. Bu da, Yeni-Klâsiklerin paranın her zaman boyutunda yansız olduğunu belirttikleri anlamına gelir.

Friedman'ın paranın uzun dönemde yansız olduğunu belirttiği enflasyon teorisini oluşturmasına kaynaklık eden reel ve nominal miktarlar arasındaki eski ayrım, Yeni-Klâsiklerin de analizlerinin temelini oluşturmaktadır.

Friedman'a göre, nominal para stokundaki bir artış, mevcut fiyatlarda reel balansları arttırır; bunların harcanması ilkin mal stoklarını eritir; sonra da üretimi arttırıp dolayısıyla fiyatları arttırır. Görüldüğü gibi, kısa dönemde parasal faktörler reel faktörleri etkilerken; uzun dönemde etkilenen sadece fiyatlardır: Para kısa dönemde yanlıyken; uzun dönemde yansızdır.

---

(165) F.A.HAYEK (1931): Prices and Production, Sec. Ed., Routledge-Keagan Poul Ltd., 1960. s.131'den aktaran T.YAY. (1987): s.93.

Yeni-Klâsikler için durum daha farklıdır: Rasyonel Bekleyişlere sahip ajanlar, hükümet politikalarının sistematik kısımlarını doğru biçimde tahmin ederek, para ve fiyatlar arasındaki ilişkiyi anlarlar; sürekli dengede olan bu ajanlar, bu bilgilerini reel ve nominal değişmeler arasındaki ayrımı yapmak için kullanırlar. Dolayısıyla para kısa dönemde de yansızdır(166). Para arzı dalgalanmalarının sistematik kısmı, BARRO'nun deyişiyle "beklenen" para, sadece fiyatları etkilerken; tesadüfi (random) kısım (beklenmeyen para) ise reel etkilere sahiptir(167). Konjonktür Dalgalanmalarını yaratan da bu "beklenmedik" tesadüfi şoklardır.

Paranın yansızlığı konusunun önemi, Phillips Eğrisi ve doğal işsizlik oranının açıklanışıyla yakınen ilgilidir.

Bilindiği gibi, Phelps ve Friedman kısa dönemde bir Phillips trade-offunun olduğunu, fakat uzun dönemde, enflasyon oranından bağımsız bir doğal işsizlik oranının bulunduğunu öne sürerler. Kısa dönemde Phillips trae-off'unun varolması, iktisadi ajanların bazı beklentisel hatalarının olduğu görüşüne dayanır.

Ani bir parasal genişlemeyle başlayan bir enflasyon sürecinin başlangıcında, işçiler çalışma sözleşmesi yaptıkları dönem içinde geçerli olacağını düşündükleri fiyatlar seviyesini düşük, reel ücretlerini ise yüksek tahmin ederek, mevcut nominal ücretlerde daha fazla emek arzederler. Sonuç, üretimde artışlarla doğal işsizlik oranının altında bir işsizlik seviyesidir. Görünen, kısa dönemde beklenmeyen enflas-

---

(166) D.LAIDLER (1982): Monetarist Perspectives, s.84.

(167) Rasyonel Bekleyişlerin genişletilmiş bazı versiyonları, parasal bozuklukların genel ve nispî fiyatlarda ve dolayısıyla üretim ve istihdamda ayarlanmalara yol açan geçici karışıklıklar yarattığını kabul ederler. Bkz. BARRO (1984): s.179 ve D.LAIDLER (1982): s.85.

yonla, işsizlik arasında bir trade-off'un olduğudur(168). Ancak, beklentisel hatalar sürekli olarak devam etmez. Fiyatların ücretlerinden daha hızlı biçimde arttığını gören işçiler, reel ücretlerini eski seviyesine getirme çabasına girerek işsizlik seviyesini doğal orana geri döndürürler. Bu doğal işsizlik oranı, doğru algılamalarla (bekleyişlerle) tutarlı olan bir orandır ve emek piyasasının etkinliği, rekabet ve tekelin boyutu, çeşitli işlerde çalışmaya teşvik veya engeller gibi reel faktörlere bağlıdır(169). Yeni-Klâsikler, Friedman'ın "emek ve mal piyasalarının yapısal özelliklerini içeren Walrasgil Genel Denge Sistemine dayandırılan bir seviye"(170) diye tanımladığı doğal işsizlik oranı kavramını ödünç alarak, zaman içinde değişen bir "iş arama" işsizliğinin varlığını kabul ederler. Bu gönüllü bir işsizliktir(171).

Yeni-Klâsikler, paranın yansızlığı konusunda olduğu gibi, kısa dönemde bile Phillips trade off'unu reddederler. Onların Phillips Eğrisini yorumlamaları (Expectation Augmented Phillips Curve), gerçekte bir toplam arz eğrisini ifade etmektedir(172). Bu yorumda, malların ve faktör hizmetlerinin toplam arzı, fiili ve beklenen fiyatların nispî değerleriyle pozitif olarak ilişkili kabul edilir(173): Aşağıdaki eşitlik bu ilişkiyi göstermektedir:

$$Y_t^s = \alpha \left[P_t - E_t \left(P_{t+1} \right) \right] + U_t^s$$

(168) S.FISCHER (1977): "Long-Term Contracts Rational Expectations, and the Optimal Money Supply Rule", JPE, 85(1), s.192-193.

(169) M.FRIEDMAN (1977).

(170) M.FRIEDMAN (1968): "The Role of Monetary Policy", AER, 58(1), s.8.

(171) D.LAIDLER (1982): s.78.

(172) D.LAIDLER (1982): s.16 ve D.LAIDLER (1981): "Monetarism: An Interpretation and An Assesment", EJ, 91(361), s.9.

(173) R.J.BARRO-S.FISCHER (1976): s.156-157.

Bu Modellerde, beklenen ücretlere göre fiili nominal ücretlerde bir azalma, iş aramaya ayrılan zamanı arttırarak, emek arzını azaltır. Rasyonel Bekleyişlerle birleşen bu özel arz fonksiyonu, sistematik olmayan (beklenmeyen) parasal etkilerin reel değişkenleri etkileyebildiğini belirtir. Üretim, reel işsizlik oranı ve reel faiz oranı sistematik parasal etkilerden bağımsız şekilde hareket eder ve çoğunlukla, rastlantısal (random) bir süreci izler. Sistematik parasal etkiler ise, rasyonel bekleyişler altında derhal fiyat etkilerine dönüşür. Böylece, Lucas-Sargent'ın Rasyonel Bekleyişlerle birleşmiş toplam arz fonksiyonu, bir trade-off'un sistematik kullanımı için gereken tüm imkanları ortadan kaldırır. Trade-off kısa dönemde bile yok olmaktadır. Fiili işsizlik oranı, herhangi bir zaman anında doğal orana karşılık gelmektedir(174).

(b) Konjonktür Dalgalarının Nedenleri ve Yapısı

Yeni-Klâsiklerin amacı, üç temel ilkelerini de bozan (para aldanmasını yaratan, dengesizliği ve tahmin hatalarındaki serial korelasyonu ortaya çıkaran) Konjonktür Dalgalarının, iktisadi denge analizinin temel ilkelerine bağlı kalarak Genel bir teorisini kurmaktır(175).

Hem Avusturya Okulunun, hem Yeni-Klâsiklerin ve hem de Monetaristlerin üzerinde anlaştığı nokta, Konjonktür Dalgalarının piyasanın başarısızlığının değil; piyasanın maruz kaldığı dışsal bozuklukların doğal sonucu olarak ortaya çıktığıdır. Her üç okul da, dışsal (outside) bozuklukların en önemli kaynağı olarak para miktarındaki değişmeleri görürler(176).

(174) K.BRUNNER (1978): s.67.

(175) V.ZARNOWITZ (1985): s.552.

(176) Bkz. J.SCHEIDE (1986): s.586. M.FRIEDMAN and A.SCHWARTZ (1963): A Monetary History of U.S 1867-1960, Princeton Un. Press, Princeton; T.YAY (1987).

Başlangıçta Avusturya Okulu, parasal değişmelerin ticari bankaların kredilerini genişletmesiyle ortaya çıktığını vurgular; ancak bu bankalar istikrarlı kabul edilen piyasa ekonomisinin sadece belli bir kısmını oluşturduklarından tek başlarına keyfi bir şekilde konjonktür iniş-çıkışlarını yaratamazlar. Sonuç olarak, bozuklukların kaynağının, Merkez Bankasının daha fazla para yaratarak devletin ekonomiye müdahalesi olduğu kabul edilir.

Yeni-Klâsikler açısından bakıldığında; zaten piyasa sinyallerine göre "olması gerektiği veya olacağı" biçimde hareket eden ve hatalı kararlarını düzeltip ileriye aktarmayan ajanlar bir parasal değişmenin olacağını da tahmin edebileceklerdir. Öyleyse, onların yaptıkları tesadüfi (random) hataların katlanarak artmasına ve Konjonktür Dalgalanmalarına dönüşmesine sebep olan nedir?

Bu sorunun cevabı, bilginin eksikliğiyle açıklanabilir: Veri bilgileriyle öngöremedikleri beklenmedik bir parasal şokla karşılaşan iktisadi bireyler sistematik olmayan rastlantısal hatalar yapacaklardır. Bireyler sadece rastlantısal (random) hatalar yapıyorlarsa, bir bütün olarak ekonomiyi ele aldığımızda bu hatalar birbirini götürmez mi? Lucas, bunun cevabını şöyle verir: Para miktarındaki dalgalanmalar, ekonomideki tüm bireylere aynı anda etki yaptığı için onların tümünün hatalı karar almasına neden olduğundan, hatalar hepsinin faaliyetlerine yayılır ve sonuçları tüm ekonomi için gözlenebilir hale gelir(177).

Bireylerin yaptıkları hataları farkedip düzeltmelerini engelleyen veya düzeltseler de hatalara süreklilik kazandırarak Konjonktür Dalgalarının yaratılmasına neden olan bir etken, onların bu hatalar temelinde iktisadi kararlar almış

---

(177) D.LAIDLER (1982): s.81.

olmalarıdır. Sonradan pişman olmaları, söz konusu bu kararların ex ante tamamen isteğe bağlı olarak alındığı gerçeğini değiştiremez(178).

İkinci bir etken ise, ajanların sadece kendilerine ilişkin bilgiye sahip olup; diğer kişiler ("island" piyasalar) hakkında ve para stoku-fiyatlar seviyesi gibi tüm ekonomiye yaygın büyüklükler hakkında eksik ve gecikmeli bilgiye sahip olmalarıdır(179).

Şimdi, Yeni-Klâsiklerin Konjonktür Dalgalarına bakışını açıklamak için, ekonomide belirsizlik olduğunu ve genel olarak fiyatlar seviyesini yükselten beklenmedik bir parasal genişleme olduğunu varsayalım. Ürünlerinin fiyatlarında beklediklerinden daha yüksek bir artış gören üreticiler, bu fiyat artışının talepteki nispî bir değişmeden mi yoksa toplam nominal talepteki bir artıştan mı ileri geldiğini kesin olarak bilemedikleri için, artışı gözler gözlemez genellikle üretimlerini arttırma yoluna gideceklerdir(180). Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, beklenen ve cari fiyat (ücret) seviyeleri arasındaki farkla pozitif ilişkili olan kısa dönem toplam arz fonksiyonu elâstik olduğu için, beklenmedik bir yükselme (veya düşme)ile karşılaşan işçi ve/veya üreticiler daha fazla (daha az) emek ve/veya ürün arz edeceklerdir(181).

Demek ki, işgücü reel ücreti yanlış algılandığında firmalar için emek arz eğrisi kayarken, insanların ürün talebi de değişmektedir. Bu, herhangi bir hatalı algılama olmadığı zamana göre üretim yapısının farklılaşacağı anlamına gelir. Üretim kararları bir kere bu duruma göre alınınca, bu

---

(178) a.g.e., s.79.
(179) V.ZARNOWITZ (1985): s.552.
(180) J.SCHEIDE (1986): s.587.
(181) V.ZARNOWITZ (1985): s.552.

duruma göre alınınca, bu gibi etkiler sürecektir. Dahası, hatalar dayanıklı malların üretimi hakkında olduğu ölçüde, üretimde emekle birlikte kullanılacak olan diğer üretim faktörlerinin de miktarı etkilenecektir; bu da sırasıyla üretim ve tüketim malları cinsinden emeğin marjinal fizik verimliliğini ve dolayısıyla reel ücretin yapısını etkileyecektir. Tam bilgi söz konusu olsa, bu durumda değişen sadece nispî fiyatlar olacaktır. Oysa, insanların kaynaklarının bir kısmını fiyatlar hakkında bilgi elde etmeye ayırdığı varsayımı kabul edildiğinde, işçilerin zamanlarını boş zaman veya iş arama arasında bölmesi mümkün hale gelmekte, bu da doğal işsizlik oranını etkilemektedir. Dayanıklı malların aşınması zaman aldığından, doğal işsizlik oranı üzerine bu gibi etkiler bir süre devam edecektir(182).

Görünen odur ki, rasyonel bekleyişlere sahip olan ajanlar, şokun geçici nitelikte olduğunu anlayıp hatalarını tamir etseler, yani hatalar sürekli olmasa bile, sonuçları sürekli olmakta, konjonktür dalgaları yaratılmaktadır.

Yeni-Klâsiklerin konjonktür teorisi, Avusturya Okulunun konjonktür teorisine yakındır. Farklılık Avusturya Okulunun başlangıç noktası olarak, yatırım ve istihdam kararlarının faiz oranlarındaki değişmelere göre alındığını vurgulamasındadır. Bu nispî fiyat (faiz oranı), tüm iktisadi ajanların yatırım ve tasarruf yapma yolundaki zaman tercihlerini yansıtır ve üretim sürecinin yapısını belirler. Yeni-Klâsikler ise faiz oranlarını teorik ve ampirik nedenlerle dışlarlar. Onlar için Konjonktür Dalgalarını başlatan, nispî fiyatlar değil, fakat fiyat seviyesidir. Eğer Avusturya Okulunun söylemek istediği, para miktarının bir defalık (one-shot) değişiminin nispî fiyatlarda değişmeye yol açtığı ise, bu Yeni-Klâsikler tarafından da benimsenir. Ama Konjonktür Dalgaları gibi sü-

(182) D.LAIDLER (1982): s.82-83.

rekli dalgalanmalar paranın bir-dönemlik artma ve azalmalarını değil, fiyatlar seviyesinin sürekli iniş-çıkışlarına bağlıdır(183).

Monetaristlerle ise Konjonktür Dalgalarının açıklanması konusunda farklılaşırlar. Friedman için bir parasal şok öncesi ve sonrasında varılan bir uzun-dönem dengesi düşüncesi vardır; dolayısıyla, konjonktür dalgalanmaları kısa dönemde ortaya çıkan uyumsuzlukları yansıtır. Yeni-Klâsikler için böyle bir ayrım söz konusu değildir; konjonktür dalgalanmalarına neden sadece beklenmedik parasal şoklardır. Bilindiği veya beklendiği sürece hiç bir parasal değişme, ister kısa ister uzun dönemde, reel etkilere sahip olmayacaktır.

Ayrıca, Monetaristler nispî fiyatlardan çok, para arzı ve fiyatlar genel seviyesi arasındaki oransal ilişkiye dikkati çekerken; Yeni-Klâsikler için para arzı-genel fiyat seviyesi ilişkisi beklentilerin gerçekleşmesi durumunda, geçiş süreci olmaksızın geçerlidir, fakat haber almanın (bilginin) yetersiz olduğu durumda, ürün fiyatlarının denge fiyatlarından sapmasının sonucunda nispî fiyatlar, fiyatlar seviyesindeki değişmeler kadar önem kazanır(184).

(4) Yeni Klasiklerin İktisat Politikası Görüşleri ve Eleştiriler

Konjonktür Dalgalanmaları, doğal olarak istikrarlı kabul edilen piyasa ekonomisinin dengeden sapmasına neden olduğuna göre, ekonomideki bu bozukluklara müdahale edilip edilmeyeceği konusu da önemli bir tartışmayı beraberinde getirir. Yeni Klasikler bu tartışmayı teorik düzeyde yürütürler.

---

(183) J.SCHEIDE (1986): s.586.

(184) E.EREN (1986b): "M.Friedman'da Paranın Yansızlığı ve Ekonomiye Müdahale", Maliye Yazıları, s.78.

Bilindiği gibi, Friedman Hanry Simons'ı izleyerek para politikasının yönetiminde isteğe bağlı politikalar veya otoritelere karşı parasal otomatik kuralları tercih eder: Bu, paranın yılda sabit bir X oranında artmasına izin verilmesi kuralıdır(185). Bu oranda, GSMH'nın uzun dönemde büyüme oranına eşitlenecek şekilde belirlenir(186).

Friedman'ın sabit bir kuralı savunması, para otoritelerinin ekonomik bozuklukların kaynağı ve zamanlaması konusunda bilgisizliklerine dayanmaktadır. Ve böyle bir kural, Friedman'ın enflasyon bekleyişlerinin yavaş geliştiğine inanmasıyla ilişkili olarak öne sürülür(187). Para stokunun belli bir oranda artması devam ettiği sürece, enflasyon da uzun dönem içinde sabit bir oranda kalacak; böylece iktisadi ajanlar kendilerini bu düzenli orana göre ayarlayarak, kural devam ettiği sürece beklenmedik sürprizlerle karşılaşmayacaklardır.

Hayek de Friedman'ın bu X yüzde kuralını, mevcut kurumsal düzenlemeler altında, tüm olası önerilerin en iyisi olarak değerlendirmektedir(188). Zaten istikrarlı olan bir ekonominin istikrarını korumak amacı için böyle bir kuralın etkinliği üzerinde anlaşma varken; anlaşmazlık, ekonominin istikrarının yeniden nasıl kurulacağı konusunda ortaya çıkar. Örneğin, bir resesyon döneminde para politikasının ne yapması gerekir? Hem Avsuturya Okulu, hem de Yeni-Klâsikler bu soruyu, hiç bir müdahalenin yapılmaması gerektiği biçiminde cevaplarlar. Çünkü, bir depresyon, önceki dönem enflasyonist boom'un bozukluk ve aşırılıklarının atılma ve ekonominin kendini yeniden ayarlama sürecidir ve herhangi bir müdahale bu

---

(185) M.FRIEDMAN (1960): A Program for Monetary Stability, Fortham Un, Press, N.Y., s.90.

(186) J.TAYLOR (1981): "Stabilization, Accomodation and Monetary Rules", AER, 71(2), s.145.

(187) K.HOOVER (1984): s.63.

(188) J.SCHEIDE (1986): s.593.

süreci bozmaktan başka birşey yapamaz(189).

Enflasyonu durdurmanın uygun şekli konusundaki politika önerileri tartışmalarında ise, hem Avusturya Okulu hem de Yeni-Klâsikler, Monetaristlerin çoğu tarafından paylaşılan ılımlı bir parasal azalma "gradualism" kuralına karşı, hızlı ve şiddetli bir geriye dönüşü savunurlar(190). Çünkü para ve maliye politikalarında ne kadar hızlı değişme olursa, enflasyonsuzluğun (disinflation) maliyeti o kadar küçük olacaktır. Friedman'ın aksine, Yeni-Klâsikler için davranışsal parametreler (enflasyon bekleyişleri) hızlı bir şekilde değişmektedir.

Söylenilenlerden çıkarılabilecek sonuç, Yeni-Klâsiklerin ekonomiye müdahaleye taraftar olmadıklarıdır: Bu müdahalelerin, eğer önceden tahmin ediliyorlarsa, reel değişkenler üzerinde hiç bir etkisi olmayacağı kabul edilir(191). Ancak, Rasyonel Bekleyişler altında, aktivist bir para politikasının sonuçları, halkın ve politika yapımcılarının nispî bilgi durumlarına bağlıdır. Eğer politikacılar, diğer ajanların sahip olduğundan fazla bilgiye sahip değillerse, para arzındaki sistematik değişmeler, rasyonel bekleyişlerin oluşmasında dikkate alınacak ve kısa dönemde bile yansızlaşacaktır(192). Fakat politika yapımcılarının halktan daha fazla bilgi sahibi olduğu durumda, diğer ajanların para politikasının tam yapısını anlamaları (öğrenmeleri) zaman alacağı için en azından geçiş dönemi içinde reel değişkenlerin etkileneceği ve dola-

---

(189) a.g.e., s.593.

(190) D.LAIDLER (1982): s.30.

(191) Politikaların tamamen sistematik (ve tahmin edilebilir) veya tamamen öngörülemez politikalar biçiminde keskin bir ayrıma tabi tutulması suni bir ayrım olarak görülür ve gerçekte politikaların daima bu ikisi arasında bir şekilde olacağı öne sürülür. Bkz. G.HABERLER (1980): "Critical Notes on Rational Expectations", JMCB, 12(4), s.833.

(192) R.BARRO-S.FISCHER (1976): s.162.

yısıyla Yeni-Klâsiklerin önerisinin geçersiz olacağı açık hale gelecektir(193).

Ayrıca iktisadi ajanlar, bilgiyi para otoriteleri kadar faydalı bir biçimde kullanmaya motive edilmemişlerse (yani bilgiyi elde etme ve kullanma maliyetliyse) ya da motive edilseler de bilgiyi onlar kadar iyi kullanamıyorlarsa (yani ekonomik sistemin parametreleri hakkında belirsizlik varsa), beklentileri rasyonel bile olsa, aktivist bir para politikasının etkin olacağının kabul edilmesi gerekecektir(194).

Bunlardan başka, özel iktisadi ajanlar politika yapımcılarıyla aynı bilgiye sahip olsalar bile, onların bu bilgi çerçevesinde derhal faaliyet göstermelerini engelleyen durumlar da vardır: Onların uzun-dönemli sözleşmelerle önceden bağlanmış olmaları. Bu sözleşmelerin varlığı, tamamen beklenir olduğunda bile para politikasına istikrar sağlayıcı bir rol kazandıran Keynesyen-vari bir geçici ücret rijitliği durumunu modele sokar(195). Bu durumda da yine para politikası, reel değişkenleri etkileyebilir duruma gelir.

Görünen o ki, Rasyonel Bekleyişler Hipotezi, bazı konjonktürel olgulara tutarlı bir açıklama getirirken, pek çok ciddi eleştirinin de hedefi olmaktadır.

---

(193) A.HOWİTT (1981): "Activist Monetary Policy under Rational Expectations", JPE, 89(2), s.250.

(194) a.g.e., s.267.

(195) S.FISCHER (1977): "Long,Term Contracts, Rational Expectations and the Optimal Money Supply Rule", JPE, February, 85(1), s.192-203.

II. BÖLÜM
MILTON FRIEDMAN'IN TEORİK KATKILARI

GİRİŞ

Önceki bölümde Monetarizmi ve onun çıkış noktası saydığımız Klasik Miktar Teorisini ayrıntılarıyla ele aldık. Bu, bizim asıl amacımız için uzun bir giriş oluşturmaktadır. Gerçekte tezdeki asıl niyetimiz, günümüzde artık yerini başka isimlere (Lucas, Sargent) bırakmaya başladı ise de, uzun bir dönem için (1950'lerin ortalarından 1980'lere kadar) Monetarist İktisadi Düşünce Okuluyla adeta özdeşleşen bir iktisatçıyı, Prof.Milton Friedman'ı tüm boyutlarıyla incelemektir. Tezin ana bölümü saydığımız bu bölümde, Friedman'ın iktisadi düşünceye katkılarını, en azından yeni bilimsel tartışmalara zemin hazırlayan çalışmalarını incelemeyi hedefliyoruz.

Bilimsel çalışma, belli kesin sonuçlara varmayı amaçlayan değil, fakat yeni ve verimli araştırma ve tartışmaları başlatacak soruları sorabilen çalışmalardır. Friedman da kendi çalışmalarının hedefinin bu olduğunu vurgulayarak, "makalelerinin her birini, birbirinin yerini alan değil, birbirini tamamlayan olarak ve de son sözü söyleyen değil, sürekliliği olan (devam eden) bir çabanın parçaları olarak gördüğünü" belirtir(1). Biz, bu birbirini tamamlayan çalışmalar zincirini, aralarındaki bağlantıları da vurgulayarak, eksiklikleri ve başarılarıyla değerlendirmek gayretiyle yola çıktık. Herşeyden önce vurulanması gereken, Friedman'ın dünyaya bakışı (değer yargıları ve ideolojisi) ile teorik çalışmalarının yakın ilişkisidir. Gerek teorik çalışmalarının gerekse İktisat politikası çıkarsamalarının yönünü, metodoloji ve piyasa konusundaki görüşlerinin belirlediğini söyleyebiliriz.

---

(1) M.FRIEDMAN (1972): "Comments on Critics", JPE, 80(5), s.909.

Friedman bilim ve ideoloji ilişkisi konusundaki görüşünü şu ifadeyle belirtmektedir:

> "Ünlü hocalarımdan biri olan Westley Mitchell bana, bilim adamlarının değer yargıları ne olursa olsun, ne kadar güçlü olursa olsun, niçin bunlardan bağımsız bir bilimi izlediklerinin nedeninin onların bilimi ilerletme ve yayma isteklerinden kaynaklandığını söylemişti. Faaliyetlerin olası sonuçlarını öngörebilmemizi sağlayan pozitif bilimsel bilgi, bu faaliyet yolunun arzulanır olup olmadığını belirten normatif yargı için bir öngerekliliktir"(2).

Bu bölümün ilk alt bölümünde Friedman'ın düşünsel kökenlerini araştırdıktan sonra ilk üzerinde duracağımız konular böylece belirlenmiş oluyor: Metodolojisi ve piyasaya verdiği önem.

Ancak bizi asıl ilgilendiren bu yöntem ve düşüncelerle geliştirmiş olduğu teorik çalışmalarının, ampirik bulgularının ve politika çıkarsamalarının değerlendirilmesidir. Bunun için önce para talebi, sürekli gelir Hipotezi, tüketim fonksiyonu ilişkisini ayrıntılarıyla ele alacağız. Bunun yanısıra, Monetarist intikal (transmisyon) sürecinin yapısı ve enflasyon Analizi (Doğal işsizlik oranı hipotezi) incelenecektir.

A. FRIEDMAN'IN DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ

Monetarist Düşüncenin öncüsü olan Friedman'ın yeni kavramlar üzerine kurduğu analiz bütününün kuşkusuz, önemli ölçüde geçmişle bağları vardır. Önceden düşünülmüş, tartışılmış, kabul görmüş ya da görmemiş pek çok bilimsel düşünce,

(2) M.FRIEDMAN (1977): "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment", JPE, 85(3), s.453.

uygun zaman ve koşulda birbiriyle bağlantılı ve mantıken tutarlı bir biçimde birleştirildiğinde etkin bir analize dönüşebilmektedir. Bizce Friedman'ın başarıyla gerçekleştirdiği şey, kendinden önceki iktisatçıları en iyi şekilde değerlendirme, anlama, yorumlama ve bunlardan hareketle daha ileri (gelişmiş) bir analize ulaşabilmesidir.

Friedman'ın etkilenim kaynaklarının, temel olarak Eski Miktar Teorisyenleri, Chicago Okulu ve Chicago dışındaki Amerikalı Miktar Teorisyenleri olduğunu düşünüyoruz. Bunların dışında kişisel olarak yararlandığı başka iktisatçılar (Arthur Burns, Homer Jones, Wesley Mitchell) vardır(3). Ayrıca Keynesyen iktisatla karşılıklı bir etkileşim içinde olması da kaçınılmaz görünüyor.

1- ESKİ MİKTAR TEORİSYENLERİ

Tezimizin ilk bölümünde, Neo-Klasik Miktar Teorisini (Doğrudan ve Dolaysız Mekanizmalar) ayrıntılarıyla verip, Friedman'la bağlantılarını incelemiştik. Bize göre Friedman'ın Miktar Teorisine yaklaşımı, Marshall'ın Nakit Dengeler Yaklaşımının geliştirilmiş bir biçimidir. Marshall'ın Nakit Dengeler (Cash-Balance) yaklaşımı, kaba hatlarıyla bir portföy analizinin başlangıcı(4) olmasının yanı sıra, para talebi yönünün ağır bastığı mikro bazlı bir miktar yaklaşımını sergilemektedir. Friedman'ın Miktar Teorisine bakışının öncülü olmaktadır. Friedman'ın kendisi de Marshall'ın Nakit Dengeler yaklaşımıyla Keynesgil Portföy ANalizini birleştirdiğini kabul etmektedir(5).

---

(3) E.BUTLER (1985): Milton Friedman, Gower Publishing Company, England, s.6-7.

(4) J.HERMAN (1984): s.588-589 ve H.VISSER (1974): s.5.

(5) M.FRIEDMAN (1970): s.200.

Bunun dışında, Friedman'ın analizinde Irving Fisher'in etkisi çok açık bir şekilde görülmektedir: Fisher'deki reel-nominal faiz oranları ayrımını, Friedman "Teorik Çatı"sını geliştirirken kullanmıştır(6). Bunun yanısıra, Fisher'in gelir ve servet arasındaki ilişkiyi belirleyen (1907'de ve daha sonra1930'da Rate of Interest'de yinelenen) analizi, Friedman'ın Tüketim Fonksiyonu'nun temelini oluşturan Sürekli Gelir kavramının ilkel bir sunumunu vermektedir(7).

Yine Fisher'in beklenen ve beklenmeyen değişmeler arasındaki ayrımı belirten ve beklenmedik bir talep artışının geçici olarak, fiyat değişmelerinden ziyade, ilkin istihdam ve üretimi artırdığını "heceleyen" 1926'da yazılmış "A Statistical Relationship Between Unemployment and Price Changes" makalesi, Friedman'ın "doğal işsizlik oranı" kavramına varmasında etkili olmuştur(8).

Kısacası, Fisher'in üç önemli katkısı - reel/nominal faiz oranları ayrımı; gelir ve servet arasındaki ayrımı ve beklenmeyen fiyat değişmelerine üretim ve istihdamın tepkisi - Friedman'ın analizinin geliştirilmesinde önemli roller oynamıştır(9).

2- CHICAGO OKULU

Friedman, Columbia Üniversitesi'nde iktisattan çok matematikle uğraştığı ve iktisadın ampirik yönünü vurgulayan Westley Mitchell'le çalıştığı yıllardan sonra 1948'de Chicago

(6) Bkz. M.FRIEDMAN (1971a).

(7) D.PATINKIN (1974): "Keynesian Monetary Theory and the Cambridge School", H.G.JOHNSON-A.R.NOBAY (1974): Issues in Monetary Economics, Oxford University Press, London, s.8-9.

(8) Bkz. M.FRIEDMAN (1975): Unemployment versus Inflation, The Institute of Economic Affairs, No:2, s.12-13.

(9) A.R.NOBAY-H.G.JOHNSON (1977): "Monetarism: A Historic-Theoretic Perspective, JEL, XV(2), s.475.

Üniversitesi'ne gelmiştir. Chicago Üniversitesi'nin ilk kuşağı - Knight, Viner, Mints, Simons - ikinci kuşağın - M. Friedman, G.Stigler, G.Becker - öncülleri olarak düşünülebilir(10).

1930'larda Chicago Üniversitesi'nde hakim grubun yanısıra, kurumsalcı geleneğin temsilcileri (John Nef, Chester Wright, Simeon Leland, H.A.Millis) ile kantitatif iktisat ve ekonometrinin öncüleri (Paul Douglas, Henry Schultz ve Oscar Lange) vardır. Ancak Knight grubu Chicago geleneğinin oluşturulmasında etkin olmuştur(11).

Friedman'ın Chicago Okulu'nun entellektüel liderliğini alması ise 1940 sonları ve 50'lerdedir. Friedman "Restatement"ın girişinde, Chicago Okulu'nu 1930'lar ve 1940'larda para teorisi ve parasal problemlere eğilen ve miktar teorisini sürdüren akademik merkezlerden biri olarak değerlendirmekte; özellikle "Simons ve Mints'in genel fiyat teorisiyle bütünleştirilmiş ve iktisadi faaliyetlerin yorumlanması ve politika önerilerinin geliştirilmesinde hassas bir alet haline getirilmiş bir Miktar Teorisi'ni geliştirdiklerini" vurgulamaktadır. O'na göre Chicago Geleneği, katı ve değiştirilemez bir Orthodoxy değil; olgulara bakmanın bir yolu ve paranın mesele olduğunu iddia eden teorik bir yaklaşımdı(12).

Patinkin ise, Friedman'ın Chicago Geleneğinden etkilendiğinden kuşku duymakta, O'nun bu geleneğin ayırdedici özelliklerini taşımadığını öne sürmektedir(13). Patinkin'e göre Friedman öncesi Chicago'nun temel önerileri şunlar-

---

(10) M.W.REDER (1982): "Chicago Economics: Permanence and Change", JEL, XX, s.3.

(11) a.y.

(12) M.FRIEDMAN (1956): s.3.

(13) Bkz. D.PATINKIN (1972a): "The Chicago Tradition, the Quantity Theory and Friedman", Studies in Monetary Economics, Harper International Ed., Harper-Row, s.92-117.

dır(14):

(i) Chicago Okulu'nun miktar teorisi, para talebi teorisi değil, para miktarını toplam mal ve hizmet talebi (MV) fiyatlar ve üretim seviyesiyle ilişkilendiren bir teoridir.

(ii) V, istikrarlı (sabit) değildir; tersine iktisadi yaşamın temel özelliği, V'deki keskin değişmelerin ya da diğer bir deyişle gömüleme eğilimindeki değişmelerin yarattığı tehlikelerdir.

(iii) İktisadi sistem temelde istikrarsızdır. Piyasadaki para miktarı sabit kalsa bile, banka sisteminin özellikleri nedeniyle, para miktarı yüksek konjonktürde artmakta, depresyonda ise düşmektedir.

(iv) Bu nedenle hükümet, V'deki değişmeleri dengelemek için M'yi ayarlamalıdır.

(v) M'deki değişmeler açık piyasa işlemleriyle gerçekleştirilebileceği gibi, açık bütçe politikasıyla da gerçekleştirilebilir; hatta ikinci yol daha etkindir.

Bu görüşler, Friedman'ın yaklaşımıyla uyumlu görülmez. Fakat görüşler hernekadar aynı yönde olmasa da, miktar teorisinin yaşadığı, tartışıldığı ve 1930'ların bunalımına para politikasıyla çare arayan bir ekolde çalışmış olmanın Friedman üzerindeki etkisini yok saymak bize yanıltıcı görünüyor.

Patinkin'i yanıtlarken Friedman da, "Chicago'lu hocaları"nın, depresyonu yanlış izlenmiş politikaların ürünü olarak değerlendirdiklerini; deflasyon ve kitlesel işsizlikle savaşmakta geniş ve sürekli bütçe açıklarını ve açık piyasa işlemlerini önerdiklerini belirtmekte, dolayısıyla, "Simons, Mints, Knight ve Viner'in temelleri üzerine oturan bizlere

(14) Y.a.g.m., s.96-97. Ayrıca Bkz. D.PATINKIN (1972b): "Friedman on the Quantity Theory and Keynesian Economics", JPE, 80(5).

Keynes'in öğreteceği hiçbir şey yoktu" demektedir(15).

3- AMERİKAN MİKTAR TEORİSYENLERİ

Friedman'ı asıl etkileyen iktisatçıların "Chicago Dışındaki" Amerikan Miktar Teorisyenleri (Carl Snyder, Lionel Edie, Lauchlin Curry, James Angell ve özellikle Clark Warburton) olduğu iddiası da yaygındır(16). Özellikle Warburton'un "ilk ve öncü monetarist" olduğu görüşü öne sürülmekte ve Friedman'ın pek çok kavramı ve düşüncesinin 1930 larda Warburton tarafından vurgulandığı belirtilmektedir(17): Hipotezlerin ampirik olarak doğrulanmasının vurgulanması; para ve para politikasının, ekonomik faaliyetler üzerindeki hakim rolünün belirtilmesi; transmisyon sürecinin yapısı ve sabit bir parasal kuralın benimsenmesi konusunda Friedman Analizine oldukça yakın açıklamaların olması, etkilenme olasılığını doğrulamaktadır.

B. METOD VE PİYASA

1- FRIEDMAN'DA METODOLOJİ

Friedman'ın 1953'te yayınlanan "Methodology of Positive Economics" adlı makalesinin iktisat metodolojisi üzerine yazılan makalelerin en çok bilineni ve en çok tartışılanı olduğunu söylemek fazla abartılı olmasa gerektir. Yazıldığı dönem aldığı eleştirilerin, başlattığı tartışmaların(18) yanı-

(15) M.FRIEDMAN (1972): s.937.

(16) Bkz. D.PATINKIN (1981): "More on the Chicago Monetary Tradition", Essays on and in the Chicago Tradition, Duke University Press, Durham,N.C., s.277-288.

(17) T.F.CARGILL (1979): "Clark Warburton and the Development Since the Great Depression", HOPE, 11(3), s.425-449.

(18) O dönem eleştirenlerin başında E.Rotwein, T.Koopmans Samuelson gibi isimler vardır. Bkz. L.BOLAND (1979): "A Critique of Friedman's Critics" JEL, 17, ss.515-520.

sıra, yaklaşık otuz yıl sonra iktisatta metod tartışmalarının yeniden gündeme geldiği günümüzde makale tekrar yeni yorumlar ve tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu ikinci tartışma akımının başlatıcısı olan L.Boland (Frazer'le birlikte), Friedman'ın metodunu, belki de kendisinin hiç düşünmediği boyutlarda yeniden değerlendirmekte ve Friedman'ı Popper, Enstrümantalizm ve Konvensiyonalizm bağlamında incelemektedir.

Biz bu bölümde, henüz üzerinde anlaşmaya varılamamış, belki de hiç varılamayacak felsefik tartışmalara girmeyi hem tezimizin konusu açısından, hem de bu konuda daha yoğun spesifik bilginin olması gerektiği düşüncesiyle hatalı buluyoruz. Yapmak istediğimiz, olabildiğince kısa ve derli toplu biçimde Friedman'ın makalesini özetlemek ve onun Popper, Pozitivizm ve enstrümantalizmle ilgili yönlerini sunmak olacak.

Friedman herşeyden önce J.N.Keynes'in yaptığı Pozitif ve Normatif Bilim ayrımını iktisata uygulamaktadır. Ona göre, pozitif iktisat ahlakî değerlerden veya normatif yargılardan bağımsızdır ve "ne olması gerekir" sorusuyla değil, "nedir" sorusuyla ilgilenmektedir(19). Buna göre, fizik bilimlerinin herhangi biri gibi "objektif" bir bilimdir. Friedman, iktisatın insan ilişkileriyle ilgili olmasının ve iktisatçının kendisinin araştırdığı konunun bir parçası olmasının objektifliğe ulaşmayı zorlaştırdığını kabul etmekle beraber, bunların iki grup bilim arasında temel bir ayrım yaratmayacağına inanmaktadır. Kısacası, Popper'de olduğu gibi, bilimin metodunun tekliği sözkonusudur(20).

---

(19) M.FRIEDMAN (1953): "Methodology of Positive Economics" Essays in Positive Economics, Univ. of Chicago Press, Chicago & London, s.4.

(20) W.J.FRAZER-L.A.BOLAND (1983): "An Essay on the Foundations of Friedman's Methodology", AER, March, s.132.

Friedman, "pozitif iktisatın amacının, henüz gözlemlenmemiş olgular hakkında geçerli ve anlamlı tahminler veren bir 'teori' veya 'hipotez' geliştirmek" olduğunu vurgulamaktadır(21). Ona göre,

> "Teori, 'açıklamayı' amaçladığı olguyla ilgili yarattığı tahmin gücüyle yargılanır. Sadece gerçek deliller, teorinin 'doğru' ya da 'yanlış' olup olmadığını, 'kabul edilip' veya 'reddedilebileceğini' gösterebilir... Bir hipotezin geçerliliğinin testi, onun tahminlerinin deneylerle mukayese edilmesiyle mümkün olmaktadır. Tahmin yalanlanırsa hipotez reddedilmekte, yalanlanmamışsa kabul edilmektedir"(22).

Hipotezin geçerli olması, alternatif hipotezler arasından seçilmesi için yeterli bir kriter olmamaktadır. Seçim genellikle keyfî olsa da, 'basitlik' ve 'verimlilik' kriterleri de önemli olmaktadır. Friedman'a göre, "daha basit bir teori daha az ilk bilgi gerektirmekte; daha verimli teori ise daha kesin tahminler veren, verdiği tahminlerin alanı daha geniş olan ve araştırmalar için daha fazla ilave yol öneren teoridir(23).

Ancak hipotezlerin ürettikleri tahminlerle testedilmesinde zorluklar vardır: ilki, formel ve totolojik analizlere ihtiyaç duyulmasıdır. İkinci ve daha önemli olanı ise ampirik delilin rolünün yanlış anlaşılmasına yol açmasıdır. Friedman'a göre ampirik delil, sadece iki evrede (hipotezlerin kurulması ve onların geçerliliğinin testedilmesi evreleri) önemlidir(24).

---

(21) M.FRIEDMAN (1953): s.7.

(22) a.g.e., s.8.

(23) a.g.e., s.10.

(24) a.g.e., s.12.

Friedman, bir hipotezin (teorinin) varsayımlarının ise onların gerçekle uyumuna bakılmaksızın seçilmesi gerektiğini belirtir. Varsayımlar, teorilerin test edilme yeri değildir:

> "Önemli ve anlamlı bir hipotez gerçekliğin yanlış tanımını yapan varsayımlara sahip olacaktır. Genellikle daha anlamlı teori daha gerçek olmayan (unrealistik) varsayımlara sahiptir...
>
> Bir teori, 'açıklayacağı' olguyu kuşatan karmaşıklık ve ayrıntılardan, önemli ve ortak elemanları soyutlayabiliyorsa, yani daha azı açıklıyorsa önemli olmaktadır"(25).

Sonuç olarak, Friedman'a göre önemli olan soru, teorinin varsayımlarının 'realistik' olup olmadığı değil, eldeki amaç için yeterince iyi tahminler verip vermediğidir.

Varsayımların gerçekçi olması önemli olmasa da, varsayımların önemli bazı rolleri vardır: (a) Çoğunlukla, bir teorinin ekonomik bir sunumu ve tanımını sağlarlar. (b) Sonuçlarıyla hipotezin dolaylı bir testini sağlarlar. (c) Teorinin geçerli olduğu koşulların belirlenmesinde uygun bir araçtırlar(26).

Yukarıda anahatlarını özetlediğimiz denemenin karışık bir zihinle yazılmış olduğu; uzun, anlaşılması güç ve bazen çelişebilen ifadeler taşıdığı yolunda genellikle bir fikir birliği vardır(27). Teori-hipotez ayrımı, testedilebilirlik realizm gibi kavramların açıklanışı net değildir. bu nedenle de çok çeşitli yoruma açıktır.

---

(25) a.g.e., s.13.

(26) a.g.e., s.23.

(27) B.CALDWELL (1980): "A Critique of Friedman's Methodological Instrumentalism", SEJ, 47(2), s.368. A.L.BOLAND (1979): s.513.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Son yıllarda Friedman'ın enstrümantalist bir metoda sahip olduğu savı benimsenmeye başladıysa da Friedman'ın kendisi, Boland'ın bu yorumunu bir yandan doğru olarak kabul ederken, bir yandan da Metodolojik yaklaşımının Karl Popper'le birlikte düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır(28). Friedman'ın metod konusunda, Chicago Geleneğinin tam tersi bir yolda olduğunu söylemek abartılı değildir. Ampirisizme kesin karşı olan F.Knight geleneğinin tersine bir yolda ilerlemesinde Chicago'daki bazı hocalarının etkisi olduysa da, Friedman'ın daha çok 1947'de İsviçre'de Mont Pelerin topluluğunun mitinginde Karl Popper'le tanışması ve bunu izleyen süre içinde onun çalışmalarından etkilenmesi önemli rol oynamıştır(29).

Friedman'ın denemesinde "yanlışlanabilirlik" kriterinin çok açık olmadığı görülür. Ancak yukarda belirtildiği gibi, tahminlerin gerçekle sınanması yoluyla testedilip kabul veya reddedilmesinden söz edilmektedir. Teorinin doğruluğu veya yanlışlığı konusunda muğlaklık olmasına rağmen Friedman'ın daha çok doğrulamaya yatkın olduğu vurgulanmaktadır(30). Bunun yanısıra, teori-gözlem ayrımı (analitik-sentetik ayrımı), teorik kavramların ampirik ifadelere indirgenebilme olasılığı ve açıklamadan çok tahmine önem vermesi Friedman'ın pozitivist (Popper'in ifadesiyle Konvensiyonalist) yanlarını belirtmektedir(31).

Ancak Friedman, Pozitivistler gibi Tümevarım sorunuyla uğraşmamaktadır. Üzerinde çok fazla durmamakla beraber, "teorilerin olayları algılama yolu olduğunu" ve "bir teori olmadan olayların algılanamayacağını" belirtmektedir(32).

(28) M.FRAZER-L.A.BOLAND (1983): s.129.
(29) a.g.e., s.135.
(30) L.A.BOLAND (1979): s.511.
(31) D.HELM (1984): s.122.
(32) M.FRIEDMAN (1953): s.34.

Bu, Friedman'ın Popper'e yakın olduğu bir yandır. Öte yandan, "bir teorinin daha azı açıklıyorsa önemli (iyi) olduğu" ifadesi, Popper'in "bir önerme ne kadar çok bilgi vericiyse yanlışlığının ortaya çıkabileceği yollar o kadar çoktur" ve "bilimsel bir kuram olabilecek herşeyi açıklayan kuram değildir; tersine böyle bir kuram olması olanaklı pek çok şeyi olmazlar ve onun için de olmazladığı bir şey olursa, kendisi de olmazlanmış olur"(33) ifadeleriyle uyumlu görünmektedir.

Friedman'ın enstrümantalist olduğu savı ise, onun teorilerin amacının tahmin üretmek olduğu ve varsayımların gerçekliğinin önemli olmadığı düşüncelerinin çağrıştırması ve geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır(34). Ancak, Boland'ın çalışması Popper'den hiç söz etmezken, Frazer'le birlikte yaptıkları çalışmada Friedman'ın enstrümantalizmi açıklanırken Popper'le bağlantılarını kurma eğilimi ağır basmaktadır.

Bize göre, Friedman'ın enstrümantalist olarak vurgulanması, onun geliştirdiği tezlerin sadece bir yönüyle ilgilenilmiş olmasıyla açıklanabilir. Gerçekten de teorilerin tahmin üretme amacında oldukları anlamında Friedman enstrümantalist olabilir. Fakat enstrümantalizmin, teorilerin doğru veya yanlış olmasının önemli olmadığı, sadece bir alet oldukları savı, Friedman için tam anlamıyla geçerli değildir. Çok belirgin olmasa da Friedman'ın çalışmasında, mantıksal ifadelerle gözlenen gerçek arasında doğruluk ve yanlışlığı içeren bir ilişki sözkonusu edilmektedir(35). Kısacası Enstrümantalizm, Friedman metodolojisinin en çok kabul gören yorumlarından biridir, ama metodunun tümü değildir.

Friedman'ın enstrümantalizmini, pragmatik Amerikan fi-

(33) B.MAGEE (1982): Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev: M.Tunçay, Remzi Kitabevi, s.34-40.

(34) L.A.BOLAND (1979).

(35) D.HELM (1984): s.122.

lozofu John Dewey'e yaklaştırma çalışmaları varken(36) bir yandan da Dewey'de söz konusu olan ontoloji, epistemoloji gibi sorunların Friedman'da olmadığını ve onun sadece metodolojik bir enstrümantalist olduğunu ileri sürenler de vardır(37).

Gerçek olan şu ki, Friedman tahmin gücüne önem vermektedir ve teorilerin tahminleriyle, normatif iktisat politikaları arasında ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla, onun metodu somuta çözüm üretmeye öncelik veren pragmatik ve ampirisist bir yaklaşımdır.

Friedman'ın metodu üzerinde en çok tartışılan konular, varsayımların gerçekliği sorunu ile teorilerin tahmin gücüne karşılık açıklayıcılığın öneminin vurgulanması olmuştur. Bugün ise, daha çok LAKATOS'un yaklaşımının etkisiyle varsayımlar teorinin "sert çekirdeği"ne dahil edilmekte ve gerçekliği sorunu önemini kaybetmektedir. Yine teorilerin açıklayıcılığının yanısıra tahmin gücü önemli görülmekte ve ilerleyen bir teorinin ampirik içeriğinin önemi vurgulanmaktadır.

2- PİYASANIN ROLÜ VE DEVLETİN SINIRLARI

1970'li ve 80'li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin iktisadi ve politik düşünce ikliminde tüm dünyayı etkileyen önemli bir gelişme ya da dönüşüm söz konusudur. Bu yıllarda kapitalist ülke ekonomilerinde yaşanan işsizlik içinde enflasyon (stagflasyon) krizi, verimlilik ve iktisadi büyümede aşırı düşmeler, 1930'lu yıllardan beri yaygın bir şekilde benimsenen, karma ekonomi, refah devleti kavramları ile anılan ve ekonominin yönlendirilmesinde devlete önemli işlev-

(36) A.HIRSH-N.MARCHI (1984). "A Comment on Frazer and Boland I" AER, 74(4), s.784.

(37) J.R.WIBLE (1984): "The Instrumentalism of Dewey and Friedman" JEI, XVIII(4).

ler yükleyen iktisat politikaları ve devlet anlayışının terk edilmesine yol açmıştır. Bunların yerini ise, klasik-neoklasik iktisat ilkelerine dayanan iktisat politikaları ile 19. yüzyıl liberalizminden kaynaklanan siyaset felsefesi (devlet anlayışı) doldurmaya başlamış ve giderek önemli sayıda sağ ya da sol bilim adamı ve/veya aydını etkilemiştir.

İşte bu düşünsel iklimde, liberal iktisat politikalarını ve devlet anlayışını savunanların(38) arasında en çok tanınan ve adını kitlelere duyuran iktisatçı, şüphesiz M. Friedman olmuştur.

Friedman, eşiyle birlikte, liberalizmin iktisadi ve politik ilkelerini ele alan ve kapitalist ülkelerde son elli yıldır devletin yüklendiği işlevleri eleştiren üç kitap yayınladı: Bunlar Capitalism and Freedom (1962), Free to Choose (1980), Tyranny of the Status Quo (1983) dır.

Bu kitapların hepsinde temel konu, iktisadi-politik düzey ilişkisidir: İktisadi ve politik faaliyetler, düzenlemeler (veya iktisadi ve politik özürlükler) bağlamında piyasanın rolü ve işlevleri nedir? Devletin işlevleri ne olmalıdır?(39).

(38) Burada söz konusu olan 19. yüzyıl liberalizm anlayışıdır. 1930'lardan itibaren "bireysel özgürlük" yerine "eşitlik" kavramını koyarak eşitlik sağlamak üzere devletin işlevlerini artıran devlet anlayışı da kendini liberal olarak nitelendirmektedir. Bkz. M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1962): Capitalism and Freedom, The Un. of Chicago Press, Chicago, s.5-6.

(39) Friedman temel sorunsalını şöyle ifade eder: "... başlıca tema, bir iktisadi özgürlük sistemi ve politik özgürlük şartı olarak rekabetçi kapitalizmin-serbest piyasada özel girişimle yürütülen iktisadi faaliyet bütününün organizasyonu-rolü'dür. İkinci tema ise, özgürlüğe adanan ve iktisadi faaliyetin düzenlenmesinde temelde piyasaya dayanan bir toplumda, hükümetin oynaması gereken roldür" M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1962): s.4 ve M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): Free to Choose, Penguin, s.9.

Capitalism and Freedom yukarıda sözünü ettiğimiz düşünce dönüşümünden önce, 1962'de, kaleme alındığından, kapitalist rekabetçi piyasanın üstünlükleri ve devletin işlevlerinin artmasının yarattığı sorunlar konusundaki görüşler, birtakım soyut, teorik gerekçelerle ve 19. yüzyıla ait örneklerle kanıtlanmaya çalışılırken, Free to Choose ve onu izleyen kitapta, son elli yıldır kapitalist ülkelerdeki uygulamalara (ve bunların etkin olmamalarına) getirilen eleştirilere dayandırılmaktadır.

Biz burada, kısaca Friedman'ın iktisadi ve politik özgürlük içinde piyasanın işlevleri ve devletin işlevlerinin ne olması gerektiği konusundaki görüşlerini ele alacağız.

Friedman'a göre iktisadi özgürlük, bireyin özgürlüğünün hem başlıbaşına önemli bir öğesi, hem de politik özgürlük için gerekli bir ön şart, ya da araçtır. Önemli olan birey ve bireysel özgürlüktür. Bu nedenle devletin rolü sınırlanmalı ve toplumsal güçlerin yoğunlaşması engellenerek yaygınlaştırılmalıdır. Aksi takdirde politik gücü ele geçiren kimseler, diğerlerinin özgürlüklerini kısıtlayabilirler. Bir toplumda iktisadi özgürlük ne kadar yaygın olursa, politik gücün sınırlarının daraltılması ve toplumun özgürlüğünün tehlikeye uğraması o ölçüde sağlanmış olur. Yine Friedman'a göre iktisadi özgürlüğün, politik özgürlüğün bir ön şartı olduğunu tarih de kanıtlar: "Büyük ölçüde politik özgürlükten söz edilip de, iktisadi faaliyetlerin organizasyonunda serbest piyasanın kullanılmadığı bir toplum örneği hiçbir zaman ve mekanda bilmiyorum"(40).

İktisadi özgürlük, bireyin iktisadi faaliyetlerinde "oyunun kuralları" içinde kalmak koşuluyla, özgürce karar alabilmesidir. Bir toplumun temel iktisadi problemi, çok sayıda insanın iktisadi faaliyetlerinin koordinasyonunun nasıl

(40) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1962): s.9.

sağlanacağıdır. İki koordinasyon sistemi vardır: İlki, ordu ya da totaliter rejimlerde benimsenen baskıya dayanan merkezi yönetim, diğeri ise, bireylerin gönüllü işbirliğine giriştiği serbest piyasa düzeni.

Rekabetçi kapitalizm ya da serbest piyasa ekonomisinin anahtar öğesi, her ne kadar tarihsel gelişim içinde, müteşebbis ve para gibi iki önemli faktörün devreye girmesiyle karmaşıklaşmışsa da değişmemiştir: Bireyler kendi çıkarları için, gönüllü olarak (herhangi bir baskıyla karşılaşmadan) ve her iki tarafın da yararına olacak şekilde birbirleriyle mübadeleye ve işbirliğine girişirler.

Ancak iki kişi arasında kolayca çözümlenecek bu durum, tüm dünya insanlarını göz önüne aldığımızda, herkesin çıkar sağlayacağı bir işbirliğinin nasıl gerçekleştirileceği gibi önemli bir sorunu ortaya çıkarır.

İşte söz konusu bu sorunu çözecek olan fiyatlardır. Piyasa ekonomisinde fiyatlar, yalnızca kendi çıkarları peşinde koşan insanların, amaçlamadıkları halde, herkesin durumunu daha iyi yapan bir iktisadî düzenin kurulmasını sağlar. Piyasa ekonomisinde fiyatların üç önemli işlevi vardır(41):

a) Fiyatlar bilgi iletişimi sağlarlar: Fiyatlar, piyasada arz ve talep koşulları hakkında "gerekli bilgileri, gerekli kişilere" en etkin bir şekilde iletirler. Fiyatların bilgi iletişimi işlevindeki etkinliği, ancak bu işlevi engellendiğinde belirgin bir şekilde anlaşılır. Bu işlevi engelleyen üç önemli etken, özel tekeller, devletin piyasaya müdahalesi (döviz ve iç fiyatların kontrolü, sınırlamalar, belirli sanayi dallarında düzenlemeler, üretime katılma, enflasyon yaratıcı para ve maliye politikaları şeklinde) ve aşırı enflasyondur.

---

(41) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): s.33-44.

b) Fiyatların aynı zamanda teşvik/özendirme işlevi vardır: Piyasa sisteminde fiyatlar, gerekli bilgileri ilettiği kimselerin, bilginin gösterdiği yönde hareketini teşvik eder. Bu yolla iktisadi birimler, talebe olduğu kadar, en etkin üretim tekinğine göre de üretime yönelirler.

c) Fiyatların gelir bölüşümü işlevi: Fiyatlar aynı zamanda gelir bölüşümünü de belirler. Friedman'a göre 1930'lardan sonra, kapitalist ülke devletleri özellikle piyasanın bu işlevine müdahale ederek, belirli grupların lehine gelir bölüşümünü değiştirmeye çalışmışlardır. Oysa eğer fiyatların gelir bölüşümünü etkilemesi engellenirse, diğer işlevleri de yerine getirilemez. Friedman, fiyat sisteminin bilgi iletişim ve üretimin etkin bir şekilde organizasyonu için kullanılmasını kabul eden, ama gelir bölüşümü işlevini kabul etmeyen teori ve uygulamaları reddeder. Bu nokta, özellikle refah devleti uygulamalarına yönelttiği eleştirilerin çıkış noktalarından biridir.

Bir diğer önemli soru da, serbest piyasanın varlığı ve etkinliği, devlete olan ihtiyacı ortadan kaldırır mı? Friedman'ın soruya cevabı hayırdır. Devlet, herşeyden önce "oyunun kuralları"nın belirlendiği bir tartışma alanı (forum) ve bu kuralların yorumlanması, uygulanması konusunda bir "hakem"dir.

Devlet karşısında piyasanın rolü, politik süreçte alınan kararları azaltmak ve devletin bir taraf olarak ortaya çıkmasını önleyebilmektir. Politik kanallar aracılığıyla alınan kararların özelliği, kararlarda önemli benzerlikler (uyuşmalar) olmasıdır. Piyasanın özelliği ise, çok sayıda kararın alınabilmesidir. Politik deyimle, piyasada nisbi temsil söz konusudur. Böylece bir ülkede kimsenin baskısı olmadan, gönüllü karar alma alanı (iktisadi düzey/piyasa) ne kadar ge-

niş olursa, politik kararların denetimi de o kadar etkin olur: Devletin alanı sınırlanır ve güçlerin yoğunlaşmasından ziyade yaygınlaşması sağlanır.

O halde devletin işlevleri de belirginlik kazanıyor: Friedman devletin işlevleri konusunda A.Smith'in önerdiği üç işlevi benimser ve onlara bir dördüncüsünü ekler: İlk ikisi dış ve iç güvenliği sağlamaktır. İç güvenlik deyince, polis hizmetleri yanında, bir adalet düzeni ve kişilerin yaptıkları antlaşmalara sadık kalmalarını sağlayacak çeşitli hizmet ve kurumlar anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, devlet bazı yüksek maliyetli ya da dışsallıklar yaratan ve tüm toplumun yararına olan hizmetleri de üstlenmelidir. Ancak Friedman bu üçüncü hizmetler konusunda kuşkuludur. O'na göre dışsallıklar kolay saptanacak, ölçülecek şeyler değildir. Devlet bir dışsallık sorununu telafi etmek isterken, başka olumsuz dışsallıklara da neden olabilir. Bu nedenle bu gibi durumlarda devlet ekonomiye müdahale ederken, her hizmetin avantaj ve dezavantajlarını çok iyi değerlendirmeli ve eğer oldukça fazla avantaj söz konusu ise o hizmetin üretimini üzerine almalıdır. Yine Friedman, kapitalizmin bugünkü geldiği seviyede, devletin, maliyet yüksekliği ve dışsallık nedeniyle üzerine aldığı hizmetlerin pek çoğunun özel kesime bırakılabileceği görüşündedir. Son olarak devlet, çocuk ve kendi kendini idare edemeyecek kadar aklî durumu bozuk olanların haklarının korunmasını da üzerine almalıdır(42).

Friedman'a göre devletin bunların dışındaki iktisadi faaliyetlerinden vazgeçmesi gerekir. Özellikle, refah devleti uygulamalarının getirdiği gelir bölüşümünü düzeltici politika ya da hizmetlerin hiçbiri amaçlanan sonucu vermediği gibi, ekonominin etkinliğini de düşürmüştür. Dolayısıyla devletin yavaş yavaş bu hizmetlerin üretiminden çekilmesini öne-

(42) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1962): s.25-34.
M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): s.47-54.

rirse de bunun kolay olmadığını kendisi kabul eder(43).

Görüldüğü gibi Friedman'ın siyaset felsefesi 19. yüzyıl liberalizminin temel ilkelerinden ibarettir. Her ne kadar sosyal refah devleti kurumlarına ve uygulamalarına yönelttiği eleştirilere katılmak pek mümkün değilse de, etkinlik kavramının vurgulamasının önemini kabul etmekteyiz.

C. TEORİK VE AMPİRİK KATKILAR

1- MİKTAR TEORİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. Bölümde Modern Miktar Teorisini ayrıntılara inmeden özet bir genel açıklamasını, klasik miktar teorisinin çeşitli yorumlarıyla bağlantılı olarak vermiş ve ayrıntıları bu bölüme bırakmıştık.

Friedman miktar teorisini yorumlarken onun "iyi tanımlanmış bir teori adından çok, genel bir yaklaşımı ifade eden bir terim" olduğunu belirtir(44). "Altında yatan ilişki (para stoku ile fiyatlar ilişkisi) fizik bilimlerindeki kuralları hatırlatacak kadar düzenliliğe sahip olsa da"(45) farklı şekilleri olan miktar teorisinin kesin bir tanımını vermek anlamlı değildir. Friedman'a göre, belki de miktar teorisinin gözden düşüşünü hazırlayan etken, bu düzenliliğin ve istikrarlılığın gereğinden fazla abartılarak vurgulanmış olmasıdır(46).

---

(43) E.BUTLER (1985): Milton Friedman: A Guide to His Economic Thought, Aldershot, Gower, s.224.

(44) M.FRIEDMAN (1956): s.3.

(45) a.g.e., s.20-21.

(46) a.g.e., s.21.

Keynesyen Devrimin başarısıyla da yerini ve önemini yitirmiş olan miktar teorisinin savaş sonrası dönemde Keynesyen likidite tercihi analizinden çok etkilenmiş bir biçimde(47) formüle edilerek yeniden değerlendirildiğini görüyoruz(48).

Savaş sonrası dönemde ekonomilerin toparlanması, giderek parasal değişmelerin yeniden önem kazanması ve bunun teoriye yansıması, Keynes ve Keynesyen iktisatta da birtakım düzenlemelere neden olmuştur. Bir yandan Keynesyen analiz çatısı altında bazı iktisatçıların, sadece para ve tahvil arasında ikame koşullarını araştıran analizi değiştirip çok sayıda aktifi dikkate alan, mutlak likidite tercihini sorgulayan, "işlem ve ihtiyat saiki" ve "spekülasyon saiki" ile para talebi ayrımını kaldırıp çeşitli amaçlar için para talebini birlikte analiz eden bir toplam para talebi anlayışını yaygınlaştırırken(49), diğer yandan aynı dönemlerde benzer bir formülasyon da Friedman tarafından geliştirilmiştir: Bu formülasyon, parayı, diğer aktiflerle mukayese edilebilir bir aktif veya bir sermaye malı olarak vurgulayarak, onun talebini de bir sermaye teorisi sorunu olarak görmektedir. Zaten bu yeni yaklaşım, miktar teorisini, üretim, parasal gelir veya fiyatlar teorisi olarak değil, bir para talebi teorisi olarak belirtmektedir(50).

İnsanların taşımak istediği aktif türlerinin ve bilançolarının yapısının analizi olan "portföy analizi" yaklaşımıyla miktar teorisine bakan bu yeni yaklaşım, özellikle Irving Fisher'in parayı mekanik bir değişim aracı olarak vur-

(47) M.FRIEDMAN (1969): "Post-War Trends in Monetary Theory and Policy" The Optimum Quantity of Money. Aldine, Chicago, s.73.

(48) H.G.JOHNSON (1970): "Monetary Theory and Policy", Essays in Monetary Economics. Sec. Ed., George Allen and Unwin Ltd., s.31-32.

(49) H.G.JOHNSON (1970): Recent Development in Monetary Theory", Essays in Monetary Economics, içinde s.92-93.

(50) M.FRIEDMAN (1956): s.4.

guladığı ilk yaklaşımlardan farklıdır(51). Fredman'ın karmaşık ve detaylı bu yeni miktar teorisi yaklaşımını, Cambridge nakit balans yaklaşımı ile keynesyen portföy analizinin bir birleşimi(52), bir "hybrid"i olarak değerlendirmek mümkündür.

Eski ve yeni miktar teorisinin farklılaşmış yaklaşımlarına rağmen, bütün versiyonlarındaki temel özelliği, reel ve nominal para miktarları arasındaki ayrıma dayanmasıdır(53) Nominal para miktarı, kullanılan para birimi ile ifade edilen miktarken (örneğin, lira, sterlin, dollar, liret gibi), reel para miktarı, paranın satın alabileceği mal ve hizmetlerin miktarı anlamında ifade edilir(54).

Başlangıçta, nominal para stokuyla reel para stokunun belirleyicileri arasındaki temel farkı vurgulamak gereklidir. Nominal para miktarı, para otoriteleri veya kurumlar tarafından belirlenirken, reel para stoku, reel para sahipleri tarafından belirlenmektedir. Para sahipleri, otoriteler tarafından yaratılmış nominal para miktarını doğrudan etkileyemezlerse de, istedikleri miktarda bir reel para miktarını elde edebilirler(55).

Belli bir anda, cari fiyatlarda insanların (toplumun) tutmayı arzu ettikleri miktardan fazla bir nominal miktar ortaya çıktığını varsayalım. Bu durumda bireyler ellerindeki bu "fazla" para miktarını, harcamalarını arttırarak elden çıkarmanın yollarını arayacaklardır. Ancak, bir kişinin nominal para miktarını azaltabilmesi, bu miktarı başkasına transfer etmesiyle mümkündür. Dolayısıyla bir kişinin harcaması, diğerinin kazancı olacağından, bir bütün olarak toplum kazandı-

(51) M.FRIEDMAN (1969): "Post-War Trend in Monetary Theory", The Optimum Quantity of Money, Aldine, Chicago, s.73.

(52) M.FRIEDMAN (1970): s.202.

(53) Bkz. M.FRIEDMAN (1959): s.330, M.FRIEDMAN (1969): s.73, M.FRIEDMAN (1970): s.358.

(54) a.g.e.'ler.

(55) M.FRIEDMAN (1959): "The Demand For Money: Some Theoretical and Empirical Results" JPE, 67(4), s.330.

ğından daha fazla harcamada bulunamayacaktır. Fakat toplumun böyle bir çabaya girişmesinin önemli etkileri olacaktır. Eğer fiyatlar geleneklerle veya devletçe sabit tutuluyorsa, sonuç, "yoklukların" ve "kuyrukların" artması olacaktır ki, bu er geç resmi fiyatlarda yükselmeleri zorunlu kılacaktır. Görülüyor ki, başlangıçta para miktarındaki bu fazlalık, nominal para miktarında bir değişme olmasa bile, ya fiyat artışlarıyla reel para miktarında yaratılan bir azalış, ya da üretim artışları nedeniyle arzulanan reel para miktarında bir artış yoluyla giderilecektir(56).

Görülen o ki, fiyatlar ve nominal gelirdeki artışlar ya reel balanslardaki (talep yanı) ya da nominal balanslardaki (arz yanı) değişiklikler yoluyla ortaya çıkmaktadır ve toplu bir analizin arz koşullarıyla belirlenmiş olan nominal para miktarını ve talep koşullarıyla belirlenmiş reel para miktarı ile paranın gelir hızını dikkate alması gerekmektedir(57). İnsanların elde tutmak istediği reel nakit balansları dikkate alan ve parayı da portföydeki diğer aktifler gibi bir aktif kabul eden bir teorinin sorması gereken soru, elde tutulmak istenen para miktarını neyin belirlediği sorusudur.

İşte miktar teorisi, analitik düzeyde toplumun taşımak istediği para miktarını belirleyen faktörlerin bir analizi, ampirik düzeyde ise, arzu edilen reel balanslarda (para talebinde) değişimlerin yavaş yavaş ilerlediğinin veya arzdaki değişikliklerin sonucu ortaya çıktığının genelleştirilmesidir. Oysa ki nominal balansların arzındaki değişiklikler ise talepteki değişikliklerden bağımsız olarak ortaya çıkabilir ve nominal gelirle fiyatlardaki değişmelerin temel belirleyicisi olurlar(58).

---

(56) 53 no.lu dipnottaki makaleler.

(57) M.FRIEDMAN (1959): "Demand for Money: Some Theoretical and Empirical Results" JPE, 67(4), s.332.

(58) M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2), s.195.

Biz ilk aşamada, miktar teorisinin bir sürekli gelire bağlı para talebi teorisi olarak değerlendirilmesini inceleyip, ikinci aşamada ise miktar teorisinde daha sonraki gelişmeleri (nominal gelirin para teorisi) ele almayı düşünüyoruz. Bu süreç Friedman'ın analitik olarak teoriyi geliştirme sürecinin de bir yansımasıdır. 1950'lerin ortalarından 70'lere kadar teori, adeta adım adım geliştirilmektedir.

a) PARA TALEBİ VE PARANIN DOLAŞIM HIZI

Para talebi ve paranın dolanım hızı, basit olarak ifade edersek, aynı olgunun iki farklı cephesidir. İnsanın farklı amaçlarla tutmak istediği reel para miktarı, gelirine göre ne kadar fazla olursa, paranın devri (el değişimi) o kadar düşük olacaktır. Açıkcası, daha fazla talep, daha düşük hız demektir. Toplum açısından hız, reel para miktarını açıklamanın diğer bir ifadesidir. Örneğin "gelir dolanım hızı" yıllık gelirin para olarak tutulan kısmının tersidir. O halde, reel parasal balans talebini belirleyen faktörlerin analizi, aynı zamanda hızı belirleyen faktörlerin analizini ifade etmektedir(59).

Şimdi Friedman'ın para talebi fonksiyonunun genel bazı özelliklerine değinelim:

Friedman açısından para talebi teorisi, genel talep teorisinin özel bir uygulaması olarak görülmekte ve bütçe sınırlaması altında çeşitli mallardan fayda maksimizasyonu yaratmaya çalışan mikro birimlerin, yine aynı şekilde, içinde paranın da bulunduğu çeşitli biçimlerdeki aktifleri barındıran bir servet sınırı altında kendileri için en uygun portföy bileşimini oluşturma gayretleri araştırılmaktadır(60). Para

(59) E.BUTLER (1985): Milton Friedman: A Guide to his Economic Thought. Aldershot, Gower, s.53.

(60) D.LAIDLER (1983): Para Talebi, İş Bankası Yay., Ankara, s.67-68.

da, diğer herhangi bir aktif gibi bireye hizmet akımı sağladığı için talep edilmektedir. Para tutmanın faydalarının ne olduğu sorusuna gelince, Friedman için, ödeme aracı olarak öneminin yanısıra, paranın satın alma ile satış işlemleri arasında geçen süre içinde "satın alma gücünün geçici mekanı"(61) olması özelliği ön plana çıkmaktadır. Ancak, tüketim malları arasındaki azalan marjinal ikame genel prensibi doğrultusunda, fazla para da elde tutuldukça sağladığı hizmetler diğer aktif hizmetleri karşısında daha az değerli hale gelmektedir.

Friedman'ın para talebine yaklaşımının bir diğer özelliği, onun para tutma güdülerinden dikkatleri uzaklaştırmasıdır. Paranın "aktif balanslar" (muamele ve ihtiyat saikiyle) veya "atıl balanslar" (spekülasyon saikiyle) şeklinde tutulması ayrımı ortadan kaldırılmakta, para çok çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Friedman'ın ifadesiyle:

> "Her bir doların çeşitli hizmetler sunduğu kabul edilir ve para sahipleri, para stoklarına bir dolar ilave ederek yaratılan toplam hizmet akımı artışını, elde tutulan diğer aktiflerin herbirinden bir dolar eksilterek yapılan hizmet düşüşüne eşitleyinceye kadar parasal değerlerini (holdings) değiştirmektedirler"(62).

Üzerinde durulacak bir diğer nokta da, Friedman'da para talebi fonksiyonunun uzun dönem için incelendiğidir. Bu, paraya dayanıklı bir tüketim malı gibi davranma yaklaşımıyla tutarlıdır. Buna göre, sürekli gelir ya da servetin de para talebi fonksiyonunun uygun bir değişkeni olması normaldir(63).

---

(61) M.FRIEDMAN (1970): s.201.

(62) M.FRIEDMAN (1956): s.14.

(63) G.C.CHOW (1966): "On the Long-Run and Short-run Demand for Money", JPE, 74(2), s.113.

Cambridge-tipi bir miktar teorisi geleneğinin uzantısı olarak, Friedman'ın para talebi fonksiyonunu mikro düzeyde ele aldığını görüyoruz. Para talebi fonksiyonu bu yaklaşım çerçevesinde, parayı servet tutmanın bir yolu olarak gören bireyler (nihaî servet sahibi) ve parayı makineleri ve stokları gibi bir üretim malı olarak değerlendiren firmalar (teşebbüsler) açısından ayrı ayrı değerlendirilir.

(1) Nihaî Servet Sahiplerinin Para Talebi(64)

Ekonomide nihaî servet sahiplerinin para talebi analizi, bir tüketim (hizmeti) talebi analiziyle özdeş olarak düşünülmektedir. Genel tüketici tercihi teorisinde olduğu gibi, para talebi üç temel faktöre bağlıdır:

a) Çeşitli şekilde tutulabilecek olan toplam servet (bütçe sınırına benzer şekilde)
b) Servetin ve alternatif biçimlerinin fiyat ve getirileri
c) Servet sahiplerinin zevk ve tercihleri

a) Toplam Servet: Geniş bir perspektiften bakıldığında servet, tüm gelir kaynakları ve tüketilebilir hizmetleri içermektedir. Bu bakış açısından, faiz oranları, servet ve gelir akımı arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır: Eğer Y toplam gelir akımı; r faiz oranıysa, toplam servet W = Y/r dir. Ancak bu geniş anlamında gelir, milli gelir hesaplarıyla ölçülmüş gelir değildir; çünkü ölçülen gelir yıldan yıla düzensiz dalgalanmaların etkisindedir. Sözü edilen gelir kavramı, tüketim teorisiyle bağlantılı olarak geliştirilen uzun dönemli bir "sürekli" gelir kavramıdır.

---

(64) M.FRIEDMAN (1956): s.4-11; M.FRIEDMAN (1973a): "Money: Quantity Theory" s.51 ve M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2), s.202' den yararlanılmıştır.

Gelire paranın yaptığı işlemlerin bir ölçüsü olarak bakmak yerine, servetin bir vekili olarak bakılması, belki de miktar teorisinin eski versiyonlarıyla yeni formülasyonu arasındaki başlıca farkı oluşturmaktadır(65).

b) Daha önce de belirtildiği gibi, servet çok çeşitli biçimde tutulabilmektedir ve servet sahibi de servetini çeşitli aktifler arasında bölmektedir. Bunların getiri oranları ve fiyatları, genel tüketici talebi teorisindeki bir malın ikameleri ve tamamlayıcılarının fiyatlarının benzeridir. Servetin alternatif birleşimlerini tam olarak açıklayabilmek için onların sadece piyasa fiyatları değil, aynı zamanda getirdikleri gelir akımlarının hacim ve şeklini de dikkate almak gerekmektedir (Beşeri servet dışında).

Friedman, beş farklı servet türünü ele almaktadır(66). i) Para (M), ii) Tahviller (B), iii) Hisse senetleri (E), iv) Beşeri olmayan fizik mallar (G), v) Beşeri Sermaye (H).

Bu servet türlerinin herbirinin getirilerini incelersek: i) Para'dan elde edilmesi beklenen nominal getiri oranı, nakit parada olduğu gibi sıfır; bazen vadesiz mevduat durumunda bankanın verdiği hizmete karşılık net bir ödeme yapıldığında negatif; veya genellikle vadeli ve bazen de vadesiz mevduata faiz geliri sağlaması durumunda pozitiftir(67). Paranın, nominal para birimi başına reel terimlerle getirisinin büyüklüğü, genel fiyat seviyesine (P) (veya birime karşılık gelen mal hacmine) bağlıdır. ii) Sabit nominal miktarının sürekli bir gelir akımı sağladığı tahvilin getirisini iki biçimde almak gerekir: ilki, tahvilin elde ettiği yıllık miktar; diğeri ise, zaman içinde tahvil fiyatlarında meydana gelen herhangi bir değişmeden (pozitif veya negatif olabilir)

(65) M.FRIEDMAN (1973a): s.51, M.FRIEDMAN (1970): s.203.
(66) M.FRIEDMAN (1956): s.5.
(67) M.FRIEDMAN (1970): s.203.

kaynaklanan sermaye kazanç ve kaybıdır. Fiyatın sabit kaldığı durumda tahvilin getirisini r_b olarak gösterebiliriz. Ancak fiyatın değişmesi durumunda kazanç ve kaybı gözönüne alırsak, 1 $'lık tahvil biçimindeki servetin getirisi,

$$r_b - \frac{1}{r_b} \cdot \frac{dr_b}{dt} \quad \text{olur}$$

iii) Sabit bir "reel" miktarının sürekli bir gelir akımı getirdiği hisse senedinin ise, sahibine sağladığı getiriyi üç biçimde ele almak gerekir: Herhangi bir fiyat değişimi olmadığında, yıl başına elde edeceği sabit nominal miktar; P'deki değişmelere ayarlanmak için bu nominal miktarın artma veya azalması; zaman içinde faiz oranları veya fiyat seviyesindeki değişmelerden ortaya çıkabilen hisse senedinin nominal fiyatındaki herhangi bir değişme. Buna göre, hisse senedi şeklindeki servetin 1 $'nın getirisi:

$$r_e + \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} - \frac{1}{r_e} \cdot \frac{dr_e}{dt} \quad \text{dir.}$$

iv) Fizik malların getirisi de, hisse senetlerine benzer şekilde incelenebilir. Yalnız fizik malların yıllık getirisi, hisse senetlerinde olduğu gibi para değil, nakdi bir hizmet akımı biçiminde düşünülebilir ve bu getiri fiyat hareketlerine bağlıdır. Yine hisse senetleri gibi, fizik mallar, parasal değerlerinde artma veya düşmeye bağlı olarak bir nominal getiri sağlarlar(68). Bu durumda;

$$\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt} \text{ fizik malların getirisini verir.}$$

v) Çok sayıda servet sahibi için en önemli servet türü, kendilerinin kişisel gelir sağlama kapasiteleridir. Beşeri olmayan servet alınıp satılabilirken, beşeri servet için

(68) M.FRIEDMAN (1956): s.7.

(en azından köleci olmayan, modern toplumlar için) bir pazar söz konusu değildir; yine, beşeri servetin beşeri olmayan servete ikame olanakları sınırlı olduğundan böyle bir ikameyi piyasa fiyatları veya getiri oranlarıyla açıklamak da güçtür(69). Para talebi konusu çerçevesinde sorun, beşeri olmayan servetin tek başına, toplam servetten daha iyi bir servet sınırı ölçüsü olup olmadığı konusunda ortaya çıkmaktadır(70). Friedman'ın getirdiği çözüm, servetin geniş kapsamlı olarak ele alınması, ancak beşeri servet için bir piyasanın bulunmadığı da gözönüne alınarak, beşeri servetin beşeri olmayan servete oranının (W) fonksiyona dahil edilmesi olmuştur.

vi) Friedman, para talebi fonksiyonu ile ilgili diğer önemli etkenleri (u) sembolü altında toplar. Bunlar, dönem içinde sabit varsayılması gereken zevk ve tercihler, ekonominin istikrarlılık derecesi (beklentilerin önemi) ve gelire göre sermaye transferlerinin hacmidir. Zevklerdeki değişmeler objektif koşullardaki değişikliklerle ortaya çıktığında dikkate alınır(71); (u) sembolünde kapsanan değişkenleri kantitatif olarak açıklamak zordur.

Nihaî servet sahibinin para talebi fonksiyonlarını açıklayan değişkenleri tek tek inceledikten sonra, fonksiyonu şu şekilde yazabiliriz:

$$M=f(P;r_b-\frac{1}{r_b}\cdot\frac{dr_b}{dt};\ r_e+\frac{1}{P}\cdot\frac{dP}{dt}-\frac{1}{r_e}\cdot\frac{dr_e}{dt};\frac{1}{P}\cdot\frac{dP}{dt};\ W;\ \frac{Y}{r};\ u) \quad (1)$$

Bu fonksiyon üzerine Friedman bazı gözlemler yapmaktadır(72): İlkin, fonksiyonda mevcut olan üç faiz oranından

---

(69) a.g.e., s.8.
(70) D.LAIDLER (1983): s.69.
(71) M.FRIEDMAN (1956): s.8.
(72) a.g.e., s.9-10.

(r_e, r_b ve r) r'nin, tahvil, hisse senetleri, fizik mallar ve beşeri servetin getirilerinin ağırlıklı ortalaması olduğunu ve son ikisinin doğrudan gözlenemediklerinden dolayı, r'nin, r_e ve r_b'deki değişmelere tabi olduğunu belirterek r'yi elimine eder; ikincisi, tahvil ve hisse senedi fiyatlarının istikrarlı olacağı varsayılarak (sadece enflasyon ve deflasyon dönemlerinde değişecekleri düşünülerek)

$$\frac{1}{r_b} \cdot \frac{dr_b}{dt} \quad \text{ve} \quad \frac{1}{r_e} \cdot \frac{dr_e}{dt}$$

kaldırılır; sadece r_e, r_b fonksiyona dahil edilir. Bu basitleştirmelerden sonra para talebi fonksiyonu,

$$M_d = f\left(P, r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, Y, u\right) \qquad (2)$$

şeklinde yazılabilir.

Burada önemli olan, bu talep eşitliğini nominal değerlerden bağımsız, "reel" olarak düşünmektir. Para talebi, fiyatlar ve parasal gelirdeki değişmelerle orantılı olarak değişiyorsa, eşitliği P ve Y'ye göre, birinci dereceden homogen olarak yazabiliriz:

$$f(\lambda P, r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, \lambda Y, u) = \lambda f(P, r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, Y, u)$$

Fonksiyonun bu özelliğini iki alternatif biçimde yeniden yazmakmümkündür: $\lambda = \frac{1}{P}$ alınarak, para talebi fonksiyonu

$$\frac{M}{P} = f(r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, \frac{Y}{P}, u) \qquad (3)$$

olur. Eşitlik bu biçimiyle, reel balans talebini, nominal (parasal) değerlerden bağımsız "reel" değişkenlerin bir fonksiyonu olarak belirtmektedir.

$\lambda = \frac{1}{Y}$ alındığında ise eşitlik

$$\frac{M}{Y} \quad f(r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, \frac{P}{Y}, u)$$

$$= \frac{1}{v(r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, \frac{Y}{P}, u)} \qquad (4)$$

veya,

$$Y = v\,(r_b, r_e, \frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}, W, \frac{Y}{P}, u) \cdot M \qquad (5)$$

biçiminde yazılabilir. Eşitlik bu biçimiyle de, eski miktar teorisine benzemektedir(73).

Eşitlik (3)'den bir bütün olarak toplumun para talebi eşitliğine geçerken bazı toplama sorunları ortaya çıkmaktadır. y(Y/P) ve W gibi değişkenlerin bireyler arasında dağılımı ortalama ve toplam değerlerinden sapabilirler. Bu gibi dağılımsal etkileri dışlayarak, M'yi kişi başına para miktarı, y'yi kişi başına reel gelir ve W'yi toplam servetin beşeri olmayan bölümü olarak belirterek (3)'ü tüm topluma uygulamak mümkün olabilmektedir(74).

(2) Müteşebbislerin Para Talebi

Daha önce de belirtildiği gibi, teşebbüsler, parayı diğer verimli aktifler gibi bir sermaye kaynağı olarak elde tutarlar. Teşebbüs, gereksinme duyduğu sermayeyi sermaye piyasasından elde edebildiğinden, getirisini maksimize etmek için gereken toplam sermaye miktarını kendisi belirleyebilmektedir(75). Dolayısıyla, teşebbüsler için, nihaî servet

(73) M.FRIEDMAN (1956): s.11.
(74) M.FRIEDMAN (1973): s.53.
(75) a.g.e., s.54.

sahiplerinde olduğu gibi, bir bütçe kısıtlaması söz konusu değildir. Yine de, teşebbüsün büyüklüğünü belirleyen benzer bir değişkeni fonksiyona dahil etmek gerekebilir: Ancak bu tür bir değişkenin ne olacağı - toplam işlemler mi, net katma değer mi, parasal olmayan sermaye mi, yoksa öz varlık mı? - açık değildir.

Servetin, beşeri ya da beşeri-olmayan şeklinde bölünüşü de pek anlamlı değildir; çünkü çoğunlukla teşebbüsler piyasadan her iki tür serveti de elde edebilmektedirler(76).

Para ve alternatif aktiflerin getiri oranları, kuşkusuz teşebbüsleri de çok yakından ilgilendirmektedir. Servet sahiplerinin talep fonksiyonuyla ilgili oranlardan tamamen farklı oranlar söz konusu olsa da, müteşebbisler için r_b, r_e, P ve (1/P) . (dP/dt) değişkenlerini talep fonksiyonlarına dahil etmek gerekir(77).

u değişkeni ise, teşebbüsler için daha geniş bir içeriğe sahip olarak alınır. Burada zevk ve tercihlerin yanısıra üretimin teknolojik koşullarını etkileyen değişkenler de içerilmektedir(78). Ekonominin istikrarına ilişkin beklentiler de yine u değişkeni altında teşebbüsler için de söz konusudur.

Sonuç olarak, W değişkenini dışlayan bir eşitlik (1) ve onun türevleri olan (3) ve (5)'in, müteşebbislerin para talebi fonksiyonu için de, bazı "toplama" sorunları taşımasına rağmen, geçerli olduğu söylenebilir.

Servet sahipleri ve teşebbüsler için ortak olarak kabul edebileceğimiz bu talep fonksiyonunda, para talebi ile

(76) M.FRIEDMAN (1970): s.205.
(77) M.FRIEDMAN (1956): s.11.
(78) a.g.e., s.12-14.

diğer aktiflerin getiri oranları ve fiyat değişme oranları arasında negatif bir ilişki varken, fiyat seviyesi (P), beşeri servetin maddi servete oranı (W) ve toplam servet arasında pozitif bir ilişki söz konusudur(79).

Görüldüğü gibi, Friedman'ın para talebi teorisi, çeşitli değişkenlerin para talebini belirlemedeki potansiyel rollerini ve önemlerini belirtmektedir. Fakat, bu ilişkilerin her birinin ne kadar büyük ve önemli olduğu konusu ampirik araştırmaların sonucuna bağlıdır.

Friedman'ın metodu gereğince, eğer teori, uygulamaya dönük soruların, sorunun çözümüne yararlı olacak şekilde nasıl sorulabileceğinin yolunu gösterebiliyorsa, görevini yapmış sayılmaktadır. Dolayısıyla bu başarıldıktan sonra, geriye para talebi ile yukarıda belirtilen değişkenler arasındaki ilişkilerin önemli olup olmadıklarının ve bu ilişkilerin zaman içinde istikrarlı kalıp kalmadıklarının anlaşılmasını sağlayacak araştırmaların yapılması kalmaktadır(80). "Bir pudingin varlığının kanıtı, onun yenilmesindedir" ifadesi de Friedman'ın ampirisist yaklaşımının özetini vermektedir.

b) PARA TALEBİ ÜZERİNE AMPİRİK ARAŞTIRMALAR

Friedman, "Restatement" da sunduğu para talebi fonksiyonunun, tamamen formel ve soyut düzeyde, hemen hemen tüm iktisatçılar tarafından, ayrıntılarda farklılıklar olsa bile, kabul göreceğini ifade etmektedir(81).

Gerçekten de, keynesyenler, paraya diğer aktiflere alternatif bir aktif olarak, monetaristler ise bir mal gibi

(79) D.LAIDLER (1983): s.71-72.
(80) a.g.e., s.73.
(81) M.FRIEDMAN (1956): s.17.

sunduğu hizmetler açısından yaklaşsalar da(82); çağdaş para teorisyenleri para talebine temelde aynı şekilde, bir bilanço dengesi veya aktif seçimi teorisi olarak bakmaktadırlar(83). Bu genel ortak teorik yaklaşım bir tarafa, temelde ampirik olan ve ampirik bulguların da kesin cevaplar veremediği önemli üç tartışma konusu vardır:

- Paranın sadece bir değişim aracı olma fonksiyonunun kalkmasıyla ortaya çıkan uygun para tanımının ne olduğu;
- Buna göre tanımlanmış bir para talebinin değişkenlerinin ne olduğu; ve
- Para talebi fonksiyonunun istikrarlı olup olmadığı soruları.

Bu içiçe geçmiş üç temel sorunun herbiri kendi içinde de birçok soruyu barındırmaktadır(84). İlgili soruların çoğunun ölçü sorununa yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle teorilerin mantığını anlayabilecek kadar, para, faiz oranı, gelir, servet gibi kavramlar hakkında genel bir bilgi herkeste vardır; ancak uygulamaya yönelik çalışmalar sözü geçen kavramlar için tam ve kesin tanımları gerektirmektedir. Ancak bu şekilde veriler toplanarak para talebine ilişkin deneysel varsayımlar oluşturulabilir.

Bu alt bölümde yukarıda belirttiğimiz üç ayrım çerçevesinde, konuyu çeşitli boyutlarıyla tartışmak istiyoruz.

---

(82) H.G.JOHNSON (1970): "Monetary Theory and policy", Essays in Monetary Economics, Sec. Ed., George Allen and Unwin Ltd., London, s.26.

(83) A.H.MELTZER (1963): "THe Demand for Money: The Evidence from the Time Series", JPE, 71(3), s.219.

(84) Bkz. M.FRIEDMAN (1956): s.15 ve H.G.JOHNSON (1970): s.26.

(1) Uygun Para Tanımı

Para tanımları, paraya yüklenen fonksiyonlara çeşitli yaklaşımların verdikleri farklı ağırlıkla değişmektedir. Paranın işlem güdüsüyle elde tutulduğuna dayalı teoriler, paranın bir değişim aracı olduğu için talep edildiği görüşüne ağırlık vermektedirler(85). Bu teorilere göre, iktisadi faaliyetlerde hemen kabul edilebilme ve el değiştirebilme (likidite) özelliğine sahip olan iki aktif, halkın elindeki nakit para ve ticari bankalardaki vadesiz mevduatlardır(86). Bu, geleneksel "dar para tanımı"nı yansıtmaktadır.

Parayı diğer aktiflerden ayıran üstün akışkanlık (likidite) özelliği tüm çağdaş teorisyenlerce kabul edilse de, bir değişim aracı olarak para kavramından, değer deposu olarak paraya geçiş, yani, paranın diğer alternatif finansal aktiflerle ikamesinin kabulü, teorisyenler arasında(87) uygun para tanımının ne olduğu tartışmasını daha ciddi biçimde gündeme getirir: Eğer para bir değişim aracı olmanın dışında bir değer deposu olma (Friedman'ın deyişiyle 'satın alma gücünün geçici bir mekanı' olma) fonksiyonunu içeriyorsa, işlem güdüsünün yanı sıra ihtiyat amacıyla da tutuluyor demektir. O zaman, parayı bu amaç için kullanılabilen, depolanması kolay, paraya çevrilebilmesi ucuz ve risksiz olan aktif veya aktifler seti olarak tanımlamak gerekir(88). Nakit para ve vadesiz mevduatın, tam ikame olmasalar bile, ihtiyat amacıyla tutulabileceğine şüphe yoktur. Fakat herhangi bir ani gereksinmeyi karşılamakta vadeli mevduatların kullanımı da söz konusu olmaktadır. Bu durumda, vadeli mevduatın vadesiz mevduata aktarılma maliyetinin düşük olduğu kabul edilirse, ticari banka-

(85) D.LAIDLER (1983): s.104.

(86) D.LAIDLER (1971): "The Definition of Money", W.E.GIBSON and G.G.KAUFMAN (1971): Monetary Economics: Readings on Current Issues, McGraw Hill, London, s.183.

(87) H.G.JOHNSON (1970): s.34.

(88) D.LAIDLER (1971): s.185.

lardaki vadeli mevduatlar da para tanımına dahil edilir. Bu düşünceyi benimseyen görüş açısından nakit para ile vadesiz mevduatın nasıl yakın ikame oldukları kabul edilebiliyorsa, vadeli ve vadesiz mevduatın da yakın ikame edilebilirliği düşünülebilir. En azından önceden kestirilebilen a priori bir sonuç olarak değil, ampirik bir konu olarak değerlendirilir(89).

Uygun para tanımı sorunu, aynı zamanda daha temel sorunlara, özellikle para teorisi ve politikasında para miktarının önemi sorununa yol açmaktadır. Çünkü para talebi, bir kaç anahtar değişkenin istikrarlı bir fonksiyonu olarak gösterilmedikçe, para miktarı, iktisadi faaliyetlerin açıklanması ve kontrolünde bağımlı ve önemsiz bir değişken olmaktadır(90). Bu durumda daha istikrarlı bir talep fonksiyonunun, sınırlı sayıda değişkenin fonksiyonu olması gerekir(91).

Şu halde sorulacak soru, vadeli mevduatları da kapsayan geniş bir para tanımının, para talebi fonksiyonunun istikrarlılığını sağlamak için gerekli ve yeterli bir koşul olup olmadığı sorusudur(92). Bu nedenle para tanımı üzerine yapılan araştırmaların çoğu, farklı para tanımları altında para talebi fonksiyonunun istikrarlılığını araştırmıştır.

Friedman'ın 1959'da yaptığı çalışması parasal iktisadın diğer önemli konularında olduğu kadar, kullandığı para tanımı dolayısıyla vardığı sonuçlar açısından da eleştirilerin ve yeni araştırmaların odağı olmuştur.

Friedman ve arkadaşlarının ampirik çalışmalarda kul-

---

(89) Bkz. D.LAIDLER (1971): s.185 ve D.LAIDLER (1983): s.106.
(90) H.G.JOHNSON (1970): s.34.
(91) M.FRIEDMAN (1956): s.16.
(92) D.LAIDLER (1971): s.188.

landıkları para tanımı, nakit ve ticari bankalardaki tüm (vadeli ve vadesiz) "ayarlanmış" mevduatların toplamıdır(93). Friedman'ın bu para tanımını kullanması, teorisine en fazla uyan tanımı, kişisel bir tercihle seçmesinin sonucunudur(94). O'na göre, "satın alma gücünün geçici mekânı olan ve para olarak adlandırdığımız şeylerle "para benzerleri" veya "likit aktif" dediklerimiz arasındaki sınır büyük ölçüde keyfi olarak çizilmektedir"95); Ve Friedman farklı para tanımlarının farklı ampirik sonuçlar vereceğini de kabul etmektedir(96).

Friedman, para teorisinde tartışılan para talebi motifleri arasında "muamele" ve "spekülasyon" motiflerine kuşkuyla bakarken, "ihtiyat" motifine farklı bir yer vermektedir(97). İhtiyat motifi (Friedman bana aktifler motifi de demektedir), tüketim ve gelir motiflerine özdeş olarak yorumlanmakta(98), tüketim fonksiyonu için geliştirilmiş olan ve toplam servetin bir indeksi olarak kabul edilen "sürekli gelir" kavramı "aktif motifi" açısından da büyük önem taşımaktadır(99). Sürekli gelir yükselirken, tüketiciler bazı mallar için harcamalarını oransız olarak arttırırlar. "Lüks" olarak adlandırılan bu kalemler arasında paranın sunduğu hizmetler de vardır(100): Friedman, sürekli gelire göre para talebinin elastikiyetini yaklaşık 1,8 olarak bulurken, faiz oranları ile para talebi ilişkisinin istikrarsız olduğunu ve fonksiyon içindeki öneminin çok küçük olduğunu da belirtmiştir(101).

(93) Bkz. M.FRIEDMAN and A.SCHWARTZ (1963): "Money and Business Cycles", A.A.WALTERS (1973): Money and Banking Penguin, s.129.

(94) E.BUTLER (1985): s.73.

(95) M.FRIEDMAN and A.SCHWARTZ (1963): s.130.

(96) a.g.m. s.129.

(97) M.FRIEDMAN (1959): s.349.

(98) a.g.m., s.349.

(99) Bkz. M.FRIEDMAN (1956): s.19 ve M.FRIEDMAN (1957): A Theory of the Consumption Function, Princeton University Press, Princeton.

(100) M.FRIEDMAN (1959): s.349.

(101) a.g.m., s.328-329.

Friedman'ın bu bulguları, pek çok iktisatçının saldırısına hedef olmuştur ve genellikle bu sonuçlarından, kullandığı para tanımı sorumlu tutulmuştur. Faiz oranlarının öneminin bu kadar düşük çıkması, faiz getirisi sağlayan vadeli mevduatların para tanımı içine içerilmesine atfedilmiştir(102). Friedman'ın kendisi de Latane'ın çalışmasında faiz oranlarının rolünün fazla çıkmasını, para tanımlarındaki farklılığa bağlamaktadır(103).

Ancak yapılan bazı çalışmalar(104), Friedman'ın geniş para tanımını kullanmalarına rağmen, faiz oranları ve para talebi arasında istikrarlı bir ilişki bulabilmektedirler. Friedman'ın bu ilişkiyi bulamamasının nedeni, izlemiş olduğu test prosedürünün bir sonucu olarak yorumlanır(105).

Sonuç olarak, yapılan araştırmalar, para tanımı ister geniş ister dar olsun, genellikle istikrarlı bir para talebi fonksiyonunu vermektedir. Farklı para tanımları ile elde edilen sonuçlardaki farklılıklar, vadeli mevduatların para tanımında içerilip içerilmemesine karar verebilecek kadar kesin bir sonuç vermemektedir(106).

(2) Para Talebi Fonksiyonunun Değişkenleri

Para talebi fonksiyonunun bağımlı değişkeni üzerinde durduktan sonra, bu bölümü, fonksiyonun bağımsız değişkenleri olarak bilinen değişkenlere (başta ölçek değişkeni olarak ad-

---

(102) Bkz. A.MELTZER (1963): s.226 ve R.T.TEIGEN (1983): "Para Talebi ve Para Arzı", S.ÖKSÜZ (Çev.) (1983): Para Teori ve Politika-Seçme Yazılar, Eskişehir, s.21.

(103) M.FRIEDMAN and A.SCHWARTZ (1963): s.129.

(104) D.LAIDLER (1966b): "The Rate of Interest and the Demand for Money", JPE, 74(1), s.544.

(105) a.g.m., s.551.

(106) D.LAIDLER (1971): s.190.

landırılan sürekli gelir ve/veya servet, ardından faiz oranları ve fiyat seviyesi değişiklikleri gibi alternatif maliyet değişkenlerine) ayırıyoruz.

(a) Sürekli Gelir

Para talebi için uygun sınırın ne olacağı -servet mi gelir mi yoksa bunların bir bileşimi mi- sorusu, önemli bir tartışma konusudur. Bilindiği gibi, Friedman bütçe sınırlamasına benzer bu sınırlama için, beşeri ve beşeri olmayan kısımları içeren toplam serveti kullanılır(107). Servet, gelecekte beklenen gelirin iskonto edilmiş şimdiki değeri olduğuna göre, iskonto oranı sabit olarak düşünüldüğü sürece, servet tümüyle beklenen gelirle birlikte hareket etmektedir(108). Böylece Friedman, sürekli geliri kullanarak serveti, faiz oranlarını, nüfusu ve gecikmiş geliri bütünleştirmekte ve ayrı ayrı etkilerini birleştirmektedir(109).

Sürekli gelir, geçmiş ve şimdiki (ölçülmüş) gelirlerin üstel olarak ağırlıklı bir ortalamasıyla ölçülmektedir(110). Bu ölçme, bireylerin gelecek hakkında tahmin yaparken, yakın geçmişe daha fazla, uzak geçmişe daha az ağırlık vererek geçmiş deneylerini hesaba kattıkları (hata yapma-öğrenme veya uyumcu bekleyişler) varsayımı altında, bir değişkenin gelecekte alması umulan değerinin, bu değişkenin şimdiki ve geçmişteki değerlerinin üstel olarak ağırlıklandırılmış ortalama değerleri aracılığıyla hesaplanması yoluyla yapılmaktadır(111):

---

(107) M.FRIEDMAN (1956): s.4 ve s.19.

(108) D.LAIDLER (1983): s.108.

(109) A.MELTZER (1963): s.221.

(110) H.VISSER (1974): The Quantity of Money, Martin Robertson, s.114.

(111) M.FRIEDMAN (1957): s.221-222.

Buna göre sürekli gelir,

$$Y_{Pt} = b\ Y_t + b(1-b)Y_{t-1} + b(1-b)^2 Y_{t-2} + \ldots + b(1-b)^n Y_{t-n}$$

şeklinde yazılabilir. Ağırlıkların toplamının, yani $\sum_{b=1}^{n} b_i = 1$ olması gerekir. Geçmişe gittikçe b'nin ağırlığı azalmaktadır.

Friedman bu şekilde hesaplanmış bir sürekli gelirle, reel para talebi arasında önemli bir korelasyon bulmaktadır: Kişi başına reel sürekli gelirde % 1'lik bir artış, kişi başına reel nakit balanslarda % 1.8'lik bir artışa neden olmaktadır. Bu ilişki onu, paranın "lüks" bir mal olduğu sonucuna götürür(112). Buna göre uzun dönemli talep eşitliği,

$\frac{M}{NP_P} = \gamma \left(\frac{Y_P}{NP_P}\right)^{\delta}$ şeklinde yazılır ki,

bu kişi başına reel balansların, kişi başına sürekli gelirin bir fonksiyonu olduğunu açıklar(113).

Friedman'ın talep edilen para miktarını açıklamakta, tüketim hizmetleri miktarının belirlenmesinde yaptığı gibi, milli gelir hesaplarıyla "ölçülmüş" geliri değil de "sürekli gelir" kavramını benimsemesi(114), ortalama bir değer olarak hesaplanan "sürekli gelirin" konjonktür dalgaları içinde daha istikrarlı ve daha az dalgalanır olması nedeniyledir. Sürekli gelirin istikrarlılığı, daha sonra göreceğimiz gibi para talebi fonksiyonu ve dolanım hızının açıklanışında önemli roller üstlenmektedir.

---

(112) M.FRIEDMAN (1959): s.329.

(113) a.g.m., s.336. Burada M = nominal para stoku; N = nüfus; Y_P = toplam nominal sürekli gelir; P_P = sürekli fiyat seviyesi; γ ve δ parametrelerdir.

(114) a.g.m., s.333.

Yapılan pek çok çalışma da, sürekli gelir veya servet (beşeri olmayan) değişkeninin, ölçülmüş gelire göre daha iyi bir açıklayıcı değişken olduğunu göstermekle beraber(115), Friedman'ın sürekli gelirle para talebi ilişkisini bu kadar yüksek bulmuş olması eleştirilmektedir. Bu, Friedman'ın konjonktür dalgaları nedeniyle kullandığı ortalama regresyon hesabında faiz oranlarını hesap dışı bırakması sonucu, sürekli gelirle faiz oranı arasındaki negatif ilişkiyi gözardı etmesine atfedilir. Sonuç olarak, bu tahmin hatası, sürekli gelir elastikiyetinin fazla yüksek çıkmasına neden olmuştur(116).

(b) Faiz Oranları ve Para Talebi

Makroiktisat modellerinde temel bir konu olan para talebi-faiz oranı ilişkisi, en az üç tartışmayı beraberinde getirir: Para talebinin faiz oranlarının bir fonksiyonu olup olmadığı; eğer böyleyse hangi faiz oranlarıyla (kısa dönem veya uzun-dönem) daha yakın ilişkili olduğu; ve para talebinin faize karşı sonsuz elastik olduğu Keynesyen likidite tuzağı durumunun olup olmadığı(117).

Çeşitli ülkelerde yapılan pek çok araştırma, faiz oranlarıyla para talebi arasında anlamlı bir negatif ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır. Örneğin Latane 1960'da yaptığı ve dar para tanımını kullandığı çalışmasında nakit balansların faiz esnekliğini -0.85 olarak buluyordu(118). 1900-1958 yılları için, çeşitli para tanımlarını ve yirmi yıl vadeli

---

(115) D.LAIDLER (1966a): "Some Evidence on the Demand for Money" JPE, 74(1), s.55; A.MELTZER (1963) ve G.C.CHOW (1966): s.121.

(116) D.LAIDLER (1971): s.189, d.n.13.

(117) D.LAIDLER (1966b): s.543.

(118) G.MACESICH (1983): Monetarism, Prager Publishers, N.Y., s.67.

tahvil faizlerini (uzun-dönem faiz oranlarını) kullanan Meltzer (1963), hangi para tanımıyla olursa olsun, arada anlamlı bir ilişki buluyor ve elastikeyitin -0.7 civarında bir değer aldığını gözlemliyordu(119). Aynı dönem için Brunner-Meltzer'in yaptığı bir çalışma da, para talebi faiz esnekliğinin oldukça istikrarlı kaldığını gösteriyordu(120).

Diğer değişken olarak sürekli gelir kavramını ve hem uzun hem de kısa dönem faiz oranlarını kullanan ve geniş para tanımıyla çalışan Laidler, 1892-1960 dönemi için, para talebinin faiz elastikiyetini uzun dönem faiz oranı için -0.7 ve kısa dönem faiz oranı için -0.15 değerlerini buluyordu(121). Amerika dışında yapılan daha pek çok çalışma da bu bulguları doğrular nitelikteydi.

Belki de yukarıda saymış olduğumuz tüm çalışmalar için bir başlangıç zemini hazırlayan Friedman'ın 1959'daki makalesi ise, bütün bu bulguların tersine, Amerika'da 1870-1957 dönemi için, faiz oranlarının para talebi açısından istatistiksel çok küçük bir önemi olduğunu vurgulamaktadır(122). Bulgularına göre, kısa dönem faiz oranları, uzun dönem oranlarına göre daha fazla dalgalanma göstermektedir(123). Fakat kısa dönem faiz oranlarının elastikiyeti, uzun dönem faiz oranlarınınkinden de çok daha azdır(124). Genel olarak faiz oranlarının önemi düşük bulunduğu için faizlerin dönem ayrımı da aslında önem taşımamaktadır.

---

(119) A.MELTZER (1963): s.

(120) G.MACESICH (1983): s.81.

(121) D.LAIDLER (1966b): s.549.

(122) M.FRIEDMAN (1959): s.329 (Mutlak değerinin tüm bulgularında 1'den küçük olduğunu belirtmektedir. Ancak bazı yazarların belirttiği gibi, Friedman faiz elastikiyeti için sıfır değeri vermemektedir. Bkz. M.FRIEDMAN, (1969).

(123) a.g.m., s.346.

(124) M.FRIEDMAN (1969): s.146.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, Friedman'ın faiz oranlarının rolünü bu kadar düşük bulması, onun kullandığı yöntem nedeniyledir. Friedman faiz oranlarındaki değişmelerin büyük ölçüde konjonktürel dalgalar içinde ortaya çıktığını düşündüğü için, konjonktürel hareketlerden soyutlanmış bir para talebi fonksiyonunun faiz oranları ve dolaşım hızıyla ilgili yanlış tahminlere yol açacağını varsayıyordu. Çünkü konjonktür dönemlerinde dolaşım hızıyla faiz oranları benzer hareket kalıpları gösteriyordu(125). Bu nedenle herbir konjonktür dalgası içinde, ilgili değişkenlerin ortalama değerlerini aldı. Kullandığı sürekli gelir ve geniş para değişkenlerini, logaritmik -doğrusal (log.-linear) bir regresyon denklemine uygulayarak, bunu dolanım hızının değişmelerini tahmin etmekte kullandı(126). Sonuçta tahmin hatalarıyla faiz oranlarının ilişkisi bulunmadığından çalışma başarılıydı.

Ancak sözü geçen dönemde (1869-1957) faiz oranları hafif bir düşme göstermekteydi ve ortalama değerleri alma yöntemi ile faiz oranlarının hesap dışı tutulması sonucu, bu düşmenin para talebi üzerindeki etkisi gözden kaçıyor; para talebindeki değişme tümüyle sürekli gelire bağlanıyordu. Oysa Friedman'ınkine çok benzer bir testi Laidler, faiz oranlarını da dahil ederek yapıyor ve anlamlı bir sonuç buluyordu.

Friedman 1966'da yazdığı makalesinde, 1959 makalesinde faiz oranlarının öneminin küçük olduğunun belirtilmesinin, onun faiz oranlarını para talebi fonksiyonunda hiç önemsemediği anlamına gelmemesi gerektiğini belirtir. Faiz elastikiyetinin mutlak değer olarak küçük bulmak onun değerinin sıfır olduğunu söylemek olmadığını ifade ederek, aslında makalede çeşitli şekillerde faiz oranlarının rolünden bahsettiğini vurgular. Ayrıca bu çalışmasının sonuçlarının kesin olmaktan

(125) M.FRIEDMAN (1959): s.346.

(126) Bkz. G.MACESICH (1983): s.83; H.VISSER (1974): s.122; D.LAIDLER (1983): s.130-131.

çok, öneri getiren sonuçlar olduğunu ve tersine farklı sonuçların her zaman mümkün olabileceğini belirtir(127).

Bu açıklamalara rağmen, Friedman'da faiz oranlarının rolü karmaşık kalmaktadır(128).

(c) Fiyatlar Seviyesi ve Para Talebi

Eğer istikrarlı bir para talebi fonksiyonundan söz ediliyorsa, bu, para talebinin fiyat esnekliğinin bire eşit olduğunun bir göstergesidir ve fiyat seviyesinin elde tutulan reel balansları etkilemediğini belirtmektedir(129).

Oysa fiyatlar seviyesindeki değişikliklerin para talebini etkilemekte olduğu sonucunda, pek çok araştırma birleşmektedir. Fiyatlar seviyesi konusundaki belirsizlik nedeniyle halk paradan beklediği hizmetin aynı düzeyde sürmesini sağlamak için daha fazla para tutmayı yeğleyecektir(130).

(3) Para Talebi Fonksiyonu ve Dolaşım Hızının İstikrarlılığı

Friedman, modern miktar teorisyenlerinin (monetaristlerin) para talebinin istikrarlı olduğu ampirik hipotezini kabul ettiğini söyler. Bu hipotezin benimsenmesiyle para stoku ile parasal gelir seviyesi arasında doğrudan bir ilişki kurulabilmektedir. Ancak bu hipotez iki sınırı gerektirmekte-

---

(127) M.FRIEDMAN (1969): "Interest Rates and Demand for Money", The Optimum Quantity of Money, Chicago, Aldine, s.142-143 d.n.1.

(128) R.SELDEN (1977): "Monetarism", S.WEINTRAUB (1977) (ed.) Modern Economic Thought, University of Pennsylvania Press, s.259.

(129) H.VISSER (1974): s.120.

(130) D.LAIDLER (1983): s.139-141.

dir: Biri, talep edilen para miktarının veya paranın dolanım hızının sayısal bir sabit olarak alınmamasıdır. Bir ilk yaklaşım olarak küçümsenmeyecek bir önemi olsa bile(131), istikrarlılık için böyle bir gereklilik söz konusu olmamaktadır. İkincisi, fonksiyonda ampirik olarak önemli olan değişken sayısının sınırlandırılması gereğidir. Çünkü istikrarsız bir para talebi fonksiyonuyla sonsuz sayıda değişkenin istikrarlı bir fonksiyonu arasında çok az fark vardır(132).

Para talebi fonksiyonunun istikrarlılığı ampirik bir sorundur. Bilindiği gibi, teorik düzeyde fonksiyona çok sayıda değişken girmektedir. Ancak Friedman'ın ampirik bulgularında, para talebini belirlemekte önemli olan değişkenin sürekli gelir olduğunu görüyoruz. Faiz oranları, fonksiyonu etkileme gücünden yoksun kabul edilmektedir. Faiz oranlarının etkinliği az da olsa (ki Friedman faiz oranları elastikiyetinin -0.1, -0.5 veya en çok -2.0 olabildiğini belirtmektedir(133). Fonksiyona dahil edilmesi ise, fonksiyonun istikrarlılığını bozmaz. Fonksiyona giren reel faiz oranlarının istikrarlı kabul edilmesi yeterlidir(134). Böylece faiz oranlarının fonksiyona dahil edilmesiyle, uzun dönemde reel kesim-parasal kesim ayrımı (paranın yansızlığı) da ortadan kalkmamaktadır.

Para talebi fonksiyonu istikrarlı olmasa (örneğin 'likidite tuzağı' gibi özel durumlar olsa) miktar teorisinin büyük ölçüde sarsıntıya uğrayacağı açıktır. Çünkü para miktarıyla, parasal gelir arasındaki zorunlu bağ ortadan kalkacak ve bu iki önemli büyüklüğün oranı olan dolaşım hızı (Y/M) da, para miktarındaki her değişmeyi dengeleyecek şekilde kolayca

(131) M.FRIEDMAN-A.SCHWARTZ (1982): Monetary Trends in the United State and the United Kingdom: Their relation to income prices and interest rates 1967-1975, Chicago and London, U. of Chicago Press, s.215.

(132) M.FRIEDMAN (1956): s.16.

(133) M.FRIEDMAN (1972): "Comments on the Critics", JPE, 80 (5), s.912; M.FRIEDMAN (1969): s.155.

(134) M.FRIEDMAN (1969): s.146.

değişebilip, herhangi bir değer alabilecektir(135).

Oysa, Friedman'ın doksan yıllık bir dönem için yaptığı ampirik çalışmalar, hızda kısa dönemde dalgalanmalar olsa da, uzun dönemde genellikle para ve gelir arasında istikrarlı (steady) bir ilişki olduğunu göstermektedir(136). Uzun dönemde, genellikle para stoku, parasal gelirden daha hızlı oranda artar. Dolayısıyla reel gelir yükselirken, dolaşım hızı (yani Y/M) azalmaktadır. Ancak bu düşüş yavaş seyretmektedir. Elde edilen bulgular, kişi başına reel nakit balansları % 1.8 artarken, kişi başına reel gelirin % 1 artmakta olduğunu gösterir.

Konjonktürel dalgalanmalarda ise, genişleme dönemlerinde, para stoku, parasal gelirden daha düşük oranda artmakta; dolayısıyla gelir hızı yükselmekte, daralma dönemlerinde ise para stoku genellikle parasal gelirden daha düşük oranda azaldığından hız da azalmaktadır. Görüldüğü gibi, uzun dönemde reel gelirle hız ters yönde hareket ederken, kısa dönemde bu hareket aynı yönde olmaktadır. Bu bulgular açıkça çelişmektedir(137).

Uzun ve kısa dönemde dolaşım hızının hareketlerini uyumlulaştırmak için Friedman, tüketim fonksiyonu alanında geliştirmiş olduğu "ölçülmüş gelir" ve "sürekli gelir" ayrımını para talebine de uygular(138). Para da bir hizmet akımı

(135) E.BUTLER (1985): s.65.

(136) M.FRIEDMAN (1982).

(137) M.FRIEDMAN (1959): s.327-329.

(138) Friedman, tüketim konusunda yaptığı araştırmalarda da, kesit verilerinin (cross-section data) ortalama tüketim eğiliminin yüksek gelir seviyelerinde daha düşük olduğunu ortaya koyarken; zaman serilerinin gelir artarken ortalama tüketim eğiliminde bir düşme göstermediğini bulmuştur. Uzun ve kısa dönem tüketim eğilimindeki bu uyumsuzluk da sürekli gelirin kullanılmasıyla giderilir. Bkz. M.FRIEDMAN (1957).

sağlayan dayanıklı bir tüketim malı olarak yorumlandığında, talep edilen para miktarı "ölçülen" gelire göre değil, sürekli gelire göre belirlenmektedir. Aslında ortalama bir değer olan sürekli gelir de, kısa dönem içinde tamamıyla istikrarlı değildir; genişleme dönemlerinde yükselip, daralma dönemlerinde düşebilmektedir. Fakat bu düşme ve yükselmeler "ölçülmüş gelir"den çok azdır(139). Bu yüzden para talebi açısından sürekli gelir benimsenirse, sonuç olarak para miktarı uzun dönem sonuçlarının gerektirdiği biçimde sürekli gelire göre daha fazla yükselip düşecek, kısa dönem sonuçlarının gerektirdiği gibi "ölçülmüş gelire" göre de daha az yükselip düşecektir.

Meseleyi hız açısından belirtmeye çalışırsak; genişleme dönemlerinde ölçülmüş gelir (Y_m), sürekli gelirden büyük olacaktır ($Y_m > Y_P$). Buna göre bulunan bir 'ölçülmüş' hız sürekli hızdan büyük olacaktır:

$$\frac{Y_m}{M} = V_m > \frac{Y_P}{M} = V_P$$

Daralma dönemlerinde ise, ölçülmüş gelir, sürekli gelirden düşüktür: ($Y_m < Y_P$). Buna göre hız da ($V_m < V_P$) olacaktır.

Sonuç olarak, ölçülmüş hız konjonktür dalgalarında pozitif ilişkiliyken, sürekli hız tersine negatif ilişkilidir. Dolayısıyla bu şekilde uzun dönemde hızın ters yöndeki ilişkisiyle kısa dönem hareketleri uyumlu hale gelmektedir(140).

---

(139) M.FRIEDMAN (1959): s.332-335. Friedman sürekli gelirin ölçülmüş gelirden ne kadar az dalgalandığı konusunu da inceler. Sürekli gelir ılımlı depresyonlarda % 23, derin depresyonlarda ise % 37 az dalgalanmaktadır. Bkz. a.g.e., s.336-339.

(140) M.FRIEDMAN (1959): s.334.

2- SÜREKLİ GELİR HİPOTEZİ VE TÜKETİM FONKSİYONU

Önceki alt bölümde ele aldıklarımız, Friedman anlamında bir para talebi fonksiyonunda sürekli gelirin ne kadar önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Analizin temeli olan para talebinin istikrarlılığı, bu istikrarlı (sürekli) gelir kavramının analize girmesiyle mümkün olabilmektedir.

O halde, Friedman'ın tüketim fonksiyonu açısından geliştirip, para talebi fonksiyonuna da uyguladığı(141) Sürekli Gelir (Permanent Income) Hipotezinin daha ayrıntılı incelenmesi yerinde olacaktır.

Tüketim kararları ile ilgili olan sürekli gelir kavramının, nakit balans kararları için de aynen geçerli olup olamadığı (yani kavramın tekliği) tartışmalı bir konudur. Friedman da, "toplam tüketim harcamalarının belirlenmesiyle ilgili olan sürekli gelir kavramının, nakit balansların belirleyicisi olması için hiçbir zorunluluk olmadığını, fakat böyle olursa da, bunun yanıltıcı olmayacağını" belirtir(142). Yapılan ampirik çalışmaların çoğu, kavramı her iki fonksiyon için de aynı şekilde açıklayıcı bulurlar(143).

Bu alt bölümde sürekli gelir kavramını tüketim fonksiyonu açısından ele alacağız.

Bilindiği gibi, Keynesgil sistem, cari tüketimi cari gelirin bir fonksiyonu olarak değerlendirmekte ve "temel psikolojik yasa" olarak adlandırılan bir varsayımla, gelir yükseldiğinde tüketimin de artacağını, fakat bu artışın gelirdeki artıştan düşük kalacağını, dolayısıyla da gelir yükselirken marjinal tüketim eğiliminin gittikçe azalacağını belirt-

---

(141) Bkz. M.FRIEDMAN (1959): s.333.

(142) a.g.e., s.336.

(143) Bkz. U.R.KOHLI (1981): "Permanent Income in the Consumption and the Demand for Money Function", JME, 7, s.228.

mektedir(144). Sonuç olarak kısa dönemde gelirle tüketim arasında oransal olmayan bir ilişki mevcuttur(145). Bu yaklaşımdan kolayca, uzun dönemde tasarruf eğiliminin artacağı yargısı çıkarılabilir. Oysa, yapılan bazı araştırmalar (örneğin Kuznetz'in 1869-1938 dönemini içeren araştırması) uzun dönem içinde tüketimle gelir arasında oransal bir ilişkinin varlığını ortaya koyduğu gibi, tasarruf eğiliminin de sanıldığı gibi artmadığını göstermiştir. Bu durumda, ya kısa ve uzun dönem içinde tüketici davranış kalıpları arasında farklılık vardır; ya da bulgular çelişkilidir.

Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezi de diğer başka analizler gibi(146) bu çelişkinin çözümünü aramaktadır ve burada anahtar kavram da "sürekli gelir"dir.

Friedman, gelir tüketim ilişkisini ele alırken basit bir örnek verir: Haftada 100 $ alan bir kişinin, ödeme günü büyük bir gelir elde ederken, o gün bu gelirin bir kısmını harcayıp, geri kalanı haftanın diğer altı gününe yaydığını, bu altı gün içinde de hiçbir gelir elde etmeden harcamada bulunduğunu düşünerek, böyle bir durumda herbir gün için tüketicinin davranışlarını ölçmeye kalkışmanın ne kadar biçimsiz sonuçlar vereceğini belirtir(147). Yaşam da, yukardaki küçük örnekteki gibi sakınmadan yapılan harcamaları izleyen aşırı tutumluluklarla dolu sonsuz sayıda iniş çıkışlar zinciri gibi görülebilir. Fakat, gerçekte insanlar gelirlerini haftaya (aya veya yıla) yaydıklarını bilmektedirler. Gelirlerinin çeşitli faktörlerle (ikramiyeler, hastalık, işsizlik v.s.) dalgalandığını da kabul etmektedirler; ve geçici iniş çıkışların

(144) Bkz. H.G.JOHNSON (1970): "Recent Development in Monetary Theory", H.G.JOHNSON (1970): Essays in Monetary Economics, George Allen and Unwin Ltd., s.85. H.G.JOHNSON (1978): Macroeconomics and Monetary Theory, Basil Blackwell, Oxford, s.23.

(145) Y.P.VENIERIS and F.D.SEBOLD (1977): s.365.

(146) Duessenberry'nin geliştirdiği Nisbi Gelir Hipotezi veya Modigliani Brumberg ve Ando'nun geliştirdiği Life-Cycle Hipotezi gibi. Bkz. M.FRIEDMAN (1957).

(147) M.FRIEDMAN (1957): A Theory of the Consumption Function, Princeton University Press, s.220.

dışında sürekli bir gelirleri olduğunun farkındadırlar.

Öyleyse Friedman için önemli olan, gelir ve tüketimin uygun tanımlarının yapılmasıdır. Buna göre Friedman, ölçülmüş olan gelirle, tüketicinin davranışlarını ayarladığı sürekli geliri birbirinden kesin şekilde ayırır (Tüketim de benzer bir ayrıma tabidir)(148). Böylece ölçülmüş gelir, sürekli ve geçici kısımlardan oluşmuş kabul edilmektedir: Y_p ve Y_t sürekli ve geçici gelirleri; C_p ve C_t de sürekli ve geçici tüketimleri göstermek üzere, ölçülmüş gelir ve tüketim aşağıdaki gibi gösterilebilir(149):

$$C = C_p \quad C_t$$
$$Y + Y_p + Y_t$$

Friedman, sürekli gelirin genel ifadelerle belirtilmesinin kolay, fakat kesin tanımının zor ve doğrudan gözlenemez olduğunu belirtir(150). Bundan dolayı da gözlenebilir gelirle (ölçülmüş gelir) temsil etmeyi bir analiz biçimi olarak benimser.

İlk yaklaşım olarak Friedman, iki dönemli Fisher diyagramını kullanarak bir bireyin tüketimini belirleyen faktörleri saptar. Birey, şimdi ve gelecekteki tüketimleri arasındaki tercihini belirleyen kayıtsızlık eğrileri setiyle ilişkili olan bir bütçe (servet) çizgisine sahiptir. Bu bütçe çizgisi, bireyin birinci ve ikinci yıllardaki gelirlerinin

---

(148) Sürekli ve geçici tüketim ayırımı iki temel nedenden yapılır: İlki ölçülen tüketimin her zaman reel tüketimi yansıtmadığıdır. Örneğin dayanıklı bir tüketim malının kullanımı uzun zamana yayılırken, harcama bir kere de yapılmaktadır. İkincisi, tüketiciler istisnai koşullara tepki olarak normal davranışlarından ayrılabilirler. Bu farklı davranışların, onların temel tüketim-gelir ilişkisini yansıttığı düşünülemez. Bkz. Y.P.VENERIS and F.D.SEBOLD (1977): s.377.

(149) M.FRIEDMAN (1957): s.21-22.

(150) a.g.e., s.221.

(R_1 ve R_2) sonsuz sayıda kombinasyonunu belirtmektedir. Bu kombinasyonun herhangi birinde bireyin tüketimini doğrudan belirleyen geliri değil, serveti (bütçe) olacaktır. Bunun yanında, gelirin harcanmayıp elde tutulmasının maliyeti de (faiz) vardır; bu da bireyin tüketimini belirleyen bir diğer değişkendir. Dolayısıyla tüketim (C), servet ve faiz oranının fonksiyonu olmaktadır(151).

$$C = f(W,i)$$

Friedman bu iki dönemli analizden, bir dönemler dizisine geçmektedir. Buradaki zorluk ise, servet kavramından uygun bir gelir kavramı elde etmektir. Servet, cari faiz oranında gelecekte beklenen gelirin kapitalize edilmiş değeri olarak düşünülmektedir:

$$W = \sum_{t=1}^{n} \frac{Y_p}{(1+i)^t}$$

Bu toplam değer yıllık değere dönüştürüldüğünde $W=Y_p/i$ veya $Y_p=iW$ olarak gösterilebilir. Y_p, bir dönemden diğerine dalgalanan nakit gelirlerden farklı olan sürekli gelirdir. $Y_p=iw$ olduğundan tüketim fonksiyonunu yeniden yazarsak(152):

$$C_p = f(\frac{Y_p}{i}, i) = g(Y_p,i) = g(iw,i)$$

Tüketimin sürekli gelir seviyesinin bir parçası (k) olduğunu, yani tüketimin gelirle orantılı olarak artacağını öne sürerek, bu ilişkiyi daha ileri götürebilmek mümkündür. Sürekli gelirin bu kısmı ise faiz oranları ve kişilerin zevk ve tercihlerinin bir fonksiyonu olmaktadır.

(151) a.g.e., s.221.
(152) a.g.e., s.11.

$$C_p = k(i,u)\ Y_p$$

Bu basit fonksiyon, ekonomide tam belirliliğin olduğu durum için geçerli olmakla birlikte, Friedman'ın tüketim fonksiyonu teorisinde bir köşe taşıdır(153) ve belirsizliğin analize dahil edilmesi onu temelde değiştirmez. Belirsizliğin fonksiyona girmesiyle, beşeri olmayan servetin sürekli gelire oranı (w) dahil edilir. Bu oran ne kadar yüksekse gelecek belirsizlikleri için ayrılması gereken rezerv o kadar az olacak, dolayısıyla tüketim de daha yüksek olacaktır. Buna göre sürekli tüketim fonksiyonu

$C_p = k(i,w,u)\ Y_p$ şeklinde yazılabilecektir.

Tek birey için geçerli olan bu fonksiyon, tüm toplum için de geçerlidir. Özetle, Friedman'ın tüketimle ilgili hipotezi en genel şekilde, üç eşitlikle ifade edilmektedir(154):

(1) $C_p = k(i,w,u)Y_p$
(2) $Y = Y_p + Y_t$
(3) $C = C_p + C_t$

Gelirin ve tüketimin sürekli kısımları, hiçbir zaman doğrudan gözlenemezler. Bu nedenle sürekli ve geçici kısımlar hakkında bazı kesin varsayımlar yaparak, gözlenen verilerden sürekli kısımlar hakkında çıkarsamalar yapılabilir(155). Friedman bu nedenle üç varsayım yapar: Sürekli ve geçici gelirin birbirinden bağımsız olduğu; sürekli ve geçici tüketimin birbirinden bağımsız olduğu ve geçici gelirle geçici tüketimin bağımsız olduğu. Friedman açısından özellikle üçüncü varsayım, hipoteze anlam katan güçlü bir varsayım kabul edilir:

---

(153) a.g.e., s.14.
(154) a.g.e., s.26.
(155) a.g.e., s.222.

$$\rho_{y_t y_p} = \rho_{c_t c_p} = \rho_{y_t c_t} = 0$$

ρ_{ij} sözü geçen değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarıdır(156).

Bu varsayımlarla Friedman, uzun ve kısa dönem tüketim davranışları arasındaki çelişkiyi uyumlu hale getirmektedir: Uzun dönem içinde her iki değişkenin (gelir ve tüketim) de geçici kısımları ortadan kalkmakta, böylece gözlenen ilişkiler, sürekli kısımlar arasındaki oransal ilişkiye karşılık gelmektedir(157). Friedman bu durumu şekille daha açık hale getirir(158).

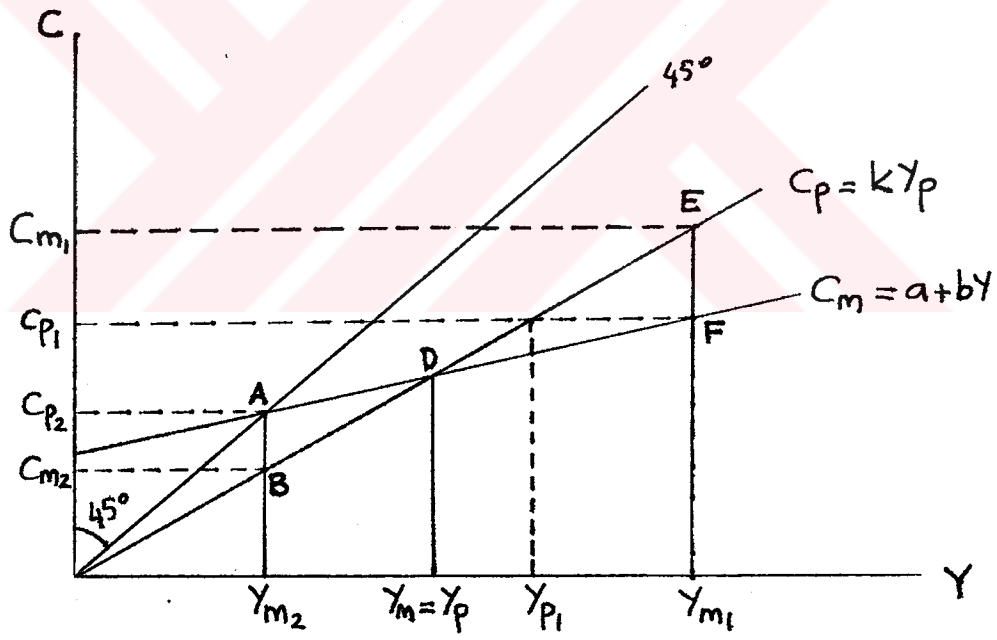

Şekil 1

(156) a.g.e., s.26.

(157) Y.P.VENIERIS and F.D.SEBOLD (1977): s.378.

(158) a.g.e., s.379; M.FRIEDMAN (1957): s.34-35; H.G.JOHNSON (1978): s.32-33.

45° doğrusu, tüketimle gelirin eşit olduğu yerdir; faiz oranlarının pozitif olmasından dolayı, fiili tüketim fonksiyonu 45° doğrusunun aşağıdasında olacaktır. Bilindiği gibi, tüketim sürekli gelirin bir fonksiyonudur; fakat fiili olarak gözlenen gelir, sürekli gelir olmayıp, sürekli ve geçici gelirlerin toplamı olan ölçülen gelirdir. Ölçülen gelir de geçici kısımlardan dolayı sürekli gelirden sapmalar gösterecektir(159).

Şekilde D noktası, toplumun ortalama ölçülmüş gelirini verir ve bu ortalama gelire sahip ailelerin arızî geliri sıfırdır. Yani bu noktada, sürekli gelir ölçülmüş gelire eşittir. Bu noktanın sağında ailelerin geçici gelirleri pozitifken, sol tarafında ise geçici gelir negatiftir. Y_1 gibi bir üst gelir seviyesinde olan ailelerin pozitif geçici gelirlerine rağmen, geçici gelirle geçici tüketim arasında korelasyon olmadığı varsayımından dolayı, tüketimleri C_{m1} gibi bir seviyenin aşağısında olacak ve tüketim sürekli gelirin bir fonksiyonu olduğundan Y_{p_1} sürekli gelirine karşılık gelen C_{p_1} lik bir tüketimleri olacaktır (Şekilde F noktasıyla gösterilen).

Benzer şekilde Y_2 gibi bir alt gelir seviyesinde ve geçici gelirleri negatif olan ailelerin tüketimleri ise, geçici gelir ve geçici tüketimin ilişkisi olmadığından, gerçekte gözlenen tüketimlerinden daha fazla olacaktır ve sürekli gelirle orantılı olacaktır.

Görülen o ki, yüksek gelirlerin ölçülmüş tüketim düzeyleri, uzun dönemde gerçekte göründüğünden daha düşük olurken, düşük gelirlilerin ölçülmüş tüketimleri de gerçekte göründüğünden daha yüksek olmaktadır(160). Şekildeki, C=a+bY

(159) H.G.JOHNSON (1978): s.32.

(160) T.F.DERNBURG and D.M.McDOUGALL (1976): Macroeconomics, McGraw Hill, N.Y., s.78.

doğrusu gelirle tüketim arasındaki oransal olmayan bir ilişki sergilerken, uzun dönemde gelir ve tüketimin geçici kısımlarının "ortalamaya" yönelmesiyle C_p ve Y_p arasında oransal bir ilişki hakim olmaktadır.

Tüketim, daha ziyade uzun dönemli düşüncelerle belirlendiğinden, gelirin geçici değişmeleri (pozitif veya negatif olsun) tüketimden çok, aktiflerin arttırılması veya borçların azaltılması (veya tersi) yoluyla tasarrufları etkilemektedir(161).

3- İNTİKAL (TRANSMİSYON) SÜRECİ VE NOMİNAL GELİRİN BELİRLENMESİ TEORİSİ

Friedman, 1956'da yazdığı Restatement'ta geliştirdiği teorinin yetersizliklerinin açıkça farkındadır. Bölüm I.C(I)' deki eşitlik (5)'in parasal (nominal) geliri belirlemek için yeterli olmadığını bilmektedir(162). Tam anlamıyla bir nominal gelir modeli elde etmek için, faiz oranlarının, reel gelirin ve fiyat seviyesinin belirleyici etkenlerini ve ayarlanmalarını belirtmek gerekmektedir. Eşitlik (5) en uygun koşullar altında bile (para talebi V'deki değişkenlere göre tamamen inelastik olsa bile) sadece bir parasal gelir teorisi vermektedir ve parasal gelirdeki değişmelerin nominal para miktarındaki değişmeleri yansıttığını belirtmektedir. Nominal gelir (Y) deki değişmelerin ne kadarının reel üretim ve fiyatlarda yansıtıldığı hakkında da hiçbir şey söylememektedir(163).

---

(161) Bkz. M.FRIEDMAN (1957): s.28 ve 221; M.FRIEDMAN (1959): s.333.

(162) M.FRIEDMAN (1956): "Restatement", s.15.

(163) a.g.m., s.15.

Bu eksikliği gidermek için Friedman, kısa dönemde nominal para miktarındaki değişmelerin reel değişkenleri nasıl etkilediğini araştırdığı bir teorik çatı kurmaktadır.

Ekonomide para miktarında herhangi bir şekilde meydana gelen değişiklikler, uzun dönemde sadece fiyatlar ve nominal geliri etkilemektedir. Bu bağlantı etkinin yönü hakkında birşey söylemese de, Friedman bu ilişkinin daha çok paradan fiyatlara doğru olduğunun ampirik sonuçlarla doğrulandığını belirtmektedir(164). Bu, bilinen klasik paranın yansızlığı (nötralitesi) koşulundan başka bir şey değildir.

Ancak para stoku ile fiyatlar arasındaki bu ilişkinin, uzun dönemde geçerli olsa da, kesin ve mekanik bir ilişki olmadığı vurgulanarak, iki önemli faktörün bu ilişkinin oransallığında farklılık yarattığı belirtilir: Bunlar, üretimdeki değişmeler ve halkın gelirine göre tutmayı arzu ettiği para miktarındaki değişmelerdir(165). Bu etkenler kısa dönem içinde para ve fiyatlar arasındaki bağlantıyı bozarken, para, ekonominin reel değişkenlerini de etkilemeye başlar. İktisadi ajanların fiili olarak ellerinde bulunan para miktarı, tutmak istedikleri (arzu edilen) para miktarını aştığında, bir bütün olarak toplum, mevcut toplam para miktarını etkileyemese de, bireylerin fiili para miktarıyla arzu ettikleri para miktarını (para talebini) denkleştirme çabası, harcama artışları yoluyla bir ayarlama mekanizmasını işletecek ve bu süreç, arzu ettikleri para miktarını elde edene kadar devam edecektir(166).

---

(164) M.FRIEDMAN (1969): "The Supply of Money and Change in Prices and Output", M.FRIEDMAN (1969): The Optimum Quantity of Money, Chicago, Aldine, s.173.

(165) a.g.m., s.174.

(166) Bkz. M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2). M.FRIEDMAN (1973a): "Money: Quantity Theory", A.A.WALTERs (1973) (ed.): Money and Banking, Penguin.

Friedman'ın 1970 ve 1971'de yazdığı iki makale, ekonomide kısa dönem para, fiyatlar ve reel gelir ilişkisi üzerinde yoğunlaşarak, nominal gelirdeki artışların ne kadarının reel gelir ve ne kadarının fiyatlar arasında bölündüğünün analizini yapmaya çalışır. Aynı zamanda bu çalışmalar, klasik miktar teorisi ile keynesyen gelir-harcama teorisine alternatif bir çatı kurma çabasına yöneliktirler.

1956'da yazılan "Restatement"tan başlayarak Friedman, tüm çalışmalarında aşama aşama adeta bu çatının oluşumuna çalışmaktadır. Örneğin 1966'daki makalesi "Interest Rates and Demand for Money", adeta 1970-71'deki çatının daha kısa ve daha eksik sözel bir ifadesidir. Fakat Friedman'ın kurduğu bu çatının da amacı açısından mükemmel ve eksiksiz bir aşamaya vardığını söylemek kolay değildir. Kendisi de eleştirileri yanıtlarken, "çatı"nın (framework) bir deneme ve bitmemiş bir çaba olduğunu kabul etmektedir(167). Friedman bu çalışmalarında, başlangıçtaki amacını (nominal gelirdeki değişmelerin reel gelir ve fiyatlar arasında dağılımı) tam olarak gerçekleştirememekte, sonuçta "Nominal Gelirin Bir Parasal Teorisi"ni kurmaya yönelmektedir.

Biz bu alt bölümde, önce Friedman'ın parasal etkilerin ekonomiye nasıl yayıldığı üzerine geliştirdiği "transmisyon (intikal) süreci" taslağını inceleyip, daha sonra yukarıda sözünü ettiğimiz "Teorik Çatı"nın incelenmesine geçeceğiz. İkinci kısım, ilkinin daha teknik ve ayrıntılı bir sergilemesi olmaktadır.

---

(167) M.FRIEDMAN (1972): "Comments on the Critics", JPE, 80(5).

a) İntikal (Transmisyon) Süreci

Para stokunun değişme oranında beklenmedik bir artışın ortaya çıktığını varsayalım. Bu artış çok çeşitli biçimlerde olabilir. Fakat biz Merkez Bankasının açık piyasa satın alımları yaparak para miktarını arttırdığını düşünelim.

Ellerindeki menkul değerleri gönüllü olarak satan ticari bankaların veya kişilerin şimdi istediklerinden daha fazla rezervleri ve parasal balansları olmuştur. Bu durumda bankalar fazla rezervlerini yatırımlarını genişletmekte kullanmayı düşünürken, banka-dışı kesimdekiler ise nakitlerini azaltmak için ellerindeki fazla parayı bankalara mevduat olarak yatırmayı düşüneceklerdir. Bu durumda da bankaların likitleri çok artmaktadır. Her iki kesim de portföylerini yeniden ayarlama ve dengeye getirme çabası içine gireceklerdir. Hem bankalar, hem banka-dışı kesimin fazla balanslarını ilkin riski az, sabit faizli para benzeri akitler (tahvillerle) ikame edecekleri makul görünür(168). Fakat onlar bu aktifleri satın almayı düşünürken onların fiyatlarını yükseltmekte, faiz oranlarını da düşürmektedirler. Tahvillerin fiyatları yükselirken, kişiler ve bankalar para ve tahvillerini, bu kez daha riskli tahviller, hisse senetleri, reel aktifler ve dayanıklı tüketim mallarıyla ikame etmek isteyeceklerdir. Böylece finansal aktiflerin fiyatları yükselip faiz oranları düşerken, finansal olmayan aktifler (dayanıklı ve doğrudan tüketim malları) daha cazip hale gelmektedir (Likidite Etkisi).

Görüldüğü gibi, süreç devam ederken ilk etkiler yayılmaktadır(169): Bir kere aktifler dizisi genişlemekte, ikincisi açık piyasa işlemleriyle ilk olarak etkilenenlerin elle-

---

(168) M.FRIEDMAN (1969): "Money and Business Cycles", Optimum Quantity of Money, Aldine, Chicago, s.230. H.VİSSER (1974): s.229.

(169) M.FRIEDMAN (1969): s.231.

rindeki fazla nakitler tüm ekonomiye yaygınlaşmakta, parasal bir etki finansal piyasalardan mal ve hizmet piyasalarına doğru akmaktadır.

Talepteki artış nedeniyle mevcut malların fiyatlarındaki artışlar daha yüksek hale gelirken, henüz üretim maliyetleri yükselmemiş olduğundan kâr bekleyişleri düzelen müteşebbisler için üretimlerini (yatırımlarını) genişletme cazip hale gelebilir. Aynı zamanda düşen faiz oranları da kredi talebini genişletmektedir. Fakat gerçekte, fiyatlardaki yükselmelerin sonucunun ne olacağı, faktör fiyatlarının etkilenip etkilenmeyeceği, kâr marjlarının değişip değişmeyeceği, üretim ve faktör piyasalarının yapısına bağlıdır(170).

Hem düşük faiz oranlarının yatırımlar üzerine etkisi (dolaylı etki), hem de arzu edilenden daha yüksek nakit balansların nispi fiyatlar ve diğer harcamalar üzerine etkisi yoluyla tüketim harcamaları uyarılmakta ve nominal gelirler artmaktadır(171) Bir kişinin harcaması diğerinin gelirini oluşturmaktadır.

Nominal gelir üzerine para politikasının (para arzı artışının) etkileri reel gelir ve fiyat seviyesi yoluyla yansıdığından, nominal gelirdeki değişmeler, reel gelir ve fiyatlardaki değişmelere bağlı olarak para talebi ve paranın dolanım hızını da etkileyecektir. Şimdi bu sürecin işleyişini görelim(172):

Genişletici bir para politikası sonucu, nihaî mal ve hizmetlere artan talep, ilkin stokların azaltılarak üretimin

---

(170) a.g.e., s.232.

(171) M.FRIEDMAN (1968): "The Role of Monetary Policy", AER, LVIII(1), s.6.

(172) M.DARBY (1976): s.157-160.

arttırılmasıyla karşılanır. Bilindiği gibi, bir firmanın üretimini arttırabilmesi, üretim faktörlerinin kullanımının artmasıyla mümkündür. Fakat nominal fiyatları açısından üretim faktörlerinin arz eğrisinin istikrarlı olması, endüstrinin arz eğrisinin daha yüksek fiyatlarda üretimde artış olmadan yeni bir dengeye yükselmesini engeller. Nominal ücretlerin büyüme oranının yavaş değişmesinin sonucu olarak, artan taleple karşılaştıkları için üretimlerini arttırmak isteyen firmalar, başlangıçta aynı nominal ücretten daha fazla işçi kiralayabilirler. Kısa dönemde değişebilen tek faktör emek olduğundan, kısa dönem arz eğrisinin değişmesi sadece ücret oranları değişirse mümkün olmaktadır. Bu yüzden, nominal ücretlerdeki yavaş ayarlanma nihai mal ve hizmet arz eğrisinin başlangıçta katı olmasının temel nedenidir. Ayrıca, kısa-dönemde reel gelir üzerine etkilerin temel belirleyicisidir.

Tüm endüstrilerin artan emek talebinin etkisiyle, emeğin ücretleri artmakta ve arz eğrisi de yukarı kaymaktadır. Bu kayma maliyet artışlarından ileri gelen fiyat artışları yaratır, fakat maliyetlerdeki artışlar ve firmaların bu maliyetleri karşılama çabası, artan mal ve hizmet talebiyledir. Maliyetler hemen artmış olsaydı, endüstri arz eğrisi (şekilde görüldüğü gibi) S_o dan S_1'e kayacak ve talep artar artmaz üretim üzerine bir etki olmadan sadece fiyatlarda bir artış olacaktı. Bu dengeye, ücretlerdeki değişme oranı katı olduğu için varılamamıştır. İlkin talep eğrisi kaymakta ve daha sonra zaman içinde arz eğrisi kaymaya başlamaktadır. Arz eğrisi yukarı kayarken, üretim dengeye doğru azalmakta ve fiyatlar dengeye doğru artmaktadır (Bkz. Şekil 2a-2b). Üretimdeki bu değişmeler, reel gelirin değişimlerini yansıtmaktadır.

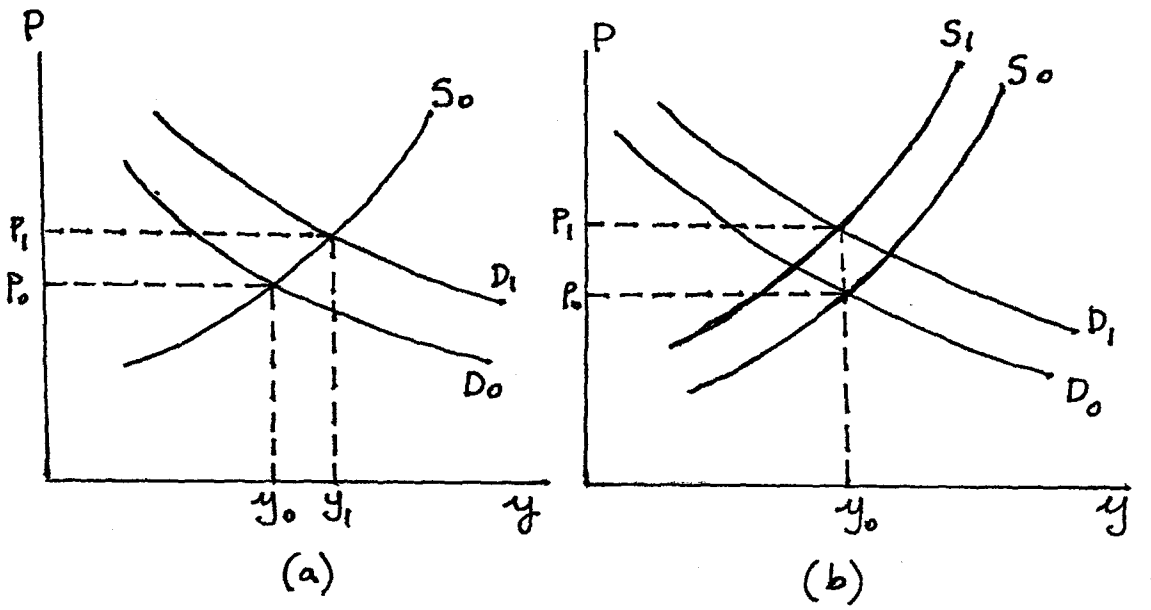

Şekil 2.

Sonuç olarak, nihai mal ve hizmet talebindeki bu artışlar, kısa dönemde hem reel geliri, hem fiyatlar seviyesini arttırmaktadır. Başlangıçta uzun-dönem denge büyüme oranından daha hızlı oranda artan reel gelir daha sonra denge oranına varmakta; fiyat değişme oranları ise başlangıçta daha az artarken dengeye varmadan önce denge oranından daha hızlı bir artış göstermektedir. Nominal gelir büyüme oranı da, reel gelir büyüme oranı ile fiyat artış oranlarının toplamına eşit olmaktadır.

Reel gelirin geçici artışı, reel para talebini arttırarak, geçici olarak dolaşım hızını da düşürmektedir. Fiili dolaşım hızı, arzu edilen hıza ayarlanırken, nominal gelir de bunlara bağlı olarak dalgalanmakta; ancak geçici etkiler ortadan kalktığında bir dengeye varmaktadır. Dolayısıyla bir para politikası değişikliği, nominal gelirin yeni bir dengeye ayarlanma sürecinin başlatıcısı olmaktadır.

Görüldüğü gibi, sürecin başlangıcında portföyü ayarlama ile başlayan ilk etki (likidite veya ikame etkisi), süreç ilerledikçe harcama ve gelirler üzerine etkiye dönüşmektedir

(Gelir Etkisi)(173).

Parasal büyüme hızının, hem düşük faiz oranlarıyla yatırımlar üzerine yaptığı etkiyle, hem de arzu edilenden fazla nakit balansların nispi fiyatlar ve diğer harcamalar üzerine etkisiyle teşvik edilen harcamalar ve dolayısıyla yükselen gelir, likidite tercihi şedülünü ve borçlanma talebini arttırmaktadır (Finansal Etki). Para talebi artarken faiz oranları da yükselmeye başlamaktadır(174).

Başlangıçta likidite etkisinden dolayı faiz oranlarındaki düşme eğiliminin, gelir ve finansman etkisiyle tersine dönerek yükselmeye başladığı görülmekte ve nominal faiz oranları başlangıç seviyesine geri dönmektedir(175). Ancak dördüncü bir etki (bekleyişler etkisi) varsa (yani beklenen enflasyon oranı artıyorsa) bu durumda daha yüksek bir parasal genişleme oranı, daha yüksek bir faiz oranına karşılık gelecektir. Bu etkiden dolayı, reel faiz oranlarının denge düzeyine varması nominal faiz oranına göre biraz daha fazla zaman alır(176).

Varılan yeni nihai dengede, daha yüksek fiyat artış oranlarında, gelir veya servete göre talep edilen para miktarı, başlangıçta olduğundan daha düşük olacaktır. Yani bir dengeden yeni bir dengeye gitme sürecinde, fiyatlar nihai oranlarından daha hızlı bir oranda artmaktadır(177).

---

(173) M.FRIEDMAN (1982): "Para Teorisinde Karşı-Devrim", Çev. Suat Öksüz (1982): Para Teorisinde Devrim ve Karşı Devrim, s.34.

(174) M.FRIEDMAN (1968): "The Role of Monetary Policy", s.5-6.

(175) M.DARBY (1976): s.167-168.

(176) M.FRIEDMAN (1968): s.6.

(177) M.FRIEDMAN (1969): s.233

Friedman'a göre, aktarma sürecinin temel elemanı, arzuedilen ve fiili stoklar arasındaki ayarlanmaların, akımlar üzerine etkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan konjonktür dalgaları kavramıdır. Zaman içinde ortaya çıkan şokların yayılması ve konjonktür dalgalarına neden olması, akımlarla stoklar arasındaki bu bağdan kaynaklanır. Stoklar, "normal" veya "arzu edilen" durumlarından saparak, akımlardaki ilk değişme etkilerini emen bir tampon görevi üstlenirler ve para sahipleri yeniden denge kurmaya çalışırken, diğer akımlar da yavaşça değişime uğrarlar(178).

Yukarıdan beri yaptığımız açıklamalar Friedman'ın para teorisinin temel prensiplerini şekillendirmektedir(179):

(1) Nominal ve reel para miktarları arasındaki ayrımın analizde çok temel bir rolü olduğu.

(2) Aynı şekilde önemli olarak, harcama ve gelir toplamlarının eşit olduğunu belirten akım özdeşliği ile; nakit balans toplamı ile toplam mevcut para stoğunun eşit olduğunu belirten stok özdeşliği ayrımının dikkate alınması.

(3) Exante ve Expost ayrımı. Herhangi bir anda, ilave nakit arttığında arzu edilen harcama, beklenen gelirleri aşar (exante harcamalar kazançları aşmıştır). Expost, ikisi birbirine eşit olmalıdır.

(4) Nihai durumla, nihaî duruma geçiş ayrımı: Uzun-dönem statik durumuyla; kısa-dönem dinamik durumu ayrımı.

---

(178) M.FRIEDMAN (1969): s.234.

(179) M.FRIEDMAN (1969): "The Optimum Quantity of Money", s.7.

b) İNTİKAL SÜRECİNİN SEMBOLİK İFADESİ

Üstte yapılan açıklamalar Friedman'ın temel olarak üç noktayı(180);

a) Kısa dönemde, nominal gelirdeki değişmelerin fiyatlar ve üretim arasında bölünüşü,
b) Kısa dönemde, nominal gelirin otonom değişkenlerdeki değişmelere ayarlanması,
c) Kısa dönem ile uzun dönem denge durumları arasındaki geçişi,

açıklamayı hedefleyen bir teoriyi kurmak için bekleyişler (expectations) teorisine dayanan bir model tasarlamaktadır.

Bu amaç için Friedman, fiili (actual) ve beklenen (anticipated) büyüklükler arasında ayırım yapmaktadır: Bu ayrıma ampirik düzeyde karşılık gelen (aynı olması gerekmese de öyle kabul edilen) ölçülmüş ve sürekli büyüklükler kullanılır.

Friedman, klasik miktar teorisi ve Walrasgil genel denge eşitlikleriyle belirlenen bir uzun dönem dengesini kabul eder. Kısa dönem dengesi ise, değişkenlerin ayarlanma oranının, bu değişkenlerin ölçülmüş ve beklenen değerleri veya değişme oranları arasındaki farkın bir fonksiyonu olarak belirlenen bir dengedir. Beklenen değerler ise, geçmişte gözlenen değerlerin feedback süreciyle belirlenmesiyle elde edilir(181).

Bu modelde nominal gelirdeki bir değişmenin, fiyatlarla çıktı (output) arasında bölüşümü iki önemli faktöre bağlı-

(180) M.FRIEDMAN (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2), s.223.

(181) a.g.e., s.223.

dır: Bunlar, fiyatlar hakkındaki bekleyişler; tam istihdam üretim ve istihdam seviyesiyle, cari üretim ve istihdam seviyesi arasındaki farktır.

Bunu aşağıdaki genel biçimde açıklayalım:

$$\frac{dP}{dt} = f\left[\frac{dY}{dt},\ (\frac{dP}{dt})^*,\ (\frac{dy}{dt})^*,\ y,\ y^*\right] \qquad (1)$$

$$\frac{dy}{dt} = g\left[\frac{dY}{dt},\ (\frac{dP}{dt})^*,\ (\frac{dy}{dt})^*,\ y,\ y^*\right] \qquad (2)$$

değişkenler üzerindeki yıldız, değişkenlerin beklenen değerlerini belirtmektedir. Eşitlik (1) ve (2), şu özdeşlikle tutarlı olmalıdır:

$$Y = Py \qquad (3)$$

Böylece eşitlik (1) ve (2)'den sadece biri bağımsız olmaktadır. Eşitlik (1) ve (2)'nin doğrusallaştırılmış bir versiyonunu gösterelim:

$$\frac{d\ \log\ P}{dt} = (\frac{d\ \log P}{dt})^* + \alpha\left[\frac{d\ \log Y}{dt} - (\frac{d\ \log Y}{dt})^*\right] + \gamma\left[\log y - (\log y)^*\right] \qquad (4)$$

$$\frac{d\ \log y}{dt} = (\frac{d\ \log y}{dt})^* + (1-\alpha)\left[\frac{d\ \log Y}{dt} - (\frac{d\ \log Y}{dt})^*\right] + \gamma\left[\log y-(\log y)^*\right] \qquad (5)$$

Nominal gelirdeki değişimin tümünün, fiyatlarda olduğu ve üretimin (çıktının) daima sürekli düzeyinde olduğu <u>basit miktar teorisi</u> varsayımı, $\alpha = 1$ ve $\gamma = \infty$ olarak değerlendirilerek elde edilir. γ'nın sonsuz değeri "tam fleksibl fiyatlar"a karşılık gelir ve $y = y^*$yi belirlerken α'nın birim değeri ise, fiyatların nominal gelirdeki tüm değişimi emip, reel gelirin uzun dönem büyüme oranında artmasını sağlar.

İşsizlik olduğu sürece nominal gelirdeki değişimin tümünün çıktıda ve sadece tam istihdam varken fiyatlarda olduğu basit kaynesgil varsayım ise: $y < y^*$ için $\left[d\log P/dt\right]^* = 0$ ve $\alpha = \gamma = 0$ olduğunda ve $y \geq y^*$ için $\alpha = 1$, $\gamma = \infty$ olduğu durumda gerçekleşir.

Yukarıdaki eşitliklerde görüldüğü gibi, fiyatların ve reel çıktıdaki değişim oranlarının ve nominal gelirin değişim oranlarının "sürekli" değerlerinden sapmasına, ya para arzı fonksiyonunda, ya da para talebi fonksiyonunda bir değişme neden olabilir.

Genel olarak, nominal gelir değişme oranı aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\frac{dy}{dt} = f\left[\left(\frac{dY}{dt}\right)^*, \frac{dM^S}{dt}, \frac{dM^D}{dt}, M^S, M^D\right] \qquad (6)$$

M^S (arzedilen para miktarı) ile talep edilen para miktarının (M^D) her zaman eşit olmasının gerekmediğini belirtmek için her iki sombol de kullanılmaktadır.

Eşitlik (4)'ün doğrusallaşmış özel bir şekli de yazılabilir:

$$\frac{d\log Y}{dt} = \left(\frac{d\log Y}{dt}\right)^* + \psi\left(\frac{d\log M^S}{dt} - \frac{d\log M^D}{dt}\right) + \Phi(\log M^S - \log M^D) \qquad (7)$$

Bu eşitliğin sağ tarafındaki son iki ayarlanma terimi, eşitlik (4) ve (5)'deki gibi açık şekilde yıldızlanmış (beklenen) büyüklük içermese de,kapalı biçimde içerir: Çünkü para talebi beklenen sürekli gelire ve beklenen fiyat değişim oranları kadar fiyatlara bağlı olacaktır.

Değişkenlerin beklenen değerleri ise, değişkenlerin geçmiş gözlenen değerlerinin feedback süreciyle belirle-

nir(182). Kısa dönem ayarlanma süreciyle uzun dönem dengesi arasındaki geçiş de, ölçülen değerlere beklenen değerlerin ayarlanmasıyla mümkün olur. Genel olarak belirtirsek

$$\left[\frac{d\log P}{dt}(t)\right]^{*} = f\left[\frac{d\log P}{dT}(T)\right] \tag{8}$$

$$\left[\frac{d\log Y}{dt}(t)\right]^{*} = g\left[\frac{d\log Y}{dT}(T)\right] \tag{9}$$

$$y^{*}(t) = h\left[(Y(T)\right] \tag{10}$$

$$p^{*}(t) = j\left[(P(T)\right] \tag{11}$$

Burada t, belli bir zaman anını gösterir. T ise, t'den önceki tüm tarihlerin vektörüdür.

to zamanında $d\log M^{S}/dt$'de (artma yönünde) bir kayma olduğunu düşünelim(183). Bu kayma, eşitlik (7)'de üçüncü parentezdeki terimi değiştirmezken, ikinci parentezde pozitif bir sapma yaratır. Sonuç olarak, (dlogY)/(dt), (dlogY)/(dt) * yi aşarak yükselecektir. Nominal gelirin ne kadar hızlı arttığı, kısmen ayarlanma hızı katsayısı Ψ'ye, kısmen de para talebi fonksiyonuna bağlıdır. Para talebi fonksiyonu sadece beklenen değerlere bağlıysa $(d\log M^{D}/dt)$, başlangıçta değişmeyecektir. O zaman her şey, sıfır ile birden yüksek değerler alabilen Ψ'e bağlı kalacaktır.

Nominal gelirdeki yükselme ne olursa olsun, bu artış, eşitlik (4) ve (5)'e uygun olarak üretim ve fiyatlardaki bir artışa bölünecektir. Eğer α, birimden küçükse, hem reel üretim hem de fiyatlar yükselmeye başlayacak ve nisbi değerleri

(182) Bilindiği gibi, Friedman ampirik çalışmalarında, beklenen değerleri, geçmişte gözlenen değerlerin bir ağırlıklı ortalama eğilimi olarak tanımlayan bir beklenti fonksiyon şekli kullanır: a.g.e., s.222.

$$y^{*}(t) = \beta \int_{T=-\infty}^{t} e^{(\beta-\alpha)(t-T)}\, y(T)\, dT$$

(183) a.g.e., s.232-233.

α'nın büyüklüğüne bağlı olacaktır. Fiyatlar ve nominal gelirdeki yükselme, geriye-beslenen (4), (5) ve (7) eşitlikleri ve (8), (9) eşitlikleri kanalıyla beklenen değişme oranlarını etkilemeye başlayacaktır.

Başlangıçta değişkenlerin seviyeleri üzerinde herhangi bir etkilenme yokken, süreç ilerledikçe seviyeler de etkilenmeye başlayacaktır. Eşitlik (7)'de, $\log M^S$, $\log M^D$'yi aşmaya başlar, böylece eşitlik (7)'nin ikinci teriminin $d\log Y/dt$ üzerine yaptığı artma etkisi, daha da artar. Aynı zamanda, eşitlik (4) ve (5)'de logy, logy*yi aşmaya ve bu suretle gelirin fiyatlarla absorbe edilen kısmı artıp, üretim tarafından emilen kısmı da azalmaya başlar. y ve P'nin değişen seviyeleri eşitlik (10) ve (11)'i etkileyerek y* ve P*nin değişmesini başlatır.

Tüm bu değişkenlerdeki değişmeler doğrudan, ayrıca da faiz oranları gibi değişkenler de dolaylı olarak para talebi fonksiyonunu etkilemeye başlamakta, sonuç olarak eşitlik (7)'deki $(d\log M^D/dt)$ ve M^D değişmektedir. Kuşkusuz ki süreç, ilgili değişkenlerin ölçülmüş değerlerinin sürekli değerlerine eşit olduğu zaman tamamlanacaktır(184). Kesin ayarlanma yolu, sistemin kayıp elemanının nasıl belirlendiğine ve parametrelerin sayısal değerlerine bağlıdır.

Bu bağlamda Friedman'ın basit miktar teorisi ve keynesgil basit gelir-harcama teorisine alternatif olarak geliştirdiği, IS-LM çerçevesine bağlı kalan modelini ele alabiliriz.

c) NOMİNAL GELİRİN PARASAL TEORİSİ (NOMİNAL GELİRİN BELİRLENMESİ)

Friedman'ın bu modelde, nominal gelir değişmelerinin fiyatlar ve çıktı arasında bölünmesi sorununu tam olarak

(184) a.g.e., 233.

cevaplandırılmamış biçimde bırakarak, sadece nominal gelirin kısa dönem ayarlanmalarının açıklanmasına geçtiği görülmektedir.

Bu basit modelde, devlet harcama ve gelirleri dikkate alınmayarak devletin mali rolü ve kapalı bir ekonomi varsayımı yapılarak da dış ticaret ihmal edilmektedir. Üzerinde yoğunlaşan konular, milli gelirin uyarılmış ve otonom yatırımlar arasında bölünüşü ile para arz ve talebinin ayarlanmasıdır.

Model 6 eşitlikle sunulur(185):

$$\frac{C}{P} = f\left(\frac{Y}{p}, r\right) \qquad (12)$$

$$\frac{I}{p} = g(r) \qquad (13)$$

$$\frac{Y}{P} = \frac{C}{P} + \frac{I}{P} \quad \left(\text{veya } \frac{S}{P} = \frac{Y-C}{P} = \frac{I}{P}\right) \qquad (14)$$

$$M^D = P.L.\left(\frac{Y}{p}, r\right) \qquad (15)$$

$$M^S = h(r) \qquad (16)$$

$$M^D = M^S \qquad (17)$$

Eşitlik (12)-(14) yatırım-tasarruf (reel) kesimi, (15) ve (17) ise parasal kesimi belirler.

Bu sistemde 6 eşitlik, 7 bilinmeyen söz konusudur: C, I, Y, r, P, M^D, M^S. Bir kayıp eşitlik vardır. O halde değişken-

(185) Burada C = tüketim harcamaları, I = yatırım harcamaları, Y = nominal gelir, P = fiyatlar genel seviyesi, r = nominal faiz oranı, S = tasarruflar, M^D = para talebi ve M^S = para arzıdır.

lerden biri sistemin dışından belirlenmelidir.

Friedman bu kayıp eşitliği, basit miktar teorisinin

$$\frac{Y}{P} = Y = Yo \qquad (18)$$

(tam istihdam varsayımı) eşitliğini; keynesgil basit-gelir-harcama teorisinin de,

$$P = Po \qquad (19)$$

(fiyat rijidliği varsayımı) eşitliğini ilave ederek çözdüğünü ifade eder. Yani, ilkinde reel gelir, ikincisinde fiyatlar sistemin dışında belirlenmektedir. Bu suretle, her iki teori de bilinmeyen sayısını 6'ya indirerek sistemi çözmektedir.

Friedman'ın alternatif olarak önerdiği üçüncü yol ise, kendi deyişiyle "daha dolaylı bir yoldur"(186) ve nominal gelirin fiyatlar ve reel gelir arasında ayrımını geçiştirerek daha ziyade bir nominal gelir teorisi türetmek amacıyla miktar teorisinin kullanılmasını kapsar(187).

İlk olarak, reel gelirin para talebi elastikiyeti birim varsayılmaktadır. bu suretle eşitlik (15),

$$M^D = Y.1(r) \qquad (20)$$

şeklini alır ve bu eşitlikte 1'nin sembolize ettiği fonksiyonel ilişkide reel gelir ve fiyatlar elimine edilebilmektedir.

İkinci olarak yapılan, Fisher'in reel-nominal faiz oranı ayrımı fikrini, Keynes'in cari piyasa faiz oranının daha uzun zaman içinde hâkim olacağı beklenen (r*) oranı tarafından belirlendiği fikrini birleştirmektir.

---

(186))M.FRIEDMAN (1971a): "A Monetary Theory of Nominal Income", JPE, 79(2), s.325.

(187) M.FRIEDMAN (1971c): A Theoretical Framework for Monetary Analysis, NBER, s.34.

Keynes'in likidite tuzağı görüşünün altında yatan, bazı varlık sahiplerinin (spekülatörlerin) cari faiz oranlarını, kendi beklentileri doğrultusunda belirlediği düşüncesini,

$$r = r^* \tag{21}$$

olarak belirtmek; Fisher'in reel ve nominal faiz ayrımını da,

$$r = \rho + \left(\frac{1}{P}, \frac{dP}{dt}\right) \tag{22}$$

olarak formüle etmek mümkündür. Burada ρ, reel faiz oranı, $\left[(1/p).(dP/dt)\right]$ ise fiyat seviyesindeki değişme oranıdır. Bu değerler gerçekleşmiş değerleri göstermektedirler. "Sürekli değerler"i belirtmek ise aşağıdaki şekilde mümkündür:

$$r = \rho^* + \left(\frac{1}{P} \cdot \frac{dP}{dt}\right)^* \tag{23}$$

Aynı denklem açılarak da yazılabilir:

$$r = \rho^* + \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt}\right)^* - \left(\frac{1}{y} \cdot \frac{dy}{dt}\right)^* = \rho^* - g^* + \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt}\right)^* \tag{24}$$

$$\rho^* - g^* = k_o \tag{25}$$

(25). eşitliği varsayım olarak alalım; yani beklenen reel faiz oranı ve beklenen reel büyüme oranı arasındaki fark, sistemin dışından belirlensin. Bu varsayım, modelin basit miktar teorisinin eşitlik (18) ve basit gelir harcama teorisinin eşitlik (19)'daki varsayımlarına karşılık gelmektedir. Bu varsayımın geçerliliği için iki yol vardır:

(i) Ya ρ^* ve g^* ayrı ayrı sabit kabul edilebilir;

(ii) Ya da, ikisinin birbirlerine doğru hareket ettikleri kabul edilebilir; böylece fark her ikisinden daha az değişecektir. Burada sözü edilen mutlak sabitlik değildir; fakat $(\rho^* - g^*)$'deki değişmelerin fiyatlardaki ve bu

yüzden nominal faiz oranlarındaki değişmelerle karşılaştırınca küçük olduğudur.

Friedman fizik ve beşeri sermaye stoklarının ve teknolojinin kısa dönem içinde çok az değiştiğini ve bu yüzden g*nin değerinin de çok yavaş değişeceğini belirtmektedir. Aynı şekilde reel faiz oranlarının da aşırı şekilde istikrarlı olduğu ampirik kanıtlara dayanarak ifade edilmektedir(188).

Ancak Friedman, tasarruf-yatırım sektörünü incelerken, reel faiz oranlarını sabit kabul etmeyi aşırı şekilde hatalı görür. Para talebi için reel faiz oranı, en fazla destekleyici bir faktör olduğundan sabit kabul etmek tamamen tatminkâr bir yolken; yatırım-tasarruf ilişkisinde böyle bir kabul ciddi hatalara yol açar (Friedman buna "Hamlet'i dışarda bırakmak" diyor).

Daha önceki çalışmalarında bu yaklaşımı benimsemeye eğilimli olmasına rağmen, Friedman bu modelde reel ve nominal değişkenleri bu şekilde birleştirme yolunu kabul etmemekte ve bu yüzden yatırım-tasarruf sektörünü "bitmemiş bir iş" olarak kabul etmektedir(189).

Şimdi, özelliklerini açıklamaya çalıştığımız modelin ilgili eşitliklerini, başta yazılan basit modelde yerine koymak için, eşitlik (15) yerine (20)'yi ikame ederek (16) ve (17)'yi aynen bırakarak ve (24)-(25)'i birleştirerek yazalım:

$$M^D = Y_\bullet\, 1(r) \qquad (20)$$

$$M^S = h\,(r) \qquad (16)$$

$$M^D = M^S \qquad (17)$$

$$r = ko + \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt}\right)^* \qquad (26)$$

---

(188) M.FRIEDMAN (1971a): s.327.

(189) a.g.e., s.330.

Bu, dört denklemli ve dört bilinmeyenli (M^D, M^S, Yver) bir sistemdir. Fiyatlar ve miktarlar modele ayrı ayrı girmemekte, denklemler seti bir nominal gelir modeli oluşturmaktadır. Basitlik için, nominal para arzını faiz oranının bir fonksiyonu olarak değil, egzojen olarak düşünerek M(t) diye gösterelim Eşitlik (20), (16) ve (17)'den aşağıdaki eşitlikleri elde edebiliriz:

$$Y(t) = \frac{M(t)}{L(r)} \qquad (27)$$

veya $Y(t) = V(r).M(t)$ (28)

Burada V dolanım hızını göstermektedir. Bu durumda eşitlik, standart miktar teorisine dönüşmektedir. Eşitlik (26) ve (28), herhangi bir zaman anında nominal gelir düzeyini belirleyen iki denklemli bir sistem oluşturmaktadırlar. Nominal geliri geçmişte belirlenmiş olarak kabul etmek uygun olduğundan eşitlik (28)'i,

$$Y(t) = V\left[(Y(T)\right].M(t) \; ; \quad T < t \qquad (29)$$

olarak yazmak mümkündür. Burada V, gelirin geçmiş değerlerinin bir fonksiyonudur. Gelirin geçmiş değerleri ise, geçmişteki para miktarına bağlıdır. Yani, hız, tarihsel para miktarının fonksiyonu olan tarihsel gelire, piyasa faiz oranı kanalıyla bağlıdır. Sonuç olarak aşağıdaki formülasyona ulaşılmaktadır:

$$Y(t) = F\left[M(T)\right].M(t) \quad ; \quad T < t \qquad (30)$$

Bu eşitliklerde ko değerinin kapsandığı açıktır:

Bu duruma göre, (29) ve (30) eşitlikleri, eşitlik (26) yoluyla, k_σ'ın ve onun parçaları olan ρ^* ve g*'nin daha temel uzun dönemli reel güçleri (teknoloji, beşeri ve beşeri olma-

yan kaynaklar gibi) belirlediği/ayarladığı uzun dönemli bir trend etrafında nominal gelirin hareketlerini açıklamaktadır.

Bir örnekte modelin dinamik yapısını görmek mümkün olabilir. Eşitlik (28)'in her iki tarafının logaritması ve zamana göre diferansiyelleri alındığında,

$$\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} = \frac{1}{V} \cdot \frac{dv}{dt} + \frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt}$$

$$= \frac{1}{V} \cdot \frac{dV}{dr} \cdot \frac{dr}{dt} + \frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt} \qquad (31)$$

(1/V) (dV/dr) yerine S, ve (dr/dt) yerine eşitlik (26)'nın sağ tarafının türevini korsak:

$$\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} = S \cdot \frac{d}{dt} \left[\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} \right]^* + \frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt} \qquad (32)$$

elde edilir.

Gelirin beklenen büyüme oranının, basit bir adaptif beklentiler modeliyle belirlendiğini varsayalım:

$$\frac{d}{dt} \left[\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} \right]^* = \beta \left[\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} - \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} \right)^* \right] \qquad (33)$$

Eşitlik (32)'yi (33)'de yerine korsak ve (1/Y)(dY/dt) için çözersek, sonuç

$$\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} = \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} \right)^* + \frac{1}{1-\beta s} \left[\frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt} - \left(\frac{1}{Y} \cdot \frac{dY}{dt} \right)^* \right] \qquad (34)$$

Her iki taraftan (1/M)(dM/dt) düşülürse eşitlik (34)'ü aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$\frac{1}{V} \cdot \frac{dv}{dt} = \frac{\beta s}{1-\beta s} \left[\frac{1}{M} \cdot \frac{dM}{dt} - \frac{1}{Y^*} \cdot \frac{dY^*}{dt} \right] \qquad (35)$$

Sistemde $0 < \beta s < 1$ olduğu varsayılmaktadır ve bu, sistemin dinamik istikrarlılık koşuludur. Sonuç, paradaki değişme oranının, gelirin değişme oranını belirlediğidir. Eğer paranın değişme oranı, gelirin beklenen değişme oranına eşitse, nominal gelir, parayla aynı oranda değişmektedir. Paranın değişme oranı, nominal gelirin beklenen değişme oranını aşarsa, nominal gelirin fiili değişme oranı, paranın değişme oranını da aşacak şekilde artacaktır. Hız bir "boom" döneminde artıp; "resesyon"da azalacaktır. Bu sonuç, Friedman'ın 1959'daki makalesinde vardığı sonucun bir tamamlayıcısı olmakta; ve burada, hızın döngüsel hareketleri ölçülmüş ve sürekli gelir arasında ayrım yapılarak açıklanmaktadır(190).

Kısaca belirtmek gerekirse, Nominal Gelirin Parasal Teorisi'nin temel elemanları şunlardır:

a) Para talebinin reel gelire göre elastikiyetinin birim olması

b) Nominal piyasa faiz oranının beklenen reel oran artı fiyatlarda beklenen değişim oranına eşit olması

c) Beklenen reel faiz oranı ile uzun dönemli reel büyüme oranı arasındaki farkın sistemin dışından belirlenmesi,

d) Para arzına, tam ve eşanlı olarak ayarlanan para talebi miktarı.

d) DEĞERLENDİRME

Friedman Basit Miktar Teorisi ve Gelir-Harcama Teorisi'ne alternatif olarak sunduğu modelinin, diğer iki modele göre daha tatminkâr olduğunu (özellikle kısa dönem dalgalanmalarının ardındaki güç olarak beklentilere verdiği önem açı-

(190) a.g.e., s.332.

sından) belirtmesine rağmen, kendi modelinin de açmazları olduğunu belirtmektedir. Herşeyden önce modelinin, diğer iki modelle paylaştığı ortak unsuru, nominal gelirdeki bir değişimin fiyat ve miktar (çıktı) değişmeleri arasında bölüneceği oranlar ve bunu belirleyen faktörler hakkında doğrudan birşey söyleyememesidir(191). Başlangıçta bu amaçla yola çıkılmasına rağmen,Friedman'ın bundan ayrılıp nominal gelirin kısa dönem dalgalanmalarının açıklanmasına yöneldiğini daha öncede belirtmiştik.

Sonuç olarak Friedman'ın "teorik çatısı"na getirilen pek çok eleştirinin toplu bir değerlendirmesini yapmak yararlı olacaktır:

1- Friedman'ın modeli,reel oranları sabit tutarak, mali değişkenleri (vergi oranları, hükümet harcamaları) ve nispi fiyatları önemsemeyerek, kısa dönemdeki harcamaları ve piyasa faiz oranlarındaki değişmeleri açıklayabilecek pek çok değişkeni ihmal etmektedir(192).

Gerçekten de Friedman'ın makro değişkenlerle çalışan modeli, nispi fiyat analizinin ayrıntılarına inmemektedir. Temel olarak, mikro temellerden hareket edilmesine rağmen, modelde makro ve mikro ayrımında, kaynesyen analizde olduğu gibi bir bulanıklığın mevcut olduğu dikkati çeker(193). Nispi fiyat analizinin tümüyle yok farzedildiğini söylemek ağır ve yanıltıcı bir eleştiridir; sunulan modelde bir para arzı artışı karşısında nispi fiyatların dayanıklı tüketim malları lehine olduğunu söylemek mümkün olsa da bu yetersizdir.

---

(191) a.g.e., s.333 ve s.337.
(192) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972).
(193) M.H.WILLES (1981): s.83.

2- Faiz oranlarının para talebi ve dolaşım hızı fonksiyonlarına dahil edilmesi çeşitli eleştirilere açık olmaktadır: Bir kere, faiz oranlarının para talebi fonksiyonuna dahil edilmesinin, monetarist analizdeki reel-parasal kesim ayrımını (paranın yansızlığını) ortadan kaldırdığı, aynı zamanda böyle bir kabülün Keynes'in miktar teorisine saldırılarını kabul etmek olduğu ileri sürülebilir(194).

İkincisi, faiz oranlarından bağımsız olmayan bir hız fonksiyonu durumunda, monetarist kurala bağlı politikaların çekiciliği de kaybolmaktadır.

Friedman, pür teori sorunu olarak bu eleştirilerin eksik ve yanlış olduğunu belirtmekte ve reel ve parasal kesim ayrımı için faiz oranlarının dışlanmasının gerekli bir koşul olmadığını öne sürmektedir(195). Eğer faiz oranları istikrarlıysa, onların para talebi fonksiyonuna dahil edilmesi, nominal gelir ve fiyat değişmelerini öngörmek için bir engel oluşturmamaktadır. Reel-parasal kesim ayrımı için yeterli koşul ise, nominal gelir ve fiyatlar için ayrı ayrı düşünülmelidir: Nominal gelirdeki değişmeler açısından, fonksiyona dahil olan reel faktörlerin istikrarlı olması yeterlidir (Somut düzeyde düşünülürse, kişi başına reel gelire göre reel para miktarının talep elastikiyetinin birim olması yeterlidir).

Fiyatlar seviyesi ise sadece parasal büyüklüklere değil, aynı zamanda reel üretime bağlı olduğundan, fiyatlardaki değişmelere tamamıyla parasal olarak bakabilmek için, toplam reel üretimi sabit kabul etmek gerekmektedir(196).

---

(194) H.G.JOHNSON (1965): "A Quantity Theorist's Monetary History of the United States", EJ, 75(298) s.388-396' dan aktaran M.FRIEDMAN (1969: s.143.

(195) M.FRIEDMAN (1969): s.146-147.

(196) a.g.e., s.148.

Bu suretle model, para talebinin faize duyarlılığını kabul eden, fakat faiz oranlarını sabitleştirerek kestirme bir yolla miktar teorisini koruyan bir model olmaktadır(197).

Ayrıca modelin para talebiyle ilgili nominal faiz oranlarındaki dalgalanmaların sadece enflasyon pirimi ile bağlantılı olduğu (reel faiz oranının sabit olduğu) temel varsayımının, yatırım ve tasarruf kararlarıyla ilgili reel oranların kısa dönemde değiştiği kabulüyle ne ölçüde tutarlı olduğu da sorgulanmaya açıktır(198).

Friedman ise bu şekilde davranmanın, kendi Marshallyen yöntemi ile hiçbir çelişkisi olmadığını belirtmekte; Marshallyen bir yaklaşım açısından tek bir "teori" değil, farklı problem ve amaçlara uygun farklı teorilerin olduğu, bu nedenle de nominal gelirdeki dalgalanmaların analizinde reel faiz oranlarını sabit tutan bir teoriyi kullanmakla, reel gelirdeki dalgalanmaların analizinde ise reel faiz oranlarının değişken olduğu bir teoriyi kullanmanın tutarsızlık olmayacağını, dolayısıyla Tobin'in eleştirilerinin haksız olduğunu iddia eder(199).

Yine de bu konuda Friedman'ın sorunu tam çözülmemiş bıraktığını söylemek gerekir. Kendisinin de yatırım-tasarruf kesimi değerlendirmesini "bitmemiş bir teşebbüs" olarak değerlendirdiğini hatırlatalım. O'na göre, faiz oranları para talebi fonksiyonuna girsin veya girmesin, yatırım-tasarruf eğilimlerindeki dalgalanmalar denge faiz oranlarını etkileyecektir. Bu duruma göre, para stoku seviyesi reel değişkenleri etkileyemese de, reel değişkenler veri bir para stoku ile tutarlı olan nominal gelir ve fiyatlar seviyesini etkileye-

(197) J.TOBIN (1972a): "Friedman's Theoretical Framework", JPE, 80(5), s.856.

(198) a.g.e., s.857.

(199) M.FRIEDMAN (1972):

bilecektir(200).

3- Friedman, nominal gelirdeki önemli değişmelerin, hemen hemen kaçınılmaz şekilde nominal para arzındaki değişmelerin sonucu olduğunu, para arzının egzojen olduğunu varsayarak, vurgulamaktadır. Nedenselliğin yönünün neden paradan gelire doğru(201) olduğu ise, ampirik delillere dayandırılır. Oysa, para arzının da birkaç değişkenin (başta faiz oranları ve gelir) fonksiyonu olduğunu gösteren deliller de mevcuttur. piyasa faiz haddi, servet veya gelirden paraya doğru olan "feedback" zayıf olsa bile, bu paranın tümüyle otonom olarak kabul edilmesiyle farklı bir sonuçtur(202).

4. ENFLASYON ANALİZİ

a) ENFLASYONUN TANIMI: TALEP VE MALİYET ENFLASYONU

Bilindiği gibi II. Dünya Savaşı sonrasındaki iktisadi sorun, sanıldığının tersine, depresyon değil, enflasyon sürecinin ortaya çıkması olmuştur. Savaşın finansman yöntemi, temel olarak ucuz para politikasının benimsenmesi; bunun enflasyonist fiyat artışlarına yol açmasını önlemek için de ücret ve fiyat kontrollerine (faiz oranlarının düşük tutulması) başvurulması ve bu suretle hükümet borçlanmalarının artması olmuştur.

Ancak bu yöntemle savaş döneminde önemli bir enflasyonun önlenmesi, savaş sonrası dönemde giderek artan rahatsız-

---

(200) M.FRIEDMAN (1969): s.150.

(201) Ancak etkinin yönü kısa dönemde, uzun döneme göre daha muğlak bir yapı göstermektedir. Para stokundaki değişmeler, kısa dönemde gelir ve fiyatlardaki değişmelerin bağımsız bir nedeni olduğu kadar, aynı zamanda bir sonucu da olmaktadırlar. Bkz. M.FRIEDMAN (1969): s.179.

(202) K.BRUNNER-A.MELTZER (1972): s.846.

lıkların birikmesi pahasına başarılmıştır(203). Savaş sonrasında şiddetli bir resesyonun yaşanacağı korkusu, savaştaki politikaların daha sonra da aynen sürdürülmesinin itici gücü olmuştur. Bir yandan bu politikalar, diğer yandan savaş sırasında halkın elinde birikmiş likit aktif fazlası, enflasyonist bir talebin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Bu likit aktif fazlasının bazı parasal reformlarla dengelenmemesinin sonucu, kapitalist batı dünyasında, özellikle İngiltere ve Amerika'da enflasyon sorununu ortaya çıkarırken, doğal olarak, iktisatçıların da dikkatlerini enflasyon analizine yöneltmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Enflasyonun, 1950'ler ve 60'larda da sürmesinin bir sonucu olarak, mevcut enflasyonun nedenlerinin sorgulanması ve enflasyonla savaşmak için parasal bir sınırlamanın uygun olup olmadığı üzerine yoğun bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmanın bir yanı, aşırı talep olmadığı halde, sendikaların pazarlık güçleriyle ücretleri ve tekelci firmaların da idari faaliyetleriyle fiyatları yukarı iterek fiyat artışları yarattıklarını öne süren Maliyet Enflasyonu (Cost-push) görüşü; diğer yanı ise, enflasyonun nedeninin sadece aşırı talep olduğunu öne süren Talep Enflasyonu (demand-pull) görüşüdür(204). İlk görüş, enflasyonu parasal olmayan (sosyolojik) faktörlerle açıklarken, ikincisi için parasal faktörler ön plandadır(205).

Maliyet enflasyonunun gerisinde yatan temel faktör, bazı piyasaların serbest rekabet koşullarından uzakta çalış-

(203))H.G.JOHNSON (1970): "A Survey of Theories of Inflation", H.G.JOHNSON (1970): Essays in Monetary Economics, Sec. Ed., George Allen and Unwin Ltd., s.112.

(204) a.g.e., s.114.

(205) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): Monetarism, Theory, Evidence and policy, Martin Robertson, Oxford, s.72 ve G.G.MACESICH (1983): s.139.

tıkları ve talepten etkilenmedikleridir. Dolayısıyla enflasyonu başlatan güç olarak kabul edilen ücret artışları (veya kârların arttırılması amacıyla yapılan fiyat artışları) emek piyasasının arz ve talep koşullarından bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır(206).

Cari fiyatlarda toplam talebin, toplam mal ve hizmet arzını aştığı durumlarda ortaya çıkan fiyat artışları ise, talep enflasyonu olarak adlandırılır(207).

Bu geleneksel ayrıma göre, talep enflasyonu etkin olduğu zaman, Müteşebbislerin kazançları maliyetlerinden daha hızlı artmakta olduğundan talep enflasyonu kârların yüksek olduğu bir durumu belirtirken, maliyet enflasyonu etkin olduğunda, maliyetler kazançlardan daha hızlı artmakta ve kârlar ile iktisadi faaliyetler düşerek işsizlik tehlikesi ortaya çıkmaktadır(208).

Enflasyonun nedenleri üzerine bu çok bilinen ayrımın her zaman çok açıklayıcı olmadığı ve enflasyonu tiplere ayırmanın ampirik olarak da mümkün olmadığı gerekçesiyle, her iki görüşü birleştirmeye çalışan eklektik açıklamaların var olduğunu da belirtelim.

Bu görüşler açısından, talep artışlarının mı, maliyet artışlarının mı enflasyonun nedeni olduğu konusunda "tavuk-yumurta" benzetmesindeki gibi açıklık yoktur. Örneğin sadece tekelci güçlerin veya sendikaların, sürekli bir fiyat artışı yaratmak için yeterli olmadığı, bir maliyet enflasyonunun ancak talep enflasyonuyla birleşirse sürebileceği, dolayısıyla

---

(206) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.72 ve Ö.ULUATAM (1980): Makroiktisat, S yayınları, Ankara, s.275.

(207) G.MACESICH (1983); s.140.

(208) J.HICKS (1975): "What's Wrong with Monetarism", LBR, No: 118, s.1.

bir ücret-fiyat sarmalının olduğu belirtilmektedir(209).

Monetaristler yukarıda kısaca sözünü ettiğimiz enflasyon görüşlerini ve geleneksel ikili ayrımı genellikle reddetmeseler de, temelde onlar için enflasyon, fiyatlar genel seviyesinde bir yükselmeye yol açan bir talep artışına dayanır. Talep artışlarını yaratan temel neden ise, parasal genişleme oranındaki bir artıştır. Ancak arzedilen mal ve hizmet miktarı (kısaca üretim), artan para miktarı kadar hızla artıyorsa, fiyatlar istikrarlı kalacaktır. Enflasyon, para miktarı, üretimden çok daha hızlı bir şekilde arttığında ortaya çıkar ve üretim birimi başına para miktarı ne kadar fazla artıyorsa, enflasyon oranı da o kadar yüksek olacaktır(210).

Friedman parasal olmayan diğer bazı faktörlerin, fiyatlar genel seviyesini veya özel fiyatları geçici bir süre için etkileyebileceğini kabul eder. Örneğin maliyetleri artmış bir üretici ürününü yüksek fiyatlarla satabilir, ancak tüm üreticiler bunu birlikte gerçekleştiremezler; çünkü böyle bir durumda para miktarı değişmezse tüketicilerin daha önce satın aldıkları kadar alım güçleri olmayacaktır. Para miktarı değişmedikçe, sadece nisbi fiyatlarda değişme olabilir. Fakat bu enflasyonist bir trend değildir. Maliyetlerdeki artış, sadece onları finanse etmek için para yaratılırsa süren bir enflasyona neden olabilecektir(211).

---

(209) Enflasyon konusunda eklektik görüşler için Bkz. C.L. SCHULTZ (1969): "Sectoral Shifts and Inflation", R.J. BALL and P.DOYLE (1969) (eds): Inflation, Penguin, s.209-218 ve M.MACHLUP (1969): "Cost push and Demand pull", R.J.BALL and P.DOYLE (1969) içinde, s.149-176. Shultz sektörel talep enflasyonunu geliştirirken, Machlup talep ve maliyet enflasyonlarının herbirini üç başlık altında incelemektededir. Ayrıca Bkz. G.MACESICH (1983)0 s.140-150.

(210) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): Free to Choose, Penguin, s.299.

(211) E.BUTLER (1985): s.114-115.

Kısacası Friedman, uzun süreli bir enflasyonun, "her zaman ve her yerde parasal bir olgu" olduğunu açıkça belirtmektedir(212).

Transmisyon sürecinin açıklanmasında çok ayrıntılı biçimde belirttiğimiz gibi, kısa ve uzun-dönem ayırımı, fiyat değişmeleri ve para miktarı açısından önem taşımaktadır. Kısa dönemde ekonomide fiyatların gelecekteki seyri ile ilgili bekleyişler ve fiili üretim seviyesi ile beklenen üretim seviyesi arasındaki farklılıklar, parasal değişmelerin, fiyat ya da reel üretim (gelir) artışları şeklindeki bölünüşünü etkilemektedir.

Fiyat seviyesi, bir yandan para miktarının zaman içindeki artışına, diğer yandan da fiilî (cari) gelir seviyesinin beklenen gelir seviyesine göre farkına bağlı olarak artarken; reel gelir de cari gelir ve beklenen gelir arasındaki farka bağlı olarak artabilecektir. Fiyatlar ve gelirler konusunda geçmişte edinilen tecrübeler kişilerin uzun dönemde bekleyişlerini etkileyecektir. Para ve gelir seviyelerindeki değişmelerin beklenen değerleri, geçmiş dönemlerin değişmelerine eşitleneceğinden, fiili ve beklenen değerler arasındaki fark kalkacak ve uzun dönemde fiyat seviyesini belirleyen temel etken para miktarı olacaktır.

Görüldüğü gibi, Friedman'ın analizinde, parasal bir değişmenin ardından fiyatlar, üretim, nominal gelirin ayarlanma sürecinin belirlenmesinde bekleyişler büyük önem taşımaktadır. "Bir fiyat artışı, bekleyişler üzerine yaptığı etkiye bağlı olarak tamamıyla ters etkiler yaatabilir. Bir fiyat artışı, fiyatların daha da çok artacağının habercisi olarak yorumlanırsa, insanların nakit paradan kaçışını hızlandırabilirken, geçici bir artış olarak yorumlandığında onların

(212) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): s.299.

gelirlerine göre daha fazla nakit tutmak istemelerine yol açacaktır"(213).

Friedman, enflasyonun parasal bir olgu olduğu önerisinin enflasyonun nedenleri ve tedavisinin anlaşılması için önemli bir başlangıç oluşturduğunu; ancak hükümetlerin neden parasal bir aşırı genişlemeye yöneldiği konusunun çok daha önemli bir sorun olduğunu belirtir(214).

Friedman, aslında enflasyonla çözülmesi mümkün olmayan bazı hedefler için hükümetlerin aşırı parasal bir genişlemeye giriştiğini belirtir: Bunların başında, daha fazla hükümet harcamaları için, vergiler ve halktan borçlanma gibi cazip olmayan finansman yollarındansa, parasal genişlemenin tercih edilmesi gelir. Enflasyonun cazip tarafı, özel yasalara gerek olmadan empoze edilebilir gizli bir vergi olmasıdır(215). Fazladan basılmış para, parasal balanslardan alınan bir vergiye eşittir. Denge durumunda bu vergide elde edilen reel getiri, reel para stokuyla fiyat değişim oranının çarpımına eşittir. Yani, reel fiyat artış oranı vergi oranıyken, reel para stokuysa vergi tabanıdır(216).

Ayrıca enflasyon, gelirleri artırıp daha yüksek dilimlere iterek vergi oranlarını yükseltir ve bu suretle dolaylı olarak da gelir (revenue) sağlar. Enflasyon üçüncü bir kanaldan hükümet borçlarının bir kısmını temizleyerek de gelir getirmektedir(217). Ancak enflasyon vergisinin ne kadar gelir

---

(213) M.FRIEDMAN and A.J.SCHWARTZ (1963): A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton Un.Press, Princeton, s.583.

(214) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): s.309.

(215) E.BUTLER (1985): s.131.

(216) M.FRIEDMAN (1971b): "Government Revenue from İnflation", JPE, 79(4), s.846-847.

(217) M.FRIEDMAN and R.FRIEDMAN (1980): s.314-315.

sağlayacağı para otoritelerince doğrudan belirlenemez, bu gelir halkın ve bankaların tutumlarından önemli ölçüde etkilenir(218).

Enflasyonun ekonomide gerçekleştireceğine inanılan, fakat Friedman'ın karşı olduğu hedeflerden biri, enflasyonla servet ve gelirin yeniden dağılımının sağlanacağı, ücretlerden kârlara doğru olan gelir akımının ekonomide yatırımları teşvik edeceği düşüncesidir. Friedman bunun tersine işleyeceğini belirtmektedir(219). Üçüncü bir hedef ise, enflasyon yaratarak işsizliğin önlenmesidir. Friedman'ın bunu tamamıyla geçici bulduğunu; uzun dönemde parasal büyüklüklerle (para miktarı) reel değişkenleri (istihdam) değiştirmenin mümkün olmadığını belirtir. Bu son nokta bizi keynesyen ve monetarist iktisat arasında temel tartışma konularından biri olan enflasyon-işsizlik trade-off'unun (Philips Analizi) reddi konusuna götürür.

b) NEGATİF EĞİMLİ PHILLIPS EĞRİSİNİN BAŞARISIZLIĞI VE DOĞAL İŞSİZLİK ORANI HİPOTEZİ

H.G.Johnson, savaş sonrasında keynesyen teorinin parasal analize yaptığı en önemli katkının, ücret enflasyon oranıyla işsizlik seviyesini ilişkilendiren Phillips Eğrisi Analizi olduğunu belirtir(220). Bu analizin temeli, A.W.Phillips in 1958'de yazdığı ünlü makalesinde(221) İngiltere'nin 1861-1957 gibi uzun bir dönemine ilişkin verilere dayanarak vardığı ve işsizlikle parasal ücret değişim oranları arasında is-

(218) G.MACESICH (1983): s.150.

(219) E.BUTLER (1985): s.129.

(220) H.G.JOHNSON (1972b): Inflation and monetarist Contraversy North Holland Publishing Company, s.58.

(221) A.W.PHILLIPS (1958): "The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1861-1957", Economica, 25(100) ayrıca R.J.BALL and P.DOYLE (1970) içinde s.277-297.

tikrarlı, negatif bir ampirik ilişkinin olduğunu belirten Phillips Eğrisidir. Phillips, ampirik analizinde, parasal ücret oranlarının tıpkı mal fiyatlarının mal arz ve talebine göre oluşumu gibi, emek arz ve talebine göre belirlendiğini varsaymakta(222), dolayısıyla (statik) arz-talep eğrilerine dayanmaktadır. Ele alınan dönemin verilerine göre, işsizlik düşük olduğunda parasal ücret değişim oranlarının yüksek, işsizlik yüksek olduğunda ise parasal ücret değişim oranlarının düşük olma eğilimi kesin görülmektedir(223). Buna göre çizilen Phillips Eğrisi doğrusal olmayan negatif eğimli bir eğridir (Şekil 3).

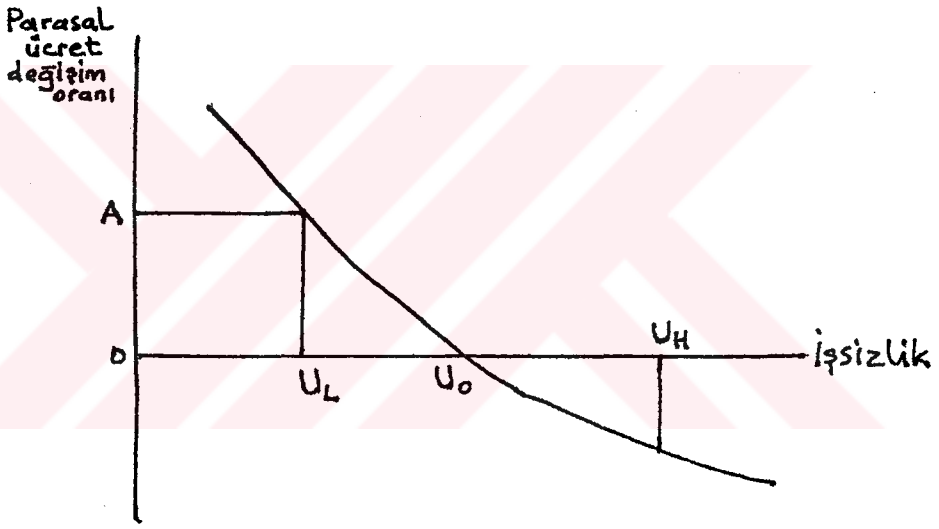

Şekil 3

Bu eğri, sadece iki değişken arasındaki ilişkinin bir resmini sergilemekte, ilişkinin nedenselliğini açıklamamaktadır. Lipsey (1960), Phillips analizini geliştiren bir açıklamayla analizi teorik bir temele oturtmaya çalıştı(224). Parasal ücret artış oranları ve aşırı talep arasındaki pozitif

(222) a.g.e., s.277.

(223) a.g.e., s.281.

(224) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.80. Ayrıca Bkz. D.LAIDLER (1973): "The Phillips Curve, Expectations and Incomes Policy", H.G.JOHNSON and A.R.NOBAY (1973): The Current Inflation, Macmillan Press Ltd., s.77-78.

doğrusal ilişki ile aşırı talep ve işsizlik arasındaki negatif doğrusal-olmayan ilişkiyi birleştirerek parasal ücret artış oranları ile işsizlik arasındaki negatif doğrusal-olmayan ilişkiye açıklık getirdi.

Kısaca, Plillips ve Lipsey'in geliştirmiş olduğu, Phillips analizinin iki nedenle keynesyen teoride çok önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz. İlki, analizin önemli iktisat politikası çıkarsamalarına sahip olmasıdır. Analizin öne sürdüğü temel nokta, yüksek istihdamla fiyat istikrarının birlikte başarılamayacağıdır(225). Politika yapımcıları bu iki hedeften birini, diğerinin aleyhine seçebilirler. Örneğin Şekil 2'de gösterildiği gibi, U_L gibi bir düşük işsizlik hedefi, ancak A oranında bir enflasyonu kabul etmekle mümkün olabilmektedir(226).

Phillips yaklaşımının keynesyen teoride hızla önem kazanmasının diğer nedeni ise, eksik olduğu herkesçe kabul edilen keynesyen sistemin reel kesimle parasal kesimi bağlayan kayıp eşitliğini Phillips eğrisinin sağladığı inancıydı(227). Friedman'a göre bu yanlış bir inançtı; çünkü keynesyen sistemde kayıp olan eşitllik denge fiyat seviyesiydi ve Phillips eğrisi bunu sağlayamıyordu.

Phillips Analizi ilk şekillendiğinden itibaren çeşitli nedenlerle artan kuşkuların odağı olmuştur. Herşeyden önce, ampirik bir ilişkinin doğru bir iktisadi yasa (Engel Eğrisi veya Pareto Dağılım Yasası gibi) olarak sunulması kuşku yaratan bir konu olmuştur. İkincisi, Phillips Eğrisinin ardındaki

---

(225) D.LAIDLER (1973): s.77.

(226) M.FRIEDMAN (1977): "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment", JPE, 85(3), s.455.

(227) M.FRIEDMAN (1975): Unemployment versus Inflation? An Evolution of Phillips Curve, IEA, Lecture, No: 2, s.18.

teori, iktisadi piyasaların dinamikleri hakkında çok ham, çok sade, karmaşık olmayan bir açıklama getirmektedir. Bir kere, belli bir piyasada fiyat ayarlamaları diğer piyasalardaki gelişmelere bakılmadan aşırı arz ve talebe bağlı olarak belirlenmekte, ikinci olarak, bu amaç için parasal fiyat ayarlamaları ile reel nisbi fiyat ayarlamalarının özdeş olduğu varsayılmaktadır. Üçüncüsü, bilimsel önemi az olsa da, pratik önemi fazla olan Phillips eğrisi yaklaşımının, 60'ların sonu ve 70'lerden itibaren daha hızlı enflasyon ve daha fazla işsizliğin birlikte ortaya çıkması (stagflasyon) karşısında açıklayıcılığını tamamiyle yitirdiğidir(228).

Friedman'a göre, Phillips analizindeki en büyük hata, A.Smith'den beri bütün iktisatçıların emek arz ve talebi analizinde, ilgili değişken olarak reel ücretleri almasına karşın, Phillips eğrisini parasal (nominal) ücret hareketleri hakkında bir hipotez olmasıdır(229). Bu iki kavramın birbiri yerine geçebilmesi ancak fiyat seviyesinin istikrarlılığı ile mümkündür. Friedman'a göre, Phillips'in böyle bir yaklaşıma yönelmesi, genel entellektüel havadan etkilenip, keynesyen devrimin temel elemanlarından olan fiyatların rijidliği varsayımını benimsemiş olmasındandır(230).

Eğer emek talebi fazlası, işsizlikle ters yönde, reel ücret değişim oranıyla da pozitif ilişkiliyse, o zaman reel ücretlerle işsizlik seviyesi arasında istikrarlı bir ters ilişkiden söz edilebilir. Fakat bu ilişki Phillips eğrisi değildir; buradan Phillips eğrisini elde edebilmek için, beklenen fiyat enflasyon oranının dahil edilmesi gerekir(231). Beklenen enflasyon oranı ise cari oran değil, uzun bir dönem

---

(228) H.G.JOHNSON (1972b): s.58-59.
(229) M.FRIEDMAN (1975: s.15.
(230) a.g.e., s.17.
(231) D.LAIDLER (1973): s.79-80.

için yapılan ücret sözleşmelerinin yapıldığı dönem içinde olacağı beklenen fiyatlar seviyesidir.

Analizde bir kez emek arz ve talebinin reel ücretleri belirlediği; ve ilgili reel ücretin belirlenmesinde cari fiyatlar değil, beklenen fiyatların gözönüne alındığı kabul edilirse, tek bir makro Phillips eğrisi değil, her beklenen enflasyon seviyesine karşılık gelen farklı bir Phillips eğrisi olacaktır(232). Beklenen enflasyon oranı arttıkça Phillips eğrisi yukarı kayacaktır.

Friedman'ın ve Phelps'in geliştirdiği beklentilerin dahil edilmiş olduğu Phillips analizinde, bekleyişlerin belirlenmesi deneme-yanılma (error-learning) ya da aynı anlama gelen (adaptive expectations) uyumcu bekleyişler hipoteziyle açıklanmaktadır(233). Bu hipoteze göre, geçmiş tecrübelerinden bilgilenen birey, gelecek hakkındaki bekleyişlerini ilgili değişkenin beklenen ve fiili değerleri arasındaki farka göre düzenlemektedir. Matematiksel olarak beklenen enflasyon oranı, tüm geçmiş enflasyon oranlarının ağırlıklı bir ortalaması olarak ve geçmişe gittikçe ağırlıklar azalarak hesaplanmaktadır(234).

Şimdi, Friedman ve Phelps'in alternatif olarak geliştirdiği, toplam nominal talepte ortaya çıkan beklenmedik (unanticipated) değişmelerin kısa ve uzun-dönem etkileri arasında ayrım yapan Doğal Oran Hipotezine bakabiliriz(235).

Ekonomide istikrarlı bir denge durumundan başlayalım.

---

(232) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.84.

(233) D.LAIDLER (1975): "The End of Demand Management: How to Reduce Unemployment in the 19704s", M.FRIEDMAN (1975) içinde, s.39.

(234) M.FRIEDMAN (1975): s.25.

(235) M.FRIEDMAN (1977): s.456-459.

Toplam nominal talepte beklenmedik bir hızlanma olsun. Her bir üretici bu değişimin kendine özel mi yoksa genel mi olduğunu bilemeyecek ve durumu kendi ürününe olan talepte bir artış olarak değerlendirme eğiliminde olacaktır. Böyle bir durumda üretici, ürününü gelecekte beklenen piyasa fiyatından daha yüksek olacağını sandığı fiyattan satmak için daha çok üretmek isteyecek, bunun için de yeni işçileri çekebilmek amacıyla daha yüksek bir nominal ücret ödemeye gönüllü olacaktır. Üretici için önemli olan reel ücret, kendi ürününün fiyatı açısından ücrettir ve fiyatları daha yüksek olacağından, yüksek bir nominal ücret ona göre daha düşük bir reel ücret olarak algılanacaktır. İşçiler açısından ise önemli olan, ürettikleri özel mal açısından değil, genelde tüm mallar açısından, ücretlerinin satınalma gücüdür. Fakat işverenler (üreticiler) gibi, onların da genel fiyatları algılamaları zaman aldığından, önerilen yüksek bir nominal ücret, onlar için de reel ücretlerde bir yükselme olarak anlaşılarak, onları daha fazla emek arz etmeye yöneltecektir.

Ancak bu durum geçicidir: Toplam nominal talep ve fiyat artışları sürerken, her iki kesimin de beklenen enflasyon oranı tahminleri yükselecektir. Sonuç olarak, ilk etkiler ortadan kalkmaya başlayacak, hem işçiler hem de işverenler kendilerini uygun olmayan sözleşmelerle bağlanmış bulacaklardır. İstihdam, toplam nominal talepte beklenmedik hızlanma olmadan önce hakim olan seviyeye geri dönecektir.

Görüldüğü gibi, kısa dönemde enflasyonla işsizlik arasında bir trade-off varken, uzun dönemde böyle bir ilişkiden söz etmek mümkün değildir(236).

Bu alternatif hipotezi Şekil 4'de görelim.

---

(236) M.FRIEDMAN (1975): s.21.

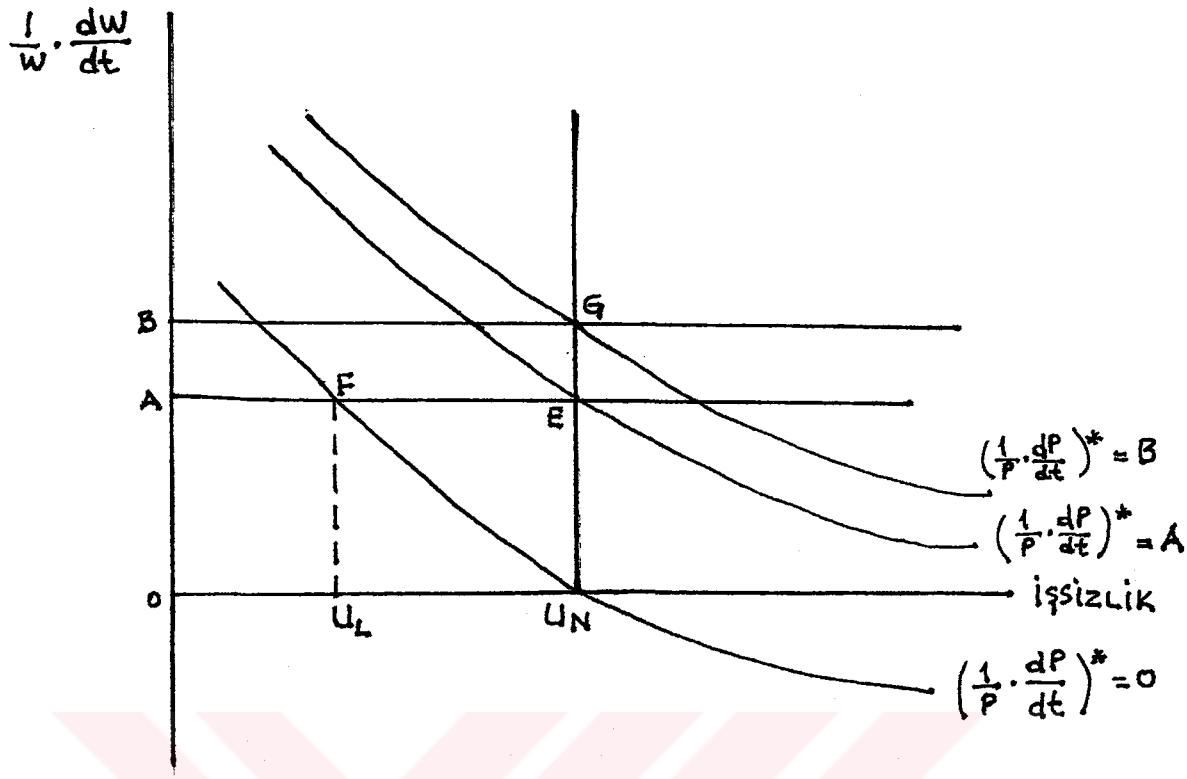

Şekil 4

KAYNAK: M.FRIEDMAN (1975):s.22.
M.FRIEDMAN (1977): s.457.

Başlangıç noktası olarak hiç kimsenin enflasyon beklemediği U_N noktasını alalım. Daha düşük bir işsizlik seviyesinin (U_L) hedeflendiğini düşünelim. Bu amaç A kadar bir enflasyon yaratılarak gerçekleştirilir. Başlangıçta enflasyon beklenmediği için, bu duruma karşılık gelen Phillips Eğrisi üzerinde hareket ederek ekonomi F noktasına varır. Ancak zaman içinde insanlar bekleyişlerini A kadarlık diyelim (% 2) enflasyona ayarlayacaklarından ekonomi F noktasında kalmayacak, kısa dönemde Phillips Eğrisi yukarı kayacaktır. İşsizlik de yavaş yavaş F noktasından başladığı düzeye geri dönecektir.

Görülen o ki, burada temel olan noktalar, başta, enflasyonun olması değil, beklenir olup olmadığıdır. İkinci olarak, enflasyon ve işsizlik arasında bir trade-off'un olmadığı, buna karşılık reel güçler ve doğru algılamalarla tutarlı

bir "doğal işsizlik oranının" (U_N) olduğudur; işsizlik sadece hızlanan bir enflasyonla bu oranın aşağısında veya hızlanan bir deflasyonla üstünde tutulabilir.

Friedman Wisksell'deki "doğal faiz oranı" kavramına koşut olarak(23) kullandığı "doğal işsizlik oranı"nın değiştirilemez bir sayısal sabit olmadığını, daha çok emek piyasasındaki mevcut reel koşullara bağlı bir istihdam oranı olduğunu belirtmektedir(238).

Friedman, "doğal oran" veya "hızlandırmacı" (accelerationist) ve "beklentilerle düzenlenmiş Phillips eğrisi" hipotezinin, evrensel kabul görmese de, pek çok iktisatçı tarafından geniş ölçüde kabul edilmiş olduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen son yıllarda yüksek enflasyon, daha yüksek işsizlikle birlikte görülmekte olduğundan, bu gibi dönemler için basit bir istatistiksel Phillips eğrisi dikey değil, pozitif eğimli olarak görülebilir.

Friedman, pozitif eğimli Phillips eğrisi yaklaşımına ılımlı yaklaşmakla beraber, doğal oran hipoteziyle, nasıl negatif eğimli Phillips eğrisi ekonomik ajanların beklentilerini gerçeğe ayarlarken ortadan kalkacak geçici bir olgu olarak değerlendiriliyorsa; pozitif eğimli Phillips eğrisinin de ekonomik ajanların sadece kendi beklentilerini değil, fakat kurumsal ve politik düzenlemeler yeni bir realiteye ayarlanırken ortadan kalkacak bir geçiş olgusu olarak nitelendirilebileceğini belirtir.

---

(237) M.FRIEDMAN (1968): "The Role of Monetary Policy", AER, LVIII(1), s.7-8.

(238) M.FRIEDMAN (1977): s.458 ve M.FRIEDMAN (1975): s.24. Bir işsizliğin en önemli kaynağı insanların iş değiştirmesidir. Bundan başka (ABD'deki gibi) işsizlik sigortasının olması; kadın, çocuk ve part-time çalışanların az veya çok olması, doğal işsizlik oranının değişmesine neden olmaktadır. Bkz. M.Friedman (1977).

III. BÖLÜM

MONETARİST-KEYNESYEN İKTİSAT TARTIŞMASI

GİRİŞ

Önceki bölümlerde, hem akademik düzeyde, hem politik düzeyde Keynesyen İktisadi düşünceyi ciddi biçimde sarsıntıya uğratan ve pek çok iktisatçının "karşı-devrim" olarak nitelendirdiği(1) Monetarist paradigmanın düşünce temellerini, oluşmaya başladığından itibaren geçirdiği dönüşümü, içinde taşıdığı yaklaşımların ayrıntılardaki farklılıklarını belirtmeye çalıştık.

İktisada az çok aşina olan herkesin bildiği gibi, Kapitalizmin ikinci büyük krizi olarak nitelenen(2) ve 1970'li, 1980'li yıllara damgasını vuran stagflasyon krizi, 1930'lardan beri etkin paradigma olan Keynesyen iktisatın önemli ölçüde sorgulanmasına neden olmuştur. Bir yandan, teoride bir krizden sözedilmeye başlanması, öte yandan söz konusu krize talep yönetimine dayalı Keynesyen iktisat politikalarının neden olduğu(3) düşünceleri, iktisat teorisi ve politikası alanlarında farklı yaklaşımların farklı tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Bu tartışmalardan, unutulmaya yüz tutan Neoklasik İktisatı Keynesyen iktisattan da etkilenerek yeniden değerlendiren Monetarizm, etkin bir yaklaşım olarak ortaya çıkarken; Keynesyen İktisat da, Keynes'i farklı yönleriyle değerlendiren çeşitli yorumlarıyla tartışmanın karşı kanadı olmayı sürdürmektedir.

---

(1) "Karşı-Devrim" nitelendirmelerine karşı olanlar da vardır: Bkz. J.HERMAN (1984): "Monetarism: A Paradoxical Counter-Revolution", HOPE, 16(4).

(2) J.ROBINSON (1972): "The Second Crisis of Economic Theory" AER, 62(2).

(3) A.MELTZER (1981): "Monetarism and the Crisis in Economics" D.BELL and I.KRISTOL (1981): Crisis in Economic Theory.

Son yıllarda artık tek bir Keynesyen İktisattan sözedilemeyeceğine göre, Monetarist eleştirilerin hedefi olan Keynesyen yaklaşımın hangisi olduğu sorulması gereken sorudur. Eğer bir Monetarist-Keynesyen İktisat tartışması varsa, bunun hangi eksen etrafında döndüğünü bilmek gerekmekte, bu da araştırmacıyı Keynes ve Keynesyen İktisatı daha iyi anlama çabasına götürmektedir.

A. "KEYNES'İN İKTİSATI VE KEYNESYEN İKTİSAT"

Bu amaçla 1930'lara geri dönüp bakıldığında, 1930'lu yılların etkin, popüler ve entellektüel İktisatçısı J.M. KEYNES'in üstüste yazdığı Treatise on Money (1931) ve General Theory of Employment-Interest and Money (1936) ile, iktisat dünyasında yepyeni bir tartışmayı başlattığı ve kısa bir zaman içinde Atlas Okyanusunun her iki yakasında (özellikle İngiltere ve A.B.D.'de) "Klasik" iktisatın(4) sorgulanmasına yol açtığı görülmektedir.

Keynes, Genel Teori üzerine Hicks'e 1935'te yazdığı bir mektupta "yakında çıkacak olan kitabımda bir şeyi ısrarla sürdürmekten kaçınıyorum ve amacım bazı temel düşünceleri olabildiğince vurgulamak, daha fazlası değil"(5) derken, B. Shaw'a ise daha iddialı bir ifadeyle "... yazdığım kitabın, dünyanın iktisadi sorunlar üzerine düşünme biçiminde - belki hemen değil, ama önümüzdeki on yıl içinde - büyük bir devrim

(4) Keynes, Marx'dan ödünç aldığı ve Ricardo,J.Mill ve öncesini kapsayan "Klasik" İktisatçılar terimini Ricardo'yu izleyenleri de (J.S.Mill, Marshall, Edgeworth ve Pigou) içine alacak şekilde genişletiyordu. Ricardo'cular ve Marjinalistler işsizliğin nedenlerine bakışlarında farklı yaklaşımlara sahip olsalar da, hepsinin ortak noktası olan Say Kanunu'na bağlılıkları ve efektif talep kavramını ele almamaları, Keynes'in onları tümüyle "Klasik" olarak nitelendirip reddetmeye götürmüştü. Bkz. J.M.KEYNES (1936): The General Theory of Empolyment Interest and Money, Macmillan Cambridge University Press, Ch.1, s.3, d.n.1.

(5) D.E.MOGGRIDGE (1985): Keynes, Afa Yayınları, İstanbul, Çev.: Umur Talu-Yavuz Güney, s.89.

yapacağına inandığımı bilmeniz gerekir"(6) diye yazıyordu.

Görülüyor ki, Keynes de yazdığı kitabın önemini bilmesine rağmen John Robinson'un da belirttiği gibi(7) aslında "devrim"inin tam anlamıyla farkında değildi. Hatta Samuelson, "Meade, Lange, Hicks ve Harrod'un matematiksel modelleri ortaya çıkıncaya kadar, Keynes'in kendi analizini tam olarak anladığına inanmanın güç olduğunu"(8) belirtiyordu.

Genel Teori'nin çok karmaşık, şaşırtıcı ve okunup anlaşılması çok güç bir kitap olması, kısmen Keynes'in "geleneksel düşünce ve açıklama kalıplarından uzun bir kaçış mücadelesi" vermesinden, kısmen de yeni ve radikal bir teorik yapıyı üretirken geliştirdiği bir dizi yeni kavramın (tüketim eğilimi, yatırımların marjinal etkinliği, çarpan, likidite tercihi, toplam arz ve toplam talep gibi) tanımlanma güçlüğünden kaynaklanıyordu(9). Anlaşılması ve yorumlanması ne kadar güç olursa olsun. Genel Teori'nin temel hedefi, "Klâsik" iktisatın "denge kozası"nın(10) kırılması; yani ekonomik sistemin reel güçlerinin uzun dönemde ekonomiyi tam istihdam dengesine götüreceğini öne süren SAY KANUNU'nun şiddetle eleştirilmesiydi. Keynes, "uzun-dönemde hepimiz ölüyüz" diyerek vurguyu kısa-döneme kaydırıyordu. Ona göre, Say Kanunu Statik bir modelde geçerli olsa bile, zaman içinde dengenin yerini, dengeye doğru hareket eden bir süreç aldığı için, di-

(6) B.FINE (1987): Keynescilik: Bir Eleştiri" Çev: Nail Satlıgan, İ.D., Mart 1987, s.17.

(7) J.ROBINSON, (1975): "What has become of the Keynesian Revolution" M.KEYNES, (1975): Essays on John Maynard Keynes içinde, s.123-131.

(8) D.BELL (1981): "Models and Reality in Economic Discüourse", D.BELL-J.KRISTOL (1981): (ed.) içinde.

(9) Bkz. P.WELLS (1977): "Keynes' Disequilibrium Theory of Employment" S.WEINTRAUB (1977: Modern Economic Thought University of Pennsylvania Press içinde, s.93. Ayrıca D.E.MOGGRIDGE (1985): a.g.e., s.88.

(10) ROBINSON,J. (1972): s.3.

namik olarak geçerliliği kabul edilemezdi(11). Burada temel sorun, belirsizlikti; Geçmişin değiştirilemez ve geleceğin bilinmez olması.

Geleceğin belirsiz olduğu bir dünyada, para bugünle gelecek arasında bağ kurduğu için, ekonominin zorunlu bir özelliği oluyordu. Keynes, "reel" ve "parasal" teori ayrımını ortadan kaldırıyor, parasal ve finansal kurumların "reel" ekonominin işleyişinde ne kadar önemli bir rol oynadığını gösteriyordu(12). Bu, Keynes'in Analizinin temel köşe taşlarından olan faiz teorisinin özüydü: Para, muamele ve ihtiyat güdüsüyle talep edilmesinin yanısıra gömüleme (spekülasyon) amacıyla da tutulabilirdi. Asıl dikkate değer olan da, Keynes'e göre buydu. Bu güdü, toplam para miktarındaki veya cari parasal gelirdeki değişmelerle değişebilirdi; fakat asıl toplumdaki güven derecesi ve faiz oranındaki değişmelerin ne yönde olacağı yolundaki bekleyişler gömüleme eğilimini etkileyecekti. Gömülemeye (Hoarding) verilen bu önem, para miktarıyla fiyatlar seviyesi arasındaki doğrudan oransal bağı (gelir hızı yoluyla) ortadan kaldırıyor; gömüleme (spekülasyon) eğilimindeki değişme (veya likidite tercihindeki değişme) ilkin faiz oranlarını etkiliyor; fiyatlar ise faiz oranlarındaki değişmelerin nihaî sonucu olarak geri tepmelerle etkilenebiliyordu(13).

Keynes'e göre, kısa dönemli analizinin amacı istihdam hacmini belirleyen faktörlerin keşfedilmesiydi: Toplam talep ile toplam arz fonksiyonlarının kesişmesi istihdam hacmini

---

(11) D,BELL (1981): s.63.

(12) J.ROBINSON (1972): s.3.

(13) J.M.KEYNES (1937): "The General Theory: Fundamental Concepts and Ideas". CLOWER (1971) (ed): Monetary Theory, Penguin Books içinde, s.219. Ayrıca Bkz. V.F. SAVAŞ (1963): Keynes'in Genel Teorisi, İkt. ve Tic. Bil. Akademisi, Eskişehir, s.118.

belirliyordu. Toplam talep (efektif talep) ise, tüketim ve yatırım harcamalarının toplamı olarak görülüyordu. Tüketim harcamaları, analizi iki önemli köşe taşına (marjinal tüketim eğilimi ve çarpan) götürürken; yatırım harcamaları ise sermayenin marjinal etkinliği kavramına götürüyordu(14). Tüketim eğilimi, 'temel psikolojik yasa'yla açıklanıyor ve gelir yükseldiği zaman tüketim harcamalarının da daha az ölçüde olmakla beraber yükseldiği kabul ediiyordu.

Toplam talebin ikinci önemli unsuru olan yatırım harcamalarında da, günlük üretim kararlarından çok, beklentiler odak noktayı oluşturuyordu. Bir sermaye malının gelecekteki getirisi, bugünkü fiyatını (maliyetini) aşıyorsa yatırım kararı alınacağı için, bu iki değeri eşit kılan iskonto oranı önem taşıyordu: Mutlak bir rakam olmayan bu oran, sermayenin marjinal etkinliğini veriyordu(15).

Özetle, Keynes'e göre, sermaye malları endüstrisindeki üretimin fizik koşulları, gelecekteki kazançlar konusundaki güven durumu, psikolojik likidite davranışı ve para miktarı yeni yatırım oranını birlikte belirlemektedir. Yatırımlar bu etkiler altında, sermayenin marjinal etkinliği faiz oranına eşit oluncaya kadar artmakta, yatırım oranındaki bir artış (veya azalış)tüketim oranında da bir artışa (azalışa) yol açmaktadır. Tüketim oranındaki değişmeler genellikle gelirdeki değişmelerle aynı yönde olmaktadır. Gelirin tüketimle tasarruf arasında bölünüşünü marjinal tüketim eğilimi belirlerken, yatırım artışı ile gelir artışı ilişkisini ise yatırım çoğaltanı (çarpan) belirlemektedir(16). Görülüyor ki Keynes'in Modelinde, belirsizliğin, güvenin, psikolojik ve sosyal faktörlerin rolü önemle vurgulanmaktadır(17).

(14) Bkz. J.M.KEYNES (1936): Bölüm 8-9-10 ve 11. J.M.KEYNES (1937): s.222. D.E.MOGGRIDGE (1985): s.93-96. A.HANSEN (1953): A Guide to Keynes McGraw-Hill Book Company, Inc.

(15) J.M.KEYNES (1936): s.135-137.

(16) J.M.KEYNES (1936): s.248-249.

(17) Bkz. J.M.KEYNES (1937): s.223.

Yukarda çok genel hatlarını özetlemeye çalıştığımız Genel Teori, 1936'da yayınlanmasıyla birlikte, özellikle İngilizce konuşan ülkelerde çok büyük bir ilginin odağı oluyordu. Moggridge'in ifadesiyle, "hiç bir şey hiç bir zaman bu ölçüde etkili" olmamıştı(18). Bu güçlü ilginin yaratılmasında, kitabın ilginçliğinin yanısıra, 1930'ların kitlesel işsizliğini açıklamaktan yoksun ve hâlâ ekonomilerin tam istihdama doğal bir eğilimi olduğunu önesüren "Klâsik" paradigmanın çaresizliği yatıyordu. Oysa Keynes, ekonomilerin tam istihdam dengesinin altında dengeye gelebildiğini, yani bir eksik istihdam dengesinde kilitlenebileceğini belirtiyordu. Buna neden, ücret rijitliği olabilirdi. Bu zaten "Klasik"lerin de kabul ettiği bir işsizlik nedeniydi. Oysa Keynes'e göre ücretler fleksibl (esnek) olsa da eksik istihdam olabilirdi: Bu emek arzı fazlası (gönülsüz işsizlik) nın ücretleri ve fiyatları düşürerek reel para miktarını arttırıp, bu fazla paranın tahvillere yönelmesi sonucu faiz oranlarını düşürmesi ve yatırımları teşvik etmesi (Keynes Etkisi) ve dolayısıyla toplam talebi arttırması mümkündü, fakat bu çok dolaylı mekanizma yatırımların faize elastikiyetinin çok düşük olması durumunda işleyemezdi. Ayrıca, likidite tercihinin faiz oranlarına karşı elastikiyetinin sonsuz olduğu (likidite tuzağı) durumu da, istisnai bir durum olsa da, tam istihdamı engelleyen bir durumdu(19). Keynes için asıl sorun, yatırımların faize duyarlılığının az olmasıydı.

Genel Teori'ye ilk değerlendirme ve yorumlar Keynes'in yakın çevresinden (John Robinson, Roy Harrod, Hawtrey) gelmiş; övgüler yanında düşmanlıklara (D.Robertson) varan değerlendirmeler yapılmıştır. Bu iki ucun dışında daha ılımlı, "karma" bir yaklaşım, Hicks, Hansen ve J.Viner'den gelmiştir. İlk yaklaşımı kayıtsız olmasına rağmen Hansen birkaç yıl içinde

---

(18) D.E.MOGGRIDGE (1985): s.104.

(19) J.M.KEYNES (1936): s.207-208.

Keynes iktisatının Amerika'daki önde gelen yorumcusu olmuştur. J.Viner(20) ve Hicks'in tartışmaları ise daha önemlidir, fakat her ikisinde de Keynes'deki belirsizliği gözardı etme eğilimi vardır(21). Hicks, 1937'de Economica'da çıkan makalesinde Genel Teori'yi aşağıdaki şekilde(22)

$$M = L(Y,i);\ J = C(2);\ I = S(Y)$$

özetlemekte ve Keynes'in gerçekte Marshallgil Teorilerden ayırdedilemez olduğunu vurgulamaktadır. Hicks'in ve daha sonra A.Hansen'in(23) çalışmalarıyla, Keynes'in analizi, artık çok bilinen ve her ders kitabında bulunabilen IS-LM çatısı içine yerleştirilmektedir. Bu basitleştirilmiş teknik gösterim, Keynes'in Neo-Klasik İktisatla bağdaştırılmış bir sunumunu vermektedir. daha doğrusu, P.Davidson'un ifadesiyle, Neo-Klasik İktisatın, Keynes'in "makro" diliyle yeniden değerlendirilmesi olmakta(24); yeni bir makro-mikro teori(25) oluşturulmaktadır. Başlangıçta Hicks-Hansen'e atfedilen ve daha sonra Patinkin, Samuelson, Okun, Ackley, Solow, Modigliani ve Tobin gibi ünlü iktisatçıların(26) geliştirdiği Neo-

(20) J.VINER ve Chicago Okulu ile Keynes Tartışması için bkz. D.PATINKIN (1979): "Keynes and Chicago" J.L.E., 22(2), s.213-232.

(21) D.E.MOGGRIDGE (1985): s.103.

(22) J.R.HICKS (1937: "Mr.Keynes and the 'Classics': A Suggested Interpretation". M.G.MUELLER (L967): Readings in Macroeconomics, Holt, Rinehart and Winston, Inc., içinde, s.141. Hicks geliri I ve yatırımları da I_x ile göstermektedir, ancak biz günümüzde yerleşmiş olan sembolleri kullanmayı tercih ettik.

(23) A.HANSEN (1949): Monetary Theory and Fiscal Policy, McGraw Hill, New York. A.HANSEN (1953): A Guide to Keynes, McGraw Hill, New York.

(24) P.DAVIDSON (1981): "Post-Keynesian Economics: Solving the Crisis in Economic Theory". D.BELL-J.KRISTOL (1981): Crisis in Economic Theory içinde, s.151.

(25) J.ROBINSON (1972): s.5.

(26) Solow; bu grubun sadece düşünsel beraberliklerle değil, dostlukla da birbirine bağlanmış bir grup olduğunu belirtmektedir. Bkz. SOLOW'la görüşme, İ.D., Şubat 1988, Sayı 279, S.7. Ayrıca H.VISSER (1974): s.196.

Klasik Sentez veya Standart Keynesyenizm diye adlandırılan bu yaklaşım(27), kolay okunabilir, kolay anlaşılabilir ve en önemlisi mevcut iktisadi düşünce içinde kolay sindirilebilir olmasından dolayı, kısa zamanda Keynes'in Genel Teori'sinin yerini alarak hakim iktisadi yaklaşımı oluşturmuştur. Teorinin aynadaki yansıması olan Keynesyen iktisat politikaları da savaş sonrası yıllardan 1970'lere kadar (özellikle 1950 ve 60'larda A.B.D. ve İngiltere'de) "iktisatın altın çağı"nı yaşamasına katkıda bulunmuşlardır. Bu iktisat politikalarının özetle şu görüşleri kapsadığını söylemek mümkündür(28):

i) Talep genişlemesi yaratarak, işsizlik oranının Keynes'in normal karşıladığı işsizlik oranının da altına düşürülebileceğini öne süren tam istihdam görüşü. Bu görüş, daha sonraları enflasyon için de tersine döndürülerek aynen savunulmuştur. Yani bir işsizlik durumunda vergilere göre hükümet harcamalarını arttırarak; enflasyonda ise hükümet harcamalarını kısarak; kısacası malî araçlarla toplam talebin "ince-ayar"lanmasının(29) mümkün olduğu görüşü.

ii) Potansiyel büyümeyi maksimum kılma görüşü.

iii) Fiyat istikrarının iktisat politikası amacı olarak önemsiz kılınması; enflasyon tehlikesinden söz etmek yerine, büyüme avantajları nedeniyle enflasyondan bir hastalık olarak bahsetmenin tehlikelerinden söz edilmesi.

---

(27) Bu yaklaşımı, J.ROBINSON gayrimeşru Keynescilik, A. CODDINGTON ise Hidrolik Keynescilik diye adlandırmaktadır.

(28) T.YAY (1985): "Keynesgil İktisat Politikaları Üzerine", U.Ü.İ.İ.B.D., VI(1), s.78-79.

(29) WEINTRAUB,S. (1977: "Hicksiyan Keynesianism: Dominance and Decline". S.WEINTRAUB (1977): içinde, s.52. Ayrıca J.DEAN (1981): "The Dissolution of the Keynesian Consensus". D.BELL-I.KRISTOL (1981) içinde.

Tam istihdamın sağlanması amacıyla, devletin toplam talebi arttırmak için ekonomiye müdahalesi ile birlikte, ABD ve İngiltere'de geniş tüketim kredileri, ucuz para, yaygın sosyal güvenlik kurumları, sübvansiyon politikası, savunma giderleri ve kamu harcamalarının hızlandırılması Keynesyen politikaların temel ögeleri olurken; ABD'nin üçüncü dünya ülkelerine geniş krediler açmasıyla IMF ve Dünya Bankası kanalıyla Gelişen ülkeler de Keynesyen politikalardan paylarını almışlardır(30).

Oysa 1960 sonları ve 1970 başlarında, tehlike olarak görülmeyen enflasyonun hızla artışı, üstelik durgunluk, işsizlik ve yapısal dış açıklarla birlikte gitmesi, uzun zamandır unutulan kriz kavramını tekrar gündeme getirmiştir. Krizle birlikte, Keynesyen Teori ve Keynesyen politikalar çok yönlü saldırıların hedefi olmuşlardır. IS-LM yaklaşımının yaratacıları ve 1970'lere kadar uygulanan politikaların sorumluları(31) sayılan Neo-Klasik Sentez Keynescileri bile, "yeni teorilere ihtiyaçları" olduğundan sözeder olmuşlardır(32). Hicks, "IS-LM'in Keynes'in ,Genel Teorisini bir genel denge iktisatına indirgediğini ve Keynes'in bir özetini sunmasına rağmen, Keynes'in bütününü veremediğini ifade ediyordu(33).

(30) G.KAZGAN (1982): "Çağdaş Bunalım J.M.Keynes'i Tahtından İndiriyor". Para-Kredi, Sayı 15, s.8.

(31) Solow, İktisat politikasının yanıldığı noktanın 1968'de Vietnam savaşının finansmanı olduğunu vurgulayarak; bu konudaki sorumluluğun iktisat mesleğine ait olmadığını ve dönemin başkanı Johnson'u iktisadi danışmanları olan Okun ve Ackley'in uyarmış olduğunu ifade ediyor. SOLOW'la görüşme. İ.D., Sayı: 279, Şubat 1988, s.7.

(31) Hicks'in 1974'te yayınlanan kitabının adı bile bunun bir göstergesidir: The Crisis in Keynesian Economics. Hicks, 1983'te yazdığı "IS-LM: An Explanation" adlı makalede ise IS-LM'in - içsel tutarlılığını sorgulayıp reddediyor. Bunun için Bkz. H.KİRMANOĞLU (1987: "IS-LM: Bir Açıklama: Yarım Yüzyıl sonra" İ.D., Sayı: 270.

(33) Bkz. P.DAVIDSON (1977): "Post-Keynesian Monetary Theory and Inflation". WEINTRAUB (1977) içinde, s.278. Ayrıca W.R.BRAZELTON (1980/81): "A Survey of Some Textbook Misinterpretation of Keynes", J.P.K.E., 3(2), s.260.

Bu itiraflar ve içsel eleştirilerin yanısıra, asıl eleştiriler bir yandan tutucu-liberal kanat diye nitelenen Monetaristlerden; diğer taraftan, Keynes'in tüm eserlerini (Genel Teoriyle beraber) yeniden değerlendiren Yeni Keynescilerden (Post-Keynesians) geldi.

Monetaristlerin saldırılarının hedefi olan Keynesgil iktisat, işte sözünü ettiğimiz standart Makro İktisattır(34). Daha sonraları Post-Keynesyenlerle de çeşitli tartışmaları olduysa da biz bunlara ayrıntılara inmeden değinip; asıl Standart Keynesyenlerle olan tartışmaları incelemeyi amaçlıyoruz. Bu tartışmayı daha sonraki alt bölüme bırakarak, şimdi Post-Keynesyen İktisatı ve onların Standart Keynesyenlere yönelttikleri temel eleştirileri özetlemeye çalışacağız.

Heterojen bir iktisatçılar grubunu kapsayan ve farklı düşünce yapıları olan Post-Keynesyenlerin, Neo-Klasik Sentezi eleştirme ve yeni tutucu akımların Keynes iktisatına karşı saldırılarını karşılama(35) gibi iki temel ortak noktaları vardır(36). Bu ortak özellik ve amaca sahip olan Post-Keynesyenleri temel olarak üç ayrı akımda sınıflandırmak mümkündür(37).

i) Öz Keynesciler (Fundamentalist Keynesianism): Keynes'in Quarterly Journal of Economics (1937)'de çıkan "The

---

(34) H.P.MINSKY (1977): "An 'Economics of Keynes' Perspective on Money". S.WEINTRAUB (1977) içinde, s.296.

(35) T.ARIN (1987): "Genel Teorinin Ellinci Yılında Keynescilik", İ.D., Sayı 268, s.4.

(36) SOLOW, Post-Keynesyenleri neye karşı olduklarını iyi bilen, fakat olumlu bir teori olarak tarif edilebilecek sistemli bir şey önermeyen bir topluluk olarak değerlendirmektedir. SOLOW'la görüşme, İ.D., Şubat 1988, Sayı: 279, s.10.

(37) Bu ayrım için T.YAY (1985)'i kullandık. Daha fazla ayrıntı için A.CODDINGTON (1976); P.DAVIDSON (1981) ve Türkçe Literatürde T.ARIN (1987)'ye bakılabilir.

General Theory of Employment" makalesini ve Genel Teori'nin 12. ve kısmen 17. bölümlerini Keynes'in analizinin özü olarak alan ve bu özün kesinlikle Neo-Klasik yaklaşımla uyuşmadığını vurgulayan, G.L.S.Shackle'ın öncülük ettiği ve P.Davidson, H.Minsky, S.Weintraub'un da içinde bulunduğu akım.

ii) Dengesizlik Keynesciliği: Keynes'i, Genel Denge Analizi Çerçevesinde ve fakat Walrascı olmayan bir temelde, eksik ve yetersiz bilgi, yanlış fiyatlar ve miktar intibakı kavramlarıyla yorumlayan A.Lejionhufvud, R.Clower'in temsil ettiği akım.

iii) Ricardocu Keynesciler: J.Robinson, N.Kaldor, Passinetti gibi Cambridge kaynaklı iktisatçıların oluşturduğu, Sraffa ve Kalecki'nin analizleri ile Keynes'in görüşlerini büyüme ve bölüşüm modelleri içinde ele alan akım.

Bu Post-Keynesyen akımların tümünün ortak görüşü, Neo-Klasik Sentezin, Keynes'in Devrimini "çirkinleştirdiği"(38) ve onun fikirlerinin yetersiz bir yorumu olduğudur. Teori ve iktisat politikası düzeyindeki eleştirilerini sırasıyla aşağıdaki gibi toparlamak mümkün olabilir:

(1) Keynes'in dengeye karşı olan analizinin, IS-LM çatısı içinde bir denge yaklaşımına dönüştürülmüş olması.

Neo-Klasik iktisatın tatonment süreci, piyasaların tüm alıcı ve satıcılarının denge fiyatlarını bildiği, sadece alıp satacağı miktarlara karar verdiği, kesin bilginin olduğu, zamanın olmadığı bir genel denge dünyasını yansıtmakta ve herkes bugün ve gelecekteki faaliyetlerinin kararını tek bir

---

(38) P.DAVIDSON (1981): s.151.

zaman anında alabilmektedir. Keynes'in sunduğu analiz ise, iktisadi faaliyetlerin bir zaman süreci içinde olduğu, belirsizlik ve sürprizlerin kaçınılmaz olduğu, geleceğin bilinmezliği ve insanların bekleyişlerinin iktisadi sonuçlar üzerinde önemli etkilerinin olduğu ideal değil, gerçek bir dünyanın analizidir. Neo-Klasik Sentez İktisatçıları, Keynes'i genel denge açısından yeniden değerlendirirken belirsizliği kesinliğe dönüştürmekte ve Keynes Devriminin en önemli kısmını (dengesizliği) budamaktadırlar(39).

(2) Neo-Klasik Sentezin, Neo-Klasik İktisatı Keynes'in "makro" diliyle yeniden ifade etmiş olduğu ve birbiri içine geçmeyen bir makro-mikro ayrımının yapıldığı. Bu şekilde oluşmuş bir makro-mikro teoride, fiyat-teorik içeriği ayırdetmenin güç olduğu(40).

(3) Tek mallı modelle çalışan Standart Modelin, "Genel Teori"nin tüketim malları, sermaye malları ayrımını ve parasal olmayan aktifler ayrımını unuttuğu; dolayısıyla Keynes'in fiyat-teorik karakterini yok saydığı(41).

(4) Standart Keynesyenlerin, tüm diyagram ve eşitliklerin reel terimlerle açıklandığı ve fiyatların bastırıldığı (sabit tutulduğu) analizleriyle enflasyon tartışmasına girişmelerinin çelişkili olduğu(42).

(5) Standart Keynesyenlerin Keynes'in "ücret birimi" ni, "ortalama parasal ücret" yerine "reel" terimlerle yorumlama çabaları, parasal ücretin, fiyat seviyesi teorisi ve para politikası açısından önemini gözden kaçırmalarına neden

(39) P.DAVIDSON (1981): s.158-159.

(40) J.ROBINSON (1972): s.3-4.

(41) A.LEIJONHUFVUD (1971): "Keynes and Keynesians: A Suggested Interpretation" R.W.CLOWER (1971) içinde, s.303.

(42) S.WEINTRAUB (1977): s.53.

olmuştur(43).

(6) Keynes, gelir (y) ve istihdam (N) değişirken, para arzının (M) sabit kalacağını düşünmemekte ve para arzının bazen endojen olacağını gösterirken, Keynesyen Model, M'yi egzojen olarak almaktadır.

Post-Keynesyenler, iktisat politikaları düzeyinde de standart Keynesyenleri Keynes'i tam anlamamakla, onun politika çözümlerinin sadece yarısını kabul etmekle suçladılar(44). Keynes, sürekli olarak tam istihdama yakın bir durumu, geleneksel kurumlar ve kurumsal ilişkilerde değişiklik yapmadan sürdürmenin kaçınılmaz bir enflasyon baskısına yol açacağını biliyordu. Onun, tam istihdama varmış, tüm sermaye donatımı karşılanmış, fakirliğin yok olduğu ve uygar bir yaşamın başladığı bir dünya düşü vardı. Fakat, onun politika önerileri yoğun işsizliğin, düşük kârların olduğu savaş sonrası yıllar için alındığında, hükümetlerin harcamalarını (sınai ve askeri) alabildiğine arttırması biçiminde değerlendirildi. Bütçe açıklarının zararsız olduğu görüşü ve askeri-sınai harcamaların şiddetle desteklenmesi politikası, Keynes'in tatlı düşünü bir karabasana çeviriyordu. Robinson, şiddetli bir dille, bu anlamda bir Keynesyen Devrimi kabul etmediğini, işsizliğin tedavisinde böyle bir yolu Hitler'in daha önce uygulamış olduğunu, dolayısıyla bu politikaların gecikmiş bir trajedi olduğunu belirtmektedir(45).

Ayrıca, enflasyona karşı, depresyon politikalarının ters olarak uygulanması önerileri ve Phillips Enflasyon-İşsizlik trade-off'unun savunulması da şiddetle eleştirilmektedir(46).

---

(43) y.a.g.m., s.53.
(44) J.ROBINSON (1972): s.5-7.
(45) J.ROBINSON (1972): s.8.
(46) S.WEINTRAUB (1977): s.52-57.

B. MONETARİST VE KEYNESYEN İKTİSAT TARTIŞMASI

Monetarizmin ilk aşamada, Keynesyen iktisatın "paranın önemli olmadığı" veya hiç değilse fazla önemli olmadığı "money does not matter" görüşüne tepki olduğunu(47) çeşitli defalar vurguladık. İktisat teorisi ve politikası, Keynesyen iktisatla birlikte, yatırım, maliye politikası ve tüketim harcamaları ile gelir arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşmıştı. Ekonomide paranın da önemli olduğu konusu adeta unutulmuştu.

Keynes, para, fiyatlar ve gelir arasında ilişki kuran miktar eşitliklerinin geçerliliğini reddetmese de, eksik istihdam dengesi koşullarında, miktar eşitliklerindeki V (dolanım hızı) ve k'nın çok istikrarsız olduğunu ve ayrıca parasal gelir veya para stokundaki değişmelere pasif biçimde uyum sağladığını öne sürüyordu. Bu koşullar altında, miktar eşitlikleri geçerli olsa bile, iktisat politikası ve ileriye dönük tahminler açısından yararsız görülüyordu. Öyle ki, eksik istihdam dengesi koşulları altında, hâkim olacağı düşünülen düşük faiz oranlarında (para ile tahvillerin birbirine tam ikame edilebildiği mutlak likidite tercihi) (M) de bir değişme olmadan gelir; gelirde bir değişme olmadan M değişebiliyordu(48).

Keynesyen iktisatçılar ise Keynes'den daha ileri gidip mutlak likidite tercihi (likidite tuzağı) durumunu normal bir durum olarak kabul etmeye yöneldiler. Likidite tuzağı olmadığında da, para miktarındaki (M) herhangi bir değişmenin sadece tahviller üzerindeki faiz oranlarını ekilediği; faiz oranlarındaki bu değişmelere ise yatırım ve tüketim harcamalarının duyarlılığının çok zayıf olması nedeniyle M'deki değişme-

---

(47) M.FRIEDMAN (1973: s.47. P.CAGAN (1978): s.85.
(48) M.FRIEDMAN (1973): s.49.

lerin P ve y'yi hemen hemen hiç etkilemeden (V)'yi ters yönde (k'yı aynı yönde) değiştirdiğini ileri sürdüler. kısacası bu sav, parayla sadece finansal aktiflerin ikame edilebileceği, reel aktiflerin ise paraya ikame olmadıkları anlamına geliyordu:

Miktar Teorisinin yeniden değerlendirilmesi çabasıyla ortaya konan en önemli şey, unutulmuş olan çok basit bir gerçeğin, "paranın önemli olduğu"nun hatırlatılması olmuştur. Para miktarındaki değişmelerin, parasal gelirdeki - fiyatlardaki - değişmelerin temel nedeni olduğu alamındaki Miktar Teorisi(49), Keynesyenlerin tersine, V (dolanım hızı) ve para talebinin istikrarlılığını da ifade etmektedir.

Friedman, 1970'lerde Miktar Teorisinin çok reddedilen ve unutulan savları kabul görmeye başladığında bu durumu şöyle ifade etmektedir:

> "Çok bilinen bir kalıp vardır: Herhangi biri, bir ortodoxy'yi tehdit etmeye başladığında, ilk tepki bu kişiyi görmezden gelmek olur... Eğer bu kişi sesini duyurmayı ve (ortodoxy'yi) rahatsız etmeyi başarırsa, ikinci tepki onunla alay etmek ve aptalca fikirlere sahip aşırı bir adam kabul ederek onunla eğlenmektir. Bu evre geçtikten sonra, asıl önemli olan evre, onun giysilerini giymek, onun fikirlerini benimsemek ve onu sadece paranın önemli olduğuna inanan aşırı bir adam olarak niteleyip, zaten herkesin paranın önemli olduğunu bildiğini vurgulayarak onun fikirlerini karikatürize etmektir"(50).

---

(49) Bkz. M.FRIEDMAN (1970); D.LAIDLER (1983) ve K.BRUNNER (1970).

(50) M.FRIEDMAN (1982b): "Para Teorisinde Karşı-Devrim", Çev.: S.ÖKSÜZ (1982) Para Teorisinde Devrim ve Karşıdevrim, Eskişehir, s.31.

Gerçekten de bugün, Post-Keynesyenler istikrarsız bir para talebi fonksiyonu olasılığını, Monetaristlere göre daha ciddi olarak ele alsalar da, para talebinin aşırı şekilde istikrarsız olduğuna çok fazla inanmamaktadırlar(51).

Bugün monetarist-keynesyen tartışmasının geldiği noktanın, basite indirgenerek, IS-LM eğrilerinin eğimleri hakkındaki tartışmaya dönüştüğü biçiminde değerlendirmeler yapılmakta ve aradaki farklı konular, ampirik olarak testedilebilen bir öneriler setine indirgenebilmektedir. Hatta Post-Keynesyenler, monetarizm ve standart keynesyenizmi aynı kefeye koyarak, neo-klasik iktisatın iki ayrı yaklaşımı olarak değerlendirmek eğilimindedirler(52).

Tartışmanın başlangıcında birbirine tamamıyla zıt kutuplar olarak görünen monetarist ve keynesyen yaklaşımların günümüzde yakınlaşmış olmaları, bize göre tartışmanın önemsiz olduğunu değil, her iki kanattaki iktisatçıların birbirlerinden etkilenmelerini ve paradigmaları içindeki boşlukları bu etkilenimlerle doldurma çabalarının varlığını gösterir(53).

Buna rağmen, monetarist ve keynesyen düşünce okullarının anlaşmazlık içinde oldukları iki temel konu, tartışmanın hâlâ önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İlki, ekonomiyi etkileyen temel rahatsızlıkların kaynağının ne olduğu üzerine olan anlaşmazlıktır. Bu anlaşmazlık, ekonomideki rahatsızlıklıkların, piyasanın kendi içsel sorunlarından mı (içsel şok-

(51) H.R.VANE ande J.L.THOMPSON (1979): s.10.

(52) Bkz. H.MINSKY (1977): s.297.

(53) Modigliani, Friedman'ın "şimdi hepimiz keynesyeniz" dediğini belirterek kendisinin de buna karşılık olarak "eğer Monetarizm, üretim ve fiyatların belirlenmesinde para stokunun temel bir rol oynadığını ifade etmekse, bu anlamda bizde şimde hepimiz monetaristiz" demektedir. F.MODIGLIANI (1977): "The Monetarist Controversy or, Should We Forsake Stabilization Policies?", AER, 67(2), s.1.

lar), yoksa piyasaya yapılan müdahalelerden mi (dışsal şoklar) kaynaklandığı tartışmasını, yani piyasa ekonomisinin istikrarlılığı sorununu gündeme getirmekte; bu ise miktar teorisine olan inancın, transmisyon mekanizmasının yapısının, para talebi fonksiyonunun istikrarlılığının ve daha bir dizi konunun sorgulanmasına yol açmaktadır. İkinci tartışmalı konu ise, işsizlik ve enflasyon arasında uzun dönemde bir trade-off'un var olup olmadığı konusudur. Her iki konu da, keynesyen ve monetaristler tarafından savunulan önemli iktisat politikası sonuçları yaratmaktadır.

1- PİYASANIN İSTİKRARI SORUNU

Keynesyenler, ekonomiyi dengeden uzaklaştıran rahatsızlıkların reel kesimden kaynaklandığı görüşündedirler. Genellikle ekonominin özel kesimi istikrarsız kabul edilmektedir: Müteşebbislerin kâr beklentileri düzensiz dalgalanmalar göstermekte, bekleyişlerin kötü olduğu durumda (depresyonda) yatırımların marjinal etkinliği eğrisi sola kaymakta, yatırımlardan beklenen net getiri düşmektedir. Bu durumda sermaye malı talebi, ancak piyasa faiz oranı düşürse sürdürülebilir. Yani faiz oranı düşürse, yatırımlardan beklenen gelecek net getirisi daha düşük bir iskonto oranında kapitalize edilebilir ve bu yolla gelecek net getirisinin bugünkü değeri sabit tutulabilir(54). Aksi takdirde, yatırımlar azalmakta, IS eğrisi de sola kaymaktadır.

Diğer bir olasılık ise ekonomide tasarruf eğiliminin artıp, tüketim eğiliminin azalması durumudur. Bilindiği gibi, temel psikolojik yasaya dayanılarak açıklanan tüketim fonksiyonu, tüketimin cari gelir arttıkça artacağını, fakat tüketim harcamaları artış oranının gelir artış oranından düşük olduğunu, dolayısıyla tüketim eğiliminin giderek düşeceğini be-

(54) H.VISSER (1974): s.217 ve 241.

lirtir(55).

Herhangi bir nedenle piyasadaki cari fiyatlar toplam üretimi masedemeyince, ekonomiyi dengeden uzaklaştıran kümülatif bir süreç başlamaktadır: Toplam talebin düşük olması karşısında üreticilerin işçi çıkarması tüketimi, bu ise toplam talebi; toplam talep ise yatırım harcamalarını düşürmekte ve böylece sistemi dengeden uzaklaştıran süreç devam etmektedir. Mekanizmayı işleten teorik unsur ise, görüldüğü gibi, cari tüketime bağlı tüketim harcamalarıdır(56).

Ancak tüketim harcamalarının cari gelire bağımlı olduğu hipotezi kaldırılırsa dengeden uzaklaşma sürecini açıklamak güçleşmektedir.

Nitekim Friedman'ın Sürekli Gelir Hipotezi, konjonktürden az etkilenen, istikrarlı ve uzun dönemli bir gelir kavramını kullanarak, tüketime bağlı olarak ekonomide dengesizliğe yol açılacağı düşüncesini etksiz bırakmıştır.

Monetaristlerin ise ekonomiyi dengeden uzaklaştırıcı etken olarak parasal faktörleri gördüklerini ve düzensiz bir parasal dalgalanma olmadıkça ekonomilerin doğal olarak istikrarlı olduğunu öne sürdüklerini biliyoruz. Parasal faktörlerin etkin olduğu görüşü, geleneksel ve modern miktar teorisi çerçevesinde şekillenmektedir.

Daha önce çok ayrıntıyla ele almış olduğumuz gibi, para stoku ile parasal gelir-fiyatlar arasında doğrudan ilişkiyi belirten miktar teorisi, monetarist anlamda bir para talebi teorisidir. Ve para talebi de, içlerinde en önemlisi "sürekli gelir" olan sınırlı sayıda değişkenin istikrarlı bir

(55) T.F.DERNBURG and D.M.MCDOUGAL (1976): s.61.
(56) M.PAYA (1981): s.104.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

fonksiyonudur. Para talebi (ve dolaşım hızı) fonksiyonunun sürekli gelire bağlı olarak istikrarlı olması, para talebinin faiz oranlarına duyarlılığının az olduğu ampirik savları, monetaristlerle keynesyenler arasında tartışmalı konular olarak kalmaktadır.

Özetle, monetarist-keynesyen tartışmasının bu yönünü IS-LM çatısı içinde ele aldığımızda(57), aşağıdaki şekillerden görüleceği üzere, monetaristler keynesyenlere göre IS eğrisini daha yatık ve LM eğrisini de daha dik eğimli olarak kabul etmektedirler(58).

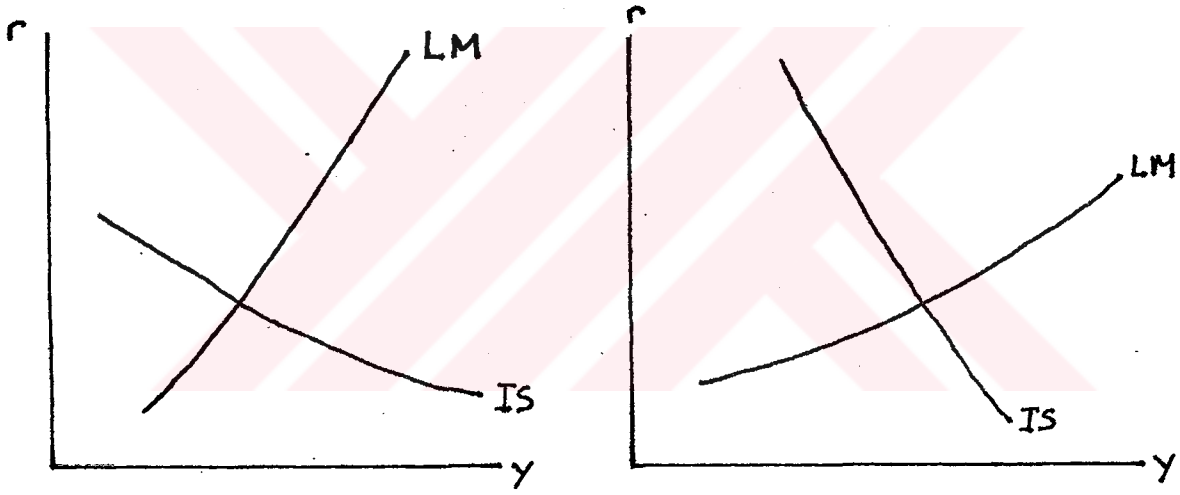

ŞEKİL 1- a) Monetarist Durum, b) Keynesyen Durum

Eğrilerin eğimlerine göre şu sonuçları çıkarabilmek mümkün olabilir:

(1) IS eğrisinde yukarı doğru bir kayma, keynesgil durumda, denge reel gelir üzerinde daha büyük bir etkiye sahipken;

(57) Bkz. H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.20-21 ve M.DARBY (1976): s.306.

(58) Bu eğimler, en ekstrem biçimde, monetaristler için LM'in tamamen dik ve IS'in yatık; keynesyenler için LM'in tümüyle yatık, IS'in dik olduğu durumlar şeklinde de ifade edilebilir.

(2) LM eğrisinde sağa doğru bir kayma, monetarist durumda, denge reel gelir üzerinde daha önemli bir etki yaratmaktadır.

2- PARA VE MALİYE POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ

Keynesyenler için piyasanın kendi dinamiğinden doğan istikrarsızlıklar önemli olunca, devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği ortaya çıkar. Oysa Monearistler, içsel istikrarsızlıkları önemsemelerine rağmen, piyasanın bu iç şokları dengeye yöneltebileceğine inanmaktadırlar. İstikrarın sağlanmasındaki gecikme bilginin ve uyum sağlamanın zaman almasından kaynaklanmaktadır.

Buna karşılık, Monetaristler devletin ekonomiye para ve maliye politikaları ile yaptığı müdahalelerin, sistemin dengeye dönmesini engelleyen "dış şoklar yarattığını öne sürmektedirler.

Buna göre, keynesyenler için ekonominin tam istihdama yakın bir dengeye ulaşması devlet müdahalesini gerektirirken, monetaristler için, ekonomiye müdahale sistemi istikrarsızlığa itmektedir. Bakış açısındaki bu fark, iktisat politikaları yaklaşımlarında da önemli farklılıklar yaratmakadır. Şunu da hemen belirtelim ki, monetaristler için istikrar konusunda hedef fonksiyonu, "fiyat istikrarı"nın sağlanmasıyken, keynesyenler için "tam istihdam"dır.

Şimdi para ve maliye politikalarını ayrı ayrı ele alalım.

a) PARA POLİTİKASI

Keynesyenler, faiz oranları, bir minimum seviyede değilse (likidite tuzağı), para arzındaki bir artışın (yani LM

eğrisinde sağa doğru bir kaymanın) harcamaları dolaylı bir mekanizmayla arttırabileceğini kabul etmektedirler; ancak bu dolaylı mekanizma, yatırımlar faiz oranlarına duyarlıysa (yani IS eğrisi makul bir düzeyde yatıksa) işleyebilir. Bu iki durum yani, likidite tuzağı ve yatırımların faize inelastikliği) keynesyenlerce önemli görüldüğünden genellikle para politikasına güven duyulmamaktadır. Parasal etkilerin tamamıyla önemsiz görüldüğü (Fiskalist) yaklaşımın dışında, bugün artık Keynesyenler de, piyasaya müdahalede para plitikasının rolünü teslim etmektedirler. Böyle olsa da, para politikasındaki hedef gösterge faiz oranları olmaktadır(59).

Monetaristlerin genel olarak ekonomiye müdahaleye karşı olduklarını biliyoruz. Ancak para poliikasının (yani, para stokunun kontrolünün) ekonomide toplam talep seviyesini etkilemekte, otonom harcamalara göre çok daha etkin olduğuna ilişkin, ampirik kanıtlarla(60) desteklenen bir güvenleri vardır.

L.C.Andersen ve J.L.Jordan'ın bulguları, ekonominin maliye politikasına tepkisinin ikinci üç ayda zayıf bir doruğa vardığı ve iki yıl sonunda (uzun dönemde) ise kaybolduğu şeklindedir(61). Friedman da para arzındaki değişmelerle desteklenmemiş maliye politikasının etkilerinin "geçici" ve muhtemelen "çok küçük" olacağını ifade etmektedir(62).

---

(59) T.MAYER (1978) (ed.): The Structure of Monetarism, W.W.Norton Company, London, s.4-5.

(60) Özellikle FRIEDMAN-MEISELMAN çalışması bunun bir ifadesidir. Bkz. Y.P.VENIERIS and F.D.SEBOLD (1977): s.470. Ayrıca ANDERSEN-JORDAN'ın çalışmaları. L.C.ANDERSEN and J.L.JORDAN (1971): "A Test of their Relative İmportance in Economic Stabilization", W.E.GIBSON and G.G.KAUFMAN (1971): Monetary Economics, Readings on Current Issues, McGraw-Hill, s.114-131.

(61) a.g.e., s.114 ve L.C.ANDERSEN (1973): "The State of the Monetarist Debate" Fed.Res.Bank. St.Louis, Rev., 55(9), s.5.

(62) M.FRIEDMAN (1972): s.913-915.

Monetarist özellikler taşıyan bir IS-LM yapısı içinde, eğrilerdeki kaymaların etkilerini aşağıdaki Şekil 2 yardımıyla görelim(63):

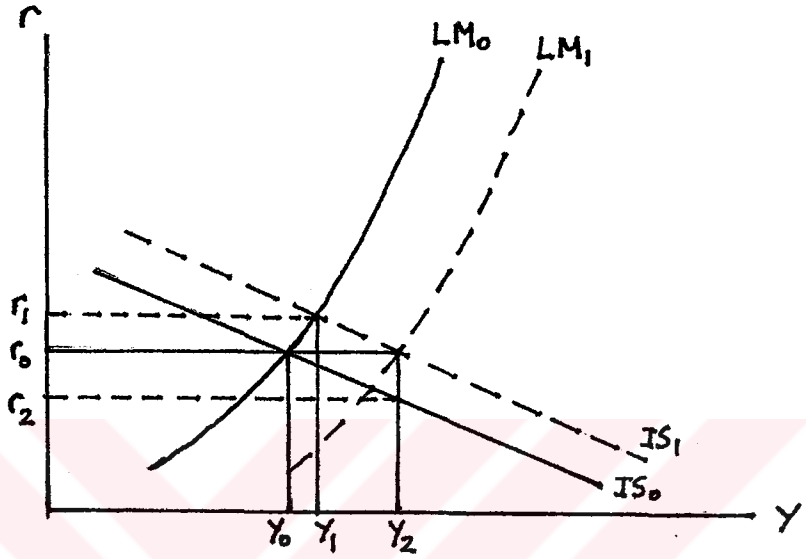

ŞEKİL 2

Başlangıçta (yo, ro) denge durumunda olan ekonomide genişleyici bir maliye politikasının IS eğrisini AB kadar kaydırdığını varsayalım. Üretim seviyesi Y_1 kadar artacaktır. Oysa LM eğrisini AB kadar kaydıran bir genişleyici para politikası gelir seviyesini Y_2'ye yükseltecektir. Bu koşullar altında para politikası, maliye politikasından daha etkin görülmektedir.

Ancak Monetaristler tarafından para politikasının öneminin kabulü, onun herşeye gücü yeten bir alet olarak düşünüldüğü şeklinde yorumlanmamalıdır. Friedmanın para politikasının başaracağına inanmadığı üç amaç vardır(64): Faiz oranlarının sabitleştirilmesi; istihdam seviyesinin sabitleştirilmesi ve gelirdeki konjonktürel dalgalanmaların stabilizasyonu.

(63) M.MORGAN (1978): s.69.

(64) M.FRIEDMAN (1968): s.5 ve ayrıca Bkz. E.BUTLER (1985): s.177.

Keynesyenler faiz oranını para politikasının iyi bir göstergesi olarak değerlendirirken, monetaristler bunu çeşitli nedenlerle kabul etmezler: Bir kere, faiz oranları önemli ölçüm sorunları taşımaktadır(65). İkinci ve daha önemlisi, Keynesyenlerin yüksek ve düşük faiz oranlarını, sırasıyla sıkı ve genişleyici para politikasıyla bağlantılı olarak değerlendirmelerinin aksine, monetaristler için bu durum, sürecin sadece başlangıcıdır. Daha önce ayrıntıyla ele aldığımız gibi, parasal büyüme oranındaki bir artış, ilkin, nominal faiz oranlarını düşürürken, sürecin ilerlemesiyle bu ilk düşme etkisi tersine çevrilmektedir. Bu nedenle genişleyici bir para politikasının sonucu, kısa dönemde faiz oranlarının düşmesi fakat uzun dönemde yükselmesi olacaktır. Sonuç olarak, yükselen ve düşen nominal faiz oranları para politikasının "sıkı" veya "genişleyici" olup olmadığının iyi bir göstergesi olmadığı gibi, bu durum para politikasının faiz oranlarını neden sabitleştiremediğini de açıklamaktadır(66).

Faiz oranları gibi, işsizlik de, piyasa seviyesinin (doğal işsizlik oranının) altında sabitleştirilememektedir.

Ayrıca Friedman'a göre para politikasının iktisadi faaliyetler üzerindeki etkilerinin gecikmeleri uzun ve değişken(67) olduğu için, konjonktürel faaliyetlerin düzeyi ve

(65) T.MAYER (1978): s.10.

(66) M.FRIEDMAN (1968): s.7.

(67) Friedman, Schwartz'la Amerika için yaptığı 75 yıllık bir zamanı kapsayan çalışmasında, para arzı artışının dönüm noktalarının konjonktürün dönüm noktalarını önceledi̇ğini bulmuştur. Bu dönem içinde görülen 16 konjonktür dalgasında, para arzı artışının üst dönüm noktasını ortalama 16 ay sonra (ki bu 6 ay ile 29 ay arasında değişebilir) konjonktürün üst dönüm noktası (zirve) nın takip ettiği; para arzı artışının alt dönüm noktasını ise ortalama 12 ay sonra (bu süre de 4 ila 22 ay arasında olabilir) konjonktürün çukur noktasının izlediği görülmüştür. Görüldüğü gibi, gecikmeler uzun ve değişken olmaktadır. Bkz.M.FRIEDMAN and A.SCHWARTZ(1963). Ancak daha sonra Friedman, para arzının büyüme oranı ile

gelirin "ince ayarlanması" çabasında da kullanılmamalıdır. "İnce ayar", işsizlik veya enflasyon oranı, hedef değerlerinden saptığında ekonominin yakınen kontrol edilmesidir. Ancak alınan para politikasının ekonomiye etkisinin aktarılması uzun ve belirsiz (değişken) bir zaman aldığından, önlemin ne olacağı ve ne zaman alınacağının belirlenmesi, politikanın zamanının, yönünün ve hacminin doğruluğunun saptanması, bugünkü bilgi düzeyinde büyük sorunlar yaratabilecek ve başarılı bir ayara izin vermeyecektir. Sonuçta istikrar politikaları, tersine istikrarsızlık yaratabilecektir(68).

Kısaca, para otoriteleri, para politikası ile reel faiz oranları, reel işsizlik oranı, reel gelir seviyesi veya reel para miktarı gibi, reel miktarları sabitleştirememekte, ancak nominal miktarları kontrol edebilmektedirler(69).

Monetaristler için önemli olan ve kontrol edilebilir olan parasal büyüklük, para stokudur. Para otoriteleri, baz parayı (high power money) doğrudan ve halkın elindeki nakit-mevduat oranı ile bankaların rezerv-mevduat oranlarını(70)

(..) gelir arasında bağ kurduğunda bu gecikme sürelerinin 6-9 ay olduğunu kabul etmiştir. Bkz. M.FRIEDMAN (1983): "Para Teorisinde Karşı devrim", Para Teorisinde Devrim ve Karşı Devrim. Çev. S.ÖKSÜZ, Eskişehir, s.32.

(68) E.BUTLER (1985): s.178.

(69) M.FRIEDMAN (1960): s.9.

(70) R.T.SELDEN (1977): "Monetarism", S.WEINTRAUB (1977) içinde, s.266. Para stoğunu M, paranın mevduat kısmını D, nakit kısmını C, bankaların yasal rezervlerini R ve baz parayı ise H ile gösterirsek şu tanımları elde ederiz:

$M = C + D \qquad H = C + R \qquad$ Buradan;

$$M/H = \frac{C + D}{C + R} = \frac{\frac{D}{R}\left(1+\frac{D}{C}\right)}{\frac{D}{R} + \frac{D}{C}} \qquad \text{ve,}$$

$$M = H \cdot \frac{\frac{D}{R}\left(1+\frac{D}{C}\right)}{\frac{D}{R} + \frac{D}{C}}$$

ise dolaylı (rezerv gerekleri, iskonto oranları veya açık piyasa işlemleri) olarak belirleyip kontrol edebilirler(71).

Aslında Monetaristler açısından en arzulanır politika, baştan hatalardan kayçınarak istikrarın bozulmasına engel olmaktır. Bunun için de, para arzı büyüme oranlarının hızla değiştirilmemesi ve para otoritelerinin politikada keskin değişiklikler yapmaktan kaçınmaları gerekir. Friedman bu nedenle, para politikasının yönetiminde basit bir parasal kuralın benimsenmesini önermiştir(72). Bu kural, konjonktürel ihtiyaçları karşılamak için artış oranlarını değiştirmeden, yıldan yıla sabit bir oranda para stokunun arttırılmasıdır. Bu oran kullanılan para tanımına göre arttırılıp azaltılabilir. Friedman, ABD için bu oranının % 3-5 arasında olması gerektiğini belirtmektedir.

Genellikle monetaristler, isteğe-bağlı (discretionary) "fine-tune" politikalara karşı olmakla beraber, tümünün sabit bir parasal kuralı benimsediğini söylemek yanıltıcı olur. Etkilerindeki gecikmeler, kısa ve öngörülebilir olursa, para politikasının anlamsız olmadığını belirten ve para miktarında ılımlı değişiklikleri onaylayan "gradualism" anlayışını benimsemiş monetaristler de vardır(73).

(..) Bu ifade, para hacminin büyüklüğü nakit-depozit oranı ve rezerv-depozit oranına bağlı olan bir çarpan ile baz paranın çarpımına eşit olduğunu belirtmektedir. Bkz. M.FRIEDMAN-A.SCHWARTZ (1963a): s.790.

(71) M.FRIEDMAN (1960): A Program for Monetary Stability, Fordham Un.Press, N.Y., s.31.

(72) G.MACESICH (1983): s.124 ve M.FRIEDMAN (1960): s.90-91.

(73) K.BRUNNER (1971): "The Monetarist View of Keynesian Ideas", LBR, No: 102, s.37.

b) MALİYE POLİTİKASI: CROWDING-OUT ETKİSİ

Keynesyenlerin, bir depresyon durumunda, maliye politikasını yardıma çağırdıklarını biliyoruz: "paranın önemli olmadığı" durumlarda ve depresyon korkusu olduğu zamanlarda ekonomideki toplam talebin düzenlenmesinde Maliye Politikası etkin bir düzenleme aracı olarak görülmektedir. Maliye politikasını, kısaca, hükümet harcamalarının ve vergilerin birleşimlerinin, zamanlamasının ve seviyelerinin ve böylece bütçe dengesinin değiştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür(74). Bilindiği gibi, genişleyici bir maliye politikası, ya artan hükümet harcamaları veya azalan vergiler yoluyla bütçe açıklarının arttırılması; anti-enflasyonist bir maliye politikası ise, tersine vergilerin arttırılarak veya harcamaların kısılarak bütçe fazlaları yaratılmasıdır.

Monetaristler ise maliye politikasının etkilerinin kısa-döneme özgü ve zayıf olarak değerlendirip; uzun dönemde yok olduğunu; dolayısıyla maliye politikasını etkin olmayan bir politika ve para politikası gibi çeşitli gecikmeler nedeniyle "dışsal şoklar"ın kaynağı olarak değerlendirirler.

Örneğin bir resesyon döneminde, hükümet talebi teşvik etmek için vergileri azaltıp harcamaları arttırdığında, bütçe açığı borçlanmayla finanse ediliyorsa; vergi ödeyenler artık daha çok harcama yapabilseler bile, borç verenlerin daha az harcaması söz konusu olacağından ve iki etki birbirini az çok dengeleyeceğinden harcamaların hacmi değil, şekli değişecektir(75). Dolayısıyla maliye politikasının teşvik edici yönü zayıftır. Buna göre, Friedman, maliye politikasını savunanların bütçe açıklarının nasıl finanse edildiği temel sorusunu ihmal ettiklerini öne sürer(76). Monetaristler açısından,

(74) H.R.VANE and J.L.THOMPSON 51979): s.126.
(75) E.BUTLER (1985): s.165.
(76) M.FRIEDMAN (1972): s.914.

açıkların finanse ediliş yöntemleri farklı etkiler yaratmakta olduğundan maliye politikasında pür ve pür olmayan ayrımı yapılmaktadır. Bütçe açıklarının vergiler veya piyasaya borçlanarak finanse edilmesi "pür maliye politikası", oysa parasal bir genişlemeyi beraberinde getiren maliye politikası ise "pür olmayan" diye nitelendirilmektedir(77).

Parasal düzenleme olmadan uygulanan pür maliye politikası, milli geliri kısa dönemde etkileyebilmekte, fakat uzun dönemde devlet harcamalarının özel harcamaları dışlaması nedeniyle reel gelir değişmeden kalmaktadır: Bu, iktisat literatüründe "Crowding-Out" (dışlama) diye bilinen etkidir. Eğer özel harcamalardaki azalış devlet harcamalarındaki artışa eşitse, mali çarpan sıfır olurken, crowding-out etkisi tam olacaktır. Bu durum para talebi faize karşı tamamen duyarsızsa ve yatırımların faiz elastikiyeti sonsuzsa gerçekleşir (Dikey LM veya yatay IS)(78). Eğer gelir hükümet harcamalarındaki artıştan daha az miktarda artıyorsa, crowding out etkisi kısmîdir ve çarpan değeri 0 ile 1 arasında olacaktır. Aşırı crowding-out durumunda ise, mali çarpan negatif olacaktır(79).

Crowding-out etkisinin ortaya çıkış nedenleri konusunda Monetaristler arasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu durumları kısaca belirtirsek crowding-out olgusu daha net bir biçimde açıklığa kavuşabilir:

---

(77) D.I.FAND (1971): "A Monetarist Model of Monetary Process", W.E.GIBSON and G.G.KAUFMAN (1971): Monetary Economics Readings on Current Issues, McGraw Hill, N.Y.

(78) İlk durum klasik crowding-out durumu, ikincisi ise F.Knight'ın yazdıklarına atfedilmektedir.

(79) G.MACESICH (1983): s.168.

a) Ekonomik olmaktan çok politik kararlarla millileştirilmiş endüstrilerde, kamu sektörünü özel sektörün yerini alması, toplam üretimin azalmasına neden olabilir: Özel sektörün yatırım projelerinin yönetiminde daha etkin çalışması; kamu sektörünün doğal olarak israfçı olması ve sermaye, hammadde ve kalifiye işgücünü daha az etkin kullanmasıdır.

b) Tahvil çıkararak finanse edilen hükümet harcamalarındaki artış, faiz oranlarının yükselmesine neden olmakta, bu da özel sektör yatırımlarında bir azalmaya, böylece ekonominin büyüme kapasitesinde bir düşüşe neden olmaktadır. Monetaristler para talebinin faize tamamıyla duyarsız olmadığını (LM'in dikey olmadığını) kabul ettikleri için crowding-out etkisi bu durumda tam olmayacaktır(Şekil 3).

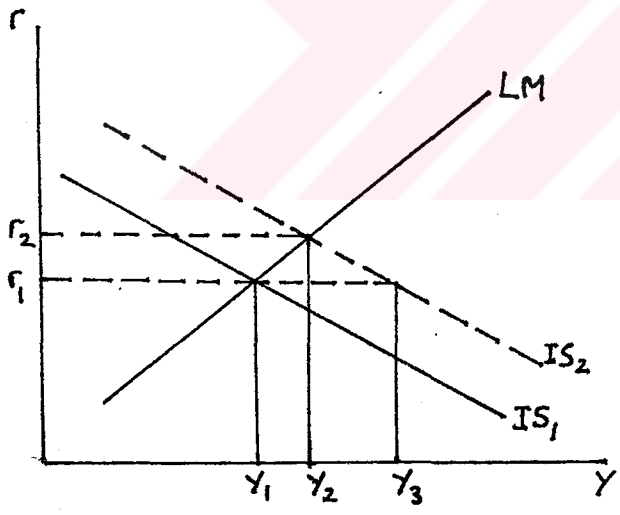

ŞEKİL 3

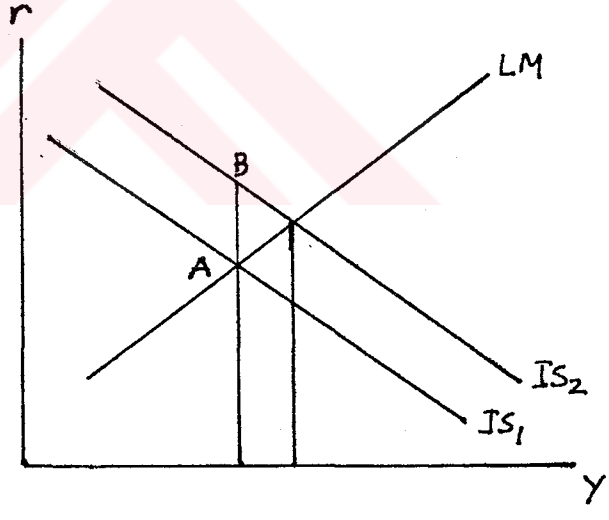

ŞEKİL 4

Friedman'a göre ayrıca hükümet tahvilleriyle özel kesim tahvillerinin yakın ikame olması nedeniyle, artan hükümet tahvili satışı, özel tahvil satışlarının önemli ölçüde azalmasına yol açarak, portföylerde özel tahillerin azalmasına

dışlanmasına neden de olabilecektir(80) (Finansal Crofding Out).

c) Hükümet tahvillerinin özel kesim portföylerinde gittikçe artması, aynı zamanda özel serveti arttırmaktadır. Bu, kısa dönemde bir yandan tüketimi, dğer yandan da para talebini arttırarak IS eğrisini sağa, LM'i ise sola kaydırmaktadır. Bu durumda gelirin genişleyip daralması, iki eğrinin nisbî kaymalarına bağlıdır.

Uzun dönemde ise, artan mal talebini karşılamak için yeterince kullanılmamış kaynak yoksa, fiyatların artması söz konusu olacaktır. Fiyat artışı, reel servetin ve para arzının reel değerinin azalmasına yol açacaktır. Bu durumda özel sektör servetlerinin reel değerini yeniden düzenlemek için tahvil satarlarken faiz oranlarının yükselmesine yol açarken, bir yandan da tüketim azalmaya başlayacaktır. Yani IS eğrisi geri kayarken, LM'de sola yukarı kaymaya başlamakta ve sonuç olarak, mali genişlemeyle gelir önce Y_1'den Y_2'ye kayarken, uzun dönemde Y_1'e geri dönmektedir (Şekil 4). Diyebiliriz ki, mali genişlemeye fiyatların tepkisi ne kadar fazla olursa ve genel fiyat seviyesindeki artışa özel harcamaların tepkisi ne kadar fazla olursa, crowding-out o kadar fazla olacaktır(81).

d) Aynı zamanda, mali bir politikanın özel sektörün bekleyişlerini ve güven durumunu da etkileyerek, "crowding out" etkisi yaratabileceğini söylemek gerekir. Özel sektörün ekonominin geleceğine ait güvenleri maliye politikasından tersine etkileniyorsa, o zaman para talebinin artıp, yatırım yapma eğiliminin azalacağını, dolayısıyla, hükümet harcamalarıyla artan gelir düzeyinin tekrar düşmeye başlayacağı söyle-

---

(80) M.FRIEDMAN (1972).

(81) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.141-142.

nebilir.

Yukarıdaki açıklamalardan çıkacak sonuç, pür maliye politikasının etkisinin kısa dönemde sınırlı, uzun dönemde sıfır ve fiyat yükselişlerine yol açtığında ise negatif olabileceğidir.

Monetaristler, parasal genişlemeye yol açan pür olmayan maliye politikalarının ise genişletici etkilerini kabul etmektedirler.

Bugün artık monetaristler de, mali tedbirlerin, özellikle işsizliğin giderilmesinde hükümet harcamalarının, kısa dönemde etkileri olduğunu kabul etmektedirler(82).

3- İNTİKAL SÜRECİ

Parasal etkilerin ekonominin reel kesimine yayılma süreci üzerine eski bir literatür olduğunu biliyoruz. Tezimizin ilk bölümünde Fisher-Marshall'a atfedilen "dolaysız" nakit-denge süreci ile, Wicksell'e atfedilen "dolaylı" gelir-harcama süreçleri(83) üzerinde oldukça ayrıntılı durmuştuk. Belki biraz kaba hatlarıyla bakarak, sürecin işleyiş mekanizması üzerine geliştirilen bu iki ayrı analizin, günümüzdeki Monetarist-Keynesyen transmisyon süreçlerine bakışın öncülü olduğu söylenebilir.

Her iki yaklaşım açısından da parasal etkilerin ekonomiye yayılma mekanizması; harcama ve gelirlerin etkilenmesi, bir portföy ayarlaması süreci kanalıyla işlemektedir: Para

---

(82) P.CAGAN (1978): "Monetarism in Historical Perspective", T.MAYER (1978): The Structure of Monetarism, W.W.Norton, N.Y. s.91.

(83) H.G.JOHNSON (1980): "Comment on Mayer on Monetarism", T.MAYER (1978): içinde s.128.

stoğundaki bir değişme, arzu edilen ve fiili parasal balanslar arasında dengesizlik yarattığı ve iktisadi birimlerin optimum portföy yapısını değiştirdiğinden, yeni oluşan faiz oranları ve portföydeki aktif getirilerine uygun olarak portföyün yapısının yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır.

Sürecin bu yapısı konusunda Monetaristler ve Keynesyenler arasında önemli bir fark olmamakla birlikte(84), portföydeki aktiflerin çeşidi konusunda her iki yaklaşım farklılaşırlar. Keynesyenler için para sadece finansal aktiflerle yakın ikame olduğu halde, Monetaristler paranın sadece finansal aktiflerle değil, reel aktiflerle de yakın ikame olduğunu kabul etmektedirler(85). Bu yaklaşımın sonucu, monetaristler, para arzındaki artışla portföy dengeleri değişen kişiler, aktiflerin marjinal getirilerini eşitlemeye çalışırken, fazla balanslarını tahvillere, hisse senetlerine, sermaye mallarına ve tüketim mallarına harcayacaklarını; dolayısıyla tüketim harcamalarının doğrudan etkilenerek fiyatlara ve gelire yansıyacağını düşünürler. Buna karşılık Keynesyenlerde para arzı artışının sadece yatırımları etkileyeceği görüşü hakimdir; faiz oranları ödünç almanın maliyeti olarak yorumlanınca(86), faiz oranlarındaki düşmenin sadece yatırımları teşvik edeceği düşünülür. Tüketim eğilimi faiz oranlarından doğrudan etkilenmemektedir(87).

Görüldüğü gibi, Keynesyenler açısından mekanizma faiz oranları kanalıyla dolaylı olarak işlemektedir; monetaristler ise para miktarı ile parasal gelir arasındaki doğrudan iliş-

(84) M.FRIEDMAN (1983): s.35.

(85) B.MORGAN (1978): s.77-78.

(86) Keynesyenler faiz oranlarını paranın fiyatı olarak yorumlarken; Friedman, miktar teorisyenlerinin faiz oranına kredinin fiyatı olarak, fiyat değişim oranlarına paranın fiyatı olarak baktıklarını belirtir. E.BUTLER (1985): s.79.

(87) T.MAYER (1980): The Structure of Monetarism, W.W.Norton, N.Y., s.12.

kiyi, bir yandan para talebi fonksiyonunun istikrarlılığına, bir yandan da aktif yelpazesinin genişliğine dayandırmaktadırlar.

Şunu da hemen belirtelim ki, Brunner-Meltzer'in monetarist yaklaşımları, daha önce ayrıntıyla ele aldığımız gibi, nisbi fiyat ve stok etkilerini vurgulayan çok daha ayrıntılı bir transmisyon süreci analizi sunmaktadır.

4- ENFLASYON-İŞSİZLİK (PHILLIPS) TRADE OFF'U

Monetarist ve Keynesyen Düşünce Okulları arasında 1950 ve 1960'lar boyunca, "paranın önemli olduğu", para ve maliye politikalarının nisbi etkinliği, transmisyon sürecinin yapısı konularındaki tartışmalara, 1960 sonları ve 1970'lerde, belki daha önemli olarak Phillips Eğrisi'nin şekli hakkındaki tartışmalar eklendi. Solow'un da belirttiği gibi, tartışmaların ilk boyutu aşırı fiskalistlere çok şey öğretse de, keynesyen iktisat kendini (Tobin, Modigliani) paranın önemi konusunda yenilemişti; fakat asıl düşünsel meydan okuma Friedman'ın 1968'de Amerikan İktisat Derneği'nde verdiği(88) söylevin konusuydu(89). Bu da Phillips eğrisinin kararlılığı ve bu eğrinin dikey hale gelme hızı yani doğal işsizlik oranı kavramıydı. Ekonomiyi bu doğal orandan uzak tutmak hızlanan bir enflasyon veya hızlanan bir deflasyonu gerektiriyordu.

Daha önceki bölümde, enflasyon-işsizlik (Phillips) trade-off'u konusunda ayrıntılı bilgi vermiştik. Burada tartışmayı kısaca ele alacağız:

Phillips Eğrisine ilişkin literatürde üç durum ortaya

---

(88) M.FRIEDMAN (1968): "The Role of Monetary Policy", AER, LVIII(1), s.1.

(89) Solow'la görüşme, İD, s.8.

çıkmıştır(90). İlk tez; kısa ve uzun dönemde işsizlikle enflasyon arasında sürekli bir trade-off'un olduğunu savunan ve Phillips'in ampirik çalışmasına atfedilen durumdur. Bu ilk tez, Monetaristlerce genellikle kabul edilmeyen karakteristik bir keynesgil durumu gösterir. İlginç olan husus da, keynesyenlerin genel analiz yöntemlerinin tersine ampirik kökenli olmasıdır(91).

Phillips trade-off'unun Keynes'in analizi ile tutarlı olduğu söylenir(92). Keynes, rel ücretler düşse ve işçiler bunun farkında olsa bile, eğer toplam talepte bir artış varsa ve reel ücretler emeğin marjinal zahmetini aşıyorsa, emek arzının artacağını, dolayısıyla istihdamın da artacağını savunuyordu. İstihdamdaki artış, parasal ücretlerde ve fiyatlarda artış yapabilirdi (Ekonomi am istihdama varmadan önce bile). O halde, enflasyonla işsizlik arasında negatif bir ilişki olabilirdi.

İkinci tez, kısa dönemde işsizlik-enflasyon trade-off'unun olabileceğini kabul etse de, uzun dönemde böyle bir ilişkinin olmadığını öne süren "doğal işsizlik oranı" hipotezidir. Üçüncüsü ise, hiç bir zaman boyutunda (kısa veya uzun) böyle bir trade-off'un olmadığının ifadesidir.

Monetaristlerin ikinci ve üçüncü tezleri benimsediklerini biliyoruz. Üç hipotez arasındaki temel farklar özellikle bekleyişlerin rolü hakkındaki görüş ayrılıklarını yansıtmaktadır.

---

(90) K.BRUNNER (1978): "Issues of Post-Keynesian Monetary Analysis", T.MAYER (1978) içinde, s.66.

(91) L.C.ANDERSEN (1973): "The State of Monetarist Debate", Fed.Res.Bank of St.louis, s.6.

(92) C.B.GARRISON (1980): "Friedman versus Keynes on the Theory of Employment", JPKE.

Enflasyon-işsizlik trade-off'u konusuna bakış farklılığı, iktisat politikaları açısından da önem kazanır. Monetaristler, politika yapıcılarının doğal işsizlik oranının seviyesi konusunda kesin bilgi sahibi olmadıkları için, hükümetlerin işsizlik oranını bir hedef olarak almamaları gerektiğini savunurlar. Daha yüksek istihdam seviyelerinin elde edilmesi için, makro politikalardan çok, mikro politikalara başvurulması gereklidir.

Keynesyenler ise fiyat ve gelirler politikalarıyla uzun dönemde de negatif eğimli Phillips eğrisinin yukarı doğru kayabileceğine (yani herhangi bir işsizlik seviyesinde daha düşük bir enflasyon oranının başarılabileceğine) inanmaktadırlar(93).

Friedman çeşitli kereler monetaristlerle keynesyenlerin aralarındaki farklılıkların teorik değil, ampirik olduğunu söylemektedir. Fakat şu noktayı da belirtmektedir: Teorik farklılığın olmadığını söylemek, aynı teorilerin kullanıldığı anlamına gelmemelidir. Friedman, farklı ampirik varsayımların, farklı teorik yapılar oluşturduğunu ifade ederek, kendisinin sadece teoriler arasında iletişimi güçlendirmek için, çok uygun olmadığı halde monetarist analizi IS-LM çerçevesinde ele aldığını; aslında uygun olanın miktar teorisi çatısı olduğunu belirtmektedir(94).

---

(93) H.R.VANE and J.L.THOMPSON (1979): s.192-193.

(94) M.FRIEDMAN (1976): "Comments on Tobin and Buiter", J.STEIN (1976): Monetarism, North Holland Publishing Comp., s.315.

SONUÇ

Konusu, toplum ve karmaşık insan ilişkileri olan Sosyal Bilimler (iktisat) ilgilendikleri olguların çok boyutlu (çok değişkenli) olması, değişkenlerin zaman içinde sürekli değişmesi ve olguyu araştıran bilim adamının bizzat araştırdığı konunun bir parçası olması gibi zorluklarla karşı karşıyadır.

İnsan ilişkilerinin üretim, tüketim, gelir ve kaynak dağılımı cephesine bakan iktisat bilimi ise bu çok boyutlu ilişkiler bütününü, zaman içinde karşılaşılan değişiklikler doğrultusunda anlamak ve açıklamak durumundadır. Ancak olguların çok değişkenli olması, onların her yönünün görülmesini güçleştirmekte; bu nedenle de farklı düşünce okulları, olguların sadece kendilerinin önem verdiği ya da görebildiği yönüne eğilmektedirler. Buna göre, her düşünce okulu geliştirdiği analiz çerçevesinde, reel hayatta karşılaşılan herhangi bir soruna çözüm üretmektedir.

Görüldüğü gibi, düşünce okulları olguların anlaşılması, açıklanması, tahmin edilmesi ve sorunlara çözüm üretilmesi düzeylerinde hareket etmektedirler. Sözünü ettiğimiz bu aşamaların bütünleştirilebilmesi, her düşünce okulunun geliştirdiği teorinin, teknik boyutunun yanısıra ideolojik/politik, metodolojik ve iktisat politikası boyutlarının uyum sağlamasıyla mümkün olabilmektedir. Tezimiz boyunca sözünü ettiğimiz paradigma (veya araştırma programı) kavramı, düşünce okullarının işte bu çok yönlü bütünlüğünü ifade etmektedir.

1970'lerde iki önemli iktisadi paradigma, (Monetarist ve Keynesyen) dönemin göze çarpan İktisadi Sorunu üzerinde ciddi bir tartışmaya girişmiştir.

1930'lardan 1960'ların ortalarına kadar etkin paradigma olan Keynesyen İktisat, Neo-Klasik iktisatın temel varsayımlarının ve onu destekleyen yardımcı hipotezlerinin çoğunu reddedip değiştirmiştir. Piyasanın kendi haline bırakılırsa istikrarı ve dengeyi sağladığı görüşü şiddetle eleştirilmiş; ekonomilerin belirsizliklerinden (bilgi eksikliklerinden) kaynaklanan bir "eksik istihdam dengesi" teorisi kurulmuştur.

Bu teori, marjinal tüketim eğilimi, çarpan, spekülatif para talebi, yatırımların marjinal etkinliği gibi bir dizi yeni kavramla zenginleştirilmektedir. Ekonomilerde istikrarsızlığı, bilgi eksikliğinden doğan yatırım-tasarruf uyumsuzlukları ve talep yetersizliği yarattığından, bu sorunun devlet müdahalesiyle çözülebileceği kabul edilmektedir. Keynesyen iktisat, gerçekten de 1930'ların temel sorununa (işsizlik) hem bir açıklama hem de çözüm getirebilme açısından Lakatos anlamında bir ilerleyici bilimsel araştırma programı olmuştur.

1970'lerde ise sorun bambaşkadır: Genellikle keynesyenlerin sorun olarak görmedikleri enflasyon giderik ciddi boyutlara ulaşmakta ve bu durumdan keynesyen politikalar sorumlu tutulmaktadır. Bu koşullar, otuz yıllık bir süre içinde unutulmaya yüz tutan Neo-Klasik İktisatın tekrar yeni boyutlar katılarak iktisadi düşünce sahnesinde boy göstermesine yol açmıştır.

Monetarizm, keynesyen bir dünyada halâ miktar teorisini savunan, paranın ve para politikasının önemini vurgulayan Chicago Okulu ortamından yeşermiştir. Neo-Klasik İktisat, (belirsizlik kabul edilse de) temel varsayımları korunarak, ama bu temeli çevreleyen kavramlar yeni hipotezlerle (sürekli gelir hipotezi, doğal işsizlik oranı hipotezi, adaptif beklevişler) zenginleştirilerek, Monetarizm adı altında yozlaşan bir paradigmadan ilerleyici bir paradigmaya dönüşmektedir.

Monetarizm, temel olarak piyasanın kendi haline bırakılırsa istikrarı sağlayacağına inandığından, ekonomilerde istikrarsızlığı yaratanın devletin iktisadi düzeye müdahalesi olduğu görüşünü benimsemektedir. Keynesyenlerin dengeye getirici güç olarak öne sürdükleri devlet müdahalesi (para ve maliye politikaları) tersine sorunların kaynağı olmakta, yaratılan fazla para istikrarsızlığın (konjonktürel dalgaların) nedenini oluşturmaktadır. Friedman, devletin ekonomiye müdahalesinin dışında refah devletinin getirdiği çeşitli devlet desteklerine de karşıdır. Ekonomilerde etkinliğin sağlanması, ancak rekabetin olduğu bir ortamda mümkün görünmektedir.

Bu temel tartışma konusu analitik düzeyde tartışmalarla desteklenir. Ekonomide para miktarının nominal gelirin temel belirleyicisi olduğu anlamında miktar teorisinin savunulması, bir yandan para talebinin (dolaşım hızının) istikrarlı olduğuna, bir yandan da portföy ayarlanma sürecinde gözönüne alınan aktiflerin çeşitliliğine (hem finansal hem reel aktiflerin parayla ikame edilebilir olması) dayandırılır. Bu bağlamda monetarizm bir iktisat politikası teorisi üretmektedir.

1970'lerde gündeme gelen diğer ciddi bir tartışma konusu ise, enflasyon-işsizlik trade-off'unun reddi olmuştur. İşsizliği çok fazla ciddi bir sorun olarak görmeyip "doğal işsizlik oranı" kavramına dayalı olan bir enflasyon-işsizlik analizi Monetarist İktisatın önemli bir çıkış yapmasını sağlamıştır.

1956'da miktar teorisinin farklı bir değerlendirmesini yapan ve bunu ampirik çalışmalarla destekleyen Friedman'ın 1968'de ve 1976'da yazdığı makalelerle geliştirdiği enflasyon-işsizlik analizi, monetarizmin ikinci önemli gelişimini sağlamaktadır. Ayrıca Monetarist Analizin uluslararası boyutunun H.G.Johnson'un çalışmalarıyla zenginleştirilmesi, önem-

li diğer bir gelişmedir. Denilebilir ki, ampirik içeriğinin geniş olması ve gündemdeki soruna (enflasyon) politika önerileri üretebilmesi, Monetarizmi 1970'lerin etkin paradigması haline getirmiştir.

Olguları zamanında ve uygun koşullarda değerlendirebilen, açıklayabilen ve öneri getirebilen paradigma etkin olabilmektedir. Bize göre, hem Keynes'in Analizinin, hem de Friedman öncülüğündeki Monetarist Analizin başarısı burada yatmaktadır. Her iki paradigma da H.G.Johnson'un belirttiği gibi, kendilerinden önceki hakim iktisadi düşünceden etkilenseler de, onun temel önerisine yeni ve kabul edilir bir analizle saldırmayı, bu analizlerini yeni kavramlarla desteklemeyi, günün temel iktisadi sorunu üzerinde odaklanıp öneriler getirmeyi ve aynı zamanda bilim adamlarına yeni bir metodoloji ile birlikte uygulamalı çalışma alanı sunmayı başarmışlardır.

Somut dünyada ciddi bir kriz olduğunda, genellikle paradigmalar olaya kendi çerçevelerinden bakmakta, tartışmaları kendi aletleri ve terminolojileri ile sürdürmektedirler. Bu nedenle de genellikle tartışmalar bir sağırlar diyaloğuna dönüşmektedir. Solow'un da belirttiği gibi, tartışmalarda kendi çerçevesinden ayrılan yenilgiyi göze almaktadır. Friedman ise daha iyi iletişim kurmak için kendisinin IS-LM çatısı içinde analizini yürütmekten kaçınmadığını belirtmektedir. Biraz da bu nedenle Standart Keynesyenlerle Monetaristlerin tartışmalarının farkları son yıllarda gözlerden kaçmaya başlamakta ve yeni Post-Keynesyen Akım her iki yaklaşımı aynı kefeye koymaya çalışmaktadır. Bize göre söz konusu yakınlaşma, geçen süre içinde Keynesyenler ve Monetaristlerin karşılıklı etkileşimle teorilerindeki boşlukları doldurma çabalarıyla açıklanabilir. Tartışmalarda yine herkes kendi cephesini savunmakta devam etmektedir.

Solow, iktisatçıların çoğu zaman gerçekleri değil, bağlı oldukları mevzileri savunduklarını açıklıkla belirtmektedir. Her düşünce okulu, olgunun görebildiği boyutunu (diğer bir ifadeyle madalyonun tek yüzünü) değerlendirmektedir. Farklı paradigmaların birbirlerinin görüşlerini değerlendirmeleri veya benimsemeleri çok zaman alsa da, uygun zaman ve koşullar, madalyonun hiç görülmeyen veya ihmal edilen yüzünün de görülmesini zorunlu kılabilmektedir.

Monetarizm de, ekonomilerin keynesyen iktisatla unutulan paranın öneminin tekrar hatırlatılmasına bir zemin hazırlamıştır.

1970'lerin ortalarından beri Monetarizmin ampirik içeriğinin zayıflamaya başladığı kabul edilse de hâlâ, rakip paradigmalara göre tercih edilebilir durumdadır. Ayrıca bize göre, Monetarizm 1970'lerin ortalarından beri yeni bir isimle (Yeni-Klasik Makro İktisat Okulu) birlikte tekrar gündemdedir. Şimdi, keynesyenlerle tartışmayı üstlenenler, Friedman Monetarizmini çıkış noktası yapan Yeni-Klasik Makro İktisat Okulu'dur. Bu okul hem ampirik içeriği genişletirken, hem de soyut bir analizi ince detaylarıyla ve teknik bir dille geliştirmektedir.

Ekonomilerde temel sorunun enflasyon olduğunu düşünen Monetarist görüş, kaynak dağılımında ve üretimde, etkinlik ve verimliliği ön plana almaktadır. Buna göre kaynakların etkin dağılımını sağlayan piyasa aynı zamanda gelir bölüşümü sorununu da çözmektedir. Kaynakların dağılımı ile gelir bölüşümü sorunu birbirleriyle bağlantılı bir bütün olarak düşünülmektedir.

Keynesyen görüş açısından ise temel sorun, işsizlik ve gelirin adil bölüşümüdür. Kaynaklar piyasada dağıtılsada, gelir bölüşümüne devletin müdahalesi gerekmektedir.

Friedman kaynak ve gelir bölüşümünü iki ayrı sorun olarak görmeyi "teorinin sınıfta kalması" biçiminde değerlendirip, karşı çıkmaktadır. O'na göre devlet gelir bölüşümüne müdahale ettiğinde, kaynak dağılımını da bozmaktadır. Etkin kaynak dağılımı ön plana alınıp adil gelir bölüşümü ikinci plana itildiğinde, sosyal refah devletinin getirilerinin reddedilmesi ve rekabeti engelleyen tekellerin, sendikaların eleştirilmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bu Friedman'ın en çok vurguladığı ve en çok da eleştirilen yanıdır. Gerçekten de, adil bir gelir bölüşümü ve işsizlik sorununu önemseyen görüş açısından, Friedman savunulması mümkün görünmeyen görüşler savunmaktadır.

Bize göre, bu temel tartışma konusu (etkinlik ve adil gelir bölüşümünün birlikte gerçekleşmesi), iktisatın bugün halâ çözümsüz kaldığı bir sorundur. Sorunun sadece iktisadi değil, politik, ideolojik boyutlar içermesi bunda önemli rol oynamaktadır. Görülen o ki, reel dünyanın konjonktürü neyi gerektiriyorsa, ona ağırlık veren görüş ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

ABAÇ,S. (1980): Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye'deki Uygulama, İstanbul.

ACKLEY,G. (1970): Macroeconomic Theory, 2nd pr.-McMillan Company, New York.

AKAT,A.S. (1980): İktisadi Analiz, İ.Ü.İktisat Fak.Yayını, İstanbul.

ANDERSEN,L. (1973): "The State of the Monetarist Debate" Fed. Res.Bank of St.Louis Rev., 55(9), ss.2-8.

ANDERSEN,L.-JORDAN,J. (1971): "Monetary and Fiscal Action: A test of Their Relative Importance in Economic Stabilization", GIBSON,W.E. and G.G.KAUFMAN (1971) (ed.) Monetary Economics Readings on Current Issues, McGraw Hill, Inc. ss.114-131.

ARIN,T. (1987): "Genel Teorinin Ellinci Yılında Keynescilik", İ.D., 268, Mart, s.3-13.

BALL,R.J.-DOYLE,P. (1969): Inflation, Penguin Books.

BARRO,R. (1984): "Rational Expectations and Macroeconomics in 1984" AER, 74(2), ss.

BARRO,R.-FISCHER,S. (1976): "Recent Developments in Monetary Theory", JME, 2, ss.133-167.

BELL,D.-KRISTOL,J. (1981): The Crisis in Economic Theory, Basic Books Publishers, N.Y.

BLAUG,M. (1975): "Kuhn versus Lakatos or Paradigms Versus Research Programmes in the History of Economics", HOPE, 7(4), ss.399-433.

BLAUG,M. (1978): Economic Theory in Retrospect, Third Edition Cambridge Univ. Press.

BLAUG,M. (1980): The Methodology of Economics, Cambridge Univ. Press.

BOLAND,L.A. (1979): "A Critique of Friedman's Critics", JEL, XVII, June, ss.503-522.

BRANSON,W. (1975): "Monetarist and Keynesian Models of Transmission of Inflation", AER, May, 65(2), ss.115-120.

BRAZELTON,R. (1980-81): "A Survey of Some Textbook Misinterpreations of Keynes" JPKE, III(2), ss.256-270.

BRIMMER,A. (1983): "Monetary Policy and Economic Activity: Benefits and Costs of Monetarism", AER, May, 73(2).

BRIMMER,A.-SINAI,A. (1981): "Rational Expectations and the Conduct of Monetary Policy". AER, 71(2), ss.259-265.

BRUCE,N. (1977): "The IS-LM Model of Macroeconomic Equilibrium and the Monetarist Controversy", JPE, October, 85(5), ss.1049-1062.

BRUNNER,K. (1970): "The Monetarist Revolution in Monetary Theory", WA, 105(1), ss.1-30.

BRUNNER,K. (1971): "The Monetarist View of Keynesian Ideas", LBR, 102, ss.35-49.

BRUNNER,K. (1978): "Issues of Post-Keynesian Monetary Analysis", MAYER,T. (1978): Structure of Monetarism, W.W.Norton Company, N.Y., ss.56-84.

BRUNNER,K.-MELTZER,A. (1972a): "Friedman's Monetary Theory" JPE, 80(5), ss.837-851.

BRUNNER,K.-MELTZER,A. (1972b): "Money, Debt and Economic Activity", JPE, 80(5), ss.951-977.

BRUNNER,K.-MELTZER,A. (1973): "Mr.Hicks and Monetarists", Ec. N.S. 40(157), ss.44-59.

BRUNNER,K.-MELTZER,A. (1976): "Aggregative Theory for a Closed Economy" STEIN,J. (1976) (ed.): Monetarism, North Holland Publishing Company, ss.69-103.

BUTLER,E. (1985): Milton Friedman: A Guide to his Economic Thought, Aldershot, Gower.

CALDWELL,B. (1980): "A Critique of Friedman's Methodological Instrumentalism", SEJ, 47(2), ss.366-374.

CARGILL,T.F. (1979): "Clark Warburton and the Development of Monetarism since Great Depression", HOPE, 11(3), ss. 425-449.

CHOW,G.C. (1966): "On the long-run and short-run Demand for Money", JPE, 74(2), ss.111-131.

COHEN,A.J. (1984): "The Methodological Resolution of the Cambridge Controversy", JPKE, 6(4), ss.612-625.

CLOWER,R.W. (1971) (ed.): Monetary Theory, Penguin Books.

CROSS,R. (1982): "The Duhem-Quine Thesis, Lakatos and the Appraisal of Theories in Macroeconomics", EJ, 92, ss.320-340.

DARBY,M. (1974): "The Permanent Income Theory of Consumption: A Restatement", QJE, 88(2), ss.229-250.

DARBY,M. (1976): Macroeconomics. McGraw-Hill Book Company, N.Y.

DAVIDSON,P. (1972a): "Money and the Real World", EJ, March, 82(325), ss.101-115.

DAVIDSON,P. (1972b): "A Keynesian View of Friedman's Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 80(5), ss.864-881.

DAVIDSON,P. (1977): "Post-Keynesian Monetary Theory and Inflation", WEINTRAUB,S. (1977) (ed.): Modern Economic Thought, Univ. of Pennsylvania Press, ss.275-293.

DAVIDSON,P. (1981): "Post-Keynesian Economics: Solving the Crisis in Economic Theory", BELL,B.-KRISTOL,I. (1981) içinde, ss.151-173.

DEAN,J. (1981): "The Dissolution of the Keynesian Consensus", BELL,D.-KRISTOL,I. (1981) içinde, ss.19-34.

DERNBURG,T.F.-McDOUGALL,D.M. (1976): Macroeconomics, 5th ed. McGraw Hill Book Company.

DOW,S.C. (1983): "Schools of Thought in Macroeconomics: The Method is the Message", AEP, June, ss.30-47.

DOW,S.C.-EARL,P.E. (1982): Money Matters: A Keynesian Approach to Monetary Economics, Martin Robertson, Oxford.

DUGGER,W. (1983): "Two Twists in Economic Methodology: Positivism and Subjectivism", AJES, 42(1), ss.75-91.

EREN,E. (1984): Para Talebi Fonksiyonu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst.Üniv.İkt.Fakültesi.

EREN,E. (1986a): İktisatta Yöntem, Teksir, UÜ.İİBF, Bursa.

EREN,E. (1986b): "M.Friedman'da Paranın Yansızlığı ve Ekonomiye Müdahale", Maliye Yazıları, ss.67-80.

ERGİN,F. (1981): Para ve Faiz Teorileri, İ.Ü.İ.Fak.Yayını, İstanbul.

FAZZARY,S.-MINSKY,H. (1984): Domestic Monetary Policy: If not Monetarism, What?" JEI, 18(1), ss.101-116.

FINE,B. (1987): "Keynescilik: Bir Eleştiri", Çev.N.Satlıgan İ.D., Mart, 268, ss.17-33.

FISCHER,S. (1977): "Long-term Contracts, Rational Expectations and the Optimal Money Supply Rule", JPE, 85(1), ss.191-205.

FISHER,I. (1946): Paranın Satın Alma Gücü, Çev.: M.H.Onaran, İ.Ü.Yayını.

FRAZER,W.J.-BOLAND-L.A. (1983): "An Essay on the Foundations of Friedman's Methodology", AER, March, ss.129-144.

FRIEDMAN,B.M. (1975): "Targets, Instruments and Indicators of Monetary Policy" JME, 1, ss.443-473.

FRIEDMAN,B.M. (1984): "Monetarism: Lessons from 1979-82 Monetary Policy Experiment", AER, May, 74(2).

FRIEDMAN,M. (1953): Essays in Positive Economics. Univ. of Chicago Press, Chicago & London.

FRIEDMAN,M. (1956): (ed.): Studies in the Quantity Theory of Money, Chicago Un. Press.

FRIEDMAN,M. (1957): A Theory of Consumption Function, Princeton University Press, Princeton.

FRIEDMAN,M. (1959): "The Demand for Money: Some Theoretical and Empirical Results", JPE, 67(4), ss.327-351.

FRIEDMAN,M. (1960): A Program for Monetary Stability, Fordham Univ. Press, N.Y.

FRIEDMAN,M. (1968): "THe Role of Monetary Policy", AER, March, 58(1), ss.1-17.

FRIEDMAN,M. (1969)(ed.): The Optimum Quantity of Money, Chicago, Aldine.

FRIEDMAN,M. (1970): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", JPE, 78(2), March-April, ss.193-238.

FRIEDMAN,M. (1971a): "A Monetary Theory of Nominal Income" JPE, 79(2), March-April, ss.328-337.

FRIEDMAN,M. . (1971b): "Government Revune from Inflation" JPE, 79(4), s..846-856.

FRIEDMAN,M. (1971c): A Theoretical Framework for Monetary Analysis, Occasional Paper, 112, NBER, N.Y.

FRIEDMAN,M. (1972): "Comments on the Critics", JPE, 80(5), ss.906-950.

FRIEDMAN,M. (1973a): "Money: Quantity Theory", WALTERS,A.A. (1973) (ed.): Money and Banking, Penguin Books, ss. 36-66.

FRIEDMAN,M. (1973b): Money and Economic Development, Praeger, New York.

FRIEDMAN,M. (1975): Unemployment versus Inflation? An Evolution of Phillips Curve, IEA, Lecture, No.2.

FRIEDMAN,M. (1977): "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment", JPE, 85(3), ss.451-472.

FRIEDMAN,M. (1982a): "Para Teorisinde Karşı-Devrim". Çev. S.ÖKSÜZ (1982): Para Teorisinde Devrim ve Karşı Devrim Eskişehir, ss.11-39.

FRIEDMAN,M. (1982b): "Monetary Policy: THeory and Practice" JMCB, XIV(1), ss.98-118.

FRIEDMAN,M. (1983): "The Keynes Centenary: A Monetarist Reflect" ECO, 4-10 June, ss.35-37.

FRIEDMAN,M. (1987): "Economists and Economic Policy", Economic Impact, 1, No.57, ss.71-75.

FRIEDMAN,M.-FRIEDMAN,R. (1962): Capitalism and Freedom, University of Chicago Press, Chicago.

FRIEDMAN,M.-FRIEDMAN,R., (1980) Free to Choose, Penguin Books.

FRIEDMAN,M.-SCHWARTZ,A., (1963): A Monetary History of the United States, 1867-1960, Princeton Univ. Press. Princeton N.J.

FRIEDMAN,M.-SCHWARTZ,A. (1969): "Money and Business Cycles" FRIEDMAN,M. (1969) içinde, ss.189-236.

FRIEDMAN,M.-SCHWARTZ,A. (1982): Monetary Trends in the United States and the United Kingdom: Their relation to income, prices and interest rates 1867-1975, Un. of Chicago Press, Chicago & London.

GARBOVA,V.L.-MAAREK,G. (19827: "Les Paradigmes Monétaries Keynes, Friedman et les Autres", EA, XXXV(4), ss.599-643.

GEBAUER,W. (1973): "The Theory of Monetarism", ZGS, 129(1), February, ss.23-45.

GIBSON,W.E.-KAUFMAN,G.G. (1971): Monetary Economics: Readings on Current Issues, McGraw Hill Book Company.

HABERLER,G. (1980): "Critical Notes on Rational Expectations" JMCB, 12(4), ss.833-836.

HARRINGTON,R. (1971): "The Monetarist Controversy", MS, 39(4) December, ss.269-292.

HAHN,A. (1971): "Proffessor Friedman's Views on Money", Ec., Feb. 38(149), ss.

HELM,D. (1984): "Predictions and Causes: A Comparison of Friedman and Hicks on Method", OEP, Supplement, 36, ss.118-133.

HERMAN,J. (1984): "Monetarism: A Paradoxical Counter-Revolution", HOPE, 16(4), 583-590.

HICKS,J.R. (1967): "Mr.Keynes and the 'Classics': A Suggested Interpretation", M.G.MULLER (1967): Readings in Macroeconomics, Holt, Rinehart and Winston Inc., ss137-145.

HICKS,J.R. (1975): "What's Wrong with Monetarism", LBR, October, No.118, ss.1-13.

HİÇ,M. (1978): Para Teorisi, İ.Ü.İkt.Fak.Yayını, İstanbul.

HIRSCH,A.-MARCHI,N. (1984): "Methodology: A Comment on Frazer and Boland,I." AER, 74(4), ss.782-788.

HOOVER,K. (1984): "Two Types of Monetarism", JEL, March, XXII(1), ss.58-76.

HOWITT,A. (1981): "Activist Monetary Policy under Rational Expectations", JPE, 89(2).

JOHNSON,H.G. (1970): Essays in Monetary Economics, Sec.Ed., George Allen and Unwin Ltd.

JOHNSON,H.G. (1972a): Further Essays in Monetary Economics, George Allen and Unwin Ltd., London.

JOHNSON,H.G. (1972b): Inflation and the Monetarist Controversy, North Holland, Amsterdam and London.

JOHNSON,H.G. (1978): Macroeconomics and Monetary Theory, basil Blackwell, Oxford.

JOHNSON,H.G.-NOBAY,A.R. (1971): The Current Inflation, McMillan Press.

JOHNSON,H.G.-NOBAY,A.R. (1974): Issues in Monetary Economics, Oxford Un. Press.

JOHNSON,H.G.-NOBAY,A.R. (1977): "Monetarism: A Historic-Theoretic Perspective" JEL, XV(2), June, ss.469-483.

KALDOR,N. (19827: "Yeni Monetarizm", Çev. S.ÖKSÜZ, Para Teorisinde Devrim ve Karşı Devrim, Eskişehir, ss.43-65.

KATOUZİAN,H. (1980): Ideology and Method in Economics, New York Un. press, N.Y. and London.

KAZGAN,G. (1974): İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Bilgi Yay., Ankara.

KAZGAN,G. (1982): "Çağdaş Bunalım J.M.Keynes'i Tahtından İndiriyor", Para Kredi, 15, Mart.

KEYNES,J.M. (1936): The General Theory of Employment Interest and Money, McMillan, Cambridge Un.Press, 1981.

KEYNES,J.M. (1937): "The General Theory of Employment", CLOWER,R.W. (1969): Monetary Theory, Penguin Books, ss.215-225.

KİRMANOĞLU,H. (198): "IS-LM: Bir Açıklama: Yarım Yüzyıl Sonra", İD, Sayı:270, ss.10-15.

KOHLİ,U. (1981): "Permanent Income in the Consumption and Demand for Money Function", JME, 7, ss.227-238.

KUHN,T.S. (1982): Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Çev.: N.Kuyaş, Alan Yay., İstanbul.

LAIDLER,D.E.W. (1966a): "Some Evidene on the Demand for Money", JPE, 74, February, 55-68.

LAIDLER,D.E.W. (1966b): "The Rate of Interest and the Demand for Money: Some Empirical Evidence" JPE, 74 (December) 545-555.

LAIDLER,D.E.W. (1968): "The Permanent Income Concept in a Macroeconomic Model", OEP, March, 20(1), ss.11-23.

LAIDLER,D.E.W. (1971): "The Definiton of Money"; GIBSON,W.E.-KAUFMAN,G.G. (1971): Monetary Economics, McGraw Hill Book içinde, ss.183-195.

LAIDLER,D.E.W. (1977): Essays on Money and Inflation, University of Chicago Press.

LAIDLER,D.E.W. (1981): "Monetarism: An Interpretation and an Assesment", EJ, March, 91(361), ss.1-28.

LAIDLER,D.E.W. (1982): Monetarist Perspectives, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts.

LAIDLER,D.E.W. (1983): Para Talebi, Çev.: H.F.Gürsel, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

LAUMAS,G.-RAM,R. (1980): "Human and Non-human Wealth in Demand for Money Function", JPE, LXXXVIII, February, ss.186-193.

LEIJONHUFVUD,A. (1969): "Keynes and Keynesians: A Suggested Interpretation", CLOWER,R.W. (1969) (ed.): Monetary Theory, Penguin Books, ss.298-310.

LUCAS,R.Jr. (1980): "Methods and Problems in Business Cycle Theory", JMCB, 12(4), ss.696-715.

LUCAS,R.Jr. (1981): "Tobin and Monetarism: A Review Article", JEL, XIX, June, ss.558-567.

MACESICH,G. (1983): Monetarism, Praeger Publishers.

MAGEE,B. (1982): Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, Çev.: M.Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul.

MASON,W. (1981): "Some Negative Thoughts on Friedman's Positive Economics", JPKE, III(2), ss.235-255.

MAYER,T. (1978) (ed.): The Structure of Monetarism, W.W. Norton & Company, N.Y. - London.

MC CALLUM-B. (1981): "Monetarist Principles and Money Stock Growth Rule", AER, 71(2), ss.134-138.

MC CULLOCH (1975): Money and Inflation: A Monetarist Approach Academic Press.

MELTZER,A.H. (1963): "The Demand for Money: The Evidence from the Time Series", JPE, 71 (June), 219-246.

MELTZER,A. (1978): "Monetarist, Keynesian and Quantity Theories", MAYER,T. (1978) (ed.): The Structure of Monetarism, W.W.NORTON, ss.145-175.

MELTZER,A. (1981): "Monetarism and the Crisis in Economics", BELL,D.-KRISTOL,J. (1981) içinde, ss.35-45.

MILL,J.S. (1985): Özgürlük Üstüne, Belge Yayınları.

MINSKY,H. (1977): "An 'Economics of Keynes Perspective on Money", WEINTRAUB,S. (1977) (ed.): Modern Economic Thought, Un.of Pennsylvania Press, ss.295-307.

MODIGLIANI,F. (1977): "The Monetarist Controversy or Should We Forsake Stabilization Policies", AER, 67(2), ss.1-19.

MOGGRIDGE,D.E. (1985): Keynes, Çev.: U.TALU-Y.GÜNEY, Afa Yayınları, İstanbul.

MORGAN,B. (1978): Monetarists and Keynesians, North Holland.

MULLER,M.G. (1967): Readings in Macroeconomics, Holt, Rinehart and Winston, Inc., N.Y.

MUSGRAVE,A. (1981): "Unreal Assumptions in Economic Theory: the F-twist Untwisted", KYK, 34, Fasc.3, ss.377-387.

O'DRISCOLL,G.P. (1977): Economics as a Coordination Problem, Sheed Andrews and McMeel Inc., Kansas City.

ÖKSÜZ,S. (1983) (Çev.) : Para, teori ve politika, seçme Yazılar, Cilt I, Eskişehir.

PARASIZ,İ. (1982): Para ve Banka, İktisadi ve ticarî İlimler Akademisi yayını, Bursa.

PARASIZ,İ. (1983): "Paranın Yansızlığı ve Patinkin Sistemi", U.Ü.İ.İ.B.F. IV(1), ss.45-53.

PARASIZ,İ. (1985a): "Monetarist-Keynesgil Tartışması", U.Ü.İ.B.F., VI(1), ss.1-20.

PARASIZ,İ. (1985b): Para Politikası: Monetarist Keynesyen Tartışması, Haşet, Bursa.

PATINKIN,D.(1972a): "The Chicago Tradition, the Quantity Theory and Friedman", Studies in Monetary Economics, Harper International Edition, Harper & Row.

PATINKIN,D. (1972b): "Friedman on the Quantity Theory and Keynesian Economics", JPE, 80(5), ss.883-905.

PATINKIN,D. (1979): "Keynes and Chicago", JLE, 22(2), ss.213-232.

PATINKIN,D. (1981): "More on the Chicago Monetary Tradition", Essays On and In the Chicago Tradition, Duke Univ. Press.

PAQUE,K.H. (1985): "How far is Vienne from Chicago", KYK, 38(3), ss.412-434.

PAYA,M. (1981): Para Talebi Teorisinin Evrimi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İst.Üniv.İkt.Fak.

PERLMAN,M. (1971): "The Role of Money in an Economy and Optimum quantity of Money", EC, 38(151), ss.233-252.

PHILLIPS,A.W. (1969): Unemployment and Wage Rates, BALL-R.J.-DOYLE,P. (1969), Inflation içinde, ss.277-297.

PURVİS,D.D. (1980): "Monetarism: A Review" CJE, February, 13(1), ss.96-121.

REDER,M.W. (1982): "Chicago Economics: Permanance and Change" JEL, XX, March, ss.1-38.

RITTER,L.-SILBER,W. (1970): Money, Basic Books, Inc. Publishers, New York & London.

ROBİNSON,J. (1970): "Quantity Theories Old and New: A Comment" JMCB, November, 2(4), ss.502-512.

ROBINSON,J. (1972): "The Second Crisis of Economic Theory" AER, May 62(2), ss.1-11.

SAVAŞ,V. (1963): Keynes'in Genel Teorisi, Eskişehir İTİA Yay.

SAVAŞ,V. (1984): Keynezyen İktisat Yıkılırken, Fatih Yayınevi, İstanbul.

SCHEIDE,J. (1986): "New Classical and Austrian Business Cycle Theory: Is there a Difference." WA, 122(3), ss.575-598.

SCHULTZ,C.L. (1969): "Sectoral Shifts and Inflation" BALL, R.J.-DOYLE,P. (1969): Inflation, Penguin Books, ss.209-218.

SELDEN,R. (1977): "Monetarism", WEINTRAUB,S. (1977) (ed.) içinde, ss.253-274.

STEIN,J. (1970): "The Optimum Quantity of Money" JMCB, II(4), ss.397-419.

STEIN,J. (1976): Monetarism, North Holland Publishing Company, New York, Oxford.

STEIN,J. (1978): "Inflation, Employment and Stagflation" JME, 4, 193-228.

STEIN,J. (1981): "Monetarists, Keynesians and New Classical Economics" AER, 71(2), ss.139-145.

TAVLAS,G.S. (1981): "Keynesian and Monetarist Theories of Monetary Transmission Process" JME, 7, ss.317-337.

TEIGEN,R.L. (1983): "Para Talebi ve Para Arzı" Çev: S.ÖKSÜZ. Para, Teori ve Politika, Eskişehir, ss.1-38.

TOBIN,J. (1972a): Friedman's Theoretical Framework" JPE, 80(5), ss.853-863.

TOBIN,J. (1972b): "Inflation and Unemployment" AER, March, 62, ss.1-18.

TOBIN,J. (1981): "The Monetarist Counter-Revolution Today-An Appraisal", EJ, 91(361), ss.29-42.

TSIANG,S.C. (1980): Keynes's 'Finance' Demand for Liquidity Robertson's Loanable Funds Theory and Friedman's Monetarism" OJE, May, ss.467-491.

ULUATAM,Ö. (1980): Makroiktisat, S Yayınları, Ankara.

VANE,H.R.-THOMPSON,J.L. (1979): Monetarism: Theory, Evidence, and Policy, Martin Robertson, Oxford.

VENIERIS,Y.P.-SEBOLD,F.D. (1977): Macroeconomic Models and Policy, John Viley & sons, N.Y.

VISSER,H. (1974): The Quantity of Money, Martin Robertson, Oxford.

WALTERS,A.A. (1973): Money and Banking, penguin Education.

WEINTRAUB,S. (1971): "Keynes and Monetarists", CJE, Feb, 4(1).

WEINTRAUB,S. (1977) (ed.): Modern Economic Thought, Un. of Pensylvania Press.

WEINTRAUB,S. (1978): Capitalism's Inflation and Unemployment Crisis: Beyond Monetarism and Keynesianism, Addison-Wesley Publishing Company.

WIBLE,J. (1984): "The Instrumentalism of Dewey and Friedman" JEJ, XVIII(4), ss.1049-1070.

WILBER,C. (1979): "Emprical Verification and Theory Selection: The Keynesian-Monetarist Debate": JEI, XVIII(4), ss.973-982.

WILBER,C-WISMAN (1975): "The Chicago School: Posivitism or Ideal Type "JEI, IX(4), December, ss.665-679.

WILLES,M.H. (1981): "Rational Expectations as a Counter-Revolution" BELL,D.,KRISTOL-I. (1981) içinde, ss.81-96.

YAY,T. (1985): "Keynesgil İktisat Politikaları Üzerine" UÜİİBF, VI(1), Nisan, s.75-82.

YAY,T. (1987): F.A.Hayek İktisadı Üzerine Bir İnceleme: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst.Üniv.Sos.Bil. Enstitüsü, İstanbul.

ZARNOWITZ,V. (1985): "Recent Work On Business Cycles in Historical Perspective: A Review of Theories and Evidence", JEL, June, ss.523-580.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi